Mircea Pădureleanu
Condotierul
Mircea Pădureleanu
Condotierul
Aldo Press
Mircea Pădureleanxi
Condotierul
Editor ALDO PRESS*'s.r. L*, 1998, Bucureşti
Copyright
e 1998 Mircea Pădureleanu
Informaţii.si comenzi ramburs:
C. P. 76-161, Bucureşti, 77450, România

Descrieiea CIP a Bibliotecii Naţionale
PĂMJ RELEANU, MIRCEA
Condotierul / Mircea Pădureleanu l
Bucureşti: Aldo ress, 1998
352 p.; 20 cm – (Figuri celebre ale istoriei)
Bibliogr.
ISBN 973 – 9307 – 28-O

1. Garibaldi, Giuseppe

859. O-31

94 (450) " 1.8" Garibaldi, O. (O: 82 – 3 1)
929 Garibaldi, O. (O: 82 – 31)

ISBN 973 – 9307 – 28-O
CUPRINS
Prolog…7
Capitolul I Chemarea cea mare…25
Capitolul II Revolta…39
Capitolul III Primul exil…57

Capitolul IV Legământul…77
Capitolul V în Uruguay…91
Capitolul VI 1848…111
Capitolul VII Pentru Republica Romană…135
Capitolul VIII Retragerea…159
Capitolul IX Caprera…175
Capitolul X Vânătorii alpini…203
Capitolul XI Expediţia celor „O Mie" …223
Capitolul XII Eliberarea Sudului…249
Capitolul XIII Roma sau moartea…271
Capitolul XIV Calea încercărilor…285
Capitolul XV în ajutorul Franţei…311
Capitolul XVI Visul şi rugul…321
Epilog…335
Bibliografie sumară…351

PROLOG

Din ce capriciu zeii tutelari ai puterilor mării au scos din adâncuri insula Caprera de lângă coasta nord-estică a Sardiniei, acest sălaş de-o viaţă a celui mai cunoscut condotier consemnat de istoria modernă, dar şi criptă de eternă odihnă pentru sufletul său sfâşiat de ambiţii neîmplinite?

Cu forma ei prelungă, teşită şi austeră, faimoasa stâncă dintre cer şi apă, străpunsă de ţipetele ascuţite ale pescăruşilor, a devenit de un secol încoace un loc de pelerinaj şi reculegere pentru nenumăraţi fideli care continuă să onoreze memoria marelui dispărut, în pofida acţiunii erozive a timpului ce desacralizează şi estompează figurile de seamă ale trecutului.

Poate că de aceea fiecare detaliu legat de acest colţ de pământ a dobândit în ochii vizitatorilor o importanţă nebănuită, chiar dacă nu-i vorba uneori decât de aspecte de ordin turistic. Un exemplu convingător, dar nu singurul, îl constituie promontoriul ce domină insula şi care a căpătat în decursul vremii o însemnătate deosebită. Într-adevăr, de acolo privirea cuprinde iară oprelişti vasta şi sclipitoarea întindere sinilie a

Mării Tireniene, brăzdată pe alocuri cu fâşii sidefii sau de un verde livid, asemenea jadului. Fără încetare, din josul stâncilor abrupte, ca un fel de zgomot de fond, orga imemorială a valurilor îşi face auzită melopeea

8 Mircea pădureleanu ei ritmică şi înăbuşită. Chiar şi răsuflarea dogoritoare a lungilor zile de arşiţă care imprimă parcă un foşnet metalic frunzelor lanceolate ale măslinilor, dar şi foilor viţei de vie sau ale arbuştilor de lămâi ar fi mai suportabilă în refugiul de pe promontoriu decât pe oricare alt versant din Caprera. Dar afirmaţia este oare şi adevărată? în realitate, se pare că predilecţia publicului călător pentru acest palier granitic se datorează faptului – confirmat de altfel de ghizii locali – că acolo ar fi fost locul preferat de unificatorul Italiei în plimbările lui solitare din anii bătrâneţii, unde rămânea să contemple îndelung peisajul marin, până spre orizontul mut şi inexpresiv, dar nu arareori capabil de ciudate surprize. Căci elementele naturii îşi pun pecetea lor brutală pe fizionomia insulară cu pitorescul ei de faţadă.

Iată şi vestita locuinţă a Condotierului, amenajată în muzeu memorial, care împreună cu solemnul său tumul sepulcral, aflat în micul cimitir din apropierea casei reprezintă principalele puncte de atracţie pentru călătorii ce se abat în această insulă mai puţin frecventă. Ochiul rămâne surprins de albul imaculat al clădirii cu acoperiş plat, reproducând arhitectura severă şi geometrizată din bazinul mediteranean, ca şi de lespedea masivă ce. acoperă mormântul, purtând semnătura unuia dintre fiii săi.

De ce oare un bărbat călit în grupuri cu interese şi năzuinţe de viaţă comune „desfăşurate în acţiunile frenetice din cele două continente (Europa şi America), a ales ca loc de existenţă şi de meditaţie acest spaţiu însingurat care la mijlocul veacului trecut părea o opţiune ieşită din comun, dacă nu chiar extrava

9 condotierul gantă? Rămâi uimit când constaţi cu câta dârzenie un om predestinat de o tainică ursită să comande, iar mulţimile care-l urmau să i se supună până la jertfa supremă, a căutat să se sustragă din iureşul lumii din jur, retrăgându-se în izolarea schimnică a unui

petic de pământ din preajma strâmtorii Bonifaciu. Dar poate că destinul omului de acţiune, oricare ar fi el – marţial, politic, făuritor de construcţii sau de vaste curente de opinie – simte nevoia imperioasă să se distanţeze şi să adopte tactica cea mai potrivită spre a se regăsi singur, cu adevăratul său eu, departe de tumultul celor mulţi, victime ale intrigilor de culise unde triumfa compromisul, versatilitatea, dacă nu chiar trădarea. Căci cel ce este obişnuit să aibă iniţiativa şi să comande, în sensul cel mai larg al expresiei, se simte mereu singur, nesperând decizii de salvare decât de la propria persoană.

Dar situaţia ermitului de la Caprera, obsedat încă din anii tinereţii să reunească sub un singur stindard fărâmiţată să patrie este cu totul aparte. Stabilirea sa pe această stâncă maritimă n-a fost o simplă întâmplare, un joc al hazardului. Dimpotrivă, a însemnat o alegere deliberată, deoarece viitorul unificator al

Italiei se afla în mijlocul unui dispozitiv strategic ce i-a îngăduit să săvârşească la un moment dat incredibila acţiune a celor „O Mie", care a condus ulterior la victoria finală. Limba de pământ din Caprera a reprezentat întotdeauna pentru eliberatorul Sudului simbolul viu, aşchia infimă făcând parte din trunchiul ţării sale sfârtecate.

Într-adevăr, la începutul secolului trecut, călătorul străin, care asemenea lui Stendhal străbătea ţinumircea pădureleanuturile italiene, venind dintr-o ţară cu o pronunţată centralizare, ca Franţa de pildă, cira pus în faţa unor situaţii ce-i stârneau nedumerirea, întorcându-l parcă cu câteva veacuri în trecut. Contrastul apărea izbitor între realităţile existente dincolo de Alpi şi acelea din

Peninsula Italică, unde, după o cursă de o sută sau două sute de leghe, diligenta se oprea în faţa unei noi bariere, marcând graniţele unui alt stat. În afară de stindardele colorate altfel care străjuiau palatele familiilor domnitoare şi de unele detalii vestimentare ale uniformelor militare, nimic nu părea la prima vedere să justifice această ciudată fizionomie politică.

Strivită sub povara structurilor feudale, încă dominante, sprijinite pe armatele străine şi de clerul catolic, Italia era împărţită în diferite state mai mari sau mai mici, ale căror rivalităţi erau abil

întreţinute de principalele puteri europene şi în primul rând de Austria habsburgică, cu scopul de a le putea mai uşor domina.

Astfel, în nord, în afară de Regatul Sardiniei, format de insula cu acelaşi niiime şi provinciile Savoia, Piemont şi Nisa, existau şi vechile republici Genova şi Veneţia, care îşi păstraseră independenţa. În schimb, Lombardia şi o parte din provincia Veneţia – cele mai bogate ţinuturi ale Italiei septentrionale – se aflau sub stăpânire austriacă. În Italia centrală se găseau marele ducat al Toscanei, ducatul de Parma şi

Piacenza, ducatul de Modena şi republica Lucea, supuse dublei influenţe a Austriei şi a papalităţii; restul

Italiei centrale făcea parte din Statul papal, având ca suveran pe însuşi papa. Sudul peninsulei italiene împreună cu Sicilia formau Regatul celor Două Sicilii

Condotierul îi sau al Neapolelui. Această împărţire reprezenta totuşi un progres faţă de situaţia din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, când peninsula italică era fărâmiţată în peste 80 de state. Prin pacea de la Aquisgrana din 1748 se pusese capăt nu numai dominaţiei spaniole în Italia şi lungului şir de războaie dintre Spania.

Franţa şi Anglia, puteri care se luptau pentru stăpânirea pământului italian, dar se micşorase simţitor şi numărul de state. De atunci, populaţia peninsulei s-a bucurat de o pace îndelungată, până la sfârşitul secolului al XVII I-lea, fapt care a avut un rol însemnat asupra dezvoltării economice şi culturale a ţinuturilor italiene, devenite în ultimele veacuri câmpul de bătaie al principalelor ţari europene.

Trăsătura dominantă a tuturor statelor din Peninsula Italică o constituie existenţa sistemului feudal, în care aristocraţia şi clerul deţineau o putere absolută, folosită arbitrar şi despotic. Masele populare, în primul rând ţărănimea şi muncitorii, dar şi burghezia sufereau consecinţele asupririi politice şi ale unor rânduieli învechite ce frânau dezvoltarea capacităţilor de producţie. Totuşi chiar şi în cadrul relaţiilor feudale dominante creştea treptat, dar inevitabil puterea economică a burgheziei. Aceasta acumula resurse materiale din ce în ce mai însemnate, prin comerţ, industrie manufacturieră şi apoi de fabrică şi prin însuşirea unor proprietăţi funciare de la

nobilime. Pentru această burghezie în ascensiune, fărâmiţarea teritoriului italian într-un mozaic de state, stăpânirea de către Austria a provinciilor prospere din nord şi menţinerea opreliştilor artificiale puse în calea liberei circulaţii a mărfurilor şi forţei de muncă reprezentau o stavilă în Mircea pădureleanu calea dezvoltării ei economice. De aici necesitatea pentru burghezia autohtonă de a asigura unificarea teritoriului în care trăia într-un stat naţional-unitar, prin lichidarea dominaţiei străine şi înlăturarea puterii nobilimii şi a clerului retrograd.

De aceea, în ultima decadă a secolului al XVI III-lea şi în primele şapte decenii ale veacului trecui, populaţia peninsulei s-a ridicat în repetate rânduri la proteste violente şi la luptă făţişă. Mişcările ţărăneşti din anii 1791-1794, insurecţiile din 1821 şi 1831, dar mai ales revoluţia din 1848 şi lupta armată din anii

1859-1861 reprezintă etapele unui drum lung şi anevoios, de victorii şi înfrângeri, de speranţe şi dezamăgiri, care au dus în cele din urmă la făurirea statului italian unitar şi independent.

Acest proces complex de eliberare a Italiei de sub asuprirea străină şi de creare a unui singur stat a durat aproape opt decenii. El a fost cunoscut în istorie sub numele de Risorgiment.

Risorgimentul italian nu a fost însă un fenomen istoric izolat. El se înscrie în mişcarea mai largă a secolului al XIX-lea de constituire a statelor naţionale din centrul şi sud-estul Europei. Dar formarea statelor naţionale a fost un proces care s-a desfăşurat diferit, în funcţie de condiţiile istorice concrete la diferitele popoare. Astfel, burghezia engleză, franceză, spaniolă şi-a constituit state naţionale în secolele XV-XV11, sprijinind monarhia absolutistă împotriva marilor feudali, astfel încât unificarea naţională era în linii mari terminată atunci când economia de piaţă a devenit dominantă. În centrul şi în sud-estul Europei relaţiile întemeiate pe capital dezvoltându-se mai lent, procesul de închegare a statelor naţionale a întârziat până în secolul al XIX-lea, când a întâmpinat o puternică rezistenţă din partea statelor monarho-feudale multinaţionale şi a feudalilor autohtoni.

În cazul Italiei, ideea unificării, zămislită pe terenul creării unor

noi relaţii social-economice, găseşte un larg răsunet în rândul populaţiei care vedea în făurirea unui puternic stat naţional o pârghie pe calea izbăvirii de sărăcie. De aceea, problema „redeşteptării" Italiei nu se mai pune acum doar în sensul strâmt al unei reînnoiri culturale şi morale, aşa cum preconizaseră iluminiştii din epoca precedentă, ci şi în sens revoluţionar, adică printr-o schimbare a ordinii politice sociale din statele italiene, ceea ce conducea la ideea unui stat naţional şi democrat. Năzuinţele patrioţilor italieni căpătaseră un imbold prin exemplul

Franţei revoluţionare, în care imaginea republicii

„Una şi indivizibilă" dădea naştere la comparaţii, frământări şi speranţe.

Nemulţumirea generată de mizeria cruntă a satelor şi în parte a oraşelor a îmbrăcat forma unor revolte sau mişcări spontane, cum a fost aceea de la Droncro din Piemont, când populaţia s-a ridicat împotriva scumpirii pâinii, strigând: „Trăiască Parisul, trăiască

Franţa". De asemenea, ţăranii din Piemont se ridicau împotriva dijmelor înrobitoare pretinse de proprietarii de pământ, declarându-se gata să urmeze exemplul revoluţiei franceze. Dar nu numai în provinciile din imediata vecinătate a Franţei, ci chiar şi în sudul Italiei, ca de pildă la Rio-Nero în provincia Bazilicata, în timp ce sfatul comunal se întrunise în vederea alegerii delegaţilor însărcinaţi cu repartizarea impozi

14 Mircea pădureleanu tel or cerute de stăpânirea regală, o mulţime imensă a înconjurat piaţa strigând: „Ce fel de plăţi şi taxe stăpânirii regale? Vrem să facem ca francezii" şi au constrâns adunarea să se dizolve.

Generalizarea acestei stări de spirit explică de ce armatele franceze republicane – conduse după 1796

de generalul bonaparte – au fost întâmpinate cu entuziasm de populaţia italiană, fiind privite ca trupe eliberatoare, venite să alunge pe austrieci şi vârfurile feudale susţinute de ei la conducerea statelor italiene.

De aceea, în unele localităţi, francezii au fost chiar ajutaţi în

lupta lor de către populaţie. Aşa, de pildă, la

Modena, revolta în oraş a izbucnit înainte de sosirea armatei franceze, iar la Neapole contribuţia dată de localnici în acţiunea de eliberare a oraşului a fost însemnată.

O dovadă că un curent subteran democratic-republican, alimentat de ideile revoluţiei franceze, acţiona cu vigoare în sânul populaţiei italiene e faptul că la 7 ianuarie 1797 a luat naştere în centrul peninsulei – la Reggio Emilia – Republica Cisalpină, „de dincoace" de Alpi. Cu acest prilej a apărut şi steagul cu cele trei culori, roşu, alb, verde, care a devenit mai târziu steagul naţional al Italiei. Dar pacea de la

Campo-Formino din cursul aceluiaşi an prin care Bonaparte lăsa Austriei Republica Veneţiană, în schimbul cedării către Franţa a Belgiei şi a posesiunilor austriece de pe malul stâng al Rinului, dezminţea promisiunile de libertate şi independenţă cu care trupele franceze îşi făcuseră intrarea pe pământul italian.

Ascensiunea lui bonaparte, ca exponent al burgheziei în cadrul luptelor pentru putere din Franţa.

15 Condotierul precum şi jefuirea brutală, sistematică a Italiei, urmată de anexarea la Franţa a unei bune părţi din teritoriul italian dovedeau creşterea rapidă a militarismului expansionist francez. Era limpede că burghezia franceză, cu toată retorica revoluţionară cu care se învăluia, desfăşura o acţiune de stabilizare a cuceririlor ei economice şi sociale. Trăind pe seama ţinuturilor italiene, unde îşi instaurase dominaţia prin îndepărtarea

Austriei şi trimiţând la Paris sume însemnate de bani, metale preţioase şi nenumărate opere de artă sustrase din oraşele peninsulei, armata franceză a determinat în scurtă vreme o stare de spirit ostila Franţei.

Sub dominaţia franceză din timpul primului imperiu întreaga Peninsulă Italică – inclusiv Veneţia – luată Austriei după înfrângerea acesteia la Austerlitz, depindea direct de Napoleon. Conform planurilor şi intereselor franceze, Napoleon crease în nord Regatul

Italiei, prin contopirea provinciilor Lombardia, Veneţia, Reggio,

Modena, Romagna şi Marche, cu o populaţie de aproape şapte milioane de locuitori, iar în sud, Regatul Neapolclui, ambele bucurându-se de o independenţă formală. În acelaşi timp anexase la

Franţa, transformându-le în departamente franceze.

Piemontul, Liguria, Parma-Piacenza şi Toscana, iar ulterior Roma, după lichidarea Statului papal în 1809.

Numai insulele Sardinia şi Sicilia rămăseseră în afara puterii franceze, în mâinile dinastiilor de Savoia şi

Bourbon, în spatele cărora stătea Anglia cu puternica ci flota din Mediterana.

Contopirea statelor italiene în două regate şi anexarea la Franţa a restului teritoriului italian, deşi făcute cu scopul de a înlesni stăpânirii franceze exer

Mi ceea Pădureleanu citarea unui control politic asupra peninsulei, reprezenta un pas înainte faţă de trecut în ceea ce priveşte unificarea. Dar tendinţa de a introduce limba franceză în administraţia de stat a determinat o rezistenţă nu numai în rândul maselor populare, ci şi în cercurile burgheze. Pe de altă parte, despotismul lui Napoleon nu îngăduia patrioţilor italieni să-şi desfăşoare propriile programe politice, aceştia ducându-şi activitatea în societăţi secrete. Ruptura lui Napoleon cu Papa Pius al VII-lea la 6 iunie 1809, urmată de arestarea şi deportarea acestuia la Savona şi pe urmă în Franţa au provocat opoziţia clerului catolic faţă de stăpânirea napoleoniană. În schimb, crearea unei armate italiene cu ofiţeri proprii a îmbrăcat un aspect pozitiv, întrucât a apropiat oameni din diferite ţinuturi ale Italiei, dându-le convingerea comunităţii lor de aspiraţii. Tocmai din aceste cadre militare s-au recrutai; mai târziu, în perioada Restauraţiei, mulţi luptători pentru unitatea

Italiei. Stăpânirea napoleoniană în Italia a mai avut şi alte rezultate pozitive: reformele administrative şi legislative, care desfiinţau o bună parte din privilegiile feudale, ca şi marile lucrări iniţiate de francezi în Italia. Aceste reforme au împins societatea italiană spre progres. Ele au contribuit într-o anumită măsură la dezvoltarea conştiinţei naţionale italiene.

Prăbuşirea Franţei primului imperiu a pus capăt în 1814 nu numai dominaţiei franceze asupra peninsulei, ci şi speranţelor nutrite în acea vreme de unii patrioţi, care văzuseră în aşa-numitul Regat al Italiei un început de ţară închegată cu posibilităţi de a dobândi mai uşor libertatea şi independenţa întregii peninsule italiene.

Congresul de la Viena, încheiat în vara anului următor, unde îşi dăduseră întâlnire toate forţele din

Europa, a restabilit vechile rânduieli dinainte de 1789.

Dominaţia franceză asupra Italiei fusese înlocuită acum cu aceea a Austriei, menită să vegheze la liniştea şi siguranţa vârfurilor aristocraţiei şi clerului… stăpânii matizare politică şi socială decretată de Congresul de la Viena, Austria primea provinciile cele mai prospere din Italia de Nord – Lombard ia şi vechea republică a dogilor, Veneţia –, precum şi dreptul de a înscăuna prinţi austrieci în statele Modena, Parma-Piacenza şi Toscana. Statul papal fusese din nou repus în privilegiile sale; dinastia de

Bourbon îşi reluase fostul regat al Neapolelui, reconstituind astfel Regatul celor Două Sicilii, iar Casa de

Savoia revenise în Piemont, la care fuseseră realipite provinciile Nisa şi Liguria, după despărţirea lor vremelnică din timpul perioadei napoleoniene.

Începea acum o epocă întunecată, din punct de vedere politic, a istoriei europene, denumită „Restauraţie”. Spre a da cât mai mare stabilitate ordinii instituite în Europa, cele trei mari puteri continentale, Rusia, Austria şi Prusia, s-au asociat în „Sfânta Alianţă”.

Acordul încheiat între suveranii celor trei state se numea „sfânt” deoarece se bucura de oblăduirea bisericii catolice. Aspiraţiilor de înnoire şi deşteptarea naţională ale maselor italiene, li se opuneau vechile privilegii feudale ale claselor avute, precum şi ale clerului. Pentru cancelarul Austriei, prinţul Metternich, care avusese la Congresul de la Viena un cuvânt greu de spus, Italia nu reprezenta decât un conglomerat de

Mircea Pădureleanu state, constituind – după spusele lui – o simplă „expresie geografică”.

O asemenea caracterizare, făcută în limbajul cinic al vechii diplomaţii de cancelarie, nu putea să înşele decât pe aceia care ar fi judecat faptele numai sub latura lor superficială. Era însă evident că încercarea unor astfel de oameni politici de a stăvili prin măsuri arbitrare mersul istoriei, de a devia sau ignora cursul evenimentelor nu avea sorţi de izbândă. În cazul Italiei nu mai erau suficiente schimbările teritoriale sau dinastice. Dezvoltarea economică şi socială a peninsulei impunea mersul înainte al societăţii italiene, creând o stare de spirit cu totul ostilă străinilor.

Cu toate măsurile de aspră represiune adoptate împotriva acelora care sprijiniseră pe francezi sau aveau idei libere, nu se putea trece cu vederea faptul că aproape o sută de mii de italieni, din diferite părţi ale peninsulei, luptaseră în armatele franceze în timpul războaielor purtate de Napoleon de la un capăt la altul al continentului. Cei ce supravieţuiseră şi reveniseră la casele lor constituiau un ferment activ în sprijinul ideilor noi de emancipare şi independenţă. Sub vechile rânduieli, se pregăteau treptat condiţiile unor mari schimbări revoluţionare.

Un rol important l-au avut în această privinţă istoricii şi scriitorii care îşi manifestau convingerile şi răspândeau concepţii democratice şi liberale în straturi din ce în ce mai largi ale populaţiei, ca de pildă

Carlo Botta, Giovanni Carlo Sismondi, poetul Leopard! şi alţii.

Curentul romantic apărut în literatura europeană capătă în Italia un pronunţat caracter revoluţionar.

Condotierul

Poeţi şi scriitori ca Ugo Foscolo, Silvio Peilico, Giovanni Berchet, Alessandro Manzoni, G.B. Nicoolini.

N. Tommasco şi mulţi alţii îşi publicau operele în revistele *Biblioteca italiană*, *Conciliatore*, *Antologia*, apărute în acei ani, şi ţineau mereu trează conştiinţa patriotică a maselor.

Sentimentul de revoltă creştea pe măsură ce condiţiile din statele italiene se înrăutăţeau. Pe fondul oprimării feudale şi a dominaţiei străine, foametea, epidemiile de tot felul, lipsa locurilor de

muncă, ca şi înăsprirea fiscală şi greutăţile ridicate în calea comerţului prin restabilirea barierelor vamale dădeau naştere unui sentiment de ostilitate nu numai în păturile populare, ci şi în rândul burgheziei, ale cărei interese economice erau direct lovite. Nemulţumirile erau aşa de mari încât în 181.7, ministrul Austriei la Roma scria cancelarului Metternich: „Cu durere sunt constrâns să informez pe Excelenţa-voastră despre nemulţumirea care domneşte în toate clasele societăţii".

Nu e de mirare că existau acum în toată Italia asociaţii secrete care îşi făcuseră simţită prezenţa după căderea imperiului francez, fiind deosebit de puternice în Statul papal şi în Regatul celor Două Sicilii.

Cea mai cunoscută dintre ele, cu ramificaţii în toate statele peninsulei, era aceea denumită a „carbonarilor". Asociaţia îşi recruta aderenţi mai ales din mica burghezie, printre foştii ofiţeri din armata napoleoniană, meseriaşi, mici proprietari, dar chiar şi printre nobilii cu idei liberale, Această componenţă pestriţă explică poziţia şovăielnică a carbonarilor. Obiectivele asociaţiei nu erau precizate într-un program clar, bine definit. În sud şi la Neapole carbonarii luptau pentru

Mircea Pădureleanu constituţie, în Sicilia pentru autonomie, în nord împotriva Austriei şi pentru independenţa Lombardiei.

Tactica de luptă a carbonarilor era conspirativă.

Numai conducătorii trebuia să cunoască obiectivele mişcării, care urmărea să-şi atingă scopurile prin lovituri de stat, comploturi. Membrii asociaţiei foloseau semne convenţionale sau cuvinte de recunoaştere între ei şi contribuiau cu anumite taxe, pe care le vărsau secţiunilor în care erau organizaţi. Revoltele puse la cale de carbonari începuseră să izbucnească în toată

Italia. În Regatul celor Două Sicilii această mişcare cuprindea mulţi militari în rândurile ei. Insurecţiile de la Neapole şi Palermo din 2 şi 15 iulie 1820 reuşiseră să smulgă regelui Ferdinand al II-lea o constituţie liberală, care, cu tot caracterul ei vremelnic, marchează un moment important în lupta împotriva tiraniei străinilor din perioada Restauraţiei italiene.

O altă insurecţie, pregătită tot de carbonari, izbucni în martie 1821 în Piemont şi avu drept rezultat obţinerea unei constituţii semnate de regentul Carol

Albert. După trădarea acestuia insurecţia piemonteză a fost înăbuşită din ordinul Sfintei Alianţe. Mulţi patrioţi italieni au fost nevoiţi să se exileze, continuând lupta în emigraţie. Mişcări ale carbonarilor au mai avut loc şi în alte regiuni din Italia, ca de pildă în

Lombardia, dar ele nu pot fi considerate insurecţii sau revolte. Cu toată prigoana la care erau supuse şi cu toate slăbiciunile de care dădeau dovadă, îndeosebi slaba lor legătură cu masele, asociaţiile secrete aveau în Italia o largă răspândire. „Din insucces în insucces, ajungi la victorie" – se spunea într-o circulară a carbonarilor. Oricum, pretutindeni unde avea loc o mişcondotierul care de revoltă şi era înfipt steagul independenţei şi libertăţii, puteai fi sigur că e la mijloc mâna carbonarilor. De aceea, autorităţile austriece din statele italiene îşi înteţeau prin toate mijloacele represiunea împotriva asociaţiilor secrete. Cea mai mică bănuială sau denunţ de activitate conspirativă, atrăgea condamnări severe.

Dacă aristocraţia şi marii proprietari de pământ sprijineau rânduielile social-politice reintroduse de

Restauraţie, în schimb burghezia liberală aspira la unitate şi independenţă. Desfiinţarea taxelor vamale, introducerea unei legislaţii unice, a unui singur sistem de măsuri şi greutăţi şi alte schimbări asemănătoare, realizabile numai în cadrul unităţii naţionale, ar fi creat, burgheziei italiene condiţiile prielnice dezvoltării ei economice. În acelaşi, timp, numai eliberându-se de dominaţia străină, burghezia putea să obţină toate avantajele care ar fi decurs din înfăptuirea unităţii. La rândul ci mica burghezie, care sub francezi ocupase posturi de funcţionari, ofiţeri, subofiţeri, administratori, sprijinea ideea unităţii şi independenţei, neavând acum un suport social-economic.

După 1815, exista o tendinţă generală a burgheziei din întreaga Europă, în sensul apărării şi dezvoltării cuceririlor democratice. Obţinerea unor garanţii constituţionale, a unor reforme cu conţinut democratic, acordate de monarhii absoluţi devine cuvântul de ordine

al burgheziei avansate de pe continent. Se cerea respectarea drepturilor omului şi îndeosebi libertatea presei şi adunărilor publice. Din aceste frământări se vor naşte, în majoritatea ţărilor europene.

Mircea Pădureleanu mişcări revoluţionare burgheze, care pretutindeni prezintă aceleaşi caracteristici fundamentale.

Pe de altă pante, marile puteri europene încercau să opună reformelor democratice edificiul absolutist înălţat de Metternich. Prima spărtură în sistemul politic al Sfintei Alianţe se produsese însă odată cu venirea la putere în Anglia a partidului whig-liberal. Astfel, la congresul de la Verona din 1822 – la care au participat suveranii Austriei „Rusiei, Prusiei şi ai altor state de mai mică importanţă, precum şi miniştrii

Metternich, Chateaubriand, Nesselrode, cardinalul

Spina reprezentantul papei şi alţii – ducele Wellington, ministrul de externe al Angliei, a refuzat să asocieze cabinetul de la Londra la o serie de măsuri cerute de Sfânta Alianţă. Printre acestea, se preconiza o intervenţie în Spania pentru înăbuşirea revoluţiei izbucnite în peninsula Iberică şi readucerea pe tron a regelui Ferdinand al VII-lea, cât şi recucerirea fostelor colonii spaniole din America de Sud, care-şi proclamaseră, între 1810 şi 1822, independenţa. Atitudinea guvernului englez nu izvora din dorinţa de a apăra micile naţiuni faţă de puterile absolutiste din Europa, ci era dictată de interese economice. Anglia avea nevoie în această perioadă de o mare piaţă de desfacere pentru mărfurile sale şi găsea un debuşeu convenabil în tinerele state din America Latină.

Cu toate eforturile făcute de marile puteri din

Europa de a întoarce înapoi roata istoriei, era limpede că societatea feudală începea să apună. Pe ruinele trecutului se zămislea o lume nouă, întemeiată pe creşterea producţiei de mărfuri. Civilizaţia europeană cunoaşte, într-un ritm mai rapid sau mai lent, o adâncă

Condotierul prefacere datorită progresului tehnic neîncetat din industria textilă şi metalurgică, ca şi prin apariţia maşinii cu vapori care, în scurtă vreme, avea să producă o adevărată revoluţie în viaţa omului.

În cadrul mişcării risorgimentale, figura de prim plan, simbolul participării populare la lupta pentru unitatea şi independenţa Italiei a fost Giuseppe Garibaldi, ultimul şi desigur braţul cel mai viguros şi capabil din lungul şir al condotierilor acestei ţări. Dar în cazul lui Garibaldi o astfel de denumire trebuie înţeleasă în sens metaforic, deoarece prin întreaga sa conduită el a conferit vechii noţiuni o nouă semnificaţie şi un alt conţinut moral.

Fără a avea întotdeauna viziunea clară a sarcinilor dezvoltării politico-sociale, în condiţiile deosebit de complexe în care a trăit el, nu i-a lipsit însă niciodată intuiţia vie a ceea ce este bun şi drept, a ceea ce slujeşte interesele celor mulţi. El a participat fără şovăire la lupta de eliberare a popoarelor din America

Latină şi s-a aflat în fruntea naţiunii sale angajate în îndelungata bătălie a eliberării şi unificării. Spre sfârşitul vieţii, deşi bolnav, nu a ezitat o clipă să sară în ajutorul poporului francez, când libertatea acestuia se afla în primejdie de moarte. Spre deosebire de Mazzini, care cu toată sinceritatea şi înflăcărarea năzuinţelor sale republicane, adoptase metode de luptă conspirative şi ineficace, ca şi de Cavour, a cărui abilitate ca om de stat nu-i poate fi negată, dar care dorea să realizeze unificarea în folosul anumitor cercuri şi îndeosebi a monarhiei de Sa voia, Garibaldi a fost exponentul direct al maselor populare, pe care le-a slujit

Mircea Pădureleanu cu fidelitate, confundându-se cu însăşi cauza lor.

Pentru ataşamentul său sincer şi profund faţă de cauza libertăţii popoarelor, el s-a bucurat de simpatia şi sprijinul intelectual al multor spirite generoase din întreaga Europă, precum Victor Hugo, Verdi, Herzen Michelet, Petőfi, ca Rosetti, Carducci şi mulţi alţii.

Paginile de faţă reprezintă scene din zbuciumata viaţă a lui Garibaldi, profilate pe: fundalul frământărilor sociale şi al luptelor din America Latină şi Italia secolului trecut, dar a căror semnificaţie nu e lipsită de interes nici astăzi, căci tradiţia garibaldiană nu s-a stins odată cu desăvârşirea unităţii italiene, ci s-a prelungit şi s-a îmbogăţit până în zilele noastre, şi deşi legată prin mii de fire de Risorgimentul

italian, viaţa acestui neobosit om de acţiune, al cărui destin dramatic a însemnat o luptă necurmată cu adversităţile din jurul lui, stârneşte şi astăzi admiraţia şi preţuirea pentru incomparabila lecţie de energie, fermitate şi etică pe care a transmis-o posterităţii.

Capitolul I

CHEMAREA CEA MARE

La sfârşitul lunii ianuarie 1824, brigantina *Costuma* – o mică navă cu o singură punte şi două catarge – aluneca cu toate pânzele întinse pe apele Mediteranei.

Spre pupa vasului, un adolescent cu părul castaniu-deschis, lăsat lung pe umeri, după moda timpului, şi cu ochi albaştri sub o frunte uşor boltită, sorbea cu nesaţ farmecul înserării. Marinarii îl strigau Peppimo, după cum îl auziseră pe căpitan spunându-i – un diminutiv familial de la Giuseppe – şi era de fel din

Nisa, fiul unui armator, Domenico Garibaldi. Tatăl său – proprietar al unui mic vas de coastă, *Santa Reparata* – cunoscut în lumea marinărească din Liguria, se îndeletnicea cu transportul mărfurilor de la un port la altul, de-a lungul ţărmurilor occidentale ale peninsulei italice.

Familia Garibaldi era originară din Chiavari, un sătuleţ de pescari, bătut de Mistral, de pe coasta figură, din regiunea Genovei. Dar biografii împătimiţi au emis părerea că genealogia familiei şi-ar afla rădăcinile în Evul de mijloc, în veacurile al XIII-lea şi al

XIV-lea. Ei au scos la lumină nume ca Pablo, Rum

Mircea Pădureleanu baldo, Jacopo sau Bartolomeo Garibaldi, dintre presupuşi strămoşi, care au fost fie oameni de arme, fie demnitari, figurând în rândurile conducerii din republica genoveză. Dar Peppino nu auzise decât de străbunicul său Ştefan o ca cea mai îndepărtată stirpe a familiei, care trăise cu aproape un secol în urmă, în schimb încerca un sentiment plin de sfială, dar şi de admiraţie pentru bunicul său Angelo, fost matelot pe diverse nave, devenit spre bătrâneţe negustor în rada portului Nisa, ca şi pentru tatăl său Domenico, amândoi născuţi la Chiavari şi legaţi prin toate fibrele de viaţa mării. Domenico Garibaldi după ce se căsătorise cu Roza

Raimondi (originară din acelaşi ţinut al Liguriei, unde văzuse Ilumina zilei Cristofor Columb.

Andrea Doria şi Giuseppe Mazzini) se stabilise în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea la Nisa. Oraşul împreună cu ţinutul din jur aparţinuse de veacuri regatului Sardiniei. Numai de curând fusese anexat de Franţa. Acolo soarta i-a fost propice lui Domenico, îngăduindu-i să-şi crească copiii modest, dar fără lipsuri.

Statura robustă şi relativ înaltă a băiatului ar fi putut să înşele pe oricine i-ar fi apreciat vârsta numai din ochi, dar uniforma de elev marinar şi privirea deschisă, sinceră, aproape copilărească, arătau că tânărul abia trecuse de 16 ani. Cu toată tinereţea sa, impunea celorlalţi prin agerime şi siguranţă.

Aceasta era prima lui călătorie de cursă lungă spre Levant şi Marea Neagră. Aşteptase cu înfrigurare data plecării spre noile meleaguri, necunoscute, pe care fantezia lui bogată le umpluse de miraj. Poate că la aceasta contribuise şi nesiguranţa situaţiei sale, prelungită până aproape în ajunul plecării. Insistenţele.

Condotierul rugăminţile, ca şi discuţiile aprinse nu reuşiseră decât cu mare greutate să-i înduplece pe părinţi şi îndeosebi pe tată să-şi dea consimţământul ca băiatul să urmeze calea aspră a vieţii de marinar.

Domenico Garibaldi, hărţuit de necazurile pe care i le adusese meseria de cabotaj – această cărăuşie de-a lungul coastelor, lipsită de orizont, de perspectivă, de neprevăzut – şi crescut în greutăţile vieţii marinăreşti alături de tatăl său Angelo Garibaldi, la rândul său mai mult pe drumurile fără pulbere ale mărilor decât pe acasă – ar fi dorit ca din cei patru copii care-i trăiseră, cel de-al doilea născut, Giuseppe, să-şi croiască alt rost în viaţă. El se gândea la cariera preoţească, care i se părea liniştită şi rentabilă, demnă de consideraţie şi mai ales scutită de riscuri. Atât cât îi îngăduiau posibilităţile sale restrânse, tocmise dascăli erudiţi, meticulos! şi răbdători cu băiatul, precum bătrânul Arena, de la care Peppino învăţase cu plăcere şi uşurinţă să citească şi să scrie în limba italiană, ceva literatură, istorie şi geografie. Dar ceea

ce izbutise să-i insufle bătrânul dascăl era dorinţa lecturii, căci băiatul citea tot ce-i cădea în mână. Deseori, întins pe nisipul cald de pe plajă răcorit de briza marină, rămânea cufundat cu nesaţ în cărţile primite de la bunicul său.

Într-o zi, părintele Giaume, dascălul de limbi străine, un iezuit vânturat pe multe meleaguri şi care locuia cu ai săi în aceeaşi casă cu trei caturi din port, îl găsi citind într-o barcă pescărească, legănată de apele din radă.

— Ce carte citeşti, Peppino? i se adresă el cu un glas familiar, ce ţinea totuşi să-şi arate cu orice preţ calitatea de reputat erudit.

— O poveste cu Sinbad marinarul! O ştiţi?

— Şi nu crezi că puţină engleză ţi-ar fi mai de folos?

— De ce mi-ar fi? răspunsese în silă băiatul, privindu-l trufaş în ochi pe mentorul său.*

Lui Giaume îi părea rău că, locuind în aceeaşi casă cu familia Garibaldi, cu care se vedea zilnic şi unde rămânea deseori la masă, n-avea destulă autoritate asupra băiatului care era de altfel ager la minte.

Vioi şi simpatic, Peppino nu părea să manifeste nici.

un fel de înclinaţie pentru studii mai serioase care să justifice marile ambiţii ale tatălui. Era refractar la învăţarea limbii latine şi greceşti, ca şi la memorizarea vechilor texte şi dogme teologice. Se simţea atras de viaţa activă, plină de mişcare şi neprevăzut, şi nu de existenţa sedentară şi searbădă pe care i-o hărăzeau ai săi. îi plăcea să înfrunte puterea vântului, să se caţere pe scările de frânghie sau pe funiile corăbiilor ancorate în port, dar mai ales să despice cu braţele lui vânjoase valurile mării. Înota cu o iscusinţă uimitoare şi i se părea ciudat că nu toţi oamenii puteau să se mişte în apă cu aceeaşi uşurinţă cu care ştiau să meargă pe uscat.

„M-am născut o vieţuitoare amfibie" – va spune el mai târziu – evocând această perioadă a vieţii sale.

Un sfert de veac mai târziu, în perioada celui de-al doilea exil, pe când se afla la New York, unde şi-a petrecut cea mai mare parte din

surghiun, Peppino care devenise popularul Condotier hăituit de stăpânii din peninsula italică şi-a amintit de dascălul Giaume şi chiar de mărunta lor convorbire din adolescenţă. Şi nu o dată a mărturisit cu vădit regret prietenilor apropiaţi că n-ar fi bănuit nicicând să aibă atâta nevoie în viaţă de limba marelui Will.

Condotierul

Şi cum ar fi fost altfel, când întreaga copilărie şi-o petrecuse lângă mare? Casa părintească era aşezată în vechiul port lângă rezervorul de apă, aproape de plaja cu nisip sclipitor şi fierbinte, frământat de puzderia de copii desculţi şi gălăgioşi. De partea cealaltă, dincolo de parcul palatului episcopal, ascuns privirii de prezenţa austeră a chiparoşilor şi de garduri înalte de fuchsia, se afla grădina publică cu vegetaţia bogată şi variată a sudului, străjuită de palmieri cu frunzele crestate şi foşnitoare, pe sub care se plimba adesea cu familia în zilele de sărbătoare. În oraşul dintre munţi şi mare, anotimpurile păreau contopite într-un fel de vară târzie, iar natura îşi revărsa cu dărnicie flora ei pestriţă, plină de miresme. Aici, în portul de pe coasta ligură, care în acea vreme aparţinea

Franţei, se născuse la 4 iulie 1807 Giuseppe. În aceeaşi casă şi în aceeaşi, cameră văzuse lumina zilei cu o jumătate de secol înainte şi André Massena, unul dintre mareşalii cei mai destoinici ai lui Napoleon I, care se distinsese la Rivoli şi Wagram, precum şi în alte bătăii hotărâtoare împotriva trupelor austriece. De multe ori coincidenţa îl pusese pe gânduri pe băiat. O

năzuinţă nemărturisită şi vagă îl făcea să creadă că şi el fusese hărăzit să îndeplinească fapte îndrăzneţe. De aceea se hotărâse să-şi călească trupul şi să înfrunte cu curaj greutăţile vieţii de marinar.

Pasiunea mării o avea în sânge. Generaţii întregi de strămoşi de-ai să-i crescuseră, pe mare. De câte ori, dis-de-dimineaţă, nu se strecurase în vechiul port, acolo unde erau trase luntrele şi stăteau întinse năvoadele ca nişte zăplazuri, luând parte la pregătirile pescarilor, ascultându-le temerile, întrebând din ochi ce

30 Mircea Pădureleanu rul şi scrutând zarea sidefie. Boarea sărată a mării şi mirosul pătrunzător al algelor putrezite de pe ţărm,

ţipetele ascuţite şi familiare ale pescăruşilor, foşnetul mătăsos şi fără răgaz al valurilor erau elemente profund legate de propria fiinţă, de care i-ar fi fost cu neputinţă să se despartă. Nu răspunsese el oare acestui îndemn adânc şi tainic, cu doi ani înainte, atunci când pusese la cale o fugă pe mare la Genova, împreună cu alţi trei prieteni de aceeaşi vârstă? îi erau încă proaspete impresiile acelei zile de vară când se furişaseră în port şi, aproape neobservaţi, reuşiseră să desprindă de la cheii o barcă cu vele a tatălui său, în care avuseseră grijă să ascundă din ajun provizii. Nu-şi pierduse nicio clipă cumpătul când i s-a şters din ochi fâşia de pământ a coastei profilate la orizont şi, eu un instinct sigur, spre bucuria şi admiraţia tovarăşilor de drum, condusese mica ambarcaţiune în direcţia cea bună, după ilinerariul fixat. Dar mare Le-a fost decepţia fugarilor când în dreptul localităţii Mentori au fost prinşi şi readuşi acasă de câteva bărci pescăreşti, trimise în grabă în urmărirea dispăruţilor de către familiile alarmate. Sentimentul de amărăciune în faţa insuccesului aventurii fusese mai puternic decât pedeapsa aspră pe care o primise cu acel prilej. Dar visul i se înlaptuise.

Călătorea spre ţărmuri îndepărtate pe nava comandată de căpitanul Angelo Pesante, un vechi prieten al familiei Garibaldi, căruia îi fusese încredinţat băiatul.

Tânărul Giuseppe nutrea o adevărată afecţiune pentru căpitanul Pesante şi o admiraţie pentru iscusinţa lui marinărească. îşi dădea seama că acesta îşi câştigase măiestria mai ales la şcoala practică şi aspră a vieţii, de-a lungul nenumăratelor lui călătorii făcute

Condotierul 31

pe mări şi oceane. Dar ceea ce-i plăcea şi preţuia mai mult la el era deosebita stăpânire de sine, felul său de a se purta cu oamenii şi de a-i îndruma, orientarea sa rapidă în diferite împrejurări cărora trebuia să le facă faţă fără şovăire. Năzuinţa de a-i călca pe urme, de a reuşi ca într-o zi să strunească şi să conducă şi el cu aceeaşi uşurinţă corăbii puternice şi grele, de la un capăt la altul al lumii, să cunoască locuirile, oamenii şi obiceiurile acestei planete mari şi misterioase îl făcea să vadă în meseria de marinar o îndeletnicire vrednică de cinste, demnă

să răsplătească o viaţă.

De-a lungul coastei greceşti, i se părea că se mişcă într-o lume de basm şi legendă. Miturile şi epopeile Eladei, istorisite în copilărie de bătrânul dascăl

Arena îi reveneau în minte şi se întruchipau aievea în pământurile acelea golaşe şi totuşi pitoreşti, străbătute de şiretului isc din Itaca.

Brigantina pe care se afla Giuseppe avea ca ţintă

Odessa, unde vasul, proprietatea unui armator din

San-Rcmo, trebuia să lase cea mai mare parte din mărfuri. Pentru tânărul ce voia să se dedice vieţii de marinar, călătoria cu numeroasele escale în Peloponez şi în porturile din Anatolia a fost o încântare şi impresiile ei vor stărui în amintire întreaga viaţă.

De la această primă călătorie lungă tăcută în

1824 cu brigantina *Costanza*., Giuseppe trecuse în anii de ucenicie ai carierei sale pe multe alte vase care legau peninsula italică cu porturile de pe coasta de nord a Africii şi cu Levantul, pentru care tânărul simţea o deosebită atracţie. Lumea aceasta variată, unde se întâlneau trei continente, clocotea de nemulţumiri şi contradicţii, pe care despotismul otoman încerca să

Mircea pădureleanu le reducă la tăcere. O tendinţă firească împingea pe

Giuseppe să simpatizeze cu lupta poporului grec împotriva turcilor şi să înţeleagă că răscoalele din Balcani nu erau decât mărturia năzuinţei de libertate a popoarelor oprimate din această parte a lumii, care aveau o soartă atât de asemănătoare cu cea a propriului popor. Devotamentul cu care poetul englez Byron îmbrăţişase cauza libertăţii poporului grec, precum şi.

moartea sa prematură la Missolonghi în 1824 îl impresionaseră adânc.

Scurtele popasuri pe care le făcea în aceşti ani în sânul familiei prilejuiau o bucurie generală. Fraţii săi mai mici cu câţiva ani, Felice şi Michele, deşi ca temperament şi înclinaţii deosebiţi de el, erau doritori să asculte şi alte întâmplări cu levantini, cretani ori sirieni decât cele

lipsite de inedit şi pitoresc pe care bunicul Angelo Garibaldi le tot repetase, încât le ştiau pe de rost, Pentru mama sa, afară de mulţumirea de a-şi revedea teafăr fiul, venirea lui Giuseppe era un prilej nimerit de a-i pune în ordine rufăria şi a-i pregăti celle necesare drumului; pentru tatăl său, momentul potrivit de a-l încredinţa că locul lui era acasă, printre ai săi, în îndeletnicirile mai puţin riscante ale navigaţiei de coastă. În dorinţa de a-l convinge, s-a hotărât să-i arate varietatea şi măreţia pământului italian. Cu vasul lui modest, *SdHta-Reparata*, încărcat cu mărfuri pentru porturile toscane, au mers de-a lungul ţărmului tirenian, acostând în cele din urmă la Civitavecchia, iar de acolo, cu diligenta, au continuat drumul spire

Roma.

Cetatea eternă (acu o impresie deosebită tânărului de optsprezece ani. Ceea ce îl pasiona în primul

Condotierul rând erau vestigiile civilizaţiei romane., ale culturii

Renaşterii, ecourile stăruitoare ale istoriei – pilde elocvente şi însufleţitoare.

„Roma pe care o întrezăream eu, în înţelegerea mea tinerească, spune Garibaldi, era Roma viitorului.

Roma de care n-am deznădăjduit niciodată… Roma ideii regeneratoare a unui mare popor!…" Roma a trezit în sufletul adolescentului de optsprezece ani, aşa cum va mărturisi mai târziu, „dragostea de frumos, de măreţie, neputinţa de a răbda umilirile şi patima sfâşietoare pentru pământul strămoşesc, pe acele vremuri condus de mercenari…"

Contactul cu Roma a însemnat pentru Giuseppe un îndemn de a-şi schimba propria conduită de viaţă.

Cuprins de o sete nesăţioasă de cunoaştere, de lectură, ca şi cum ar fi voit să recâştige timpul pierdut, tânărul îşi completă instrucţia elementară printr-o serioasă pregătire de autodidact. Pe mare sau acasă, în timpul escalelor din porturi, oriunde găsea prilejul sau răgazul, citea tot ce-i cădea în mână, cam dezordonat şi nesemnificativ adeseori, dar cu o râvnă sinceră de a-şi lărgi orizontul, de a pătrunde tainele cunoaşterii şi negrăita frumuseţe a lumii exprimate în operele

de artă. Simţea o înclinaţie deosebită spre muzică şi poezie, caracteristică firii lui aparent contradictorii, atrasă concomitent spre acţiune şi contemplaţie. Cunoştea pe de rost, pentru că şi le repetase de nenumărate ori, poemele *Mormintele*, scrise de poetul

Ugo Foscolo, mort în emigraţie tocmai în acei ani.

Savura cu nespusă emoţie melancolia acelor versuri, în care suflul inspiraţiei romantice se îmbina cu meditaţia filosofică şi finețea expresiei.

Dar marele său dascăl rămânea tot viaţa, contactul de fiecare zi cu oamenii, care în cursul peregrinărilor lui de marinar îşi dezvăluiau chipurile cele mai felurite. Învăţase să preţuiască prietenia, să pună mai presus de orice solidaritatea care uneşte pe oameni în faţa primejdiei comune şi-i face mai apropiaţi, mai puţin orgolioşi. I se părea că nicăieri sentimentul acesta nou nu se naşte mai spontan şi mai firesc decât pe mare, acolo unde pe acele câteva scânduri ale unei corăbii cu pânze o soartă comună pândeşte pe oamenii în luptă cu puterea dezlănţuită a naturii. Trăise grozăvia naufragiului, plătit cu viaţa atâtor fiinţe la întoarcerea de la Cagliari – în Sardinia – pe când avea douăzeci de ani. Mai târziu, pe micile vase aparţinând unor armatori din Genova, fusese atacat de piraţi şi căzuse de două ori în mâinile lor, însă reuşise să se elibereze, după ce pierduse toate lucrurile care îi aparţineau.

Marca îl deprinsese să înfrupte moartea, dar îl învăţase să cunoască şi preţul vieţii. În toţi aceşti ani.

1 1 I 1 t 1 >

asprimea meseriei îl călise şi îl îmbogăţise sufleteşte.

Generozitatea lui înnăscută căuta mereu prilejul să se dăruiască. „Adeseori, spunea el, în măreţia unei furtuni, doream o catastrofă, pentru a putea să înhaţ una din fiinţele mai slabe ca mine şi s-o scap de la moarte, numai ca răsplată a conştiinţei mele mulţumite de a fi făcut un bine".

Pe măsura trecerii timpului, chipul lui căpătase o maturitate bărbătească. Contrastul apărea acum şi mai evident între figura

bronzată de soare şi nuanţa deschisă a ochilor şi a părului său lung.

Condotierul 35

Odată cu sfârşitul anului 1831, Giuseppe atinsese un mare tel al tinereţii sale: obţinuse diploma de căpitan în marina comercială. Domenico Garibaldi era mândru să spună tuturor, că fiul său fusese înscris în registrele căpităniei portului Nisa, la data de 27

februarie 1832, sub numărul matricol 289 şi că putea să conducă de-acum înainte pe propria răspundere orice navă din marina comercială care i-ar fi fost încredinţată.

Viitorul se anunţa luminos pentru Giuseppe Garibaldi, al cărui drum în viaţă se contura drept şi neted. Totuşi, pentru mulţi dintre prietenii şi cunoscuţii săi părea ciudat că acest bărbat de 25 de ani, zdravăn, cu trăsături regulate, plăcute chiar, nu se lăsa ademenit de nicio pasiune şi nu trăda nicio intenţie de a-şi întemeia o familie.

Cu zece ani în urmă, îndrăgise o spaniolă de aceeaşi vârstă cu el, Beppa, fugită din insula Majorca împreună cu tatăl său pescar de meserie, urmărit de autorităţile iberice pentru convingerile lui liberale.

Giuseppe avusese pentru lată o sinceră afecţiune şi o privise ca pe logodnica sa. Dispariţia Beppei în timpul unei furtuni, pe când se alia cu tatăl ei în larg, la pescuit, îi pricinuise o adâncă amărăciune.

Sufletul tânărului părea acum frământat de alte aspiraţii lăuntrice, care în parte se legau de acea stare de nemulţumire zămislită de vitregia sorţii ţării sale.

Ea nu o dată a nutrit în sine nădejdea că în existenţa lui se va produce o schimbare, că viaţa-i va căpăta acel ţel stimulator pe care firea lui neliniştită îl dorea cu ardoare.

Mircea Pădureleanu

Ultimele două călătorii pe care urma să le facă în Levant în calitate de comandant pe nave de transport aveau să aibă consecinţe hotărâtoare asupra întregului curs al vieţii sale de mai târziu.

Era la sfârşitul lui aprilie 1832 şi conducea bricul *Clorinda*, o navă de aproape trei sute de tone, cu destinaţia Constantinopol.

La Pireu a acceptat să îmbarce pe vas între alţi pasageri şi pe

câţiva refugiaţi francezi, care, goniţi de represaliile din 1831 din Franţa, se expatriau în Orient. Cum reuşiseră să se salveze, de unde veneau şi ce anume urmau să facă aceşti oameni era greu de spus.

În acea epocă de frământare, de redeşteptare naţională, era un fenomen destul de obişnuit să vezi asemenea exilaţi, vânturându-se pretutindeni în căutarea unui mijloc de trai sau a unei noi patrii. În nenumărate rânduri, în anii precedenţi, Garibaldi avusese prilejul să întâlnească şi să cunoască îndeaproape astfel de năpăstuiţi sau martiri dintre care mulţi italieni – şi să uşureze drumul plin de greutăţi al pribegiei lor.

Cei şapte francezi de la bord, în majoritate învăţători şi profesori, se deosebeau de ceilalţi refugiaţi pe care Garibaldi avusese prilejul să-i cunoască până atunci nu numai prin îndrăzneala ideilor exprimate, ci şi prin pasiunea convingătoare a cuvintelor lor. Îndeosebi şeful grupului, pe nume Emile Barraull, dădea impresia că e purtătorul de cuvânt al unei orientări filosofice şi sociale, care interesa şi tulbura adânc pe tânărul comandant.

Sub cerul limpede al arhipelagului grecesc, filosoful şi tânărul comandant de vas prelungeau discu-Condotierul 37

ţiile până târziu în noapte. Barraull se declara adeptul unui gânditor francez mort cu câţiva ani înainte.

Saint-Simon, care arăta că vinovate de mizeria maselor sunt nedreptele rânduieli sociale. El susţinea necesitatea trecerii la o nouă orânduire întemeiată pe principiul muncii generale a tuturor membrilor ei şi în care toţi oamenii să fie egali. În concepţia sa această societate se baza pe organizarea ştiinţifică şi planificată a marii industrii. Dar această lume de mâine urma să fie înfăptuită nu prin luptă de clasă şi revoluţie, ci trebuia ca bogaţii să fie convinşi de imoralitatea exploatării şi, renunţând la ea, să colaboreze cu cei nevoiaşi la crearea acelei societăţi în care să domnească armonia şi înţelegerea între straturile sociale.

Dar cum poţi realiza această societate fericită fără împotrivire? Gândindu-se la situaţia tragică a ţării sale, Garibaldi îşi dădea seama că sarcina cea mai urgentă a poporului italian era eliberarea şi unitatea

naţională, iar ele nu puteau II realizate decât prin luptă şi abia după aceea îşi va alege calea ce o va socoti de cuviinţă.

Discuţiile cu Barraull au strecurat totuşi în mintea lui Garibaldi o neobişnuită frământare datorită clementelor de critică la adresa societăţii, pe care le conţinea concepţia lui Saint-Simon. Ideile gânditorului francez, însufleţite de simpatie şi înţelegere pentru pătura cea mai numeroasă şi năpăstuită a societăţii, cuprindeau mult adevăr şi aruncau o lumină crudă asupra tristei realităţi sociale. Probleme complexe, ca izbăvirea omenirii de asuprire şi exploatare, dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii ca expresie a forţelor economice care împing înainte societatea, i se puseseră

Mircea Pădureleanu pentru prima oară cu o asemenea claritate; ele vor avea o anumită înrâurire asupra formării concepţiei sale de viaţă.

Capi polul II

REVOLTA

Situat pe malul Mării de Azov, aproape de gurile Donului, micul port Taganrog întemeiat de Petru 1

şi reconstruit de Ecaterina a II-a cunoscuse în primele decenii ale secolului al X. IX-lea o dezvoltare rapidă, graţie poziţiei sale avantajoase pe o mare navigabilă aproape trei sferturi din an. Centru pescăresc renumit, el era în acelaşi timp locul de unde luau calea mării roadele pământului căzăcesc, din bazinul inferior al

Volgăi şi chiar din Caucaz.

Taganrog 1833… în rada portului – printre nenumărate luntre pescăreşti – se legănau uşor bricuri, fregate, corvete şi chiar corăbii cu trei punţi venite din Apus – îndeosebi din Anglia. Cele mai multe rămăseseră imobilizate în port în urma izbucnirii conflictului turco-egiptean. Dar tratatul, de la Unkiar-Iskelessi din 8 iulie 1833, încheiat între Rusia şi Turcia, punea capăt acestei stări de lucruri, asigurând liniştea în apele Bosforului şi Mării Negre.

Câiuseppe, care sosise la Taganrog de câteva zile ca secund pe o navă franceză de comerţ venind de la

Constantinopol, rătăcea prin mulţimea localnicilor şi a străinilor

din port, în speranţa că va întâlni un corn

40 M'ircea Pădureleanu patriot. Plecase din Nisa de aproape zece luni şi nu mai avea nicio veste de la ai săi. Se îmbarcase la

Genova pe bricul *lor/esc*, mai mult la stăruinţa căpitanului Carlo Semeria, care ţinea să aibă ca secund un bun cunoscător al Levantului şi Mării Negre. Dar, pe măsură ce se apropia de Bosfor, îşi dădea seama că starea sănătăţii sale nu-i mai permitea să continue drumul şi – cu toată părerea de rău a căpitanului fusese nevoit să rămână la Constantinopol.

Cu sprijinul compatrioţilor săi italieni, care îl ajutaseră şi îl găzduiseră, reuşise să învingă boala şi să se descurce în împrejurările dificile prin care trecea.

Prezenţa la Constantinopol a flotei ruse, la cererea sultanului Mahmud, paralel cu agravarea conflictului turco-egiptean încinseseră temporar pentru navigaţie porturile Levantului, încât Garibaldi se găsea fără voia lui prizonier pe malurile Bosforului. Pentru a-şi câştiga existenţa se improvizase preceptor în casa familiei Timoni şi învăţa pe cei trei copii ai gazdei franceza, istoria, geografia, matematica, folosind cunoştinţele pe care le asimilase ca autodidact.

În lunile de convalescenţă, dornic să iasă din tăcerea încremenită şi apăsătoare a camerei lui, căuta zgomotul şi mişcarea străzilor din cartierul Pera sau rătăcea ceasuri de-a rândul prin „Bazar", însetat şi stimulat de freamătul mulţimii. Simţea nevoia de acţiune şi, negăsindu-şi o ocupaţie potrivită firii sale pline de neastâmpăr, se refugia pe colina împădurită de la Buiuk-Dcre sau urca în turnul din Galata, de unde ochiul putea să cuprindă priveliştea unică a ambelor maluri ale Bosforului, de la câmpia Ru mei iei până dincolo de Skutari, în spatele căruia înălţimile domoale şi înverzite se contopeau în zare cu podişul

Anatoliei. Contempla imensa tapiţerie a capitalei otomane, străpunsă de vârfurile minaretelor, până seara târziu, când razele piezişe ale asfinţitului făceau să sclipească filigrana Cornului de Aur, acoperişurile în trepte din Top-liane şi miile de caiace din rada portului.

Acum, după sosirea la Tâganrog, hoinărea pe străduţele ce duceau spre port, bucurându-se de clima sănătoasă şi temperată care îl făcea să uite în plină vară zilele fierbinţi şi nopţile înăbuşitoare din timpul călătoriei. îi trezea o vie curiozitate amestecul variat al locuitorilor cazaci, armeni, tătari, nemţi, greci, evrei, georgieni şi alte seminţii, bărbaţi şi femei în costumele lor originale şi pitoreşti. Intrând într-unul din hanurile din apropierea cheiului, aproape gol la ora aceea, zări la o masă din fund câţiva marinari care ascultau cu atenţie pe un bărbat tânăr cu faţa osoasă şi palidă, cu vorba domoală, dar şovăitoare, îmbrăcat cu o pelerină de postav ponosit. Din primul moment şi-a dat seama că se află în prezenţa unor compatrioţi. A

fost şi mai surprins când a aliat că bărbatul care vorbea era chiar din Liguria. S-au împrietenit de îndată.

În împrejurări ca acestea legăturile dintre oameni se înnoadă cu uşurinţă. Numele lui era Giovanni Battista

Cunco, originar din Oneglia, localitate situată la jumătatea distantei dintre Nisa şi Genova.

Omul acesta punea în cuvintele lui simple o pasiune ascunsă care îi amintea de Barrault, dar – spre deosebire de francez – el susţinea că numai unificarea peninsulei italiene, realizată în cadrul unei republici

Marcca Pădurelcanu libere şi independente, ar fi putut să curme suferinţele şi mizeria la care erau supuşi milioanele de compatrioţi ai lor. Cuneo nu exprima idei proprii, ci le împărtăşea pe acelea ale unui exilat genovez, Giuseppe

Mazzini, de care vorbea cu admiraţie şi respect, fondatorul unei societăţi conspirative, *Tânăra Italie*, al cărei membru activ era şi el.

Veştile pe care Cuneo le aducea din Italia erau dintre cele mai proaste. Revenise perioada anilor

1821-1831 pe care Garibaldi o trăise ca adolescent.

Exploziile revoluţionare izbucnite la Neapole şi în Piemont, în 1820-1821, fuseseră înăbuşite cu o cruzime care, în intenţia tiranilor, urmărea să descurajeze orice încercare din partea populaţiei italiene de a schimba starea de lucruri existentă. Dar jertfele ţin trează

conştiinţa oamenilor. Silvio Peilico, Pietro Maroncelli, Federico Confalonieri, Gaetano Castilia.

Giorgio Pallavicino, Pietro Borsicri şi mulţi alţii fuseseră osândiţi să-şi ispăşească vina de a năzui spre libertate în temniţele umede şi întunecoase ale forţareţei Spielberg din Moravia.

În Europa, deceniul al patrulea al secolului al

XIX-lea începea sub seninul unui nou avânt revoluţionar, îndemnul pornea din capitala Franţei. În 1830

În cele trei zile glorioase de la sfârşitul lui iulie, burghezia franceză, folosindu-se de masele populare, reuşise să răstoarne printr-o mişcare revoluţionară pe

Carol al X-lea, ultimul rege din dinastia Bourbonilor, care se arătase legat de resturile feudale ale societăţii franceze, frânând astfel dezvoltarea capitalistă a ţării.

În locul lui fusese adus pe tronul Franţei ducele de

Oricans, Ludovic-Filip, care, o dală cu proclamarea

Condotierul unei constituţii aşa-zis liberale, asigura triumful deplin al vârfurilor financiare şi bancare ale burgheziei franceze.

Revoluţia din iulie a dat o lovitură puternică sistemului politic instaurat de Sfânta Alianţă.

Ca un ecou al revoluţiei de la Paris, izbucniseră şi în Italia revoltele de la Modena şi Bologna din februarie 1831. Flacăra revoluţiei cuprinsese treptat şi alte provincii italiene ca Roniagna, Marche, Umbria, încât; în puţine zile întregul teritoriu dintre bazinul inferior al Fadului şi cel al fluviului Tibru s-a unificat într-o singură republică independentă: *Provinciile Italiene Unite*.

Noua republică era sâmburele în jurul căruia putea să se închege viitorul stat italian. Dar Curtea de la Viena nu putea tolera o asemenea situaţie periculoasă şi molipsitoare pentru restul imperiului habsburgic şi îşi trimisese trupele să sugrume în laşă republica abia născută, restituind apoi suveranilor detronaţi tronurile şi privilegiile anterioare.

Urmaseră represiuni sângeroase şi persecuţii în întreaga peninsulă. Prima victimă fusese însuşi iniţiatorul insurecţiei, Ciro

Menotti, din Modena, vechi luptător amesteca! şi în conspiraţiile din 1821.

Giovanni Baltista Cuneo descria mai ales stările de lucruri din Piemont şi Liguria, ca unul care le trăise şi le cunoştea îndeaproape.

La Genova cel mai iubit şi mai credincios discipol al lui Mazzini, Jacopo Ruffini, fusese arestat şi întemniţat în închisoarea de la Torre. Temându-se ca, prin torturi barbare, poliţia să nu reuşească să-i smulgă vreun secret, Ruffini s-a hotărât să-şi pună capăt

Mircea Păcitircleanu zilelor. Neavând la îndemână niciun mijloc, a scos cu greutate de la uşa temniţei o aşchie de fier ruginită, a ascuţit-o pe zidurile carcerei şi şi-a tăiat venele. Mai găsi în el puteri să scrie pe perete cu propriul sânge:

„Las testament Italiei răzbunarea morţii mele".

Cuvintele lui Cuneo făcuseră o impresie adâncă asupra tânărului Garibaldi, dar mai ales reuşiseră să aţâţe în el curiozitatea vie de a cunoaşte personal pe

Mazzini, acest om care izbutea să însufleţească şi să întreţină cu atâta ardoare flacăra patriotismului discipolilor săi, încât să înfrunte moartea cu dispreţ şi seninătate.

Drumul la înapoiere până la Marsilia cu nava franceză pe care se angajase i s-a părut o veşnicie.

Pentru Garibaldi întâlnirea cu Mazzini a însemnat un moment hotărâtor în viaţa sa, întrucât dădea un răspuns frământărilor sale lăuntrice, impunându-le o orientare precisă. Privită prin prisma dezvoltării ulterioare a evenimentelor din Italia, această întâlnire îmbracă o semnificaţie deosebită.

Exista o mare afinitate între aceşti doi oameni apropiaţi ca vârstă şi legaţi de aspiraţii comune, dar şi mari deosebiri în formaţia şi temperamentul lor.

Fiu de medic, Giuseppe Mazzini se născuse la.

Genova în 1805, fiind numai cu doi ani mai în vârstă decât Garibaldi. Dar tinereţea lui ascundea o maturitate precoce şi un caracter tenace. Încă din anii studenţiei se adăpasc la sursele cele mai curate ale romantismului italian, legal indisolubil de Risorgiment.

Mazzini voia să traducă în fapte năzuinţele exprimate în versurile militante ale lui Giovanni Berchet sau în paginile patetice din *închisorile mele* ale lui Silvio

Condotierul

Pellico, care oglindeau cu atâta forţă drama poporului italian.

Ca şi mulţi alţi patrioţi italieni, Mazzini socotea că în faţa cruzimii claselor diriguitoare care le decimau rândurile, unicul mijloc de salvare rămânea acela de a se constitui în societăţi secrete – aşa cum făcuseră şi în deceniul anterior – cu credinţa că vor ajunge destul de puternici ca să determine o întorsătură în mersul evenimentelor.

Bănuit că ar avea legături cu carbonarii, Mazzini fusese arestat în 1830 de guvernul pieniontez şi aruncat în închisoarea de la Savona. În lunile care au urmat, în aşteptarea procesului, el a medilat îndelung asupra tacticii ce va trebui adoptată în viitor.

Achitat din lipsă de probe, avea de ales între domiciliul forţat, supravegheat de poliţia dintr-o mică comună piemonteză şi calea exilului. Cum hotărâse să nu abandoneze lupta, a preferat să se refugieze la

Marsilia, de unde să poată urmări îndeaproape desfăşurarea evenimentelor din Italia.

Mazzini socotea că revoluţia italiană era înăbuşită, dar nu stinsă. El. Înţelegea să folosească în scopul viitoarelor acţiuni toate resursele de luptă pe care le avea încă societatea secretă a carbonarilor. Organizaţia aceasta însă, cu ceremonialul, limbajul simbolic, semnele distinctive şi regulamentele ei complicate, era nepractică pentru ţelurile dificile cărora trebuia să le facă faţă. În schimb, îşi pusese întreaga speranţă în tinerele generaţii, care, gândea el, educate în spiritul unei discipline de fier şi activând ca un mănunchi de adevăraţi eroi, gata la orice sacrificiu, vor crea o republică italiană unită, independentă, eliberată de asupri

46 Mircea Pădureleanutorii dinafară şi dinlăuntrul ţării. Revoltele izbucnite de-a lungul peninsulei eşuaseră pentru că populaţia urbană nu fusese atrasa îndeajuns în cadrul insurecţiei populare. Mazzini considera că aceasta nu era încă educată în spiritul

unităţii italiene şi urmărea numai independenţa propriei regiuni.

Omul acesta slab şi palid, exprimând prin îmbrăcămintea lui de culoare veşnic închisă doliul întregii Italii, cu fruntea bombată, faţa prelungă şi osoasă în orbitele căreia se mistuiau într-o pasiune ascunsă doi ochi scrutători şi profunzi, îi apărea lui Garibaldi ca adevăratul simbol al unităţii italiene, singurul om menit să o conducă la izbânda finală. Cultura lui vastă, informaţia precisă, exprimarea sobră făceau o adâncă impresie. Părea că el gândise şi prevăzuse totul, lotuşi Mazzini nu spusese niciun cuvânt despre cei zece milioane de ţărani lipsiţi de pământ, care trudeau din greu pe moşiile aristocraţilor, din câmpiile nordice, inundate de apele Fadului, până în sud, în câmpiile uscate şi prăfuite ale Siciliei. Sprijinul acestor năpăstuiţi ar fi fost hotărâtor pentru cauza eliberării Italiei.

Dar Garibaldi nu-şi punea asemenea probleme la prima întrevedere cu Mazzini, deşi poate unele nedumeriri se vor fi înfiripat încă de pe atunci.

Experienţa amară a carbonarilor nu fusese zadarnică, deoarece, în 1831, la Marsilia, Mazzini fondase noua asociaţie conspirativă *Tânăra Italie*. El considera participarea la lupta revoluţionară o îndatorire religioasă a omului şi de aceea lansase deviza – nu fără o pronunţată notă mistică – „Dio e Popolo" (Dumnezeu şi Poporul). Ramura de chiparos – simbolul

Condotierul asociaţiei – avea drept scop să ţină mereu trează în mintea partizanilor mişcării necesitatea sacrificiului în orice clipă.

Ceea ce îl atrăgea îndeosebi pe Garibaldi în asociaţia fondată de Mazzini erau ţelurile ci fundamentale: independenta Italiei, unitatea republicană şi democraţia, într-adevăr, coordonarea eforturilor pentru a învinge şi alunga pe austrieci era legată de problema unităţii italiene. Aceasta urma să fie realizată împotriva consideraţiilor oportuniste ale federaliştilor de tot felul, ce invocau motivul că obiceiurile, tradiţiile şi dezvoltarea deosebită a ţinuturilor italiene constituiau un obstacol de neînvins în calea unităţii.

Pe de altă parte, i se părea firesc că o adevărată democraţie nu poate să se împace cu nicio formă de organizare statală monarhică, fie

chiar şi constituţională. De altfel trecutul celor mai glorioase oraşe italiene – Roma, Genova, Veneţia – nu fusese oare republican?

În foaia periodică a asociaţiei, care circula în statele italiene pe ascuns şi cu nesfârşite precauţiuni.

Mazzini arunca de-a lungul întregii peninsule sămânţa răzmeriţei, adresându-se cu precădere celor tineri:

„Mânaţi tinerimea în fruntea mulţimilor răsculate – scria el; nu bănuiţi ce puteri ascunse zac în inimile tinereşti; nu cunoaşteţi influenţa tainică pe care glasul celor tineri îl poate avea asupra maselor; veţi găsi în tinerele vlăstare un mare număr de apostoli pentru noua generaţie".

Cu toate năzuinţele tui democratice şi convingerea de neclintit în viitorul Italiei, concepţia politică a lui Mazzini părea viciată prin felul său de a inter

48 Mircea Pădureleanu preta şi conduce lupta pentru libertate a poporului italian. El nu a legat niciun moment problema revoluţiei naţionale de aceea a emancipării sociale. Dimpotrivă, dând prioritate unor elemente de agitaţie şi de propagandă, el socotea că orice revendicare socială trebuie amânată până la făurirea unităţii. Reprezentând elementele progresiste ale micii burghezii, mişcarea ar fi trebuit, pentru a-şi realiza programul, să imite pe iacobinii francezi şi, sprijinindu-se pe masele largi ţărăneşti, să lupte cu hotărâre împotriva marii proprietăţi funciare aristocratice sau burgheze. Mazzini nu putea să aibă sorţi de izbândă dacă nu înscria în programul său, ca problemă de bază, o reformă agrară prin care să se dea pământ ţăranilor. Din nefericire emanciparea acestei clase nu constituia pentru el o preocupare. Mai mult, Mazzini se temea că orice sprijin acordat ţărănimii ar fi ridicat împotriva unităţii italiene cercurile burgheziei înstărite. Declarându-se împotriva oricărei revendicări ţărăneşti, era firesc ca mişcarea mazziniană să ajungă într-un impas total.

În privinţa metodelor de luptă, Mazzini socotea ca juste şi convenabile – în numele tacticii revoluţionare – atentatele şi loviturile îndrăzneţe. Astfel, când în vara anului 1833, tânărul student Antonio Gallenga din Parma s-a oferit să meargă la Torino spre a suprima pe

Carol Albert, regele Piemontului, Mazzini a scris despre el cuvinte elogioase şi nu a şovăit să-i înarmeze braţul spre a executa atentatul. Planul a eşuat, dar acest episod nu l-a ajutat pe Mazzini să înţeleagă că nu e de ajuns să suprime pe tiran pentru a face să dispară tirania; tactica terorii individuale nu

Condotierul 49

putea să aducă poporului satisfacerea revendicărilor sale îndreptăţite.

Dacă slăbiciunile *Tinerei* [*talii* nu erau clare lui

Mazzini ele erau, în 1833, tot atât de puţin limpezi şi lui Garibaldi. Fascinat de puternica personalitate a lui

Mazzini, de patriotismul ce străbătea în fiecare vorbă scrisă sau rostită de acesta, Garibaldi s-a simţit atras de omul care în acel moment ridicase cu cel mai mare curaj şi hotărâre stindardul luptei pentru unitatea naţională.

Întâlnirea dintre Mazzini şi Garibaldi s-a încheiat prin aderarea celui din urmă la ţelurile asociaţiei

Tânăra Italie, pe care el trebuia să le slujească conform jurământului, până la sacrificiul suprem.

Persecuţiile guvernului piemontez, care căuta noi victime printre mazzinieni, precipitau evenimentele.

Deşi nu sosise încă momentul cel mai potrivit pentru acţiune, Mazzini credea că e vremea să dezlănţuie o mişcare insurecţională în Piemont, canalizând nemulţumirile care mocneau în păturile populare şi în acele cercuri burgheze cu tendinţe liberale, dornice de o schimbare în metodele de guvernare ale regelui Carol

Albert.

Cu toate că în principiu era ostil, monarhiei, Mazzini adresă de la Marsilia în 1831 lui Carol Albert o scrisoare semnată „Un italian" şi difuzată prin patrioţi, în care îndemna pe rege să ia o atitudine hotărâtă, să se facă exponentul aspiraţiilor poporului italian, al revendicărilor sale juste, de libertate şi unitate naţională. Ea se termina astfel: „… Unele fapte nu se săvârşesc eu ceremonialuri diplomatice, ci mai degrabă

Mireca. Pădureleanu înţelegând bine veacul în care trăieşti. Secretul puterii e în voinţă. Alegeţi o cale care să se împace cu gândirea poporului; menţincţi-vă pe drumul acela, de nezdruncinat; fiţi hotărât şi prindeţi momentul; aveţi victoria în mână… Oamenii liberi vă aşteaptă răspunsul în fapte. Oricare va II el, reţineţi, că posteritatea vă va proclama: «Primul printre oameni sau ultimul dintre tiranii Italiei»".

Acceptând propunerea (acută, Carol Albert ar fi servit cauzei unităţii; respingând-o, se risipeau iluziile acelora care, în Piemont sau în alte state italiene, le mai nutreau în privinţa suveranului sard. Iluziile acestea se creaseră în mintea burgheziei de la 1821, când tânărul Carol Albert – în calitate regent – fusese amestecat în mişcarea dezlănţuită de carbonari la Torino şi îşi dăduse consimţământul pentru proclamarea unei constituţii liberale, Dar numai la câteva zile după aceea, obligat să revină asupra hotărârilor luate, trădase pe liberali şi părăsise pe ascuns Torino.

La scrisoarea expediată de Mazzini, Carol Albert ordonă arestarea expeditorului – a cărui identitate îi fusese semnalată – în cazul când ar fi încercat să treacă frontiera Piemontului şi înăspri măsurile luate împotriva liberalilor.

Revolta pe care Mazzini o punea la cale în toamna lui 1833 urma să înceapă după părerea iniţiatorului ci în provincia Savoia, pe motiv că populaţia acelei regiuni este nemulţumită de administraţia guvernului piemontez, fiind astfel animată de idei separatiste.

Învecinându-se cu Franţa şi Elveţia, spre care se îndreptau interesele ei comerciale, populaţia savoiardă, înclina mai degrabă la o unire cu aceasta din urmă.

Condotierul 51.

Mazzini se deplasase între timp la Geneva, pentru a îi mai aproape cele teatrul operaţiunilor, ocupându-se cu recrutarea voluntarilor dintre emigranţii italieni, polonezi, unguri etc. Sumele de bani necesare cumpărării armamentului şi întreţinerii voluntarilor şi le procurase de la exilaţii italieni bogaţi, dornici să se reîntoarcă la posesiunile lor din Piemont, iar armele soseau din Belgia, pe diferite

adrese şi se depozitau la

Vevey şi în alte comune de pe malurile lacului Leman.

Comanda micului corp de voluntari fusese încredinţată colonelului Ramorino, care făcuse o carieră mai mult decât dubioasă în timpul războiului din Polonia în anii 1830-1831.

Între timp Garibaleii, conform înţelegerii avute cu Mazzini şi indicaţiilor primite ulterior de la el, părăseşte marina comercială, în decembrie 1833. El se înrolează la Geneva, ca matelot de primă clasă în marina militară, sub numele de Clcombroto, după numele unui rege spartan, aşa cum era obiceiul în marina de război sardă.

Calităţile lui deosebite i-au permis să fie promovat după câteva săptămâni în postul de pilot principal pe fregata *Euiydâce*. Misiunea pe care i-o încredinţase

Mazzini era aceea de a pune mâna pe nava la momentul potrivit, printr-o revoltă a echipajului, urmând apoi să debarce şi să ocupe, împreună cu insurgenţii trimişi de el, arsenalul şi o cazarmă din apropierea portului Geneva.

La sfârşitul lunii ianuarie 1834, corpul voluntarilor lui Ramorino se împărţise în trei coloane, pentru a pătrunde în Savoia prin puncte diferite, spre a nu trezi atenţia autorităţilor de frontieră, care ar fi putut

52 Mircea Pădureleanu să facă să eşueze acţiunea chiar înainte de a fi fost începută.

O coloană de circa o sută de persoane plecată de la Grenoble reuşise să treacă noaptea frontiera pe cărări cunoscute numai de călăuze locale. Ulterior însă postul de grăniceri a prins de veste. Punând în stare de alarmă autorităţile din Savoia, micul grup a fost dispersat. Câţiva prinşi au fost judecaţi şi împuşcaţi la Chambéry. O a doua coloană înarmată, care plecase din Nyons, a fost interceptată şi capturată de către autorităţile canlonale pe când traversa lacul Leman. Pornind din Carouge, a treia şi principala coloană, în care se aflau atât colonelul Ramorino, cât şi

Mazzini, reuşise să pătrundă în Savoia, dar nu întâmpină din partea populaţiei locale primirea la care s-ar

11 aşteptat. La punctul stabilit dinainte pentru întâlnirea celor trei coloane, Mazzini şi-a dat seama că revolta eşuase. În urma unor ciocniri (ară importanţă cu trupele regale, coloana s-a retras pe ieri toţi ui elveţian, iar trupele au fost dispersate.

La rândul său, Garibaldi, aştepta zadarnic pe nava *Eurydice un* semn din partea lui Mazzini pentru a acţiona conform planului stabilit. Pe vas îşi făcuse printre camarazi câţiva partizani, care erau gata să ducă la bun sfârşit însărcinarea primită. Stăpânirea vasului ar fi însemnat şi stăpânirea arsenalului şi cazărmii, care nu erau păzite decât de două companii de soldaţi ce n-ar *1*} opus rezistenţă.

Tăcerea lui Mazzini însă începuse să-l neliniştească pe pilotul Cleonbroto. Spre surprinderea sa ziarele din 4 februarie relatau că autorităţile savoiarde avertizate din timp de existenţa unui complot luaseră

Condotierul 53

măsuri, astfel încât coloanele rebele fuseseră dispersate sau nimicite.

Ce urma să se întâmple la Genova? se întreba

Garibaldi.

În seara aceleaşi zile el părăsi neobservat nava şi se îndreptă spre piaţa Sarzana, unde conform consemnului ar fi trebuit să se întâlnească cu insurgenţii pentru a ocupa cu forţa cazarma carabinierilor din apropiere. Dar ceasurile treceau greoaie în amurgul acela cenuşiu şi ploios. îl cuprinse la început îndoiala şi apoi, odată cu certitudinea eşecului, o mâhnire copleşitoare la gândul că lotul se sfârşise atât de absurd.

Trebuia să ia o hotărâre. Cineva îi spuse că piaţa e înconjurată de trupe, iar în multe cartiere ale oraşului s-au făcut percheziţii şi arestări. Ascuns de o vânzătoare de fructe într-o odăiţă din fundul prăvăliei sale, în aceeaşi noapte, îmbrăcat în straie ţărăneşti, el părăsi oraşul prin Poarta Lanterna.

După zece zile de drum istovitor, prin munţii

Sestri Ponente, pe care îi străbătu mai mult noaptea, ajunse la periferia Nişei şi trase la o rudă apropiată.

Nu voia să ia calea exilului înainte de a-şi fi revăzut mama. În casa mătuşii, ferit de privirile indiscrete ale vecinilor, Garibaldi se întâlni cu mama sa, de care avea să se despartă, iară să bănuiască atunci, pentru o perioadă de paisprezece ani.

În noaptea următoare, trecu înot râul Var – la linia graniţei cu Franţa – transformat într-un adevărat torent de ploile din ultimele săptămâni. Dincolo se afla pe pământ francez. Ţinta lui era să ajungă la

Marsilia, unde ar fi putut mai uşor să-şi piardă urma şi să găsească de lucru, iar după aceea, strângând ceva

54 Mircea Pădureleanu bani, să treacă oceanul în Statele Unite la fratele său mai vârstnic, Angelo, emigrat cu câţiva ani mai înainte.

Dar greutăţile nu se sfârşiseră. Neavând paşaport, fu arestat de vameşii francezi, care-l duseră la

Grasse, apoi la Draguignan pentru cercetări. De aici reuşi să fugă, deşi camera unde era închis se alia la o înălţime de cincisprezece picioare. Ca să nu *fie* din nou arestat, mergea numai noaptea, ziua ascunzându-se pe unde putea. După vreo săptămână sosi la Marsilia, unde fu găzduit de un compatriot. Nenumăratele peripeţii şi situaţii critice, cărora a trebuit să le facă faţă în acest răstimp, le-a învins datorită tinereţii, dorinţei de a trăi, ca şi idealului de viaţă pe care îl cinstea nu numai cu gândul avântat, ci şi cu fapta existenţei de toate zilele.

Semnificativ pentru natura optimistă şi robusteţea morală a tânărului Garibaldi e următorul episod survenit în timpul fugii sale precipitate. Într-o scară – prăfuit şi înfometat – ajunse la unul din acele hanuri de ţară, situate la răscruce de drumuri şi ceru de mâncare, în faţa ospitalităţii gazdelor firea sa deschisă îl făcu să dezvăluie hangiului şi soţiei sale situaţia grea în care se alia. La auzul acestor destăinuiri, hangiul îşi schimbă brusc atitudinea, ameninţându-l cu denunţarea. Păstrându-şi calmul, Giuseppe îşi continuă liniştit masa, în timp ce hanul se umplea de băieţi şi fete din sat veniţi să petreacă. În toiul voioşiei generale, pe când hangiul nu-l pierdea din ochi, Garibaldi ceru voie să cânte şi el. Intona cu vocea lui sonoră şi caldă câteva versuri din Beranger, care stârniră un viu entuziasm în rândul tinerilor

prin accentul satiric al cu Condotierul vintelor, ca şi prin ardoarea comunicativă a cântăreţului. Hangiul fu astfel silit să-şi înfrâneze ostilitatea, ceea ce îngădui tânărului Giuseppe nu numai să iasă cu bine din impas, dar chiar să ſ\e condus de alaiul tinerilor sub privirea neputincioasă a proprietarilor hanului.

Viaţa lui Garibaldi luase astfel, în decurs de numai câteva luni, o întorsătură neaşteptată. îşi sacrificase liniştea, cariera, care promitea o ascensiune rapidă, pentru a se arunca într-o acţiune ce părea, la prima vedere, cu totul nesăbuită. Dar în faţa tânărului exilat se deschidea perspectiva unei vieţi puse în slujba oamenilor, care, cu toată nesiguranţa şi asprimea ei, era de preferai unei existenţe serbede şi îngrădite.

Capitolul IU

PRIMUL EXIL

Primăvara anului 1834 fusese neobişnuit de umedă, chiar pentru un oraş ca Marsilia, care numără atâtea zile ploioase pe an. Norii grei îşi descăreau povara în rafale intermitente sau cerneau o bură măruntă, insistentă şi monotonă.

Pe străduţele ce mărginesc portul şi ciocurile, putea fi văzut adesea un tânăr cu fata bronzată, uşor roşcovană şi înfăţişare de atlet, care se abătea prin aceste colţuri frecventate de muncitori în căutare de lucru. Numele lui era Giuseppe Pane, dar nimeni n-ar fi putut să spună de unde vine şi ce se ascunde sub înfăţişarea-i modestă. Nu de mult reuşise să salveze de la înec în rada portului – când toţi îl credeau pierdut – pe fiul unui negustor, Rambaud, şi acest fapt îi asigurase atât simpatia locuitorilor din cartier, cât şi recunoştinţa unei întregi familii.

Sub numele schimbat de Giuseppe Pane, Găribaldi nu întâmpinase greutăţi din partea autorităţilor franceze. Revoluţia industrială în plină desfăşurare în anii monarhici Ludovic-Filip avea nevoie de libera circulaţie a braţelor de muncă. Dar, cu toate eforturile depuse în lunile care au urmat venirii la Marsilia, Ga

58 Miircca Pădureleanu ribaldi nu reuşise să-şi găsească o ocupaţie potrivită pregătirii sale, aşa cum sperase. În condiţiile grele prin care trecea se convinsese clin nou cât de omenesc şi de

dezinteresat fusese ajutorul acordat de compatrioţii săi, fără de care nu i-ar fi fost cu putinţă să-şi rezolve problema existenţei.

Într-una din zilele lunii iunie, pe când răsfoia un vraf de ziare, privirea îi căzu surprinsă pe un anunţ din *Le peuple souverain*, care publica, sentinţa Consiliului de război din Geneva, datată 14 iunie 1834…

Sentinţa era însoţită de o listă în care numele lui figura împreună cu al altora, acuzaţi de a fi fost iniţiatorii unei conspiraţii tinzând să răstoarne guvernul piemontez şi… de a fi încercat, prin promisiuni şi sume de bani efectiv plătite, să atragă o parte din subofiţerii corpului de artilerie"… etc ele. În consecinţă, erau condamnaţi la moarte în contumacie şi supuşi oprobriului public, ca inamici ai poporului. Decretul de condamnare purta semnătura lui Carol Albert, regele Piemontului. Câteva zile mai târziu, o altă foaie din

Chanibery anunţa executarea sentinţei pentru majoritatea condamnaţilor, printre care şi a lui.

Simţi deodată o nesfârşită uşurare. Deci nu greşise atunci când, împotrivindu-se rugăminţii mamei, şi a familiei lui, alesese drumul spinos ai exilului. Unii dintre ceilalţi condamnaţi reuşiseră, de asemenea, să se salveze. Mazzini se refugiase la Londra; Avezzana găsise azil în Mexic şi se înrolase în armată cu gradul de locotenent; actorul Francesco Moderna îndeplinea meseria de corector la o tipografie din Bruxelles; Panizzi fusese numit bibliotecar chiar la Marsilia şi la

Condotierul 59

fel se răspândiseră mulţi alţii despre care poate nu va mai auzi nicicând.

Odată cu reluarea mai activă a navigaţiei, Garibalcli reuşi sub noul său nume să intre în marina comercială franceză. Bucurându-se de preţuire pentru experienţa de navigator în mările Levantului, i se încredinţează postul de căpitan secund pe brigantina

L'Union. Avea astfel ocazia să efectueze o nouă călătorie la Odessa de unde urma să se înapoieze abia spre sfârşitul anului 1834.

Nimic nu putea să convină mai mult temperamentului său decât

activitatea în cadrul marinei comerciale, pentru care simţea o atracţie profundă. Dar angajamentele pe care le-ar fi încheiat nu i-ar fi permis să evite multă vreme porturile italiene, unde putea fi recunoscut şi denunţat. Din prudenţă, a încercat să-şi câştige existenta, înrolându-se pentru câteva, luni

— Prima jumătate a anului – în Hota beiului din Tunis.

Dar condiţiile Insuportabile de viaţă impuse navigatorilor din unităţile acestei Hote – lipsiţi de cele mai elementare drepturi… l-au făcut să revină la Marsilia.

Aici izbucnise între timp o violentă epidemie de holeră, încât oraşul fusese părăsit de cea mai mare parte a burgheziei înstărite. Flagelul era greu de stăvilit din cauza condiţiilor igienice dezastruoase din cartierele periferice ale oraşului, precum şi a ignoranţei şi superstiţiilor în care se zbătea încă o bună parte din populaţia nevoiaşă.

În faţa unei asemenea calamităţi, Garibaldi a socotit ca o datorie firească faţă de oameni să-şi ofere serviciile ca infirmier voluntar în lazaretele oraşului, unde alături de personalul sanitar îndeplinea toate

Mircea Pădureleanu obligaţiile ce reveneau funcţiei lui modeste, printre care şi nesfârşitele gărzi de noapte.

Anul 1835 se apropia de sfârşit. Trecuseră doi ani de *cârnă* Garibaldi se alia la Marsilia. În curând urma să împlinească 29 de ani. Trebuia să ia o hotărâre cu privire la viitor, să dea o orientare mai limpede permanentelor lui căutări.

Şi iată că o împrejurare neprevăzută dădu o nouă întorsătură existenţei lui: căpitanul Beauregard din

Nantes îi propuse postul de secund pe bricul *Le Nautonier* care tocmai se pregătea să ridice ancora pentru

Rio de Janeiro. Garibaldi acceptă propunerea fără multă şovăială.

America Latină era pe vremea aceea un continent în plină dezvoltare. În urma revoluţiilor de eliberare naţională care avuseseră loc între 1810-1822, fiind determinate de naşterea şi dezvoltarea unui capitalism autohton potrivnic exploatării coloniale a metropolelor, în

regiunea cuprinsă între Rio Grande de

Noile şi Capul Horn luaseră fiinţă o serie de state independente, formate pe ruinele vechilor colonii spaniole şi portugheze.

Proclamându-se independente, noile state nu rezolvaseră nici pe departe gravele probleme politice şi economice care frământau continentul sud-american.

Datorită intereselor egoiste ale proprietarilor de pământ şi capitaliştilor compradori, în ţările latino-aniericane, în cursul secolului al XIX-lea, se dezlănţui un lung şir de războaie civile şi interstatale care le-au însângerat şi vlăguit. În focul acestor lupte ruinătoare, masele populare îşi revendicau dreptul la o existenţă mai bună şi liberă.

Condotierul al

Acceptând propunerea de a pleca spre Brazilia.

Garibaldi se gândea la oamenii care, deşi trăiau în cealaltă emisferă a planetei, îşi puneau în esenţă aceleaşi probleme politice şi sociale, ca şi propriii compatrioţi. Şi de acolo ar fi putut ajuta, indirect, cauza eliberării Italici. Scriind la Londra lui Mazzini despre hotărârea sa de a se strămuta dincolo de ocean, primise însărcinarea să trimită clandestin în Italia, îndată ce-i va fi posibil, broşuri şi manifeste revoluţionare tipărite în America Latină, după texte ce urmau să-i fie comunicate. Urma să ajute astfel cu material scris munca de propagandă patriotică, pe care asociaţia

Tânăra Italie o desfăşura cu atâtea greutăţi şi pericole în statele italiene.

La începutul lui ianuarie 1836, nava pe care călătorea Garibaldi pătrunse în rada portului Rio de Janeiro sau Guanabara, cum i se spunea în limbajul navigatorilor. De pe puntea vasului, care trecuse de stâncile granitice de la intrarea golfului şi despica acum apa încremenită ca o oglindă, Garibaldi contempla cu uimire frumuseţea negrăită a lacurilor, vegetaţia luxuriantă a Sudului, cu paleta ei nesfârşită de culori.

Portul şi împrejurimile erau dominate de imensa stâncă în formă de căpăţână de zahăr – Pac de Acucar – străjuind aici din vremuri imemorabile.

Ce sentimente – se întreba Garibaldi – să fi încercat Díaz de Solis, primul navigator care descoperise în 1515 golful Guanabara, sau mai apoi Magellan, în faţa unui peisaj atât de sălbatic şi totuşi atât de armonios, care lăsa în umbră golfurile Neapole şi Constantinopol?…

Vechiul oraş portughez fondat de Estancio da Sa îşi perinda, pe măsură ce nava se apropia de chei, casele lui multicolore, cu balcoane grele şi faţade placate cu faianţă.

Afluxul de emigranţi din ultimii ani grăbise dezvoltarea oraşului, a cărui importanţă crescuse îndeosebi din 1822, de când devenise capitala noului imperiu brazilian.

Populaţia acestui oraş prezenla un amestec izbitor şi pestriţ de naţionalităţi de pe diferite meridiane ale lumii. Oamenii veneau de pretutindeni, atraşi de mirajul îmbogăţi rai rapide, într-o ţară practic nemărginită, cu întinse zone neexploatate, cu fluvii şi păduri fabuloase, cu o populaţie concentrată mai ales de-a lungul coastelor, dar aproape inexistentă în restul ţării.

Între emigranţii cu aceleaşi graiuri şi obiceiuri se înfiripa un sentiment de firească solidaritate, născut spontan din nevoia de a face faţă adversităţilor vieţii. Colonia italiană era cea mai numeroasă. Mulţi dintre membrii ei se expatriaseră îndeosebi după represiunile din 1821 şi mai ales după 1831.

Puţin timp după sosirea în Brazilia, Garibaldi, călăuzit de spiritul său perspicace în cunoaşterea oamenilor, găsi în persoana lui Luigi Rosetti – un emigrant genovez, venit cu câţiva ani înainte la Rio de la

neiro – un prieten devotat şi statornic. Această prietenie nu avea să fie întreruptă decât de moartea prematură a lui Rosetti, survenită câţiva ani mai târziu în împrejurări tragice.

Noii prieteni înjghebară împreună o mică agenţie comercială, făcând navigaţia pe distanţa Rio de

Janeiro – Capo Fino, de-a lungul coastei braziliene, cu un mie vas de câteva zeci de tone, denumit Mazzini în amintirea dascălului şi

luptătorului de departe, dar veşnic prezent în inima lor.

Primele luni petrecute în Brazilia au însemnat pentru Garibaldi o perioadă de aclimatizare, un răgaz care i-a permis să cunoască oamenii şi locurile, să aprecieze într-o lumină mai potrivită orientarea şi raporturile de forţe din sânul acestei societăţi frământate. Dar faptul că încă nu întreprinsese nimic spre folosul patriei sale îl mâhnea. „Ceea ce însă mă întristează mai mult ca orice – scria Garibaldi prietenului

G.B. Cuneo – e conştiinţa că nu lac nimic pentru progresul cauzei noastre". Şi mai departe: „Sunt sătul până peste cap să duc o existenţă nefolositoare ţării noastre, când mă văd silit să-mi irosesc toată vlaga în acest nenorocit negoţ. Crede-mă, suntem făcuţi pentru lucruri mai mari şi aici ne aflăm în afară de elementul nostru..."

Evenimentele ulterioare aveau să confirme această convingere a lui Garibaldi în menirea sa şi a multor exilaţi italieni de pe continentul sud-american. Mai mult de doisprezece ani din viaţa lui aveau să se scurgă în statele Rio Grande de Sul şi Uruguay, timp în care existenţa sa a fost strâns împletită cu viaţa oamenilor din aceste ţări, în lupta lor pentru independenţă.

Episoadele multiple şi variate, care s-au succedat în perioada petrecută dincolo de ocean, nu sunt uşor de zugrăvit. Fapte obişnuite sau de seamă, momente idilice sau clipe de restrişte – uneori mărunte, dar pline de tâlc în legătură cu firea saţes în aceşti ani ai ţine

64 Mircea Păclureleanu reţii lui aventuroase o adevărată odisee, în care se precizează natura personalităţii sale.

Cu toate că Brazilia se smulsese de sub dependenţa metropolei, nu se realizase nicio îmbunătăţire în situaţia maselor populare. Puterea politică rămăsese în mâinile marilor plantatori, proprietari de pământ, care trăiau ca adevăraţi potentaţi pe uriaşele lor plantaţii. Afară de aceasta, o racilă gravă înrădăcinată în economia Braziliei era sclavia. Timp de secole întregi sistemul economic al acestei ţări s-a bazat pe munca sclavilor din plantaţiile de trestie de zahăr, bumbac şi calea. Deşi comerţul cu sclavi fusese legal desfiinţat încă din 1828, el a continuat să fie practicat şi după aceea. Abia după terminarea războiului civil din America, clasele conducătoare de aici s-au văzut

silite să lichideze sclavia, Brazilia fiind ultima dintre ţările emisferei occidentale care a adoptat această măsură.

Pentru a consolida regimul reacţionar introdus în 1822, odată cu cucerirea independenţei, plantatorii brazilieni, proprietari de sclavi, căutării să salveze ceva din naufragiul sistemului colonial, introducând în ţară regimul monarhie. Don Pedro, reprezentant al clasei dominatoare de Braganza a Portugaliei, fu proclamat împărat. Sub monarhia braziliană, marii „fazendeiros" continuară să folosească aceleaşi metode de dominaţie despotică, care existaseră timp de trei sute de ani sub regimul portughez. În ciuda săvârşirii revoluţiei burgheze, capitaliştii n-au reuşit să pună mâna pe putere. Ca atare, alianţa proprietarului de pământ, a preotului şi ofiţerului din armată şi-au pus pe Condotierul cetea în continuare pe întregul fel de viaţă brazilian, exprimat prin puternicele relaţii feudale de atunci.

Cu tot controlul autocrat al marilor plantatori, unitatea noului stat brazilian era destul de precară.

Oligarhia latifundiară şi militaristă de la Rio de Janeiro nu avea nici forţa, nici autoritatea morală de a-şi impune voinţa în diferitele provincii ale întinsului imperiu. Tendinţele de dezintegrare s-au manifestat în mai multe rânduri după proclamarea independenţei.

Astfel, în 1824 sub conducerea fraţilor Andrada, în provinciile din nord, cu deosebire la Pernambuco, a luat naştere o mişcare separatistă care a dus la proclamarea unei republici independente, denumită „Confederaţia Ecuadorului". Cu ajutorul liotei engleze, guvernul imperial de la Rio de Janeiro a reuşit după un an să înăbuşe mişcarea. Dar o nouă revoltă izbucnită în 1825, sub conducerea lui Lavalleja, în aşa-numsta

„Provincie Cisalpină" din partea de sud a ţării, care fusese anexată Braziliei cu câţiva ani înainte, nu a mai putut [-\ înfrântă. După trei ani de lupte, această provincie, având sprijinul militar al Argentinei, s-a proclamat independentă sub numele de Utuguay.

Autoritatea centrală a guvernului brazilian a fost din nou contestată în 1835 în provincia Rio Grande de Sul, vast ţinut muntos şi de coastă, învecinat cu

Uruguayul. Dezvoltarea independentă a Uruguayului constituia fără îndoială un exemplu ispititor pentru această provincie. Nemulţumirile tuturor claselor sociale din Rio Grande de Sul faţă de abuzurile săvârşite de trupele imperiale, ca şi de funcţionarii civili ai guvernului central din Rio de Janeiro au dat naştere în

66 Mircea Pădureleanu această provincie de frontieră unei puternice mişcări separatiste.

În septembrie 1836, Rio Grande de Sul se proclamă republică independentă, alegând ca preşedinte pe Bento Gonzales. Deşi exponent al marilor proprietari de pământ, Gonzales câştigaşi? simpatia maselor din Rio Grande prin calităţile sale civice, în care simplitatea vieţii şi curajul se împleteau cu spiritul de justiţie socială şi năzuinţa spre libertate, caracteristică populaţiei acestui ţinut.

Trupele imperiale ocupară oraşul. Porto-Alegre, capitala statului Rio Grande de Sul, iar Gonzales fu arestat şi închis în fortăreaţa Santa Cruz de la intrarea portului Rio de Janeiro. Împreună cu el fusese arestat şi trimis în acelaşi loc de surghiun şi secretarul său.

Livio Zambeccari, un emigrant bolognez, expatriat din Italia după 1821.

Prin intermediul acestuia, Garibaldi şi Rosetti au putut să stea de vorbă în secret cu preşedintele Gonzales în închisoarea din Santa Cruz. Lupta acestui popor mic, dar hotărât să-şi smulgă cu orice preţ independenţa de stat, descătuşându-se de tirania unui stăpân puternic, ahtiat să-şi păstreze privilegiile întemeiate pe tot felul de abuzuri, le-a devenit apropiată prin semnificaţiile ei. Garibaldi retrăia drama patriei sale.

El nu putea rămâne nepăsător în faţa evenimentelor aliate în plină desfăşurare. Referindu-se la situaţia din

Brazilia, el scria în prima scrisoare adresată din America de Sud lui Mazzini: „… Adăugaţi, dacă vreţi, încă un glas printre cei aleşi, care se regăsesc şi nădăjduiesc că nu va trece ’36 fără chemarea universală”.

Condotierul 67

La scurtă vreme după aceea, Bento Gonzales şi

Livio Zambeccari reuşiseră să evadeze din închisoarea Santa Cruz şi să ajungă pe teritoriul republicii Rio

Grande de Sul, de unde aveau să conducă operaţiunile militare împotriva puterii imperiale din Rio de Janeiro.

Garibaldi se alătură poporului riograndez în lupta sa împotriva Braziliei imperiale şi participă cu micul său vas, de treizeci de tone, „Mazzini", la acţiunile de război.

Printr-o manevră ingenioasă, chiar la intrarea în portul Rio de Janeiro, sub ameninţarea bateriilor de coastă ale forţelor imperiale, el reuşi să captureze o goeletă purtând pavilionul brazilian, care se îndrepta spre Europa cu o încărcătură de cafea.

Preluând nava, Garibaldi şi oamenii săi. se îndreptară spre sud, în direcţia lui Rio de la Plata. Era pentru prima dată când de-a lungul ţărmului continentului sud-american Untura la pupa unui vas drapelul riograndez. Dar capturarea unei nave cu marfă nu putea să treacă neobservată.

Cu toate că însoţitorii goeletci braziliene nu avuseseră de suferit, fiind debarcaţi în primul punct acceptabil al coastei, faptul avea să dea naştere la nenumărate complicaţii, nebănuite în primul moment şi care erau pe punctul să coste viaţa exilatului din Nisa.

Intenţionând, să negocieze încărcătura de cafea, spre a-şi procura banii necesari continuării acţiunilor insurecţionale, fără să mai apeleze la resursele destul de modeste ale republicii Rio Grande, Garibaldi trimise pe Rosetti la Montevideo, iar el aruncă ancora în rada portului Maldonado, orăşel aparţinând statului

Uruguay. Primiica călduroasă făcută, echipajului în

68 Mircea Pădureleanu primele zile de către autorităţile locale îndreptăţi, pe

Garibaldi să creadă că sentimentele arătate faţă de cauza poporului riograndez erau sincere. Dar curând, atitudinea autorităţilor centrale din Montevideo se schimbă şi în consecinţă emisferă ordinul de sechestrare a goclelei şi de arestare a echipajului.

Prevenit de câţiva prieteni din oraş, înainte ca ordinul să fi fost pus în aplicare, Garibaldi ridică ancora iară să-l mai aştepte pe Rosetti

şi pătrunse în imensul estuar Rio de la Plata.

În zori, spre surprinderea sa, deşi nu dormise toată noaptea şi cercetase permanent acul busolei, nava şi echipajul se găsiră prinşi în zona periculoasă a stâncilor colţuroase şi înfricoşătoare din regiunea Piedras N'egras. După o luptă disperată cu clementele naturii, încleştare în care nava risca să se sfărâme, reuşiră să se desprindă din acest tărâm al morţii şi să reintre în ape mai liniştite. Taina acestei întâmplări neprevăzute fu repede dezlegată. Pentru a îi cât mai la îndemână în cazul unui atac prin surprindere, armele de foc fuseseră depozitate pe bord lângă cabina, timonierului, iar lierul din ele deviase acul busolei şi aruncase nava în afara căii maritime navigabile. Îndată ce fu îndepărtat armamentul, acul busolei reveni brusc la normal.

Navigaţi acum de-a lungul nesfârşitelor câmpii orientale ale coastei uruguayene, renumitele „pampas", pe care Garibaldi le descrisese ca un pictor:

„Vedeam ondulând înaintea mea, ca valurile unei mări.

solidificate, zările nesfârşite ale câmpiilor orientale, numite astfel deoarece se găseau pe partea răsăriteană a fluviului Uruguay, care se varsă în Rio de la Plata în

Condotierul faţa capitalei Buenos Aires, la nord de orăşelul Colonia. Era un spectacol cu totul nou pentru un om care venea din cealaltă parte a Atlanticului şi mai ales pentru un italian, născut şi crescut într-o ţară unde e rar ca un petic de pământ să nu cuprindă o casă sau ceva făcut de mâna omului. Acolo, dimpotrivă, o întinsă, o nesfârşită prerie de netrecut, al cărei aspect apare sub forma unui covor de verdeaţă şi flori, cu uşoare coline din loc în loc, care nu se schimbă decât pe malurile râului Arroga, unde se înalţă şi se pleacă în bătaia vântului pâlcuri de arbori cu frunze lucitoare. Caii, boii, gazelele, struţii sunt, în lipsa fiinţelor omeneşti, locuitorii acestor singurătăţi iară margini, pe care le străbate numai «el gaucho», acest centaur al lumii noi. Cât de plăcut la vedere e armăsarul câmpiilor orientale, cu gleznele lui subţiri, cu nările aburinde, cu buzele fremătătoare care n-au simţit atingerea rece a zăbalei de oţel! Cât de liber respiră, fluturându-şi coama şi coada! Trupul său n-a simţit strânsoarea

genunchilor, nici n-a fost însângerat de pinteni. Cât de mândru apare, când ca un adevărat sultan al pustiului, nechezând îşi adună herghelia de iepe risipită şi fuge de prezenţa dominatoare a omului, conducându-le ca o vijelie… în pustiurile Americii, omul e completat de cal şi iară el e ultimul dintre animale".

Toate detaliile deplasării spre estuarul La Plata sunt consemnate cu grijă de Garibaldi în notele lui autobiografice presărate cu accente romantice şi clemente pitoreşti.

La circa patruzeci de mile nord de portul Montevideo, prin faţa căruia Garibaldi îşi condusese vasul cu precauţie, pentru a putea lua cu el sau, cel puţin.

70 Mircea Pădureleanu pentru a afla veşti, despre Rosetti, fu atacat cu focuri de arme de pe mai multe canotiere care îl somară să se predea. O acţiune de abordare din partea atacatorilor fu respinsă cu pierderi de o parte şi de alta. Lupta se desfăşură cu repeziciune. Era prima ciocnire sângeroasă a lui Garibaldi pe pământul sud-american.

O rafală Iovi din plin pe timonierul goeletei, care căzu mort. Dându-şi seama de primejdia în care se afla vasul, Garibaldi se aruncă la cârmă ca să încerce o manevră de îndepărtare, dar un glonte îi pătrunse în regiunea gâtului, aproape de carotidă, azvâiiindu-l pe punte în nesimţire. Luigi Carniglia prelua comanda şi echipajul continuă lupta., reuşind să-i respingă, pe atacatori şi să le provoace pierderi grele.

Întrucât nimeni din echipaj nu avea noţiuni de navigaţie, Garibaldi, deşi în stare disperată, indică pe hartă locul în care credea că se pot salva: Santa Fé de

Paraua, în Argentina, de Nord, la o distanţă de şase sute de kilometri în susul. fluviului, unde avea cunoscuţi şi spera să găsească ajutorul necesar pentru el şi oamenii lui.

Vegheat cu grijă de către Carniglia şi tovarăşii săi în nesfârşitele zile de navigaţie lentă de-a lungul fluviului, Garibaldi era conştient şi totuşi nu putea să facă nicio mişcare, ca şi cum viaţa s-ar fi scurs din trupul său viguros.

Respectând vechea tradiţie marinărească, al cărei caracter

ceremonios îi accentuară de astă dată, camarazii aruncară în apele fluviului cadavrul sărmanului timonier ucis cu prilejul încăierării din dreptul punctului Jesus-Maria. Cu toate că privea moartea cu bărbăţie, Garibaldi nu putu să-şi reprime un sentiment

C «» «lolivr Hi 71

de repulsie, gândindu-se la propria soartă. îi reveniră în memorie versurile lui Foscolo:

„... O piatră.
Un semn de recunoaştere
A propriilor oseminte.
Din toată puzderia de oase
Ce moartea-ţi fiecare clipă
Le seamănă-n pământ şi mare..."

Omul dotat eu atâtea resurse şi îngrijit cu devotament de tovarăşii săi rezistă totuşi, la îndelungata călătorie de nouăsprezece zile, cu toată febra ridicată şi dificultatea aproape completă de a se hrăni.

Ajunşi la Gualeguay, în provincia argentiniană

Entre Ríos, se văzură nevoiţi să se oprească datorită stării lui Garibaldi care fu supus de îndată unei operaţii de extragere a glonţului. Dar, cu toate mărturiile de prietenie ale guvernatorului local, din ordinul dictatorului de la Buenos Ai ies, Rbsâs, Garibaldi fu declarat prizonier şi goeleta confiscată.

După câteva luni, văzând că eliberarea sa întârzie şi temându-se de o hotărâre defavorabilă, Garibaldi se hotărî să evadeze. Profitând de o absenţă temporară din Gualeguay a lui Eschaguc, guvernatorul local al provinciei, pe care dorea să-l ferească, de orice amestec în încercarea sa de evadare, reuşi să găsească un ghid care să-i procure cai de schimb şi să-l conducă într-o noapte până aproape de Ibiqtii, la o distanţă de aproape optzeci de kilometri, nu departe de fluviul

Paraua. Acolo spera să găsească corăbii care să-l

72 Mivceii Păclureleanu transporte clandestin la Buenos Aires sau la Montevideo.

Din nefericire, ghidul l-a trădat. Arestat şi legat fedeleş pe

spinarea unui cal, nefericitul prizonier a fost readus la Gualeguay. Refuzând să mărturisească numele celor care l-au ajutat în încercarea sa de evadare, a fost maltratat şi supus ore întregi de locţiitorul guvernatorului, un anume Leonardo Miliari, unor torturi atroce.

„Nu-şi poate face nimeni o idee de ceea ce am suferit – povesteşte Garibaldi în memoriile sale – decât cunoscând torturile aplicate prizonierilor din evul mediu… Nu mai eram decât o masă inertă, fără alt simţământ, decât o surdă şi profundă durere, aproape un cadavru. Făcusem cincizeci de mile printre bălţi, cu mâinile şi picioarele legate; ţânţarii, numeroşi şi înrăiţi în acest anotimp, îmi făcuseră din iâţă şi mâini o singură rană… Corpul îmi ardea ca un cuptor şi în fiecare clipă ceream apă; mai umani decât călăul meu

(locţiitorul guvernatorului – n.a.) paznicii îmi dădeau să beau, dar în stomac apa se usca de parcă ar fi fost aruncată pe o bucată de fier înroşit".

Numai datorită îngrijirilor unei femei curajoase, care a înfruntat toate riscurile, Garibaldi a reuşit să scape cu viaţă. Transportat apoi la închisoarea din Bajada, a fost eliberat după câtva timp, datorită intervenţiei directe a guvernatorului Eschague, care între timp se înapoiasc şi-şi reluase postul.

Călătorind pe nave de ocazie, de cele mai multe ori comandate de italieni emigranţi, reuşi să coboare pe Paraua până la confluenţa lui cu Rio de la Plata şi apoi de acolo să ajungă clandestin la Montevideo.

Condotierul 73

În acea vreme, colonia de italieni din capitala

Uruguayului era nu numai numeroasă, clar şi relativ înstărită. Spre bucuria sa, Garibaldi regăsi câţiva dintre vechii prieteni, ca Napoleon Castellini şi Giovanni

Cunco, care trecuseră la rândul lor oceanul, stabilindu-se la Montevideo.

Tot aici îl reîntâlni pe bunul său prieten Luigi

Rosciti, care fusese obligat să rămână ascuns în Montevideo, llolărâră să plece neîntârziat în Rio Grande spre a sprijini cauza republicii rebele şi pe preşedintele Gonzales, a cărei prietenie o

preţuiau şi faţă de care făcuseră legământul de a-l ajuta cu toate puterile lor.

Trebuia să ajungă la Piratinin, unde, după căderea capitalei Porto r Alegre, se alia refugiat guvernul republicii Rio Grande. Străbătură întregul Uruguay şi o parte din Rio Grande. Călătoria au făcut-o călare, folosind un procedeu ingenios, utilizat în America de

Sud şi denumit „escoterp", care prin rapiditatea transportului lăsa cu mult în urmă vechiul sistem al poştalionului folosit în Europa.

După acest procedeu, explică Garibaldi, fiecare călăreţ „călătoreşte cu cel puţin douăzeci de cai obişnuiţi să-i urmeze pe cei înşeuali; când călătorul simte calul obosit, descăleca şi pune şaua pe spinarea unui cal liber, pe care galopează trei sau patru leghe pentru a-l înlocui cu un altul până în clipa când se hotărăşte să se oprească; caii obosiţi se odihnesc, continuând drumul eliberaţi de şa şi călăreţ. În timpul scurtului popas pe care îl fac călăreţii pentru schimbarea cailor, toată herghelia apuca câteva lire ele iarbă şi bea apă dacă găseşte. Hrană adevărată iau numai de două ori pe zi, dimineaţa şi seara".

Străbătându-le călare» Garibaldi şi Rosetti şi-au putut da seama de frumuseţea neîntrecută a acestor ţinuturi şi îndeosebi de regiunea Piralinin, ţinta călătoriei lor. Regiunea de câmpie, ca şi cea de munte constituiau entităţi geografice diferite, oferind astfel o varietate a peisajului, a. faunei şi a florei: câmpia prezintă o climă tropicală, făcând să crească trestia de zahăr şi bananierii, adăpostind animale carnivore ca tigrul, jaguarul, puma, precum şi nenumărate specii de reptile, ca boa, şarpele cu clopoţei, şarpele cu ochelari etc.

Muntele în schimb se bucură de o climă temperată, în care se găsesc toate fructele ţărilor europene şi păduri minunate eu pini drepţi ca nişte catarge de corăbii, înalţi de optzeci de metri, cu trunchiuri groase, pe care abia le pol cuprinde mai mulţi oameni înlănţuiţi. Aici suni trestii gigantice de aproape douăzeci şi cinci de metri înălţime, numite „taquara", ale căror trunchiuri ating grosimea corpului unui om. În ţinutul acesta, locuit de o populaţie mândră şi devotată cauzei libertăţii, presărat cu oraşe patriarhale ca

Lima da Serra, Vaccaria, Lages etc, Garibaldi avea să trăiască patru ani, riscându-şi adesea viaţa alături de acest popor mic, dar tenace, de o ospitalitate proverbială.

Impresiile culese de Garibaldi în al patrulea deceniu al secolului trecut asupra moravurilor acestei populaţii sunt extrem de interesante: „Acolo călătorul nu are nevoie să spună nimic, să ceară nimic. Intră în casă şi se duce direct în camera oaspeţilor… Rămâne cât vrea, pleacă când doreşte, nu-şi. ia rămas bun, nu mulţumeşte dacă aşa îi e pe plac şi, cu toate acestea.

Condotierul – *

cel ce vine după el nu e mai puţin bine primit decât predecesorul. E tinereţea naturii, e dimineaţa omenirii". Firea omului era simplă şi cinstită. Chiar viaţa de fiecare zi a preşedintelui Gonzales nu se deosebea de aceea a oamenilor de rând. Popularitatea lui se datora faptului că fusese primul care dăduse semnalul împotriva revoltei tiraniei imperiale.

Garibaldi şi Rosetti se străduiau să-l sprijine, împărţind cu poporul riograndez bucuriile şi necazurile ivite pe drumul plin de greutăţi pe care se angajase.

Capitolul Iv

LEGĂMÂNTUL

Conflictul dintre mica republică Rio Grande de

Sul şi Imperiul Brazilian căpătase caracterul unor ciocniri sângeroase.

Forţele riograndeze relativ modeste „bazându-se mai ales pe cavalerie şi mai puţin pe puşcaşi pedeştri, erau aproape lipsite de artilerie şi unităţi marine, care le-ar fi permis să dezlănţuie atacuri simultane de pe uscat şi mare asupra porturilor de pe coastă, deţinute de trupele imperiale. În schimb superioritatea republicanilor consta în mobilitatea uimitoare a cavaleriei care executa deplasări rapide pe vaste întinderi din interiorul ţării, dând lovituri fulgerătoare – într-un fel de război de „gueriila" unui duşman mai numeros şi mai bine înarmat, dar lipsit de elan şi de convingere în eficacitatea acţiunii sale. Ostaşii erau exclusiv voluntari, oameni ai pampasurilor, care ştiau să

mânuiască o puşcă, dar nu aveau o instrucţie militară temeinică. Călăreţi abili şi neobosiţi, se mulţumeau cu puţin şi se ataşau cu fidelitate de acei comandanţi ale căror curaj şi pricepere hotărau de multe ori soarta acţiunilor.

78 Mircea Pădureleanu în momentul sosirii lui Garibaldi la Piratinin, o parte din forţele republicane, conduse personal de preşedintele Bento Gonzales se angajaseră cu succes împotriva lui Sylva Tânăria, căpitan imperial, punând capăt încălcărilor şi samavolniciilor comise de acesta pe teritoriul riograndez.

La scurtă vreme după aceea, în bătălia de la Rio

Pardo, trupele imperiale – deşi mai numeroase şi mai.

bine echipate – fuseseră aproape complet nimicite de către republicani. Acest succes, care stârnise entuziasm şi încredere în populaţia riograndeză, cerea însă un efort sporit din partea tinerei republici. Era câştigată o bătălie împotriva puterii imperiale, dar războiul urma să se desfăşoare mai departe, cu sacrificii şi mai serioase decât până atunci, în vederea obţinerii unei izbânzi finale.

O necesitate vitală pentru Rio Grande de Sul era aceea de a face faţă atacului dinspre mare, pe care în orice clipă navele imperiale de coastă ar fi putut să-l declanşeze.

Sarcina plină de dificultăţi a apărării frontierei maritime, a cărei rezolvare cerea îndrăzneală şi ingeniozitate în găsirea soluţiilor, i-a fost încredinţată lui

Garibaldi. Din nefericire flotila riograndeză, unde fusese numit comandant Garibaldi, abia urma să fie creată. Ea nu cuprindea, în momentul preluării comandamentului, decât două canonicre de câte optsprezece şi cincisprezece tone fiecare, încă în construcţie pe fluviul Camacua.

După două luni, cu ajutorul câtorva oameni devotaţi cauzei republicane, printre care Luigi Carniglia şi alţi câţiva italieni, Garibaldi reuşi să pună pe linia

Condotierul 79

de plutire cele două canoniere înarmate cu tunuri de bronz. Pentru completarea echipajelor, pe lângă albii emigraţi şi localnici,

fură recrutaţi şi un număr de negri şi mulatri, care lucraseră până atunci în „estancias". Grupul, eterogen şi greu de supus unei discipline unice, numărând în total şaptezeci de persoane, fu împărţit în două grupe aproape egale constituind echipajul celor două canonicre, denumite RIO PARDO şi

REPUBLICANUL.

Forţele imperiale dispuneau însă de treizeci de corăbii de luptă şi un vas cil motor. În astfel de condiţii, orice încercare de măsurare a puterilor venită din partea republicanilor ar fi părut sortită pieirii.

Dar Garibaldi şi-a dat seama că poate folosi în avantajul său condiţiile specifice ale terenului. Mica adâncime a apelor lagunei, în care bancurile de nisip pătrundeau pe mari întinderi ca dinţii unui pieptene, făcea extrem de greoaie deplasarea vaselor mari ale forţelor imperiale, provocând chiar împotmolirea lor.

În schimb, unităţile riograndeze comandate de Garibaldi aveau avantajul unor mişcări rapide, în care orice accident al. terenului ca şi vegetaţia acvatică erau de un nepreţuit ajutor. În lupta disperată împotriva escadrei inamice, oamenii lui Garibaldi fură instruiţi pentru operaţii desfăşurate atât pe apă, cât şi pe uscat.

Adesea foloseau ca refugiu locuinţe de pe maluri, părăsite de localnici din cauza deselor incursiuni duşmane, iar drept hrană culturile neculese din jurul fermelor şi carnea friptă pe jăratic, după obiceiul pământului. Pe aceste meleaguri, vitele circulau în cirezi libere aproape în stare de sălbăticie.

„Viaţa pe care o duceau era activă şi plină de pericole din cauza superiorităţii numerice a duşmanului, dar în acelaşi timp captivantă, pitorească şi în armonie cu temperamentul meu", mărturiseşte Garibaldi în memoriile sale.

Prin acţiuni izolate şi îndrăzneţe reuşiră să captureze câteva vase mai mici pe care le incendiară, după ce le goliseră întreaga încărcătură. Escadra duşmană, care aproape îi ignorase până atunci, începu să le simtă prezenţa. Nenumărate vase ale forţelor imperiale trebuia să protejeze transporturile şi aprovizionarea trupelor, care se

lacca acum cu destulă di neuitate.

Alteori, mateloţii părăseau canonicrele, adăpoştindu-le în locuri ferite, pentru a face incursiuni adânci în teritoriul inamic. Folosind caii pe jumătate sălbăticiţi pe care îi prindeau în regiune, ci atacau spatele trupelor imperiale, le cauzau pierderi şi le determinau să se retragă.

În cursul unei asemenea acţiuni, săvârşită la gura

Oliviului Camacua, în apropiere de micul arsenal unde îşi construise flotila, Garibaldi a fost surprins de unul dintre comandanţii cei mai abili ai trupelor imperiale, colonelul de Abreus, supranumit „Dihonii", datorită acţiunilor lui şirete şi rapide. Această întâmplare era să-l coste viaţa. Ascuns într-o pădurice clin apropiere, împreună cu grupul lui de cavalerie de aproape o sută cincizeci de oameni, Abreus iniţie un atac năvalnic spre locul în care Garibaldi se afla numai cu bucătarul echipajelor, ceilalţi mateloţi fiind răzleţiţi prin împrejurimi după aprovizionare. Auzind împuşcăturile în jurul lui, Garibaldi, care sorbea liniştit sub un şopron ceaiul localnicilor, denumit „mate", abia avu timp să

se repeadă la castelul unde se aflau înşiruite armele încărcate. Deschise focul împotriva atacanţilor şi pentru moment reuşi să stăvilească iureşul inamic, lăsând impresia că sub şopron s-ar fi aliat un mare număr de trăgători. La auzul împuşcăturilor, oamenii din echipaje i-au venit în ajutor.

Lupta a durat câteva ceasuri, şi asediaţii ar fi fost probabil copleşiţi de numărul superior al atacanţilor, care reuşiseră să incendieze şopronul şi ferma din apropiere, dacă un glonte n-ar o rănit pe colonelul

De Abreus la un braţ, fapt ce a provocat retragerea lor precipitată. Aruncând armele, ei lăsară pe câmpul de luptă câteva zeci de morţi şi răniţi. Multă vreme de la această încăierare de Abreus nu s-a mai arătat. Era un mic succes care a dat răgaz lui Garibaldi să construiască în improvizatul arsenal de pe Camacua canoniere de un tonaj superior, sporind cu noi unităţi mica liotă riograndeză. Curând se ivi şi prilejul să acţioneze.

Preşedintele Gonzales îi ceru lui Garibaldi să flancheze pe mare o parte din trupele republicane, care sub comanda generalului Canabarro se pregăteau să declanşeze un atac asupra capitalei Porto-Alegre, pentru a smulge acest important punct din mâinile trupelor imperiale.

Cum toate ieşirile spre ocean erau blocate de escadra inamică, cu neputinţă de străpuns cu forţele lui modeste, Garibaldi imaginã şi puse în aplicare un sistem ingenios de transport. Pe căruţe anume construite, cu roţi neobişnuit de mari, trase de sute de perechi de boi, el transportă mica sa flotilă pe o distanţă de peste cincizeci de kilometri, până la lacul Tramandai.

82 Nircea Pădureleanu care comunica cu oceanul. Flotila putea, astfel, să dea ajutor efectiv operaţiunilor armatei de uscat.

O pierdere grea avea însă să-i întunece această bucurie. Vasul Rio Paulo, aflat sub comanda sa, fu prins într-o noapte de una dintre furtunile pe cât de neaşteptate, pe atât de violente, care se stârnesc pe coastele de sud ale Braziliei, unde oceanul nu e niciodată liniştit, iar mugetul apelor sfărâmate de stâncile ţărmului se aude de la mari depărtări. Naufragiul a distrus canon icra şi odată cu ea pieriră aproape toţi tovarăşii săi de luptă, printre care şi Luigi Carniglia.

Toate căutările lui Garibaldi în toiul furtunii dezlănţuite au rămas zadarnice, deşi s-a aruncat de câteva ori în valuri, înotând până la epuizare cu obişnuita lui iscusinţă. Nu a reuşit să-i găsească nici măcar trupul spre a-l îngropa în pământul brazilian pentru a cărui libertate se jertfise.

Din fericire restul flotilei riograndeze scăpase ca prin minune de furia valurilor.

Între timp, trupele generalului Canabarro, pentru a-şi asigura spatele în vederea atacului ce urma să-l dea asupra oraşului Porto-Aleg re, ocupară întreaga provincie Santa-Catarina, unde locuitorii, ataşaţi idealurilor republicane, îi primiră cu bucurie pe eliberatori, împreună cu puţinii supravieţuitori de pe Rio

Pardo, Garibaldi alcătui un mic grup care se alipi avangărzii republicane comandate de colonelul Teixeira

Nune/, Astfel, luă parte la cucerirea oraşului Santa-Catarina, capitala provinciei cu acelaşi nume, în al cărei port reuşi să captureze trei vase mici de război complet echipate şi înarmate.

Condotierul

Drama naufragiului afectase însă profund pe

Garibaldi. Deşi mai găsea energie să acţioneze cu impetuozitatca-i obişnuită, se părea că înăuntrul lui un resort tainic se sfărâmase. Se simţi stingher. Din vechile prietenii îi rămăsese numai Rosetti pe care acum îl vedea rar, fiind ocupat la Piraţinin cu redactarea ziarului *Poporul*, menit să ţină treaz elanul de luptă şi idealurile de libertate ale populaţiei riograndeze. Uneori, culcat în ierburile înalte şi unduitoare care fremătau în adierea vântului de seară, contemplând cerul nesfârşit al Sudului, lăsa să-i rătăcească închipuirea în căutarea unui suport moral aducător de linişte şi împăcare.

Omul acesta matur, căruia împrejurări deosebite îi hărăziseră o soartă neobişnuită, şi care acum, după dispariţia prietenilor dragi, se simţea cuprins de o restrişte sufletească cum nu mai cunoscuse vreodată, avea momente când tânjea cu toată fiinţa lui să întemeieze o familie cu bucuriile ei simple, cu prezenţa calmă şi mângâietoare a unei soţii.

Tocmai în acele zile de restrişte şi disperare sufletească, a cunoscut în casa Antoniei Gonzales, sora preşedintelui, unde fusese invitat să bea o cafea, pe o tânără braziliancă, a cărei frumuseţe şi vigoare, făurite în mijlocul naturii sălbatice şi luxuriante a ţării sale, treziseră o pasiune deosebită în inima exilatului italian. Tânăra făptură care împărtăşise de la prima vedere aceleaşi sentimente pentru Giuseppe, se numea

Aninha Ribeira de Dilva, pe numele familiar Anita;

ea văzuse lumina zilei la Morrinhos, localitate din sudul Braziliei, unde familia, emigrată din insulele Azore, se stabilise înainte de naşterea ei. Garibaldi a în

84 Mircea Pădureleanu tâlnit-o pe Anita în 1839, la puţine zile după ocuparea orăşelului Laguna, în apropierea căruia câteva

aglomerări omeneşti formau punctul denumit La Bana.

Acolo locuia tânăra braziliancă cu tatăl şi soţul ei Manuel Duarte de Aguiar, ofiţer în armata imperială, mereu plecat de acasă şi care la câtăva vreme după aceea a fost ucis într-o bătălie. Adevărat copil al naturii, călărind ca o amazoană, vânând şi pescuind cu uşurinţa oamenilor clin preajma locului, Anita Ribeira deveni tovarăşa de viaţă a lui Garibaldi. Ea împărtăşea alături de noul ei soţ existenţa tumultuoasă şi cauza căreia el îşi închinase viaţa, arătând un curaj şi o putere de sacrificiu ce nu se vor dezminţi niciodată.

Soarta războiului fusese până atunci favorabilă armatelor republicane care, exceptând oraşele Porto-Alegre şi Rio Grande, stăpânea de fapt întregul teritoriu riograndez, curăţat de trupele imperiale. Cele trei unităţi capturate în portul Santa-Catarina, între care două goelete şi o canonieră fură de un nepreţuit ajutor în operaţiunile întreprinse de Garibaldi şi oamenii lui în continuare de-a lungul coastei, în sprijinul armatei de uscat.

În tot acest timp Anita… care se îmbarcase pe una din goelete împreună cu soţul ei – participă la multe dintre luptele date, cu un neobişnuit curaj.

Lupta inegală cu un inamic de zece ori mai numeros, capabil să înlocuiască relativ uşor pierderile suferite în oameni şi bunuri materiale, devenea din zi în zi mai greu de susţinut. În câteva împrejurări – ca de pildă în faţa portului fmbituba, tunurile micilor unităţi riograndeze fiind practic scoase din uz, Garibaldi şi oamenii lui fură nevoiţi să se apropie cât mai mult de vasele inamice şi să folosească aproape exclusiv tirul carabinelor. Această luptă, cu pierderi serioase de o parte şi de alta, sfârşea mai întotdeauna prin retragerea temporară a vaselor imperiale, care nu întârziau însă să revină, mai întărite şi cu forţe proaspete. Nu rămânea vaselor riograndeze decât să se retragă în grabă în locuri bine adăpostite, de multe ori sub protecţia tunurilor de coastă, pentru a evita o nimicire inutilă.

Iniţiind o puternică ofensivă pentru recucerirea orăşelului Laguna – punct-cheie în ansamblul operaţiunilor – inamicul atacă

portul cu douăzeci şi trei de vase. Garibaldi fu silit să primească lupta, străduindu-se să oprească debarcarea inamicului. Dar cu tot ajutorul artileriei, plasată pe colinele din jur şi care susţinea focul împotriva vaselor duşmane, el se văzu nevoit să se retragă în grabă pe uscat, după ce incendie cele trei vase pentru a nu cădea în mâna inamicului. Cu puţinii oameni ce îi mai rămăseseră, se refugie la Las Torras.

Neînţelegerile survenite între generalii din tabăra republicană în privinţa tacticii adoptate faţă de trupele imperiale trimise în Rio Gran.de sub conducerea generalului Avulsera, precum şi unele trădări ce avură loc în acest timp slăbiră spatele frontului republican.

La rândul său, colonelul Teixeira Núñez, care avea în mâna lui provinciile Vaccaria şi Lages, a fost atras fără voie într-o luptă nefericită la Contibani. El ar fi fost probabil nimicit de cavaleria inamică dacă

Garibaldi, care primise dispoziţii să se alăture acestor trupe şi se alia tocmai în drum spre ele, n-ar fi intervenit în ultimul moment cu un grup de şaptezeci şi

86 Miircea Pădureleanu trei de oameni. El derută duşmanul şi dădu astfel posibilitatea lui Teixcira şi resturilor trupelor lui să se refugieze în pădurea Mato – imens ocean de vegetaţie

— Care se întinde aproape neîntrerupt de la fluviul La

Plata până la Amazon pe o distantă de mii de kilometri.

Pentru ca duşmanul să le piardă urma trebuia să străbată timp de mai multe zile jungla, în direcţia

Lages, acest „iad verde", cum a fost de drept cuvânt denumită pădurea braziliană. Mulţi dintre ei s-au rătăcit tară urmă în desişul de nepătruns, copleşiţi de spaima pe care o trezesc zgomotele răsunătoare cu ecoul lor derutant şi misterios sub bolţile întunecate de verdeaţă. Ţipetele ascuţite ale păsărilor şi glasul aspru şi strident al maimuţelor nu le îngăduiau să-şi regăsească stăpânirea de sine. Uneori, liniştea cea mai adâncă, în care se simţeau cuprinşi de un sentiment intens de singurătate şi nelinişte, era străbătută de răcnetul unui erbivor gâtuit de ghearele panterei sau strivit de şarpele boa.

Găsind din întâmplare una din acele poteci de pădure, denumite

de localnici „picada” – singura cale de scăpare din labirintul iadului verde – pe care se puteau strecura oamenii înşiruiţi în monom, hrănindu-se cu fierturi de rădăcini sau plante şi carnea friptă a păsărilor şi boilor sălbatici, grupul lui Garibaldi, istovit şi muiat până la oase de ploile torenţiale, frecvente în acest anotimp, reuşi în sfârşit să ajungă la

Lages. Acolo Garibaldi o regăsi pe Anita, care bănuise că retragerea soţului ei se va face în direcţia aceea.

Evenimentele militare ce urmau să hotărască soarta tinerei republici riograndeze începură să se precondotierul 87

cipite. O bătălie părea iminentă pe malul fluviului

Taquari. Nicicând – remarcă Garibaldi… republicanii nu avuseseră şanse mai mari de victorie, fie prin poziţiile ocupate, fie prin dorinţa oamenilor de a obţine un rezultat decisiv. La rândul ei armata imperială nu era hotărâtă să preia iniţiativa unui atac, mulţumindu-se cu hărţuieli mărunte. Încă de la începutul bătăliei unul dintre comandanţii trupelor imperiale – generalul

Calderón – fu ucis. Acest fapt determină comandamentul imperial să bată în retragere şi să treacă dincolo de fluviu cu pierderi aproape neînsemnate. Dar şi republicanii şovăiră să atace la timpul potrivit şi mai ales să angajeze în luptă totalitatea forţelor lor de cavalerie şi infanterie, ceea ce le-ar fi dat posibilitatea să arunce pe inamic în fluviu şi să-l zdrobească definitiv. Nici bătălia ulterioară angajată de Bento Gonzales împotriva poziţiilor fortificate de la San José de

Norle, cu toate succesele tactice obţinute la început, nu a avut până la urma sorţi de izbândă, datorită aceleiaşi şovăieli şi neîncrederi a comandamentului republican în propriile forţe.

În schimb pierderile suferite, cu neputinţă de înlocuit într-un timp scurt, erau însemnate. Trupele de uscat republicane fură obligate să renunţe la asedierea oraşului Porto-Alegre şi să se îndrepte spre Bella-Vista în vederea regrupării lor.

Garibaldi – cu ceea ce mai rămăsese din mica sa flotilă şi restul echipajului de aproape patruzeci de oameni – se stabili în ferma

părăsită de la San-Simon, pe malul lagunei de Los Patos, unde rămase timp de câteva luni. Misiunea lui era să construiască mici am

88 Mircea Pădureleaiui barcaţiuni de lemn cu care să facă legătura între cele două maluri ale lagunei.

În acest loc, la 16 februarie 1840 Anita născu un băiat care primi numele de Mcnotii, după eroul-mariir al răscoalei din 1831 de la Modena.

Prelungirea campaniei de război punea probleme grele tinerei republici, ale cărei finanţe fuseseră demult secătuite, iar economia dezorganizată. Mulţi dintre ostaşi, obosiţi de hărţuielile îndelungatei, campanii militare, începură să părăsească rândurile armatei care se subţia văzând cu ochii – întorcându-se la casele lor.

Nemulţumirile din sânul populaţiei riograndeze începură să ia proporţii şi să se manifeste uneori pe faţă, în timp ce incursiunile trupelor inamice deveniseră din ce în ce mai insistente. Între alţii, De Abreus, faimosul „Dihor" pus pe fugă de Garibaldi în încăierarea de la gura fluviului Camacua, devenise din nou spaima regiunilor pe care le călca cu oamenii lui. Într-una din incursiunile sale devastatoare trecu şi pe la ferma San-Simon, în timpul unei absenţe a lui Garibaldi, care plecase în oraşul Settembrina după aprovizionări: Anita şi micul Menotti, în vârstă de numai douăsprezece zile, se salvară refugiindu-se în pădurea din apropiere. În schimb, în oraşul Settembrina, atacat pe neaşteptate de trupele „Dihorului", şi-a găsit moartea Luigi Rosetti a cărui dispariţie deschise o nouă rană în inima lui Garibaldi. „Căzut de pe cal – notează Garibaldi – grav rănit, fusese somat; să se predea; el a răspuns cu lovituri de sabie şi şi-a vândut scump viaţa".

Condotierul".

Retragerea trupelor republicane fusese ordonată pe tot frontul. Ca o apă revărsată, oamenii din rândurile armatei populaţiei civile se scurgeau în nesfârşite şuvoaie, sub ploaia torenţială, spre sud-vest, hărţuiţi fără încetare de trupele atacatorilor, urmărind să ajungă la Sao-Gabriel, în vederea refacerii şi înjghebării noilor campamente.

Drama îndelung prelungită şi dureroasă a retragerii, în iarna anului 1841, în care au pierit mai ales femei şi copii, a însemnat o

încercare nespus de grea pentru poporul riograndez.

Dar suferinţele nu sunt niciodată zadarnice dacă servesc cu adevărat unui ţel înalt. „*Chi dura vince*".

(Cine perseverează învinge) era lozinca lui Garibaldi şi, într-adevăr, în faţa rezistentei înverşunate a riograndezilor, autorităţile imperiale lacură propuneri de negocieri.

Capitolul V

ÎN URUGUAY

Era la începutul anului 1842. Garibaldi socoti că misiunea sa în Rip Cranele de Sul se încheiase. Dorinţa de-a relua legăturile cu vechile cunoştinţe de care se izolase aproape complet în ultima vreme şi mai ales de a se informa mai îndeaproape asupra stărilor de lucruri din Italia îl determină să caute un loc unde relaţiile cu continentul european se făceau cu mai mare uşurinţă. Se hotărî de aceea să se strămute la Montevideo, unde în colonia italiană avea cunoştinţe şi prieteni care îl preţuiau şi îi purtau o afecţiune sinceră.

La Montevideo regăsi prieteni de odinioară: G.B.

Cuneo, Castellini, fraţii Rossi şi alţii, care îl primiră cu căldură, mândrindu-se cu prietenia acestui om energic şi neînfricat.

Lumea atât de frământată a statelor sud-americane din al cincilea deceniu al secolului trecut reprezenta pentru aceşti exilaţi imaginea patriei îndepărtate, căreia îi doreau alte rânduieli. În lungile discuţii pe care le purtau între ei, exilaţii italieni îşi comunicau informaţii, exprimau opinii pentru ziua când aşteptarea lor înfrigurată avea să ia sfârşit.

Ştirile despre stările de lucruri din Italia le parveneau fie prin corespondenţa purtată cu rudele şi prietenii din patrie, fie prin marinarii de pe vasele comerciale care aduceau uneori cu ei şi ziare sau cărţi – dar mai ales transmiteau prin viu grai impresiile lorfie în sfârşit, prin Londra, datorită legăturilor menţinute de către colonia italiană din Montevideo cu cercurile mazziniene din capitala Angliei. Marinarii veneţicni sau lombarzi, care aduceau veşti din Italia, erau destul de numeroşi pe vasele comerciale austriece ce asigurau

schimburile între continentul sud-american şi Austria; dar nu rareori făceau escale în capitala Uruguayului chiar vase din marina comercială sardă sau napolitană.

Pe aceste căi, exilaţii italieni aflaseră că în aprilie 1840 Mazzini difuzase, în taină, în întreaga Italie o circulară prin care anunţa că asociaţia *Tânăra Italie* după o tăcere de câţiva ani, datorită refluxului mişcării revoluţionare, îşi reluase activitatea patriotică conspirativa. Pentru a largi baza socială a mişcării, Mazzini, obligat să ţină seama de progresul economic ce avusese loc în statele italiene – îndeosebi în nord, între anii 1930-1940, tăcuse apel şi la muncitori.

Dar problemele şi aspiraţiile clasei muncitoare, ca şi poziţia pe care proletariatul începea să o capete în cadrul societăţii italiene îi erau străine lui Mazzini, încât încercarea sa de a obţine sprijinul muncitorilor pentru scopurile asociaţiei *Tandra Italie* n-a dus la niciun rezultat.

Cu toate înfrângerile suferite de patrioţi în decursul anilor, spiritul de revoltă era mereu treaz în toate statele italiene, dar mai ales în Statul papal şi în

Comdotierul 93

Regatul celor Două Sici Iii, unde atmosfera de intoleranţă şi nemulţumirea dădeau naştere la revolte spontane sau organizate împotriva stăpânirii. Chiar în acel an – 1841 la Aquila în Abruzzi, membrii unei societăţi secrete intitulate *Reforma tinerei Halii*, conduşi de

Ciambelli, primarul comunei, se răsculaseră şi oraorâseră pe comandantul militar al orăşelului, după care urmară ciocniri violente cu forţele trimise în întâmpinarea lor. Autorităţile napolitane arestară sute de conspiratori, condamnară o bună parte dintre ei la pedepse grele şi împuşcară pe patrioţii Gactano Ciccarcili.

Rafaelle Seipione şi Gactano Carnevale. Dar, pe măsură ce se stingea un focar de revoltă, se aprindeau altele, în diferite părţi ale peninsulei.

Revenind la Montevideo după cinci ani de la trecerea lui clandestină prin acest oraş, cu ocazia întoarcerii din prizonieratul de la

Gualeguay, Garibaldi găsi o atmosferă politică complet schimbată. De aproape trei ani Uruguayul se răboia cu Argentina pentru a-şi apăra independenţa.

Deşi era cel mai mic dintre statele Americii de

Sud, Uruguayul a constituit multă vreme un măr al discordiei între vecinii săi puternici – Brazilia şi Argentina. Aceasta nu numai din motive economice.

Uruguayul fiind o regiune agricolă bogată, ci şi din considerente comerciale şi strategice. Într-adevăr pe teritoriul ţării se găseşte marele estuar Rio de la Plata format din unirea fluviilor Uruguay şi Parană, ceea ce reprezintă o poartă de intrare uşor accesibilă, ducând până în inima statelor limitrofe.

94 Mircea Păriureleami în 1839, clasa latifundiarilor care deţinea puterea în Argentina a dezlănţuit agresiunea împotriva micului popor uruguayan. Trupele sângerosului dictator argentinian Juan Mi. Rosas pătrunseseră în Uruguay, cu misiunea de a răsturna puterea constituită şi a anexa ţara. A început astfel cel de-al doilea război interamerican pentru acapararea Uruguayului, care avea să dureze din 1839 până în 1851, conflict în care s-au amestecat în cele din urmă atât Brazilia, cât şi puterile europene Anglia şi Franţa.

Pretextul pentru începerea ostilităţilor l-a constituit respingerea de către guvernul de la Montevideo a cererii absurde a dictatorului Rosas care voia să impună în postul de preşedinte al statului uruguayan pe unul dintre protejaţii săi, generalul Manuel Oribe.

Acesta mai fusese preşedinte al Uruguayului între

1834-1838, dar se făcuse impopular prin atitudinea despotică şi crudă în interior şi cu toiul nedemnă şi trădătoare faţă de interesele ţării în relaţiile externe.

Obligat să demisioneze înainte de expirarea mandatului, se refugiase în Argentina, unde se pusese sub protecţia lui Rosas.

Puterea de stat în Uruguay trecuse acum în mâinile lui Fruttuosc Rivera, şeful partidului independenţei uruguayerie. Acesta deţinea puterea şi în momentul sosirii lui Garibaldi în Montevideo.

Conflictul între cele două republici sud-americane atinsese în

acea perioadă o deosebită intensitate.

Dictatorul Rosas după ce condamnase la moarte oameni ca Lopez, Quiroga, Cullon, făuritorii independenţei statului argentinian, pe care îi socotea periculoşi pentru puterea personală – îşi arătase ostilitatea

Condotierul chiar împotriva cetăţenilor paşnici şi oneşti, obligându-i să ia calea exilului pentru a scăpa de persecuţii.

Cei mai mulţi se refugiau la Montevideo unde erau primiţi cu simpatie. Această emigraţie îmbrăcase în ultima vreme caracterul unui adevărat exod, cu toate măsurile represive şi de pază adoptate de călăul de la

Bucnos Aiers. Aşa se explică de ce la Montevideo se găseau în acel moment personalităţi cunoscute, ca scriitorii şi poeţii Floreneio Varela, Esteban Escheverría, Guttierez; oameni de stat şi militari ca Agnero

Lavallc, La Vega, Olozabal; intelectuali şi patrioţi ca

Alsina, Saenz, Valiente, Molino şi mulţi alţii. Emigraţia întreţinea şi accentua tensiunea dintre cele două state şi mai ales ura despotului Rosas şi a trădătorului

Oribe.

La lupta împotriva invadatorilor, mult superiori ca număr, s-a ridicat întregul popor uruguayan. Tuturor le era cunoscut regimul de teroare instaurat de Rosas în Argentina, care tăcuse numeroase victime printre adversarii săi şi se menţinea la putere cu ajutorul unui imens aparat de poliţie.

Garibaldi nu a şovăit nicio clipă, hotărând să acorde întregul sau sprijin victimelor. El a acceptat îndată comanda unei corvete, care împreună cu alte două unităţi uruguayerie primiră misiunea periculoasă să se deplaseze pe cursul superior al fluviului Parana, în plin teritoriu inamic, la o distanţă de aproape opt sute de kilometri, cu scopul de a încuraja şi a susţine efortul provinciilor argentimiene septentrionale Entre

Ríos şi Corrientes, răsculate la rândul lor împotriva guvernului central de la Buenos Aires. Misiunea încredinţată părea atât de

riscantă, încât Garibaldi era

96 Mircea Pădureleanu convins că fusese o manevră din anumite cercuri pentru a-l pierde sau compromite. Dar n-a dat înapoi.

Pentru a ajunge în această regiune trebuia să înfrunte escadra comandată de cunoscutul amiral englez Brown, pe atunci în serviciul guvernului de la Buenos Aires.

Cu experienţa pe care o căpătase în Rio Grande şi folosind avantajul vaselor lui mai uşoare şi mai mobile, Garibaldi manevră în aşa fel încât reuşi să se sustragă cu abilitate de la o confruntare eu vasele inamice ce îl urmăreau îndeaproape, trecând cu bine prin canonadele vijelioase din Las Coiicas şi Cerito. Voia să ajungă cu orice preţ în provinciile din nord. Elitre

Ríos şi Corrientes, unde s-ar II simţit în siguranţă şi bătălia ar fi căpătat poate alt caracter.

Dar, ca şi cum i-ar fi ghicit gândurile, la 15 august 1842, escadra lui Brown îi tăie drumul la aproape trei sute de kilometri, în nord de Montevideo, forţându-l să primească lupta în condiţii cu totul inegale, nu departe de punctul Nueva Cava. Protejate de vegetaţia bogată de pe maluri şi de sinuozităţile fluviului, care ofereau refugii naturale, unităţile lui Garibaldi înfruntară torentele de foc ale navelor inamice şi ripostară de asemenea cu un foc aproape neîncetat tâmp de trei zile, până la completa epuizare a muniţiilor de pe bord. Deşi a cauzal pierderi serioase inamicului.

Garibaldi s-a văzut silit să caute o reiragere pe uscat după ce a incendiat flota. Trecând prin nenumărate greutăţi şi peripeţii, reuşi să-şi asigure înapoierea la

Montevideo. În ciuda pierderilor suferite, arătase inamicului că în Uruguay există o voinţă de luptă şi de rezistenţă.

Condotierul 97

După câteva, luni de la lupta de la Nueva Cava, la 6 decembrie 1842, s-a desfăşurat şi sângeroasa bătălie de pe Arroyo Grande dintre trupele lui Rosas şi Oribe, pe de o parte, şi forţele uniguayenc pe de altă parte, care s-a terminat cu înfrângerea acestora din urmă.

Drumul spre capitala Uruguay ului era astfel deschis armatei

invadatorilor. Dar o bătălie pierdută nu însemna sfârşitul unui război, atâta vreme cât voinţa poporului de a susţine lupta rămânea nezdruncinată.

Ridicându-se în apărarea capitalei, întreaga populaţie reuşi să transforme oraşul Montevideo şi regiunea care-l înconjoară într-o imensă tabără spre a face faţă agresiunii. Pe lângă forţele locale reorganizate de către Rivera, se formară trei legiuni de luptători emigranţi: italieni, francezi, spanioli.

Legiunea italiană – formată la început din cinci sute, apoi din opt sute de oameni – fu pusă sub comanda lui Garibaldi, care primi gradul de colonel. Oamenii îmbrăcară pentru prima oară cămaşa roşie şi purtară cu mândrie drapelul de postav negru pe care era brodat Vezuviul în erupţie, simbolizând doliul Italiei oprimate. Ostaşii erau voluntari, fără nicio soldă, mulţumindu-se cu raţii modeste de hrană şi îmbrăcămintea necesară.

În februarie 1843, Manuel Oribe începu asediul regiunii care înconjoară oraşul Montevideo. Asediul avea să dureze o perioadă destul de îndelungată – şase ani – în care timp s-au desfăşurat nenumărate lupte şi ambuscade susţinute de poporul uruguayan cu o dârzenie demnă de admiraţie.

98 Mircea Pădureleanu

Micul stat uruguayan opunea forţelor de peste

14.000 de oameni ale lui Oribe un efectiv de circa

9.000 de soldaţi, dintre care 5.000 negri eliberaţi.

Primele contacte ale Legiunii italiene cu inamicul fură nesatisfăcătoare, Nu se crease o coeziune suficientă în rândurile oamenilor, iar botezul focului îi făcuse să intre în panică. Venirea la Montevideo a lui

Francesco Anzani., pe care Garibaldi îl cunoscuse la

San-Gabriel, în Rio (inunde de Sul, cu puţină vreme înainte de plecarea sa clin acel orăşel, dădu o altă viaţă Legiunii italiene. Anzani era un exilat din 1831, care luptase în Franţa, Grecia şi Portugalia pentru cauza libertăţii acestor popoare şi acum venise să se lupte cu aceeaşi convingere în statele din America

Latină.

Legiunea fu reorganizată şi. se trecu la construirea unei miei flotile a cărei comandă i se încredinţa lui Garibaldi, ceea ce spori potenţialul de luptă al formaţiei italiene. Ambuscadele sau incursiunile pe care le organizau erau încununate de succes. Astfel, în martie 1843, în punctul Cerro, pe malul lui La Plata, italienii în frunte cu Garibaldi şi Anzani făcură două sute de prizonieri şi scoaseră din luptă peste trei sute de ostaşi din rândurile trupelor lui Oribe. De asemenea, câteva luni mai târziu, cu ocazia răpirii colonelului uruguayan Negra de către trupele asediatoare sau în momentul trecerii râului La Boyada de către ostaşii uruguayeni, în aprilie 1844, ei îşi afirmară superioritatea. Legiunea italiană câştigă astfel preţuirea localnicilor şi izbuti să se facă temută de inamic.

În semn de recunoştinţă şi ca răsplată, a meritelor voluntarilor italieni, la 30 ianuarie 1845, coman-Condotierul dantul forţelor militare ele pe frontul Montevideo trimise lui Garibaldi actul de donaţie a unor pământuri şi cirezi de vite, care urmau să fie împărţite ostaşilor săi, însă luptătorii italieni nu râvneau la asemenea daruri, pentru că, aşa cum motiva Garibaldi refuzul.

„Voluntarii italieni… atunci când au cerut arme şi şi-au oferit serviciile republicii n-au urmărit să obţină altceva decât cinstea de a împărtăşi primejdiile care ameninţă pe fiii ţării ce le-au dat ospitalitate”.

Ostaşii italieni conţi nu ară să-şi îndeplinească serviciile fără retribuţii. Însuşi comandantul lor se purta simplu şi cu sobrietate, constituind un adevărat exemplu. Garibaldi, deşi avea gradul de colonel, purta aceeaşi încălţăminte, rufăric şi haine ca şi soldaţii pe care îi comanda. În locuinţa din Montevideo, Anita care avea acum al treilea copil, un băiat ce primi numele de Ricciotti – al doilea fiind, o fetiţă, Teresa – ducea împreună cu soţul ei un trai destul de modest.

Pe frontul operaţiunilor militare se produse un eveniment de mare gravitate pentru soarta poporului uruguayan. În şesurile de la India-Muerte, unde generalul Rivera se angajase într-o bătălie hotărâtoare, în ciuda recomandărilor pline de prudenţă ale guvernului

şi ale consilierilor uruguayeni – armata republicană suferi o dezastruoasă înfrângere. Pierderile fuseseră cumplite: peste două mii de luptători dintre cei mai buni ai armatei uruguayene pieriseră decapitaţi sau împuşcaţi, fără a mai socoti răniţii.

Rivera împreună cu o parte dintre ostaşi reuşise cu mare greutate să se salveze pe teritoriul brazilian.

Situaţia capitalei era disperată.

100 Mirceu Pădurelcami

Alături de ministrul de război Pacheco y Obes, generalul Lianos şi colonelul Corrca, Garibaldi luă parte la organizarea apărării. Sufletul rezistenţei devenise prin forţa împrejurărilor Legiunea italiană, care nu şi-a dezminţit în aceste clipe grele curajul şi faima.

Cu forţe atât de reduse şi pe care avea interesul să le cruţe cât mai mult, Garibaldi instigă un război de partizani în întreaga regiune, măcinând zilnic forţele inamicului, luat prin surprindere în nenumărate şi mărunte ambuscade, pentru a-l exaspera şi a-i frânge moralul. Acelaşi lucru îl încercă şi pe mare – cu mai puţin succes însă – permiţând astfel o străpungere parţială a blocadei liotei argentiniene de către vase de comerţ străine sau ambarcaţiuni autohtone în vederea aprovizionării oraşului Montevideo.

Asediul prelungit al capitalei Uruguayului a atras atenţia puterilor europene. La Londra, ca şi la Paris se iviră nemulţumiri din partea acelor cercuri interesate în asigurarea unor schimburi comerciale libere cu această parte a continentului sud-american. Anglia şi

Franţa căzură de acord pentru a media în vederea încetării asediului.

Odată ridicată încercuirea, trebuia restabilită autoritatea statului uruguayan asupra teritoriilor care îi aparţineau. Guvernul însărcina pe Garibaldi cu această misiune, fii urma să urce cursul superior al fluviului Uruguay, în vederea ocupării punctelor-cheie de la Martin-Garcia, oraşul Colonia şi îndeosebi punctul Salto, care deschidea comunicaţiile cu Brazilia.

Îmbarcată în micile unităţi ale flotei, Legiunea italiană avu de

făcut fală multor atacuri şi canonade

Condotierul 101

dinspre uscat, declanşate de trupele argentiniene, care nu cunoşteau adevărata situaţie a frontului, creată în urma intervenţiei anglo-franceze. Alteori, în timpul escalelor, voluntarii italieni se văzură nevoiţi să înfrângă rezistenţa, opusă de grupuri inamice răzleţe care se băteau cu înverşunare, de teamă să nu cadă prizonieri, închipuind ţi-şi că li s-ar fi aplicat şi lor aceleaşi metode de decapitare utilizate în mod curent de către armata argentiniană.

La începutul lunii decembrie 1845, la Salto, punctul final al expediţiei, Legiunea fu nevoită să răspundă atacurilor generalilor federali Urquizzo şi Gomez care timp de peste trei săptămâni încercară zadarnic, uneori prin lupte corp la corp, să cucerească orăşelul.

Ultimele fapte de arme – şi poate cele mai semnificative săvârşite de Legiunea italiană – avură loc în apropiere de Salto, la râuleţul San Antonio în ziua de 8

februarie 1846.

Într-o scrisoare adresată prietenilor din Montevideo, Garibaldi schiţează întâmplările petrecute: „... Alaltăieri am avut pe câmpiile de la San Antonio, la o leghe şi jumătate de oraş, cea mai înverşunată şi mai măreaţă bătălie. Cele patru campanii ale Legiunii noastre, împreună cu vreo douăzeci de cavalerişti refugiaţi sub protecţia noastră nu numai că au ţinut piept celor două sute de oameni ai lui Servande Gomez, dar au distrus cu desăvârşire infanteria duşmană, cu un efectiv de trei sute de oameni, care îi atacase. Focul început la amiază a luat sfârşit la miezul nopţii.

Nici numărul duşmanilor, nici şarjele lor repetate n-au fost în stare să ne doboare, deşi nu aveam alt adăpost decât un şopron ruinat, sprijinit pe patru stâlpi.

102 Mircea Pădureleanu

Ostaşii Legiunii au respins necontenit asalturile duşmanilor îndârjiţi; toţi ofiţerii au devenit soldaţi în ziua aceea; Anzani, care rămăsese la Salto şi căruia duşmanul îi trimisese ordinul de predare, a răspuns ameninţând cu aprinderea fitilului deasupra depozitului de

pulbere al bateriei, cu (oale că inamicul îl asigurase ca noi eram morţi sau prizonieri.

Am avut treizeci de morţi şi cincizeci de răniţi:

toţi ofiţerii au fost loviţi… Nu mi-aş da astăzi numele meu de ostaş al Legiunii italiene pentru tot aurul din.

lume. La miezul nopţii ne-am retras spre Salto; rămăseseră teferi doar vreo sută de luptători…”

Bătălia de la San Antonio aduse Legiunii felicitările amiralului L-ai ne comandantul escadrei franceze din La Plata, precum şi pe acelea ale lui Mazzini, care (acu cunoscute acţiunile combatanţilor în cercurile emigranţilor din Londra* De asemenea, autorităţile uruguayene, în cadrul unor manifestări sărbătoreşti, apreciară meritele Legiunii şi ale comandantului ei, avansându-i pe Garibaldi fa gradul de general şi acordând grade superioare altor luptători.

Într-o scrisoare adresată autorităţilor uruguayene, Garibaldi răspunse într-un mod caracteristic cu firea sa cinstită şi modestă:

„… N-am făcut nimic ca să merit avansarea. În calitate de comandant al Legiunii italiene, ceea ce aş fi putut merita ca răsplată dăruiesc mutilaţilor şi familiilor celor dispăruţi. Nu numai beneficiile, dar chiar şi cinstea dobândită cu atâta sânge italian mi-ar apăsa sufletul. Legiunea m-a găsit colonel în armată, e»

acest grad o voi părăsi, odată împlinită făgăduiala pe care am făcut-o poporului uruguayan. Ostenelile şi gloria ce pot să mai revină încă Legiunii nădăjduiesc să le împart eu ea până la sfârşit. Aduc nesfârşite mulţumiri Guvernului, dar nu primesc avansarea mea”.

Pentru pacificarea completă şi reluarea vieţii normale în ţinuturile din partea de nord a republicii uruguayene, Garibaldi rămase la Salto până la sfârşitul lui septembrie 1846.

El reveni la Montevideo în ultimele luni ale anului, în momentul când disensiunile între conducătorii.

uruguayeiii şi intrigile diferitelor grupuri reuşiseră să aducă din nou la conducerea statului pe generalul

Rivera, vinovat de înfrângerea de la india-Muerte.

Forţele uruguayene, parţial refăcute între timp, suferiră o nouă

înfrângere în şesurile de la Paysandu, din partea resturilor armatei lui Oribe, ceea ce pricini ui Uruguayului pierderea unor importante poziţii câştigate cu atâta trudă şi periclita securitatea capitalei.

Pentru salvarea situaţiei, Garibaldi primi împuterniciri, oferindu-i-se din nou gradul de general, pe care de data aceasta, datorită împrejurărilor eu totul deosebite create de situaţia militară, îl acceptă.

Pentru că nu dispunea, în afară de Legiunea italiană, decât de efective militare restrânse, el nu avea posibilitatea să se angajeze într-o acţiune ofensivă, menită să ducă la o răsturnare a situaţiei frontului. De aceea în decursul anului 1841, s-a străduit ca printr-un istovitor război de poziţii să imobilizeze un număr cât mai mare de forţe ale inamicului. Tactica sa, adaptată la condiţiile specifice ale teatrului de luptă de la Montevideo, urmărea să secondeze bătălia diplomatică angajată între marile puteri, îndeosebi între

Anglia şi Franţa, care urinau să hotărască soarta statului uruguayan. Situaţia evolua de altfel spre o soluţie pacifistă şi satisfăcătoare pentru republica orientală.

În această perioadă sosi la Montevideo şi Giacomo Medici, un exilat lombard, prieten cu Mazzini, care – din cauza unui început de ftizie contractată în

Anglia – fusese sfătuit să plece într-un ţinut cu o climă temperată şi uscată. El deveni în curând unul din cei mai apropiaţi prieteni ai lui Garibaldi şi prezenţa sa în rândurile Legiunii italiene contribui la întărirea continuă a acestei formaţii de voluntari.

La veştile aduse de Medici se adăugară mărturiile marinarilor veniţi din porturile italiene, care anunţau zorii unui nou avânt al luptei de eliberare. Statele italiene intraseră atunci pe făgaşul unei simţitoare transformări economice, sociale şi ideologice. Deşi într-un ritm mai lent decât în alte ţări occidentale, peninsula italică fusese şi ea cuprinsă în cel de-al cincilea deceniu al secolului trecut în vasta mişcare de transformare economică a statelor europene. Introducerea războaielor de ţesut mecanice la Milano, a maşinilor de prelucrai lâna

la Biella, ca şi în alte oraşe din nord făcuse să crească producţia ţesăturilor de mătase, de bumbac, de lână. Industria metalurgică era în avânt. Numărul muncitorilor din întreprinderi era în continuă creştere, atingând în 1840, în industrie, cifra de 100.000 muncitori. Paralel cu dezvoltarea industrială s-au introdus şi în agricultură unele lucrări de îmbunătăţire a terenurilor de cultură – îndeosebi în

Lombard ia – prin construirea îndiguirilor, crearea unor

Condotierul sisteme de irigaţii, ce au dus la creşterea producţiei agricole.

În această perioadă se inaugurează şi primele căi ferate italiene: în 1839 Neapole-Porlici, iar în 1840

Milano-Monza. Se elaborează de asemenea planurile tehnice pentru construcţia căilor ferate Milano-Veneţia şi Torino-Geneva. Cercurile italiene vedeau în dezvoltarea reţelei feroviare un mijloc de progres economic şi chiar de apropiere politică pe linia creării unei uniuni între statele italiene. Singurul care nu voia să audă de noile prefaceri economice şi tehnice petrecute în lume era Papa Grigore al XVI-lea, ale cărui concepţii obscurantiste tindeau să reţină societatea încremenită în vechile tipare. Sub presiunea burgheziei din unele state, ca de pildă cea din Piemont, guvernul fusese constrâns să reducă tarifele vamale, să încheie tratate de comerţ cu ţările străine şi să permită constituirea unei asociaţii agrare piemonteze. În viaţa politică dăinuia însă absolutismul – cu unele concesii făcute în Sardinia şi Piemont.

Guvernele italiene găsiseră în tot acest răstimp un sprijin de nădejde în biserica catolică, păzitoare fidelă a principiilor formulate de prinţul Metternich.

Cu toate acestea, chiar şi în cadrul bisericii catolice, exista un curent reprezentat prin unii scriitori catolici ca Vinccnzo Gioberti şi alţii, favorabil unei orientări mai puţin rigide în politică. Ei nădăjduiseră că papalitatea va conduce lupta pentru realizarea unităţii politice a Italiei. De aceea, când în iunie 1846 Episcopul de linola, Giovanni Maria Mastaï-Feretti – cunoscut pentru vederile sale apropiate de concepţia lui Gioberti – fu proclamat papă sub numele de

Pius al IX-lea.

Mircea Pădureleanu o mare parte din populaţia Statului papal, ca şi din alte părţi din Italia a socotit că în orientarea Vaticanului se vor produce schimbări serioase. Această iluzie s-a întărit şi mai mult, trezind nădejdi în cercurile patriotice şi liberale din Italia, când noul pontif acordă o amnistie generală condamnaţilor politici din Statul papal şi anunţă numirea unei comisii însărcinate cu studierea viitoarei reforme statale.

Noul papă dorea să-şi dobândească popularitatea arătându-se, contrar predecesorului său, ceva mai înţelegător. Nu-i trecuse însă nicidecum prin minte să părăsească vreunul dintre prerogativele sale de suveran absolut. Timpul avea să confirme întru totul această poziţie. Nu mult după ascensiunea sa pe scaunul papal – în ciuda aparenţelor înşelătoare Pius al IX-lea făcu dovada concepţiilor sale. Astfel în enciclica

Quiplurimis, lansată la *9* noiembrie 1848, el condamna nu numai ideile reformismului socialist, ci înfiera însăşi principiile care stăteau la baza revoluţiilor burgheze din Europa. Unii dintre burghezii democraţi începură să-şi dea seama că fuseseră înşelaţi în aşteptările lor. Cu toate acestea, majoritatea burgheziei liberale era încredinţată că reformele promise nu vor întârzia să se producă şi ca atare trebuia să se lase papei timpul necesar să le elaboreze şi să le aplice. Aspiraţiile acestui curent burghez aşa-zis moderat: „al cărui exponent era piemontezul Massino d'Azeglio, nu mergeau dincolo de autonomia locală a provinciilor italiene şi de uniunea lor vamală. Problema unificării teritoriului italian şi independenţa completă faţă de Austria erau pentru ei un lucru irealizabil, o utopie. În schimb, masele populare copleşite de greutăţi în prin Condotierul mul rând de recenta mărire a preţului grâului, manifestau sentimente de ură faţă de străinul invadator şi îşi afirmau dorinţa de independenţă, de libertate şi de progres. Expresia acestor sentimente au fost revoltele ţărăneşti din Lombardia, Messina şi Reggio Calabria.

Agitaţii populare, manifestaţii de masă, declaraţii progresiste, gesturi îndrăzneţe arătând prezenţa unei stări de spirit revoluţionare

aveau loc pretutindeni în toate statele italiene. Aşa de pildă, la Genova, aniversarea izgonirii trupelor austriece din acel oraş dădu naştere în decembrie 1848 la o grandioasă manifestare naţională.

Ecourile străine despre starea de spirit din Italia, ca şi concesiile formale ale lui Pius al IX-lea, care păreau că rup rânduielile străvechi ale Statului papal, ajunseseră şi la urechile comandantului Legiunii italiene şi ale voluntarilor săi. Garibaldi concepuse de mult planul ca această formaţie atât de închegată să poată trece într-o zi oceanul spre a se alătura poporului său în lupta pentru eliberarea şi unificarea patriei.

Cine ar Iii putut însă suporta cheltuielile cerute de deplasarea unui număr atât de mare de persoane şi să asigure în acelaşi timp condiţiile debarcării voluntarilor în peninsula italică?

În năzuinţa lor, pornită din elan şi bună-credinţă.

Garibaldi şi prietenul său Anzani comiseseră greşeala să creadă că ideile lor sincere nu puteau să nu fie împărtăşite şi înţelese de puternicii zilei. De aceea, în octombrie 1847 ei scriseră în acest sens nunţiului apostolic din Rio de Janeiro, monseniorului Bedini, rugându-l să transmită la Roma oferta exilaţilor italieni din

Legiunea de la Montevideo de a se pune în slujba ideea

Mircea Pădureleanulului de libertate şi de uni licăre naţională a Italiei, sub auspiciile suveranului pontif.

Era un gest spontan şi exaltat, o greşeală de apreciere, făcută sub impresia unor veşti de moment, deformate din cauza depărtării.

Dar nu e mai puţin adevărat că atitudinea lui

Garibaldi în legătură cu scrisoarea adresată papei era şi consecinţa confuziilor ideologice mazziniene care mai stăruiau în mintea sa. Influenţat de interpretarea greşită a dezvoltării societăţii el acorda personalităţilor de vază o importanţă covârşitoare în mersul evenimentelor. Tocmai această concepţie fusese fatală pentru întreaga mişcare mazziniană. Mai târziu, Garibaldi şi cei din jurul său vor avea prilejul să cunoască adevărata faţă a papalităţii. Dar în acele zile, înflăcărarea patriotică devenise atât de contagioasă încât chiar Mazzini, cunoscut pentru ideile lui aproape fanatic ostile oricărui fel de

compromis cu papalitatea, se adresase de la Londra lui Plus al I'X-lea în aceeaşi problemă a eliberării şi unificării Italiei.

Aproape concomitent cu demersul făcut la Roma.

Garibaldi întreprinse şi un altul, la Torino, cerând anularea sentinţei de condamnare la moarte – pronunţată împotriva lui de autorităţile piemonteze în

1834 – pe baza meritelor câştigate pe câmpurile de luptă din America Latină, în apărarea unei cauze drepte. Dar regele Carol Albert, după ce a examinat personal dosarul, îi respinse cererea pe motiv că solicitantul „pare să fie mereu de aceleaşi principii".

Lunile treceau într-o aşteptare zadarnică. Nunţiul apostolic nu se ostenise să trimită niciun răspuns la scrisoarea care îi fusese adresată.

Condotierul în Europa, evenimentele se precipitau. Vestea revoluţiei populare din Palermo, izbucnită la 12 ianuarie 1848, când populaţia înarmată primitiv cu flinte vechi sau mijloace improvizate izgonise armata monarhică numărând 13.000 de soldaţi, ajunse la exilaţii italieni ca un apel şi ca o confirmare a aspiraţiilor lor. Susţinută de revolte asemănătoare izbucnite şi în alte puncte din Sicilia, insurecţia deveni victorioasă în optsprezece zile pe întreg teritoriul insulei. La 2 februarie 1848 se constitui un guvern provizoriu sicilian în frunte cu Buggero Settimo. Dar episodul insurecţional de la Palermo îmbrăca o semnificaţie şi mai largă, fiind semnalul mişcărilor revoluţionare, care au avut loc în toată Europa anului 1848. În acest an întregul continent european fu zguduit parcă de un seism: lupta popoarelor pentru emanciparea lor socială căpăta o amploare necunoscută vreodată. Paturile populare se afirmau ca protagoniste pe scena istoriei.

Odată cu insurecţiile din 1848, poporul italian începe să dea o contribuţie activă la istoria europeană, devenind un factor puternic al acestei istorii.

Mişcările revoluţionare dezlănţuite în Europa la începutul anului 1848 avură un efect covârşitor asupra lui Garibaldi şi a grupului său de colaboratori în frunte cu Anzani, Medici, Sacchi şi alţi voluntari

ai

Legiunii. Ei luară hotărârea să se înapoieze de îndată în Italia şi să susţină revoluţia populară izbucnită într-un punct sau altul al peninsulei, de unde să declanşeze o insurecţie generală cu ajutorul maselor populare ridicate la luptă. Medici, care avea sarcina să ia contact cu Mazzini, aflat la Londra, se îmbarcă în februarie 1848. Pentru ceilalţi se punea cu acuitate pro

110 Mircea Pădureleanu bicma obţinerii unor resurse băneşti, necesare acoperii cheltuielilor de traversare a oceanului. Se deschise o listă de subscripţie printre compatrioţii italieni rezidenţi în Uruguay. Ci acoperiră o bună parte din costul călătoriei.

Date fiind condiţiile economice grele ale republicii orientale, Garibaldi nu voise să accepte ajutoare în bani din partea guvernului uruguayan, dar primi în schimb o donaţie de opt sute de puşti şi două tunuri, utile – gândea el – îndată ce ar fi debarcat pe pământ italian.

După ce îşi vânduseră şi ultimele obiecte ce le aparţineau, pentru a face fală cheltuieiilor, Garibaldi şi Anzani, împreună cu cei şaizeci şi doi de voluntari, se îmbarcară pentru Italia la 15 aprilie 1848.

Capitolul VI

1848

Trecuseră aproape doisprezece ani de când Garibaldi păşise pe pământul bogat şi ospitalier al Americii de Sud şi pe care îl părăsea acum tot atât de sărac precum venise. Anzani căruia eforturile supraomeneşti făcute în ultimele luni îi declanşaseră o ftizie galopantă, apropiindu-i sfârşitul, fu transportat pe braţe şi întins pe coverta navei.

Punctul iniţial de debarcare fusese stabilit la

Viareggio, în Toscana, unde Medici, având cuvântul de ordine al lui Mazzini şi ajutat de reţeaua de conspiratori din societatea *Tânăra Italie*, urma să pregătească condiţiile viitoarelor acţiuni.

Dar odată ajunşi în Mediterana, în portul spaniol

Paloş, Garibaldi află noile evenimente uluitoare, petrecute între timp în Europa şi Italia, pe care el, cunoscându-le doar vag, nu putuse să le aprecieze în toată amploarea şi consecinţele lor.

Sângeroasa insurecţie a populaţiei din Palermo stimulase mişcarea revoluţionară şi pusese în mişcare masele din celelalte părţi ale Italiei continentale.

Avântul revoluţionar fusese deosebit de puternic la

Neapole, unde mulţimea, prin luptele de stradă din 25

1J2

Mircea Pădureleanu şi 27 ianuarie 1848, reuşise să smulgă lui Ferdinand al II-lea o constituţie după model francez. Exemplul său a trebuit să fie urmat şi de suveranii din celelalte state italiene, în care presiunea burgheziei liberale şi a maselor populare se accentua din ce mai mult. În Toscana, arhiducele Leopold al II-lea fu constrâns să accepte o constituţie pe care o promulgă la 25 februarie şi să elibereze din închisoare pe Francesco Domenico

Guerrazzi, conducătorul burgheziei liberale.

La Torino, Carol Al bon, după multe consultări şi şovăieli, semnă la 4 martie o constituţie, cunoscută sub denumirea de „statut". Stalului nu prezenta un caracter cu adevărat progresist. El proclama religia catolică drept religie de stat, stabilea ereditatea tronului Piemontului pentru dinastia de Savoia şi acorda putere legislativă atât regelui, cât şi adunării legislative (Camera şi Senatul). Masele populare erau de fapt excluse de la viaţa politică. Câteva zile mai târziu, la 14 martie, şi Pius al IX-lea se văzu silit, sub presiunea mişcărilor populare, să semneze constituţia

Statului papal, care se deosebea de celelalte, întrucât sustrăgea problemele clericale jurisdicţiei organelor de stat.

Avântul revoluţionar cuprinsese întreaga Europă. Pretutindeni masele populare se pregăteau să doboare regimurile despotice, dominaţia străină şi să-şi cucerească condiţii de viaţă mai bune. La Paris prin luptele de stradă din 22 – 24 februarie 1848, poporul cuceri puterea. Ludovic-Filip fu silit să abdice şi a fost proclamată republica. Chiar şi la Viena, citadelă a absolutismului monarhic, populaţia, sub lozinca obţinerii unei constituţii, dezlănţuinse la 13 martie irt-Condotierul surectici populară, silindu-l pe bătrânul Melternich, acest strigoi al vechilor stări de lucruri stabilite în

1815, să-şi dea demisia şi să fugă.

Ecoul evenimentelor revoluţionare petrecute la

Viena stârni entuziasm în toată Italia, dar mai ales în provinciile dominate de Austria. Urmările nu întârziaseră să se facă simţite atât în Lotribardia şi Veneţia, cât şi în ducatele Parma şi Modena, adică în regiunile unde stăpânirea austriacă nu făcuse nici cea mai mică concesie politică, dar în care burghezia deţinea poziţii economice solide, iar muncitorimea constituia un detaşament în dezvoltare. La Veneţia, mulţimea răsculată ceru eliberarea patrioţilor Daniele Manin şi Colo

Tommaso, victime ale persecuţiilor şi temniţelor austriece. După lupte sângeroase de stradă şi un asediu de mai multe zile al arsenalului, unde se refugiase comandamentul militar austriac, insurecţia populară ieşi victorioasă. Fu instituit un guvern provizoriu condus de avocatul Daniele Manin, vechi luptător pentru libertate, exponenta! năzuinţelor liberale, care proclamă independenţa republicii Veneţia. Înspăimântaţi de insurecţiile populare, ducii de Parma şi Modena îşi părăsiră în grabă principatele.

Focul revoluţiei, încurajat de insurecţia de la

Viena, se aprinse şi la Milano, unde se aflau forţele principale ale Austriei. Cu cei 200.000 de locuitori ai săi, cu industria sa înfloritoare, capitala Lombardiei era considerată al doilea oraş din imperiul habsburgic, după Viena. De aceea mareşalul austriac Radetzky, pentru a paraliza orice încercare de revoltă concentra în Milano aproape 20.000 de soldaţi sprijiniţi de o sută de tunuri aflate în cazărmi sau situate în diferite

Mircea Pădureleanu puncte ale oraşului. Convins că în asemenea condiţii nicio mişcare populară nu putea să aibă sorţi de izbândă, el afirma cu aroganţă că nu se teme de revolte, ba chiar le doreşte: „Trei zile de sânge – repeta el mereu – ne vor da treizeci de ani de linişte”.

Şi totuşi insurecţia din Milano, numită „a celor cinci zile” – deoarece luptele de stradă începute la 18

martie se sfârşiseră la 22 – avu un succes deplin, reuşind să

scoată din metropola lombardă trupele lui

Radetzky, care se retraseră spre nord, în oraşele fortificate de pe Mincio şi Adige. Insurecţia a avut un pronunţat caracter popular. Pe străzile oraşului au fost ridicate aproape două mii de baricade. „Casele săracilor se goliseră", scria un martor ocular. Eroii revoluţiei erau aproape toţi muncitori la fabricile din oraş sau mici meseriaşi.

În ziua de 22 martie se formă un guvern provizoriu sub conducerea patriotului şi istoricului Carlo

Cattaneo.

Victoria revoluţiei din Milano şi fuga lui Radetzky dădură naştere unei explozii de entuziasm în masele din Piemontul învecinat şi unei mari surprinderi la Torino, în cercurile guvernamentale din jurul lui Carol Albert. Din oraşe şi sate, tineri voluntari se îndreptau spre Lombardia pentru a da ajutor fraţilor lombarzi în caz de nevoie.

Deşi masele populare făceau presiuni pentru a-l hotărî să rupă cu Austria, şovăielnicul Carol Albert prin ministrul de externe Cesare Balbo dădea asigurări de prietenie reprezentantului diplomatic al acestei ţări la Torino. Dar aristocraţia piemonleză şi lombardă, care se temea pentru interesele ci de clasă de pro Condotierul 115

clamarea unei republici în Lombardia, convinseseră pe rege că nu mai era timp de aşteptat. La rândul său.

Carol Albert, cu toate că dorea dobândirea de noi teritorii, pe care să le anexeze casei de Savoia, socotea riscante orice acţiuni menite să pună în mişcare populaţia italiană.

Trimişii nobilimii lombarele iau declarat însă răspicat: „Ori treceţi azi Ticinul, ori la Milano se va instaura republica". Dacă acest lucru ar II avut loc, însemna că micul regat al Sardiniei ar fi fost înconjurat de trei republici: franceză, elveţiană şi lombardă.

Situaţia internă a acestei ţări era de aşa natură încât o republică în Lombardia ar fi pus în pericol tronul dinastiei de Savoia.

Argumentul clasei latifundiarilor fusese hotărâtor, în seara de 23 martie 1848 Carol Albert anunţă oficial la Torino declaraţia de război a regatului Sardiniei şi Piemontului împotriva Austriei.

Existenţa unui conflict armat între Austria şi

Sardinia era un eveniment cu totul nou, neprevăzut, care-l determină pe Garibaldi să revină asupra intenţiei sale iniţiale de a debarca la Viareggio, aşa cum promisese lui Mediei. El îşi revizui complet planul de acţiune. Rula vasului fu schimbată, iar debarcarea avu loc la Nisa, la 24 iunie 1848, în aclamaţiile entuziaste ale populaţiei oraşului, ieşită în întâmpinarea repatriaţilor.

Revăzu cu bucurie pe bătrâna lui mamă după o absenţă de paisprezece ani şi regăsi sănătoşi pe Anita şi pe cei trei copiii ai săi… Mcnotti, Teresila şi Ricciotti, care fuseseră îmbarcaţi şi trimişi la Nisa din decembrie 1847. Cum noile evenimente anulau în fapt

116 Mircea Pădureleanu exilarea şi condamnarea sa, câteva zile mai târziu Garibaldi debarca la Genova şi se prezentă autorităţilor pentru a-şi oferi serviciile lui Carol Albert.

Această atitudine a sa apăru unora dintre prietenii şi compatrioţii lui (ară noimă, ca un fapt paradoxal şi inconsecvent. Cum era posibil ca un luptător pentru independenta şi libertatea popoarelor, cu profunde concepţii republicane, să-şi ofere spada unui om care-i semnase sentinţa la moarte? Gestul lui Garibaldi, care apare totuşi ca o dovadă de miopie politică, izvorăşte însă dintr-o anumită stare de spirit a burgheziei liberale moderate. Această opinie susţinea că eliberarea şi unificarea Italiei trebuia să treacă înaintea oricăror alte considerente sau revendicări, iar acum momentul era favorabil înfăptuirii, acestui act.

Încercând să-şi justifice poziţia, Garibaldi adăugase că rămâne republican, dar că într-un asemenea moment înţelegea să treacă peste resentimentele proprii şi să facă concesii asupra acestui punct, socotind forma de guvernământ un mijloc şi nu *un* scop în sine.

El nu reuşise încă să vadă politica obtuză, egoistă a lui Carol Albert, legat prin toate fibrele sale de clasa latifundiarilor.

Războiul împotriva habsburgilor trezise un sentiment puternic în sânul populaţiei italiene. Ca un torent care a rupt zăgazurile şi se revarsă vijelios, târând totul în calea lui, entuziasmul popular reuşise să biruie şovăielile şi inerţia care mai dăinuiau pe alocuri şi răscolea toate straturile societăţii.

Modena, Parma şi Piacenza, târâte de curentul general, uimiseră trupe în ajutorul populaţiei răsculate din Lombardia şi Veneţia. Marele duce de Toscana condotierul 117

şi chiar papa, sub presiunea mişcărilor populare, se văzură siliţi să sprijine cu forţe armate războiul de eliberare dezlănţuit împotriva Austriei. Până şi Ferdinand al II-lea, suveranul Celor Două Sicilii pentru a induce în eroare masele populare din regat, după ce revoluţia triumfase în Sicilia, trimise un corp de

15.000 soldaţi în sprijinul armatei picnionteze. Şi guvernul republican provizoriu al Siciliei, deşi trebuia să-şi păstreze forţele armate intacte pentru lupta de eliberare împotriva Bourbonilor, participă cu cinci sute de voluntari.

Pretutindeni răsuna imnul însurleţi. tor al lui Mamei i:

Se deschid mormintele, învie morţii.
Fraţi din Italia
Ţara se trezeşte.
Cu coiful lui Scipio
Fruntea şi-o-ncununã
Victoria-i aproape
Să ne unim în cohorte.
Să fim gata de moarte.
Italia ne cheamă.

Se înfiripase astfel, din primele luni ale războiului, un sentiment nou, de cunoaştere şi ajutorare reciprocă în mijlocul unei populaţii până atunci atât de îngrădită, în care deosebirile regionale păreau cu neputinţă de netezit.

Această stare de lucruri era rezultatul adâncilor prefaceri economice şi sociale ce avuseseră loc în peninsula italiană în ultimele decenii, ca şi al activităţii neobosite a atâtor personalităţi eminente din epoca

Risorgimentului, care cu răbdare şi perseverenţă, cu geniu şi sacrificiu făuriseră conştiinţa noilor generaţii.

Datorită avântului din prima fază a campaniei militare, armata

piemonleză obţinu în aprilie şi mai succese tactice însemnate în luptele de la Goito şi

Peschiera. La aceasta contribuise, fără îndoială, şi superioritatea numerică a forţelor Piemontului sprijinite de aportul celorlalte state din peninsulă.

Pe vastul patrulater delimitat de fortăreţele Peschiera, Mantua, Verona şi Legnano situate pe Mincio şi pe Adige considerat câmpul bătăliilor pentru stăpânirea peninsulei – se înfruntau 90.000 de italieni de sub comanda lui care l'Albert, cu cei 50.000 de soldaţi austrieci sub conducerea lui Radetzky.

Dar schimbările care se petrecură în statele din centrul şi sudul peninsulei italice, ca şi situaţia creată în general în Europa unde, după trecerea valului revoluţionar străinii recuceriseră terenul – începu să aibă urmări şi asupra aspectului frontului.

Drepturile, care fuseseră smulse prin revolta maselor populare în primele luni ale anului 1848 în diferite state italiene – deşi ştirbite de tot felul de îngrădiri – fură în scurtă vreme desfiinţate. Clerul şi feudalii, revenindu-şi după primul moment de panică, reprimară iară cruţare tendinţa spre libertate a populaţiei, reintroducând vechile stări de lucruri.

Primul care s-a grăbit să-şi lepede masca a fost chiar Papa Pius al IX-lea. El a repudiat în mod public

concesiunile pe care le făcuse la începutul pontificatului său. Mai mult, a făcut cunoscut că trupele trimise lui Carol Albert aveau scopuri defensive şi anume să apere teritoriul Piemontului în caz de nevoie, dar nu fusese deloc în intenţia sa să declare război Austriei. Făţărnicia lui merse până acolo, încât trimise un mediator special hi Viena, să explice guvernului habsburgic atitudinea sa şi să convingă totodată pe împărat că nu era de dorit hegemonia unui suveran italian în nordul Italici. El sprijinea astfel indirect pe Ferdinand al II-lea, care dorea compromiterea lui Carol Albert.

Sub diferite motive, şi ceilalţi suverani din micile state italiene retraseră trupele trimise să lupte în nordul

Italiei, încât, începând din iunie, armata picmonteza se găsea în mod practic singură în faţa inamicului austriac.

În Europa, contraofensiva îşi arătase de asemenea colţii. Astfel, la 10 aprilie 1848, la Londra, o mare demonstraţie de masă a chartiştilor, care cereau drept de vot pentru muncitori, fu reprimată cu violenţă. Când muncitorii din Paris se rase u fără, cerând îmbunătăţirea condiţiilor lor mizere, burghezia recurse la arme în numele intereselor ei de clasă şi între 23 şi

26 iunie reprimă în sânge revolta. În aceeaşi lună, la

Praga, o revoltă a populaţiei cehe, care revendica recunoaşterea drepturilor naţionale, fu înăbuşită de asemenea în sânge. Aceeaşi soartă o împărtăşiră, în octombrie 1848, şi democraţii vienezi aliaţi cu ungurii în lupta acestora pentru independenţă. Pretutindeni răsunau în Europa strigătele bogaţilor: „Fiţi atenţi, republica şi liberalizarea conduc fatal ia socialism".

Mircea pădureleanu

Nicio mare putere europeană nu părea înclinată să intervină în conflictul dintre regatul Piemontului, cel al Sardiniei şi Austria în favoarea celui dintâi. Însăşi Anglia, care ar fi avut interes să creeze un stat italian puternic în nordul peninsulei, ca o contrapondere faţă de Austria, speriată de revoluţia de la Paris cu urmările ei imediate – îndepărtarea dinastiei de

Orléans şi instituirea republicii – rămânea într-o expectativă prudentă.

Dar nu numai aceste condiţii obiective din Italia şi Europa influenţară situaţia frontului. Existau în sânul conducerii armatei piemonteze suficiente condiţii subiective, de care inamicul a ştiut să profite.

Carol Albert, în calitatea sa de şef suprem al armatei, era un strateg mediocru şi pe deasupra şovăitor în alegerea unui plan adecvat situaţiei schimbătoare a câmpului de luptă, chiar şi atunci când generalii săi îi făceau propuneri în acest sens. Aşa încât, lui Radetzky nu i-a fost greu să ia iniţiativa în conducerea operaţiunilor, reocupând provincia Veneţia şi reuşind să facă joncţiunea cu generalul Nugent,

ceea ce mărea efectivele armatei sale cu încă 14.000 de soldaţi.

În linii mari, la sosirea lui Garibaldi şi a veteranilor săi în Italia, frontul de luptă arăta o stabilitate relativă, cu perspective defavorabile pentru italieni.

Piemontezii – reduşi la propriile forţe în urma retragerii trupelor celorlalte state italiene – ocupau o linie prea întinsă, de la Rivoli până la Mant.ua, trebuind să facă faţă armatelor lui Radetzky care se ridicau, în urma ultimelor întăriri primite, la 75.000 de oameni.

condotierul în plus austriecii aveau în mâinile lor şi trei fortăreţe de sprijin.

Primirea lipsită de înţelegere a autorităţilor genoveze nu descurajă pe Garibaldi. Credincios principiilor sale şi dornic să-şi aducă cât mai neîntârziat aportul în încleştarea dintre poporul său şi Austria, se duse la Roverbello, unde se afla cartierul general al lui Carol Albert.

Regele îl sfătui să ia legătura la Torino cu ministrul de război Franzini şi apoi cu marchizul Ricci, ministrul de interne. Din convorbirile avute cu acesta din urmă, Garibaldi se convinse că guvernul piemontez nu-l voia, datorită ataşamentului său faţă de aspiraţiile păturilor populare. Cu o ipocrizie râu disimulată, fu îndemnat de Ricci să plece la Veneţia şi să-şi ofere serviciile guvernului provizoriu ai lui Manin.

Era limpede că pentru cercurile de la Torino, Garibaldi rămânea un om suspect, ale cărui legături cu Mazzini şi cu cercurile republicane nu fuseseră uitate.

Decepţia sa echivala cu o căinţă. Pierduse zile preţioase în negocieri inutile şi părăsise pe Anzani, care se stingea la Genova, vegheat de Medici. Actul lui Garibaldi îl uimise pe Giaeomo Medici prin inconsecvenţa ce o lăsa să se întrevadă şi nu îl aproba.

Dar Anzani insistase până în ultimele-i clipe ca lupta pentru independenţa şi unitatea Italiei să treacă înaintea oricăror resentimente sau probleme personale. În zilele următoare Medici îl căută pe Garibaldi, la Torino. În ciuda divergenţelor ivite, revederea lor fu emoţionantă. Hotărâră să plece de îndată la Milano.

Comitetul provizoriu al oraşului recunoscu lui

Garibaldi titlul de general şi îl însărcina cu comanda Mircea pădureleanu batalioanelor de voluntari în curs de formare şi care urmau să ocupe poziţii de luptă şi să opună rezistenţă pe linia Milano-Bergamo. În aceeaşi sca; ră, Garibaldi vorbii mulţimii adunate în piaţa Santa Fede, cu felul lui viu, pitoresc şi patetic de a se exprima, îndemnând poporul la luptă până la izbânda finală.

Curând după aceea fură create primele batalioane de voluntari formate din tineri veniţi din toate părţile Italiei să lupte pe câmpiile lombarde. Unul dintre primele batalioane formate, numit „Anzani" fu pus sub comanda lui Giacomo Medici. Dar aceste formaţii de voluntari nu aveau arme şi îmbrăcăminte. Totul se improviza cu ceea ce se putea găsi în depozitele austriece părăsite, din ceea ce fusese aruncat sau mai rămăsese prin magazine. Greutăţile ascut de cele mai multe ori voinţa de luptă a oamenilor. Rudimentar înarmate şi prost echipate, batalioanele… cu un efectiv de 1500 de oameni în total – porniră în marş forţat spre Bergamo.

Evenimentele se precipitau.

Inamicul se aruncă cu toate forţele de care dispunea asupra poziţiilor armatei piernonteze de la

Sommacampagna şi Custoza. Bătălia care avea să hotărască soarta campaniei militare se desfăşură între 23

şi 25 iulie în regiunea dintre Mincio şi Adige. Trupele piernonteze au fost înfrânte şi obligate să se retragă, lăsând deschis inamicului drumul spre Milano.

Incapacitatea şi obtuzitatea lui Carol Albert şi a generalilor lui în timpul întregii campanii militare erau revoltătoare. În prima fază a conflictului, în timpul retragerii dezordonate a trupelor lui Radetzky

Condotierul spre Mincio şi înainte ca el să fi primit întăriri, Carol

Albert, deşi avea superioritate numerică, nu a schiţat nici cea mai mică intenţie de a ataca şi zdrobi armata austriacă. Ulterior, după cucerirea fortăreţei Peschiera, nu a voit să exploateze succesul obţinut prin sacrificiul trupelor piernonteze, ci a rămas inactiv mai mult de o lună şi jumătate, în care timp a avut loc retragerea trupelor papale şi

napolitane, fapt ce a dus la modificarea echilibrului între forţele angajate în luptă.

Uv\ factor negativ care a contribuit atât la scăderea rezistenţei fizice, cât şi a moralului soldaţilor piemontezi a fost dezorganizarea aproape totală a serviciilor intendenţei, fapt resimţit de-a lungul întregii campanii militare. Lipsa alimentelor şi mai ales a apei, în linia frontului, pe o căldură de vară excesivă, adăugă alte greutăţi la lungul lanţ al greşelilor comise.

Încercarea lui Carol Albert de a rezista la Oglio şi apoi pe râul Acida nu dădu niciun rezultat. O ultimă luptă, care avu loc chiar sub zidurile oraşului Milano, fu de asemenea defavorabilă piemontezilor. În ochii lui Carol Albert şi ai generalilor săi, victime ale rutinei şi incapacităţii, orice rezistenţă era socotită zadarnică, în acest moment hotărâtor pentru soarta războiului, generalul Fanţi, din Comitetul de apărare format ad-hoc la Milano, propune regelui un plan îndrăzneţ: să înarmeze pe toţi locuitorii valizi ai oraşului şi să opună inamicului o rezistenţă înverşunată, în timp ce trupele piernonteze pe de o parte şi voluntarii de sub comanda lui Garibaldi pe de altă. parte să atace din flancuri pe austrieci. Dar Carol Albert a respins planul, deoarece realizarea lui ar fi însemnat o nouă Mircea pădureleanu victorie a maselor populare. Sub pretext că dorea să apere pe locuitorii din capitala Lombardiei de consecinţele grave ale unei rezistenţe disperate, regele luă hotărârea să semneze capitularea şi. să predea oraşul

Milano trupelor austriece, ceea ce constituia o ruşinoasă trădare.

Dar populaţia marelui centru lombard tiu voia să se declare învinsă. Toţi erau conştienţi de ororile pe care inamicul le-ar fi săvârşit în oraş, o dată ce i-ar fi fost predat. Ca atare cerea continuarea luptei.

În aceeaşi seară mulţimea înconjură palatul

Greppi unde se afla regele trădător şi, acoperindu-l de insulte în clipa când voia să ia cuvântul de la balconul palatului, începu să tragă focuri de armă şi să ceară moartea suveran.it lui.

În întunericul nopţii, iluminat doar de flăcările caselor

incendiate de la marginea oraşului unde mai aveau loc ciocniri izolate, fură aduse în grabă câteva batalioane credincioase Casei de Savoia, pentru a salva pe monarh de furia poporului. Pe furiş, Carol Albert reuşi să se strecoare dincolo de Ticin, vechea linie de demarcaţie cu Lombardia.

La 9 august, Carol Albert semnă armistiţiul între

Piemont şi Austria. Prin acest act, el puse capăt ostilităţilor militare, dar în schimb declanşa drama dureroasă a miilor de familii ale patrioţilor lombarzi, care

— În şiruri nesfârşite – se retrăgeau în grabă spre Piemont şi spre statele din centrul peninsulei de teama represaliilor austriece. „Poporul italian – arată unul dintre cronicarii vremii – n-a precupeţit niciun sacrificiu. El era gata să lupte pe viaţă şi pe moarte pentru a duce până la capăt opera începută şi a cuceri independenţa sa naţională. Din păcate, cei care erau la cârmă n-au fost nicidecum la înălţimea acestui curaj, a acestor însufleţiri şi abnegaţii. Pe faţa sau pe ascuns ei au făcut totul ca mijloacele de care dispuneau să servească nu pentru a elibera ţara de tirania brutală a

Austriei, ci pentru a paraliza forţa poporului şi a restaura în esenţă, cât mai repede cu putinţă, vechile rânduieli".

Acţiunea capitulardă a regelui şi fuga sa precipitată la TofiiiG sub protecţia baionetelor erau legate de atitudinea unei bune părţi din burghezia pienionteză, care se aliase cu nobilimea. Frica de acţiunile maselor populare, care ar II putut pune în pericol propriile interese ale burgheziei, a făcut ca majoritatea acesteia să treacă în acest moment pe poziţii contrare revoluţiei. f. a s-a grăbit să pună capăt războiului cu Austria pentru a putea lupta împotriva elementelor democrate, republicane.

Într-o broşură apărută în acel an, criticând aceste tendinţe ale burgheziei din Piemont, Massimo d'Azeglio făcea următoarea constatare: „Toţi posesorii de bunuri, oricât ar spune că îndrăgesc libertatea şi urăsc despotismul... iubesc ceva mai puţin libertatea şi urăsc ceva. mai puţin despotismul de când a apărut republica socialista".

În tot acest timp, deşi era ţinut cât mai departe de teatrul principal al operaţiunilor militare, Garibaldi nu rămăsese inactiv. Dimpotrivă, odată ajuns la Bergamo, se strădui să-şi sporească cu orice preţ efectivul trupelor, cărora le adăugă un batalion de şapte sute de oameni din garnizoana locală, precum şi un Mircea pădureleanu nucleu de artilerie cu câteva tunuri de munte. Comitetul local de apărare al oraşului Bergamo mobiliza garda naţională, punând-o sub ordinele lui Garibaldi, dar armele nu erau suficiente nici pentru oamenii din gardă, nici pentru voluntarii care soseau din Como. Pregătirile se desfăşurau cu febrilitate, când, în seara zilei de 3 august, un ordin semnat de comitetul provizoriu al oraşului Milano rechemă urgent pe Garibaldi cu toate forţele sale în capitala loimbardă. O bătălie iminentă urma să aibă loc pentru apărarea oraşului.

În fruntea celor 3.000 de oameni ai batalioanelor de voluntari, comandantul lor se îndreptă spre Monza, cu dorinţa de a intra cât mai repede în luptă. Din rândurile ostaşilor săi făcea parte şi Giuseppe Mazzini, care venise din Anglia şi se înrolase ca simplu soldat în batalionul comandat de Mediei. Dar abia intrat în Monza, Garibaldi află consternat vestea capitulării ruşinoase a lui Carol Albeirt şi a armatei piemonteze.

Pâlcuri de fugari şi dezertori răzleţi încurcau trecerea pe drumurile de acces spre Milano, iar panica – o panică absurdă, contagioasă, deznădăjduită – se citea pe chipul fiecăruia. Garibaldi şi-a dat seama cu indignare că preţul capitulării fusese tocmai libertatea poporului italian. Dar el. nu voia să depună armele.

„Dacă regele Piemontului – spunea el în proclamaţia din 13 august – are o coroană pe care şi-o păstrează cu preţul trădării şi mişeliei, cu şi soldaţii mei nu voim să ne păstrăm viaţa (ară demnitate".

Ce-i rămânea de făcut în împrejurările tragice pe care le trăia poporul său? Să înfrunte armata lui Radetzky în câmp deschis ar fi însemnat o adevărată sinucidere prin disproporţia forţelor angajate în luptă.

condotierul 127

Să trimită pe oameni la vetrele lor, fără. să schiţeze niciun gest,

nicio rezistenţă ar fi părut o laşitate. El înţelesese că, deşi războiul condus de rege şi de generalii săi se sfârşise, adevăratul război de eliberare al poporului abia începea.

Sprijinind această idee de rezistenţă, Mazzini publică în gazeta *Italia del Popota*, care apărea la Genova sub conducerea sa, o chemare, adresată populaţiei italiene. „Cereţi lui Garibaldi să difuzeze un apel public către tinerii voluntari, cărora să le spună:

În numele cauzei italiene am nevoie de douăzeci de mii de soldaţi pe vârfurile ameninţate ale Alpilor".

La rândul său, Garibaldi, prin proclamaţia lansată către tinerimea lombardă, la puţine zile după aceea, afirma, ideea unui război popular: „Patria are nevoie de voi; cel ce vă adresează aceste cuvinte a luptat pentru a cinsti cum putea mai bine numele de italian pe meleaguri îndepărtate; cu o mână de tovarăşi curajoşi a alergat din Montevideo să pună umărul la izbânda patriei sau să moară pe pământ italian. Tineri, el are încredere în voi; aveţi şi voi încredere în el!

Alergaţi, strângeţi-vă în jurul lui! Italia are nevoie de zece, de douăzeci de mii de voluntari. Veniţi de pretutindeni şi apoi rân Alpi! Să arătăm Italiei şi Europei că vrem să învingem şi vom învinge".

Soluţia retragerii în munţi, unde să reziste într-un război îndelungat de partizani, ar fi fost singura posibilitate de a continua lupta cu forţele sale modeste. Aici, pe cărările şi câinele prăpăstioase ale Alpilor, armata austriacă putea îi mai uşor înfruntată, O luptă înverşunată de partizani ar fi ţinut trează conştiinţa

Mircea Pădureleanu populaţiei italiene şi ar fi arătat lumii întregi voinţa nestrămutată de eliberare a acestei naţiuni.

Într-o scrisoare adresată mamei sale, în acele zile din august, el îşi exprima încrederea în cauza pe care o apăra: „... Poporul nu trebuie să se înspăimânte şi să asculte vorbele trădătorilor şi ale laşilor. Cauza lui sfântă nu poate să piară".

Trebuia să ajungă fără întârziere în cetatea naturală a munţilor din jurul lacului Maggiore, la graniţa cu Elveţia.

După un marş extenuant de noapte, sosi cu batalioanele sale la Como, unde populaţia locală îi ajută cu hrană şi îmbrăcăminte. În timp

ce Mazzini se deplasă la Lugano, în Elveţia, cu scopul de a procura bani şi ajutoare de la refugiaţii italieni de acolo, batalioanele garibaldicne se îndreptară spre Varesse. În trecere prin micul centru urban San-Fcrmo, Garibaldi vorbi mulţimii, ce se strânsese în piaţa publică. El îşi reafirmă voinţa de a înfrunta inamicul chiar cu puţinii săi oameni, de a-şi asuma toate riscurile continuării ostilităţilor.

Dar pe măsură ce creşteau eforturile şi privaţiunile de tot felul, rândurile voluntarilor se răreau văzând cu ochii. La Varese nu-i mai rămăseseră decât

1500 de oameni. Celor mai mulţi, încercarea sa de rezistenţă le apărea ca o acţiune fără speranţe şi de aceea părăseau coloana în bivuacuri sau la trecerea prin orăşele.

Sosi la Aarona, în partea de sud a lacului Maggiore cu numai şapte sute cincizeci de oameni. Aici rechiziţiona toate ambarcaţiunile pe care le găsi, reuşind astfel să-şi transporte efectivul de-a lungul lacucondotierul lui până în partea de nord, la Luino, unde îşi stabili campamentul în zorii zilei de 14 august.

Vestea continuării ostilităţilor din partea lui Garibaldi nemulţumi cercurile oficiale de la Torino şi în primul rând pe Carol Albert, care considera atitudinea generalului rebel drept o provocare şi o încălcare a armistiţiului cu Austria. De aceea el dădu ordin ducelui de Genova să pună capăt oricăror dezordini şi manifestări de indisciplină pe linia de frontieră, mergând chiar până la arestarea lui Garibaldi. Cum ordinul era greu de executat, ducele se mulţumi să trimită generalului neconformist un mesaj prin care îl invita să depună armele. În răspunsul său usturător, Garibaldi preciza că nu recunoaşte pe regele Sardiniei şi, fiind cetăţean liber, „nimeni nu-i poate ridica dreptul de a izgoni străinul de pe pământul patriei mele”.

Trecuseră abia câteva ore de la sosirea la Luino, când cercetaşi! şi santinelele batalionului lui Medici semnalară apropierea soldaţilor austrieci. Efectivul inamic era format dintr-o coloană de circa 1200 de soldaţi. Crezând că Garibaldi şi oamenii săi se află mai la sud, spre Varese sau Sestocalende, duşmanul înainta fără să bănuiască că ei se aflau atât de aproape. După o ciocnire sângeroasă, care ţinu mai multe

ore, trupele austriece au fost puse pe fugă, lăsând pe teren o sută de morţi şi răniţi şi aproape tot atâţia prizonieri. Urmărind inamicul prin Germiniada şi Guela, voluntarii garibaldieni reintrară în Varese, unde populaţia îi primi în triumf.

Ocupând înălţimea Buino di Sopra care domina oraşul Varese, Garibaldi îşi asigurase o poziţie avan

Mircea pădureleanu tajoasă în vederea apărării acestui centru urban şi a regiunii înconjurătoare.

După ciocnirea victorioasă de la Luino, inamicul deveni mai prudent şi îndreptă asupra forţelor garibaldiene trei coloane de trupe totalizând câteva divizii; o coloană mergea spre Como, una spre Varese, iar a treia avea ca obiectiv Luino, Planul austriecilor era conceput în aşa fel încât să taie orice retragere, fie spre Elveţia, fie spre Piemont, şi să izoleze pe voluntarii garibaldieni pentru a-i face prizonieri.

Era limpede că austriecii care subapreeiaseră la început trupele de voluntari, judecându-i numai după numărul şi dotarea lor în armament, erau acum derutaţi şi sâcâiţi de acest focar de război ce mai stăruia încă. Extrema mobilitate a acestor oameni, care apăreau acolo unde te aşteptai mai puţin, constituia prin elementul de surpriză un factor demn de luat în seamă. Războiul de partizani era un fapt cu totul nou pentru inamic, obişnuit să aplice o tactică veche, rutinieră. Dar Garibaldi şi Medici, care aveau o deosebită experienţă în acest gen de luptă, înţelegeau să folosească toate avantajele posibile faţă de un inamic superior ca dotare şi număr.

De la Buino di Sopra, Garibaldi se deplasă la

Arcisate şi apoi pe dealurile Indunno. Acolo batalionul comandat de Medici primi însărcinarea să se ocupe de coloana generalului d'Aspre, compusă din 5.000

de soldaţi şi să-i întârzie pe cât posibil înaintarea, hărţuind-o şi provocându-i cât mai multe pierderi în oameni.

Folosindu-se de triunghiul format din satele

Cazzone, Ligurno şi Todero, care domină drumurile

Condotierul spre Como, şi ajutându-se de înălţimea San-Moffeo,

o adevărată cetăţuie de necucerit la graniţa cu Elveţia.

Medici şi oamenii săi reuşiră să îndeplinească cu succes misiunea primită şi să stăvilească câtva timp înaintarea duşmanului. După irosirea întregii muniţii, detaşamentul a fost silit să treacă dincolo de frontiera elveţiană pentru a nu fi decimat.

Cu restul voluntarilor săi, Garibaldi se îndreptă spre Luino, dar primi vestea că alte trupe austriece ocupaseră între timp acest punct de pe lacul Maggiore, concomitent cu intrarea trupelor generalului d'Aspre în orăşelul Arcisate. Practic, retragerea lui Garibaldi spre Elveţia era tăiată. Toate unităţile din dispozitivul militar austriac din nord fuseseră puse în mişcare pentru a-l prinde sau nimici.

Pentru a străpunge acest cerc care se închidea implacabil în jurul lui, Garibaldi luă hotărârea îndrăzneaţă să meargă spre nord prin Valganna, apoi să se întoarcă brusc spre sud, astfel încât să deruteze din nou duşmanul. Având alături de el pe Daverio, un discipol al lui Mazzini, care cunoştea locurile şi oamenii, manevra reuşi sub ochii inamicului surprins.

Coloana izbuti să se îndrepte spre localitatea Morazzone, unde se afla mai în siguranţă. Dar inamicul, fără să ţină seama, de pierderi, atacă cu trupe proaspete chiar în cursul serii. În ambuscada crâncenă ce avu loc corp la corp, trupele austriece fură respinse cu pierderi grele pentru ele. Bombardarea localităţii de către bateriile duşmane în cursul nopţii şi incendierea mai multor case nu i-au făcut pe apărători să cedeze.

Cu tot succesul de moment, regiunea rămânea înţesată de trupe inamice, care a doua zi ar fi reluat

Mircea Pădureleanu atacul. Trebuia acţionat repede pentru a profita de întunericul protector al nopţii.

Cu preotul din Morazzone, care mergea în capul coloanei drept călăuză, voluntarii se retraseră din localitate pe poteci necunoscute de inamic, îndreptându-se către Lissago, spre graniţa elveţiană. Unii dintre ei, rupându-se de coloana principală, se rătăciră pe drum. Procesul de dispersare ai oamenilor se accentua pe măsură ce se apropiau de Lugano.

În satul Brusimpiano, pe malul lacului, unde ajunseră la sfârşitul lui august, nu mai rămăseseră în jurul lui Garibaldi decât treizeci, patruzeci de voluntari. Cu câteva bărci, îmbrăcaţi în haine ţărăneşti, ei reuşiră să ajungă pe teritoriul elveţian, de cealaltă parte a lacului, la Agno şi apoi la Lugano.

Între timp Medici fusese reţinut de către autorităţile elveţiene, împreună cu cei două sute cincizeci de oameni ai săi, fixându-li-se domiciliu forţat la Bellinzona. Mai târziu el reuşi să scape de sub supravegherea autorităţilor şi să treacă frontiera Piemontului, pe care îl străbătu fără să se oprească, îmbarcându-se la Genova pe o navă cu destinaţia Livorno, în Toscana.

Chinuit de malaria contractată la Roverbello.

Garibaldi, aşteptă zadarnic ajutorul promis de Mazzini în vederea reluării operaţiunilor sau pregătirii mişcării populare în Lombardia. Neputând suporta inactivitatea şi dându-şi seama că de fapt alte acţiuni militare nu puteau fi întreprinse deocamdată, că momentele cele mai prielnice fuseseră scăpate, reuşi, spre sfârşitul lui septembrie, să treacă frontiera franceză împreună cu încă doi tovarăşi de arme şi de acolo să

Condotierul ajungă la Nisa, unde avea să-şi revadă familia şi să-şi îngrijească sănătatea şubrezită în ultima vreme.

Campania din Lombardia se terminase după o perioadă relativ scurtă, dar ecoul ei pătrunsese în fiecare casă din Italia. Încercarea lui Garibaldi şi a curajoşilor săi combatanţi apare la prima vedere ca un eşec. Cu toate acestea, urmările morale ale acţiunii sale şi-au lăsat pecetea în istoria acelor ani. Garibaldienii au fost primii care au protestat vehement împotriva capitulării ruşinoase impusă poporului italian de casa de Savoia şi ultimii care au depus armele. În ochii opiniei publice prestigiul lor sporise nemăsurat de mult.

Pe chipul aspru şi expresiv al lui Garibaldi nu se putea desluşi nicio urmă de descurajare sau înfrângere, încrederea în viitorul poporului său rămânea neclintită. Energia nesecată a maselor nu-şi spusese încă ultimul cuvânt.

Capitolul VII

PENTRU REPUBLICA ROMANĂ

Marea vâlvătaie revoluţionară care a cuprins atât

Italia, cât şi restul Europei a fost înăbuşită înainte de încheierea anului 1848. La Paris ca şi la Viena, la Fraga, ca şi la Berlin sau în micile state italiene, puterile

„Ordinii" se străduiau din răsputeri să lichideze cuceririle revoluţionare dobândite prin presiunea maselor şi să restaureze „sistemul" de la Viena din 1815. Acest lucru a fost posibil în bună parte datorită trecerii burgheziei liberale de partea absolutismului şi a dictaturii militare. Şi totuşi revoluţia de la 1848 a exercitat o puternică influenţă asupra dezvoltării ulterioare a istoriei popoarelor europene. Întregul sistem politic instaurat pe continent de Sfânta Alianţă a fost zguduit din temelii. Regimurile monarhiste erau nevoite să adopte, cel puţin formal, o guvernare constituţională.

Contrarevoluţia triumfase şi în statele italiene.

Austria reocupase teritoriile deţinute înaintea ostilităţilor ce se încheiaseră prin armistiţiul din 9 august

1848. În afară de oraşul Veneţia, care continua să se menţină independent datorită protecţiei lagunelor sale, stăpânirea habsburgică era atotputernică în nordul şi în centrul peninsulei.

Mircea Pădureleanu în numai şase luni, populaţia italiană trecuse de la speranţele cele mai cutezătoare, la cele mai amare suferinţe. În provinciile Veneţia şi Lombardia soldaţii lui Welden incendiau satele şi oraşele. La Neapole şi la Mesina, unde Ferdinand al II-lea, „regele-bombă", masacrase cu artileria locuitorii paşnici, contrarevoluţia se deda la cele mai cumplite orori. Ducele de

Modena, supranumit „călăul", omul care avansase guvernului austriac din vistieria publică 1.200.000 florini pentru susţinerea războiului împotriva populaţiei italiene, îşi reluase guvernarea.

Dar spiritul revoluţionar pătrunsese adânc în conştiinţa poporului italian şi nu mai putea fi înăbuşit cu niciun preţ.

Faţă de mişcările insurecţionale din deceniile anterioare, al căror caracter limitat poartă amprenţa organizaţiilor conspirative din epoca respectivă, participarea maselor la acţiunile revoluţionare de la

1848 a reprezentat un fenomen general.

În timp ce în multe ţări de pe continent se restabilise starea de lucruri din 1847, flacăra revoluţionară se aprindea din nou în Italia. Scânteia a pornit din Livorno, în Toscana, unicul oraş italian rămas în mâna forţelor revoluţionare.

Agitaţia maselor populare, care cuprinsese întregul ducat al Toscanei, a silit la 27 octombrie 1848 pe marele duce Leopold al II-lea să încredinţeze puterea unui guvern cu orientare net democratică, prezidat de

Francisco Domenico Guerrazzt şi Giuseppe Montanelli. Ei susţineau ideea unei Adunări Constituante, formată din reprezentanţi aleşi din toate statele italie-Condotierul ne care ar fi trebuit să se întrunească la Roma şi să hotărască asupra viitorului politic al poporului, italian.

Situaţia din Toscana îl făcu pe Garibaldi să întrezărească noi posibilităţi de continuare a luptei. Încă de la jumătatea lui octombrie, o delegaţie trimisă de

Ruggero Settimo, şeful guvernului provizoriu din Sicilia, îl invitase la Palermo să sprijine cuceririle revoluţiei populare, pe care încerca să le sugrume Ferdinand al II-lea.

Cu şaptezeci şi doi de voluntari, printre care se aflau şi douăzeci şi doi de veterani din vechea gardă de la Montevideo, Garibaldi pomi spre Sicilia. Escala pe care a făcut-o la Livorno, în 27 octombrie, îl convinse că în statele centrale ale peninsulei exista un puternic ferment revoluţionar, care ar fi putut hotărî viitorul Italiei. Ciocnirea cu Austria – după părerea sa

— Nu putea să întârzie prea mult. Armistiţiul era de fapt o pace armată. La cel dintâi prilej, poporul italian ar fi putut lua armele în mâini. Starea de spirit ce domnea în rândul populaţiei din Livonno, tăria cu care aceasta susţinea revendicările democratice îi dădură lui Garibaldi certitudinea că Italia se afla în pragul unor mari evenimente politice. Nu era deci momentul să se îndepărteze prea mult de acest centru în fierbere.

Ca şi Sicilia în sud, Veneţia avea de asemenea nevoie de ajutor în

nord pentru a face faţă asediului forţelor austriece de pe uscat şi mare. Garibaldi hotărî atunci să ajungă cu orice preţ în oraşul dintre lagune care continua rezistenţa. În acest scop era necesară reorganizarea şi completarea efectivului corpului de voluntari. Pentru aceasta, Ravenna era un centru foarte potrivit de unde se putea îmbarca mai uşor pentru Ve

Mircea Pădureleanu neţia. Încercarea era totuşi plină de dificultăţi, deoarece era constrâns să străbată Apeninii la început de iarnă cu oamenii săi slabi echipaţi, apoi trebuia să treacă prin Statul papal, ceea ce punea problema obţinerii consimţământului autorităţilor de la Roma. Neţinând seama de presiunea opiniei publice, care cerea guvernului toscan cu insistentă numirea lui Garibaldi la comanda armatei, prezidentul Guerrazzi se hotărî în schimb să-i ofere toate înlesnirile pentru a ajunge cât mai repede la Ravenna.

Cu aproape două sute cincizeci de voluntari, el izbuti să străbată trecătorile înzăpezite ale Apeninilor.

La Filigare, înainte de Bologna însă, generalul Zacchi, comandantul militar al acestei regiuni din Statul papal, le interzise trecerea pentru că nu aveau aprobarea autorităţilor din Roma. Pentru a nu risca o încăierare cu cei patru sute de mercenari elveţieni din solda Statului papal, fură nevoiţi să rămână pe loc, în mica localitate alpestră de la marginea mănoaselor câmpii ale provinciei Emilia. Dar presiunea locuitorilor din Bologna, nemulţumiţi de atitudinea adoptată de generalul Zacchi, sili autorităţile bologneze să le permită trecerea spre Ravenna. La Bologna li se alătură şi un escadron de patruzeci şi doi de lăncieri înzestrat şi comandat de Angelo Maşina, un patriot din localitate.

Ajuns la Ravenna, Garibaldi începu o muncă asiduă de recrutare, pregătire şi înzestrare a corpului de voluntari. Tineri de cele mai diferite condiţii sociale, meşteşugari, studenţi, fii de ţărani, din micile centre din Romagna, din Mantua şi din alte părţi veneau cu sutele să se înroleze în batalioanele garibal-Condotierul diene. La aceasta contribuia fără îndoială şi admiraţia lor faţă de generalul Garibaldi, acest om popular şi modest, căruia ordonanţa sa, Aguyar, venit cu el

din

Uruguay, îi improviza o masă frugală sau un culcuş de noapte rudimentar. Fiind încredinţat că sentimentul dragostei de patrie transformă conştiinţele şi caracterele, Garibaldi nu încerca să pună niciun fel de stavilă înrolării tineretului doritor să lupte alături de el. Viaţa aceasta de eforturi şi privaţiuni avea să făurească din cei mai mulţi oameni adevăraţi.

Dar noile evenimente din Statul papal deschiseră alte perspective corpului de voluntari garibaldieni. Centrul de greutate al luptei de eliberare a poporului italian se deplasa de astă data la Roma.

În ziua de 15 noiembrie 1848 fu asasinat în plină stradă, la Roma, Pellegrino Rossi, şeful guvernului

Statului papal. Prin suprimarea lui, pusă la cale de un grup conspirativ apropiat de organizaţia *Tânăra Italie*, se urmărea de fapt o schimbare în structura guvernului şi obţinerea unor reforme democratice profunde.

Acţiunea izolată a complotiştilor fu scânteia care aprinse focul insurecţiei populare. Mulţimea înarmată asalta ameninţătoare în seara zilei de 15 noiembrie palatul Quirinal – reşedinţa Papei Pius al IX-lea.

Temându-se de furia poporului care începuse să tragă focuri de armă către ferestrele palatului, papa acceptă crearea unui minister democrat. Dar zece zile mai târziu, în noaptea de 24 spre 25 noiembrie, deghizat în straie simple preoţeşti şi însoţit de ambasadorul Bavariei pe lângă Curtea papală, Pius al IX-lea părăsi pe furiş Roma, refugiindu-se pe teritoriul Regatului celor Mircea pădureleanu

Două Sicilii. Ferdinand al II-lea se grăbi să-i ofere azil în castelul din Gacta.

Fuga Papei Pius al IX-lea contribui în bună măsură la ridicarea vălului de pe ochii acelora care îşi mai făceau iluzii şi refuzau să vadă făţărnicia întruchipată în persoana „sfântului părinte". Omul care cu doi ani înainte, din motive tactice, făcuse concesii burgheziei, acordând unele reforme cu caracter liberal, revenise în scurt timp la stările de lucruri din Evul

Mediu.

Care era semnificaţia adevărată a evenimentelor petrecute în străvechiul oraş de pe malurile Tibrului?

Nu era vorba numai de racilele cunoscute de multă vreme drept inerente Statului Papal, ca de pildă analfabetismul ce atingea în mediul rural 98% din numărul locuitorilor, manifestările obscurantiste faţă de orice progres al ştiinţei şi tehnicii sau de intervenţiile abuzive în legătură cu libertatea persoanei umane. De astă dată, noile realităţi economice şi sociale, care croiau inevitabil drum progresului, târâseră cu ele, ca o imensă avalanşă, vechiul tron pontifical.

Cu toată aparenta strălucire a palatelor ei, Roma reflecta în viaţa de toate zilele starea de înapoiere socială şi economică a ţinuturilor pe care le stăpânea.

Capitala catolicismului nu poseda nici cea mai palidă industrie, comerţul era slab, iar pe câmpiile din jurul oraşului, infestate de malarie, ca Maremma şi Agrul roman, unde trăia o populaţie rară – supusă de către feudali celor mai nemiloase forme de dijmă – se aplică o agricultură primitivă.

Aristocraţia clericală şi laică, pe cât de retrogradă pe atât de vanitoasă, nu întâlnea nicio rezistenţă

Condotierul serioasă din partea marii burghezii, cum se întâmpla în Lombardia, Piemont sau Veneţia, deoarece aceasta era redusă la o pătură extrem de restrânsă, aproape neglijabilă. În schimb, mica burghezie, formiată din funcţionari, administratori, majordomi, hangii, meşteşugari şi alţii, era supusă păturii feudale în virtutea dependenţei sale economice. În rest, numeroşii servitori, oamenii fără căpătâi şi cerşetorii alcătuiau masa cea mai mare a populaţiei.

La aspectele zugrăvite mai sus se adăuga cea mai coruptă administraţie de stat din toată Europa, dacă se excepta aceea a Imperiului Otoman. Toate slujbele şi atribuţiile publice puteau fi cumpărate. Finanţele Vaticanului nu se susţineau atât prin venituri proprii, cât mai ales prin daniile făcute de credincioşii catolici din toată lumea. Nici în privinţa acestor fonduri nu exista însă nicio evidenţă riguroasă a intrării şi ieşirii sumelor respective.

În inerţia generală care lovise ţinuturile papale, provinciile

Romagna şi Marche situate în nord-est făceau oarecum excepţie, având câteva centre urbane mai importante. Astfel, la Bologna se dezvoltase o industrie textilă şi alimentară, iar vestita sa universitate întemeiată din secolul al XII-lea, cunoscută în toată Europa, îi menţinea un înalt prestigiu intelectual. Ancona îşi intensificase mult comerţul prin mărirea portului său, iar Sinigaglia, prin târgul popular ce se ţinea aici anual, devenise un adevărat centru de schimb pentru produsele din aceste regiuni.

Roma, cu funcţia ei de capitală politică şi religioasă, în care mişunau clerici veniţi din toate părţile lumii cu scopul de a înainta în ierarhia ecleziastică şi Mircea Pădureleanu de a se îmbogăţi, reprezenta o aglomeraţie urbană care punea serioase probleme de aprovizionare, date fiind condiţiile economice ale regiunilor înconjurătoare. Din această cauză, foametea devenise un fenomen endemic.

Pentru a înfrâna orice revendicare şi a ţine supuse masele, guvernul papal întreţinea aproape 600.000

persoane pe socoteala statului, cifră enormă dacă o raportăm la cele 2.800.000 locuitori, cât număra pe atunci Statul papal. Această acţiune aşa-zisă de caritate ascundea teama şi slăbiciunea evidentă a conducerii clericale, ducând totodată la ruină financiară şi la accentuarea şi mai mare a dezorganizării producţiei înăuntrul Statului papal.

Finanţele statului fiind secătuite, desele împrumuturi cerute la bancherii genovezi, lombarzi sau toscani măreau vertiginos datoria publică. Încercările parţiale de ameliorare a acestei situaţii, tăcute în primele decenii ale secolului, nu fuseseră în stare să împiedice agravarea inevitabilă a lipsurilor economice şi a greutăţilor financiare.

În urma evenimentelor petrecute la Roma, fu convocată Adunarea Constituantă, aleasă de populaţia din ţinuturile papale. La 9 februarie 1849, reprezentanţii poporului – printre care şi Giuseppe Garibaldi, ales de comuna Macerata – declarară, în unanimitate, puterea laică a papilor decăzută pentru totdeauna şi proclamară „Republica Romană”.

Noua formă de stat, „republica”, care punea capăt unui trecut odios în viaţa populaţiei Statului papal, putea să dobândească un rol însemnat în făurirea independenţei şi unităţii italiene.

condotierul

Proclamarea Republicii Romane avu loc aproape în acelaşi timp cu sosirea la Roma a lui Giuseppe

Mazzini, căruia Adunarea reprezentanţilor poporului ţinând seama de meritele sale deosebite în lupta pentru independenţa şi unitatea statului italian îi acordă titlul de cetăţean de onoare al republicii.

Cu un an înainte, cu toată autoritatea şi prestigiul de care se bucura în cercurile revoluţionare din peninsulă, Mazzini se văzuse oarecum îndepărtat din centrul atenţiei publice, datorită concepţiei ce îşi făcuse loc în rândurile unei bune părţi din burghezia liberală. Aceasta socotea că unificarea nu ar fi fost posibilă decât cu ajutorul monarhiei de Savoia. Năruirea unor asemenea iluzii readusese pe Mazzini pe primul plan al actualităţii, mai ales la Roma unde triumfase acum ideea sa cea mai scumpă – principiul guvernării republicane. De la Roma, această formă putea să se extindă în întreaga peninsulă italiană.

De aceea, în drum spre Cetatea eternă, el se oprise la Florenţa. Cum marele duce Leopold, de teama insurecţiei populare, găsise cu cale că trebuie să urmeze exemplul papei, refugiindu-se la Gaeta, Guerrazzi rămăsese singurul conducător al Toscanei. Mazzini voia să-l convingă să proclame unirea Toscanei cu Republica Romană. Dar interesele egoiste ale burgheziei locale nu convergeau cu ţelurile generoase ale acţiunii lui Mazzini şi astfel încercarea sa nu avu sorţi de izbândă.

La propunerea lui Garibaldi – conştient: de pericolele ce ameninţau tânăra republică – Adunarea

Constituantă din Roma numi în fruntea statului un triumvirat – format din Giuseppe Mazzini, Aurelio Saffi

Mircea Pădureleanu şi Carlo Armellini în care cuvântul hotărâtor îl avea primul.

Încă din februarie, Pius al IX-lea – din castelul de la Gaeta – făcea apeluri insistente către puterile catolice din Europa să-i trimită ajutoare în vederea recuceririi tronului pierdut. Nimic mai firesc ca la această chemare să răspundă state ca Austria, Spania şi Regatul celor Două Sicilii. Dar surprinzător pentru burghezia liberală din Italia a fost răspunsul Franţei la chemarea papalităţii. Părea de necrezut ca o republică, fondată în urma unei insurecţii revoluţionare, să ia apărarea catolicismului. În conducerea statului francez se petrecuseră însă schimbări radicale.

Marea burghezie franceză, înspăimântată de spectacolul revoluţiei populare, s-a aruncat cu frenezie în noua luptă. Noul preşedinte al republicii, Ludovic Napoleon Bonaparte, care încă de atunci urmărea să îngroape republica şi să proclame imperiul, aşa cum de altfel a făcut-o în decembrie 1851, căuta să-şi pregătească terenul în vederea atingerii acestui ţel. Restabilind puterea papei el urmărea în primul rând să-şi atragă de partea sa partidul clerical. Pe de altă parte aceasta ar fi însemnat extinderea influenţei franceze în Italia, iar în faţa guvernelor europene şi-ar fi dobândit reputaţia de apărător al ordinii legale. Neputând însă adopta o atitudine făţişă în favoarea papalităţii, din cauza opoziţiei liberale din parlamentul francez, el s-a mărginit să trimită un corp expediţiomar, sub pretext că Franţa avea interes să oprească înaintarea trupelor austriece, care ocupaseră Bologna şi se apropiau de Ancona. În realitate, scopul nemărturisit al expediţiei, plecată din Marsilia la 21 februarie 1849

Condotierul!

cu o mică escadră, sub comanda generalului Qudinot, era acela de a reda tronul papal lui Pius al IX-lea.

În faţa pericolului iminent, conducerea Republicii Romane adoptă măsurile cerute de împrejurări. Într-o declaraţie oficială Mazzini, primul triumvir, arăta că orice încercare de a se utiliza forţa va fi respinsă tot prin forţă. Trupele garibaldiene, care erau cantonate în localitatea Rieti din munţii Abruzzi, fură chemate la Roma, pentru a ocupa poziţii de luptă în dispozitivul de apărare al oraşului.

Punându-şi mari speranţe în sprijinul Angliei unde avea

numeroase cunoştinţe şi legături, Mazzini trimise la Londra pe Rusconi, ministrul de externe al guvernului republican. Dar Palmerston – pe atunci titularul Foreign Office-ului – s-a mulţumit să-i dea asigurări lui Rusconi că guvernul englez va lua în discuţie situaţia de la Roma, ferindu-se însă de orice angajamente concrete.

Între timp, în portul Civitavecchia, escadra franceză debarcase trupele generalului Qudinot. Deşi declarase că „veneau ca prieteni şi numai pentru a menţine în Italia influenţa franceză", Qudinot dezarma garnizoana locală şi porni către Roma în marş forţat.

La rându-i, Roma făcea pregătiri febrile de luptă. Se fortifica malul drept al Tibrului şi se amplasa artileria. Voluntarii, sosiţi din toate părţile Italiei ca să apere republica, adăugaţi la trupele dinainte instruite, sporeau forţele dinlăuntrul oraşului la aproape 9.000

de soldaţi.

Garibaldi se afla într-unul din punctele-cheie ale apărării, nu departe de poarta San-Pancrazio.

Mircea pădureleanu în dimineaţa zilei de 30 aprilie, corpul expediţionar francez numărând numai 7.000 de soldaţi, însă bine înzestraţi cu artilerie şi cavalerie, se pregătea să intre în oraş. Înaintea trupelor franceze mergeau preoţii fugiţi din Roma, purtând în mâini crucifixuri spre a dezarma pe apărătorii oraşului. Generalul Qudinot era pe deplin încredinţat că rezistenţa apărătorilor va fi inexistentă sau cel mult simbolică.

Întâlnirea dintre invadatori şi apărători a fost însă sângeroasă. Timp de şase ore, în faţa porţilor de acces în Roma – Cavalleggieri, Portese şi Angelica – s-a desfăşurat o violentă încăierare. Pierderile în oameni au fost grele mai ales de partea francezilor care s-au văzut nevoiţi să bată în retragere. Judecând situaţia creată, Garibaldi înţelegea să exploateze succesul obţinut. El urmări fără încetare inamicul în retragerea sa spre Bravetta şi apoi spre Castel-Guido, nelăsându-i nicio clipă de răgaz. „Trimiteţi-mi trupe proaspete – scria el ministrului de război, Avezzana – şi, aşa cum mi-am ţinut făgăduiala pe care v-am făcut-o, că voi învinge pe francezi, vă promit că niciunul n-are să ajungă să se reîmbarce pe vasele lor".

Dar conducătorul republicii, Mazzini, era de altă părere: „Nu trebuie – printr-o înfrângere totală – să ne facem Franţa duşman” – considera el. Era încă o gravă eroare, pe care evenimentele ulterioare o vor scoate la iveală. Qudinot avu astfel posibilitatea să se retragă la Civitavecchia, unde aşteptă în linişte instrucţiunile lui Napoleon.

Vărsarea de sânge de: la Roma avu un ecou puternic în cercurile liberale şi democrate din capitala

Franţei. De la tribuna Adunării legislative, deputatul

Condotierul

Ledru-Rollin pronunţă la 11 iunie 1849 un aspru rechizitoriu la adresa guvernului francez. El califica intervenţia împotriva Romei ca un atac împotriva Constituţiei şi Republicii franceze. „Constituţia nu îngăduie să se folosească armata împotriva libertăţii altui popor, spuse el, şi preşedintele utilizează armata împotriva libertăţii locuitorilor din Roma”.

Pentru a linişti nemulţumirile create şi a câştiga timp până la constituirea unei noi Adunări legislative.

Ludovic Napoleon trimise la Roma ca ambasador cu misiune specială pe Ferdinand de Lesseps – acelaşi care, în 1869, avea să devină faimos în toată lumea prin conducerea lucrărilor de construire a canalului, de

Suez.

Lesseps încheie un armistiţiu. Pentru Republica

Romană, acceptarea armistiţiului însemna de fapt o anulare a avantajelor victoriei din 30 aprilie. Totuşi, în faţa pericolelor care pândeau republica, o suspendare a ostilităţilor cu Franţa era absolut necesară.

Într-adevăr, forţele europene se grăbeau să lichideze statul nou-creat. În nord, austriecii ocupaseră

Ancona; la Terracina, în Agrul Pontin debarcase un corp expediţionar spaniol ce înaintase spre Fiumicino, dar care, ulterior, se reîmbarcase fără să ia parte la lupte; în sud însă, trupele napolitane ale lui Ferdinand al II-lea trecuseră frontiera. Prezenţa celor zece mii de soldaţi ai regelui Neapolelui, conduşi de generalul Lanza, devenise

periculoasă pentru existenţa republicii.

Garibaldi primi însărcinarea să se ocupe de acest sector al frontului. Susţinut de batalioanele comandate de Manara şi Bixio, el reuşi să dea lovituri serioase duşmanului în ciocnirea din 9 mai de la Palestrina.

Mircea pădureleanu

Câteva zile mai târziu, o ofensivă generală a tuturor forţelor republicane – a căror comandă o avea generalul Roselli, numit în această funcţie printr-un ordin personal al lui Mazzini – constrânse armata napolitană, după pierderea luptei de la Velletri, să se retragă în dezordine înlăuntral frontierelor regatului.

Garibaldi continuă urmărirea chiar pe teritoriul napolitan. Intenţia lui era să ridice ţărănimea din satele ţinutului, într-o largă insurecţie populară care să ducă la prăbuşirea tronului Bourbonilor. Dar pentru aceasta trupele trebuia reîmprospătate. Roselli însă, neînţelegând importanţa pe care putea să o capete acţiunea întreprinsă de Garibaldi pentru ansamblul operaţiunilor militare, a refuzat să-l susţină.

Chemat de urgenţă la Roma, lui Garibaldi i se încredinţa comanda trupelor de la Foligno, trimise împotriva Austriei. Dar evenimentele din zilele următoare aveau să hotărască altfel.

Comedia diplomatică concepută la Paris de Ludovic Napoleon îşi dezvălui tâlcul. Era limpede că armistiţiul negociat de Lesseps nu reprezenta decât un artificiu pentru a înşela buna-credinţă a cetăţeanului francez. Viitorul Napoleon al III-lea avea nevoie de ei până la obţinerea unui vot de încredere în noua adunare legislativă în majoritate de partea sa care, firește, îi dădu mână liberă în problema Republicii Romane.

Operaţiunile împotriva Romei fură reluate. Motivarea este de o ipocrizie rău disimulată: „Sunt într-adevăr întristat – îi scria Napoleon lui Qudinot – de ştirea telegrafică care anunţă rezistenţa neaşteptată ce aţi întâlnit-o la Roma. Speram, după cum ştiţi, că locuitorii vor deschide bine ochii şi vor primi prietenește o condotierul armată care venea la ei călăuzită de bunăvoinţă şi nu de interes. Lucrurile au luat

altă întorsătură; soldaţii noştri au fost întâmpinaţi ca duşmani; e în joc onoarea noastră militară şi nu pot tolera să fie terfelită".

Noile întăriri trimise din Franţa ridicau efectivul trupelor de la Civitavecchia la 20.000 de soldaţi în afară de artilerie şi de trupele de geniu.

Pentru a înlătura opoziţia lui Lesseps care se încăpăţâna să sprijine armistiţiul, Ludovic Napoleon îl rechemă la Paris, înlocuindu-l cu un diplomat de mică importanţă.

Armistiţiul fu denunţat la sfârşitul lunii mai. Ostilităţile urmau să reînceapă conform comunicării lui

Qudinot, în ziua de 4 iunie, pentru a se da timp cetăţenilor care aveau viza ambasadei franceze să părăsească Roma, în cazul când ar fi dorit-o. Dar chiar din ziua de 2 iunie, trupele franceze ocupară înălţimile

Monte-Mario, care domină Cetatea Eternă.

În aceeaşi zi, consultat de conducerea republicii asupra măsurilor pe care le credea posibile pentru apărarea oraşului, Garibaldi susţinu că ar putea face faţă unei asemenea situaţii numai în condiţiile când ar dispune de puteri depline. Propunerea nu i-a fost acceptată. Mai mult, comanda generală a apărării a rămas în mâinile lui Roselli. În schimb, Garibaldi – în calitate de comandant-adjunct – avea sectorul din dreptul Tibrului, punctul nevralgic al apărării Romei.

Poziţia triumviratului în problema organizării apărării Romei reflecta concepţia idealistă mazziniană despre „democraţia pură". Pentru Mazzini abdicarea temporară a conducerii în favoarea unui comandant militar cu împuterniciri foarte largii, chiar dacă Mircea Pădureleanu acest lucru era impus de împrejurări excepţionale, ar fi constituit o renunţare şi o trădare a democraţiei.

Aşa cum a reieşit mai târziu, lipsa unei unităţi în conducerea strategică şi tactică a luptei a constituit una din cauzele principate ale înfrângerii Republicii Romane.

Generalul Qudinot primise dispoziţii să anticipeze atacul faţă de data fixată, pentru a lua prin surprindere pe apărătorii oraşului. În noaptea de 2 spre 3

Iunie, primele detaşamente franceze, înşelând vigilenţa santinelelor din avanposturi, ocupară fără împotrivire poziţii-cheie în apropiere de poarta San-Pancrazio.

Garibaldi, trezit din somn de primele împuşcături de la vila Panfili, îşi dădu seama că vicleşugul francezilor putea să pecetluiască chiar în acea noapte soarta oraşului. Pentru a salva situaţia trebuia acţionat fulgerător.

„… Când am ajuns la poarta San-Pancrazio – arată Garibaldi în paginile sale memorialistice, amintindu-şi de aceste momente de maximă încleştare – vilele Panfili, Corsini şi Valentini fuseseră ocupate.

Singură vila Vascello mai rămăsese în mâinile noastre.

Ocuparea vilei Corsini de către francezi însemna pentru noi o pierdere imensă; atâta timp cât o stăpâneam noi, francezii nu puteau să înceapă săparea şanţurilor paralele. Trebuia deci luată înapoi cu orice preţ: era o chestiune de viaţă şi de moarte pentru

Roma.

Tunarii de pe bastioane şi soldaţii de la vila Vascello făceau schimb de focuri cu francezii întăriţi în

Condotierul vilele Corsini şi Valentini. Dar tunurile şi puştile erau ineficace: ceea ce trebuia era un asalt, un asalt groaznic, dar victorios, care să ne redea vila Corsini”.

Fără a mai sta pe gânduri, Garibaldi urmat de ofiţeri şi soldaţi atacară şi reocupară vila Corsini. Victoria, care i-a costat multe jertfe, a fost însă de scurtă durată căci fură nevoiţi să dea înapoi în faţa unei contraofensive franceze. În însemnările sale, Garibaldi reînvie aceste momente dramatice.

„… Vila Corsini a fost reluată, dar până acolo atâţia oameni căzuseră în drum, încât cei care au pătruns n-au putut rezista numeroaselor coloane trimise împotriva lor. Au fost constrânşi să dea înapoi. Dar, în timpul atacului, sosiră alţii care li se alăturară. Comandanţii, furioşi din cauza acestui eşec, voiau să atace imediat a doua oară.

Maşina, căruia tocmai atunci un glonţ îi străpunsese braţul, îl arăta plin de sânge, strigând: «înainte!»

Ca să-i susţin pe aceşti ostaşi neînfricaţi, am scos din vila Vascello pe toţi oamenii disponibili; gornistul sună din nou atacul şi vila Corsini fu reluată.

Un sfert de oră mai târziu era din nou pierdută şi ne costase atâta sânge.

Maşina, după cum am spus, era rănit la braţ.

Nino Bixio primise un glonţ în coapsă, Daverio fusese ucis.

În clipa în care dădeam ordin ca Maşina să plece să se îngrijească, iar Bixio să fie transportat, Manara, care venise în goană de la Campo-Vicino, în ciuda ordinelor mele, era lângă mine.

— Ia-ţi oamenii – i-am spus – ai să înţelegi ca şi mine că trebuie să luăm înapoi cocioaba asta.

Mircea pădureleanu

Prima companie, comandată de căpitanul Ferrari fostul aghiotant al generalului Durando, era desfăşurată în trăgători în afara porţii San – Pancrazio.

Ferrari era un viteaz care făcuse cu noi campaniile de la Palestrina şi de la Velletri. La Palestrina primise o lovitură de baionetă în picior, dar se vindecase.

Manara ordonă gornistului să sune adunarea:

Ferrari îşi adună oamenii şi alergă la ordinele colonelului său.

Dădu comanda să fie puse baionetele la puşti, sună atacul şi se repezi înainte. În momentul când ajunse la poartă, adică la trei sute de metri de clădire, o ploaie de gloanţe căzu asupra lui şi a soldaţilor. Ferrari, cu toate acestea, continua să înainteze, cu capul plecat, către vila care tuna şi arunca flăcări ca un vulcan, când locotenentul său, Alessandro Mangiagalli, trăgându-l de pulpana tunicii, îi spuse:

— Domnule căpitan, dar nu vedeţi că am rămas numai noi doi?

Ferrari privi înapoi pentru prima oară; douăzeci din cei optzeci de oameni ai săi erau la pământ, morţi sau răniţi; ceilalţi bătuseră în retragere.

Mangiagalli şi Ferrari făcură şi ei la fel. Manara îşi ieşi din fire pentru că, în aceste clipe, restul companiei îşi părăsise ofiţerii. El chemă o a doua companie, comandată de căpitanul Enrico Dandolo;

adunându-şi oamenii, acesta strigă:

— Înainte, lombarzi! Trebuie să luăm vila sau să murim…

— Repede, vorbeşte! îl îmboldi Manara.

condotierul

— Domnule general – îmi zise Ferrari – ceea ce vreau să vă spun nu e deloc o amăgire ca să micşoreze pericolul, ci o speranţă de izbândă: cunosc locurile de unde tocmai m-am întors; n-aţi remarcat că am şovăit mai mult întorcându-mă decât intrând?

Făcui semn că da.

— Ei bine, iată ceea ce propun: în loc să mergem pe cărare şi să atacăm din faţă, să ne furişăm în spatele tufişurilor de mirt, Dandolo cu compania sa la stânga, eu cu a mea la dreapta. O piatră aruncată de mine companiei lui Dandolo îi va da de ştire că oamenii mei sunt gata; o piatră aruncată de ei va fi răspunsul lor; atunci cei opt trompeţi ai noştri vor suna împreună şi ne vom repezi la asalt chiar de la piciorul terasei.

— Faceţi cum vreţi – le-am răspuns –, dar recuceriţi vila.

Ferrari plecă în fruntea companiei sale, iar Dandolo cu a lui.

I-am susţinut prin căpitanul Hoffstetter, în fruntea unui detaşament de cincizeci de voluntari din compania studenţilor; ei aveau misiunea să ocupe casa din dreapta, pe care am denumit-o ulterior casa arsă.

Zece minute mai târziu auzeam trompeţii şi imediat după aceea împuşcături. Iată ce se petrecuse: cele două companii, protejate de arbuşti şi de viţă, ajunseseră – aşa cum prevăzuse Ferrari – fără să fie văzute, nici auzite, până la patruzeci de paşi de terasă. Acolo îşi schimbaseră semnalele; trompetiştii sunaseră şi vitejii noştri trăgători se repeziseră la asalt. Dar dinspre terasă venea un foc îngrozitor, ca şi din sala mare de la etajul întâi, dinlăuntrul scării circulare care ducea

Mircea Pădureleanu la etaj şi, în sfârşit, din toate ferestrele clădirii. Dandolo fusese ucis de un glonţ, locotenentul Silva era rănit lângă căpitanul Ferrari, locotenentul Mancini primise un glonţ în coapsă şi unul în braţ.

Cu toate acestea, deşi Dandolo murise, trăgătorii conduşi de

căpitanul Ferrari, într-un elan suprem, continuau să înainteze; trecuseră peste terasă şi respinseseră pe francezi până la scara circulară a vilei.

Ajunşi acolo, toate sforţările lor fură zadarnice; aveau pe francezi în faţă şi în coaste, trăgeau asupra lor de foarte aproape şi fiecare glonţ arunca un soldat la pământ. îi vedeam încăpăţânându-se şi căzând în mod inutil: am înţeles că s-ar fi lăsat ucişi până la unul, fără niciun rezultat. Am dat ordin să se sune retragerea. Aveam două mii de oameni, francezii aveau douăzeci de mii. Eu luam vila Corsini cu o companie, ei o luau înapoi cu un regiment. Francezii înţeleseseră ca şi mine importanţa acestei poziţii. Trăgătorii mei se retrăseseră, lăsând patruzeci de morţi în grădinile vilei, ceilalţi erau aproape toţi răniţi. A trebuit să aşteptăm sosirea altor trupe. I-am trimis pe Irrigani şi pe Ugo Bassi să cerceteze oraşul cu misiunea de a mi-i aduce pe toţi aceia pe care-i vor întâlni. Ca să fiu cu conştiinţa împăcată, voiam să încerc un ultim şi suprem efort, l-am pus pe soldaţi la adăpost în spatele vilei Vascello. După vreo oră mi-au sosit, unii după alţii: puşcaşi de linie, studenţi, trăgători, lombarzi, laolaltă cu soldaţi din diferite corpuri. În mijlocul lor era Maşina, care îmi aducea douăzeci de lăncieri. Se dusese să fie pansat şi revenise să ia parte la acţiune.

Am ieşit atunci din vila Vascello cu un pichet de dragoni. La vederea mea, strigăte de «Trăiască Italia!

condotierul

Trăiască Republica Romană!» ieşiră din toate piepturile. Tunul de pe bastion bubui şi ghiulelele anunţară francezilor un nou atac. Şi toţi împreună, fără vreo ordine anumită, Maşina în fruntea lăncicrilor săi.

Manara în a trăgătorilor lui, eu în fruntea tuturor, ne năpustirăm asupra acestei vile nu spun de necucerit, dar atât de multă vreme disputată… Sosiţi la poartă, n-au putut intra cu toţii; torentul de oameni s-a revărsat la dreapta şi la stânga; cei care erau mai departe se risipiră în trăgătorii pe laturile vilei. Alţii escaladaseră zidul şi săriră în grădină; în sfârşit, unii înaintară până la vila Valentini, o cuceriră şi făcură câţiva prizonieri.

Acolo, cu ochii mei, am văzut un lucru de necrezut: Maşina, urmat de lăncierii săi, era în fruntea coloanei; viteazul călăreţ devoră spaţiul, sări pe terasă şi, ajuns la piciorul scării, înfigând pintenii în burta calului, îl făcu să urce treptele în galop, încât o clipă a apărut pe platforma care ducea la sala cea mare, ca o statuie ecvestră. Această apoteoză n-a durat decât un minut: pe negândite o violentă salvă de puşti îl doborî. Calul, lovit de mai multe gloanţe, căzu deasupra lui. Manara venea în urmă-i, conducând atacul la baionetă; nimic n-a putut să-i reziste: într-o clipă vila

Corsini a fost a noastră. Momentul a fost scurt, dar sublim. Francezii, mobilizându-şi toate rezervele, reveniră mai înainte ca eu să pot refece dezordinea inevitabilă într-o asemenea bătălie; lupta începu mai înverşunată, mai sângeroasă, mai ucigătoare. Văzui trecându-mi din nou prin faţă, urmăriţi de cele două puteri ale războiului, fierul şi focul, pe cei pe care-i văzusem trecând un moment mai înainte. Erau ridicaţi răniţii, între care viteazul căpitan Rozat. „Mi-au venit

Mircea Pădureleanu de hac" – îmi spuse el trecând pe lângă mine şi-mi arătă pieptul însângerat.

Am văzut multe bătălii îngrozitoare: cele din Rio

Grande, de la Boyada, de la cataracta San Antonio;

niciuna dintre ele nu s-ar putea compara cu măcelul de la vila Corsini".

Bătălia durase 14 ceasuri şi salvase pentru moment Roma. Nenumăraţi răniţi, italieni şi francezi, zăceau alături într-o fraternitate mută. Printre ei era şi tânărul poet Goffrédo Mameli – autorul imnului „*Fratelli d'Italia*" – care avea să se stingă câteva săptămâni mai târziu.

Surprinşi de rezistenţa apărătorilor, francezii fură obligaţi să înceapă un adevărat asediu dincolo de zidurile şi forturile ocupate la început prin surpriză.

Asediul avea să dureze încă o lună, în care timp forţele de apărare se măcinau lent sub presiunea crescândă a trupelor invadatoare. Artileriei îi revenea acum sarcina să obţină victoria pe care infanteria se dovedise neputincioasă s-o dobândească. Oraşul era lovit în tezaurul său artistic. Palatul Spală, cu frescile lui Guido Reni,

Capitoliul, Quirinalul, piaţa Spaniei, micul templu Fortuna, totul era ciuruit sau mutilat. Ceea ce respectaseră invadatorii secolelor trecute era desfigurat acum din ordinul unui guvern ostil republicanilor.

La jumătatea lui iunie, Garibaldi avu o surpriză care îi umplu inima de bucurie. Soţia sa Anita – pe care de la 13 aprilie, după despărţirea de la Rieto, o ştia în deplină siguranţă alături de copii, la Nisa – sosi pe neaşteptate în cetatea asediată. Preocupată de soarta soţului ei, după evenimentele grave din 3 iunie, ea înfruntase toate pericolele călătoriei şi. – deşi gravidă condotierul

— Venise să rămână alături de el în ceasurile grele ale asediului.

Cu toate actele de vitejie ale voluntarilor, cu toate jertfele săvârşite – zilele rezistenţei oraşului erau numărate. Linia de fortificaţii fusese străpunsă în câteva puncte, iar la 30 iunie, sub o ploaie torenţială, inamicul făcu spărturi în întăriturile aurcliene. Dansul morţii reîncepu mai insistent şi mai aprig, în însăşi inima Republicii Romane, care în curând avea să înceteze de a mai bate.

Rezistenţa glorioasă a apărătorilor ei, care în faţa baionetelor inamicilor mai opuneau încă zidul viu al piepturilor lor, însemnase un triumf al democraţiei în

Europa.

În după-amiaza zilei de 30 iunie, francezii îşi făceau intrarea în oraşul care arăta tăcut şi posomorât;

părea că un zăbranic negru se lăsase peste chipul Romei adevărate.

Capitolul VIII

RETRAGEREA

Concomitent cu episodul eroic al Republicii Romane, în nordul peninsulei italiene aveau loc evenimente a căror semnificaţie era deosebit de importantă.

Sub presiunea avântului revoluţionar, întreţinut îndeosebi de cercurile mazziniene ca şi de mulţi emigranţi lombarzi şi veneţieni, şovăielnicul Carol Albert s-a văzut silit să denunţe – la 12 martie 1849 – armistiţiul pe care îl încheiase în anul precedent cu Austria, în condiţii atât de umilitoare pentru Piemont.

Ostilităţile fură reluate. Dar chiar de la început soarta campaniei fu de fapt pecetluită prin trădarea generalului Ramorino – acelaşi aventurier care în

1834 condusese expediţia mazziniană în Savoia. Lăsând fără apărare trecerea peste râul Ticino, el a permis trupelor austriece să producă o breşă în centrul dispozitivului de luptă piemontez, fapt care a dus la izolarea diviziilor situate dincolo de Pad.

Bătălia hotărâtoare avu loc câteva zile mai târziu la Mortara şi Novară şi însemnă o nouă înfrângere pentru armata pienionteză. Războiul durase numai o săptămână. Carol Albert fu silit să abdice şi se refugie în Portugalia. Succesorul său, Victor Emanuel al II-lea.

160 Mircea Pădureleanu semnă la 6 august 1849, după lungi tratative, o pace cu Austria prin care Piemontul se obliga să plătească în întregime toate despăgubirile care îi fuseseră cerute, cu condiţia să i se garanteze independenţa.

Prin înfrângerea de la Novară, Carol Albert şi casta militară piemonteză făcuseră încă o dată dovada incapacităţii lor. Poporul însă îşi manifesta voinţa aprigă de a lupta până la capăt. Chiar în ziua bătăliei de la Novară, locuitorii oraşului Brescia opuneau o împotrivire disperată în faţa forţelor austriece comandate de feldmareşalul Maynau, faimos prin cruzimea sa.

Eroica rezistentă a Bresciei, ai căror locuitori înalţară drapelul roşu pe turla primăriei, ţinând piept timp de zece zile bombardamentelor distrugătoare şi atacurilor infanteriei, a înscris o pagină de neuitat în istoria acelor ani.

Eşecul umilitor al campaniei militare era şi o consecinţă a trădării unei bune părţi din burghezia şi aristocraţia piemonteză. Radetzky era permanent informat de planurile şi mişcările armatei micului stat italian. O vastă reţea de spionaj şi conspiraţie, ale cărei fire treceau prin ambasada franceză de la Torino, alimenta duşmanul dinafară cu tot ceea ce avea nevoie să cunoască pentru ca să dezorganizeze şi să paralizeze iniţiativele Piemontului. Pe planul politicii interne în statele italiene se produsese o contrarevoluţie.

Burghezia strâns legată de aristocraţie şi cler, înspăimântată de

valul revoluţionar, care se revărsase în 1848

peste întreaga Europă, manifesta acum chiar simpatii proaustriece.

Condotierul 161

Campania militară împotriva Austriei fusese purtată ca un război clasic, deşi în condiţiile social-politice din Italia de atunci, în care masele populare îşi afirmau vehement voinţa de a dobândi unitatea, o largă mişcare de insurecţie populară ar fi putut sprijini şi duce la victorie războiul de eliberare. Dar interesele de clasă ale burgheziei primau fală de interesele naţionale, ca şi faţă de acelea ale maselor populare.

Burghezia conservatoare italiană şi guvernul care-i reprezenta interesele au preferat să capituleze în faţa duşmanului decât să rişte ca, atrăgând populaţia la luptă, să-şi vadă primejduită dominaţia politică şi să satisfacă revendicările economice ale muncitorilor şi ţăranilor înarmaţi.

Se impunea de la sine soluţia unui război al poporului, pe care Garibaldi îl preconizase încă din vara anului 1848, în Lombardia. Guvernul de la Torino nu putea fi de acord cu o asemenea rezolvare revoluţionară. Dimpotrivă, pentru a-şi salva existenţa proprie şi a clasei pe care se sprijinea, monarhia de Savoia fusese obligată să accepte compromisul unei păci nedrepte şi umilitoare. Şovăitoare, slabă, temătoare faţă de acţiunile revoluţionare ale păturilor populare, ea abandonase cauza libertăţii Italiei pe care o trâmbiţase atât de zgomotos în anii precedenţi.

În zilele care precedaseră intrării trupelor franceze în Cetatea eternă, Adunarea Constituantă invitase pe generalul Garibaldi să-şi spună părerea în privinţa măsurilor ce trebuiau adoptate. În faţa Adunării, acest om, care venea direct de pe baricade, îşi rostise

162 Mircea Pădureleanu lapidar convingerea: „Acolo unde vom fi cu toţii, acolo va fi Roma”.

Era o chemare curajoasă la o continuare a rezistenţei în locuri mai propice, în munţi de pildă sau în mijlocul ţărănimii hotărâtă să lupte. De la început el protestase împotriva ideii de a închide armata

republicană într-un oraş deschis ca Roma, a cărui circumferinţă, vulnerabilă în orice punct, atingea cel puţin douăzeci şi patru de kilometri, nepermiţând o rezistenţă serioasă şi de lungă durată.

Mazzini, cu chipul livid, aproape descompus din cauza oboselii şi tensiunii nervoase permanente din ultimele luni, prezentă Adunării trei soluţii posibile:

capitularea condiţionată, rezistenţa împinsă până la ultimele ei consecinţe – luptând contra inamicului stradă cu stradă şi casă cu casă – sau părăsirea poziţiilor şi continuarea luptei în condiţii deosebite. Personal, el înclina pentru ultima alternativă, fără însă să o sprijine cu toată convingerea. Dar Adunarea – după o deliberare tumultuoasă – hotărî capitularea oraşului.

Mazzini îşi dădu demisia, acordând lui Garibaldi puteri depline pe teritoriile Republicii.

Acum era însă prea târziu. Greşelile comise de

Mazzini în timpul cât a condus Republica Romană au contribuit în mare măsură la prăbuşirea tânărului stat.

Lipsa unui program concret de reforme sociale, care să vină în ajutorul ţărănimii sărăcite şi a populaţiei nevoiaşe orăşeneşti, a ţinut departe de luptă tocmai păturile cele mai numeroase şi năpăstuite ale maselor largi interesate în menţinerea republicii. Pe de altă parte, atitudinea lui Mazzini faţă de Garibaldi în această perioadă a constituit un factor negativ în ansamblul condotierul situaţiei. El nu a înţeles să-i acorde toată încrederea, temându-se de ideile sale ce depăşeau cadrul limitat al concepţiei şi tacticii mazziniene. Faptul că Garibaldi a fost împiedicat să exploateze succesele militare obţinute după primele ciocniri cu trupele franceze ale lui Qudinot sau cu acelea ale regelui Neapolelui, ca şi hotărârea lui Mazzini de a concentra toate forţele militare ale republicii înăuntrul Romei, i-a permis lui

Ludovic-Napoleon Bonaparte să strivească mai uşor

Republica Romană. O altă greşeală, remarcată şi de

Garibaldi, a fost înlocuirea unui militar încercat ca

Avezzana la comandamentul armatei, cu Roselli, a cărui slăbiciune era notorie.

În puţinele ore pe care le mai avea la dispoziţie.

Garibaldi, ajutat de colaboratorii săi apropiaţi, căută să ia ultimele măsuri în vederea părăsirii oraşului.

Cei care îl urmau – aproape 4.000 de partizani – nu-şi făceau iluzii asupra greutăţilor pe care aveau să le întâmpine la fiecare pas, pe drumul anevoios al retragerii şi al rezistenţei în munţi. Cu o zi înainte, la

2 iulie, vorbind în faţa unei mulţimi imense, adunată în piaţa Sf. Petru din faţa Vaticanului, spre a-şi lua rămas bun de la apărătorii oraşului, Garibaldi spusese: „Norocul care astăzi ne-a trădat ne va surâde mâine. Eu părăsesc Roma. Cine vrea să continue războiul împotriva străinilor să vină cu mine. Nu ofer nici soldă, nici casă, nici provizii: ci foame, sete, marşuri forţate, luptă şi moarte. Cel care are numele Italiei nu numai pe buze, ci şi în inima să mă urmeze!”

Între cei care se hotărâseră să părăsească oraşul o bună parte o făceau de teama represaliilor autorităţilor papale. Şi într-adevăr, chiar a doua zi după restau

Mircea Pădureleanu rărea autorităţii papale, guvernul clerical începu să ia măsuri aspre de condamnare şi represiuni a tuturor celor suspectaţi de colaborare cu autorităţile republicane. Doctorul Ripări – un medic din Roma – fu condamnat la şase luni închisoare grea numai pentru că pansase câţiva răniţi garibaldient. Contrarevoluţia urma să se dezlănţuie cu furie bolnăvicioasă, favorizată şi sprijinită de prezenţa soldaţilor lui Ludovic

Napoleon Bonaparte.

Coloanele partizanilor părăsiră Roma în orele ele noapte, în cea mai mare linişte, îndreptându-se spre

Tivoli. La ieşirea din oraş nu întâmpinară nicio împotrivire din partea trupelor franceze. Alături de Garibaldi, călărea tovarăşa sa de viaţă, Anita, îmbrăcată în uniformă de ostaş, precum şi ofiţeri şi patrioţi ca Ei

cerusechio – un cetăţean roman – care în timpul asediului dăduse nenumărate dovezi de devotament faţă de cauza republicană, cei doi fii ai săi de 20 şi 13 ani, călugărul erudit Ugo Basai, iubit şi

venerat pentru modestia şi spiritul său de abnegaţie, şi mulţi alţii.

Planul iniţial al lui Garibaldi, în retragerea sa, era să ajungă neîntârziat pe înălţimile din Romagna sau Toscana, unde, apărat de fortăreaţa naturală a munţilor, să reziste într-un lung război de partizani.

După marşuri forţate, istovitoare, recurgând la manevre false, în zigzag, căutând drumurile lăturalnice şi călăuziţi de păstori, cei din coloană reuşiră să deruteze pe duşman şi să scape din foarfecele trupelor franceze în apropiere de Orvieto.

La 17 iulie, izbutiră în sfârşit să-şi îngăduie un popas de trei zile la Cetona, unde populaţia îi primi

Condotierul cu căldură. Dar, spre surprinderea lui Garibaldi, chemarea către locuitorii din Montepulciano şi valea

Chiava rămase fără ecou. Părea că o oarecare neîncredere s-a cuibărit în cugetele acestor munteni harnici şi săritori, acum obosiţi, închişi în ei, dar care – cu puţină vreme înainte – ar fi răspuns uşor la orice îndemn de luptă.

Garibaldi înţelese că oamenilor le lipsea încrederea în ei înşişi, că vor trebui aşteptate alte împrejurări, în care va izbucni un nou avânt revoluţionar.

Nu-i rămânea în asemenea condiţii decât să străbată

Apeninii şi apoi, cu un pumn de oameni curajoşi şi fideli, să coboare spre Adriatica; de acolo cu un suprem efort, să încerce să ajungă la Veneţia, adică pe mica bucată de pământ italian, care – cu mândrie şi disperare – se mai împotrivea cotropirii străine.

Dar pentru realizarea planului, trebuia să străbată un teritoriu controlat îndeaproape de trupele austriece, care îi dădeau târcoale ca unei jivine hăituite.

Apoi să se infiltreze cu coloana printre ochiurile unei imense reţele unde putea să fie prins la cea mai mică neatenţie. Pe deasupra dorea să evite cu orice preţ angajările cu inamicul, să-şi cruţe muniţiile şi oamenii al căror număr se redusese la jumătate prin necontenite dezertări. O oprire de câteva zile la Arezzo, înainte de a se angaja la obositorul marş prin Apenini, îi arătă limpede lui Garibaldi că nu mai

putea să se bizuie pe sprijinul populaţiei locale. Greşelile săvârşite de Mazzini în problema ţărănească, teama faţă de austrieci, trădarea unor organe administrative corupte, ca şi propaganda perfidă a elementelor clericale reuşiseră să îndepărteze masele populare de partizanii săi.

Mircea Pădureleanu înştiinţate de prezenţa coloanei garibaldiene în regiune, trupele austriece din Arezzo, Perugia şi Anghiare se străduiră să creeze o încercuire în care să prindă majoritatea partizanilor. Dar cărările şerpuitoare şi prăpăstioase de pe Monte-Luna şi de la pasul

Bocea Trabavis, unde oamenii se înşiruiră într-un lanţ sinuos, purtându-şi pe umăr armele, muniţiile şi proviziile – după ce distruseseră ultimele care de transport acum inutile – îi salvară de urmărire.

Ajunseră la punctul culminant al înălţimilor

Apeninilor, de unde pământul coboară în pante unduitoare până la Adriatica; oamenii erau însă într-o stare de completă epuizare. Îndeosebi starea sănătăţii Anitei se înrăutăţise mult în ultimele zile. Nu era însă nicio soluţie imediată, căci orice pas înapoi însemna un pas spre moarte. Eforturile, privaţiunile, veghea aproape continuă din cauza neliniştii permanente şubreziseră mult trupul ci robust.

Începură să lipsească alimentele şi, în unele zile toride, chiar apa. Evitând satele, puţine de altfel în locurile acestea râpoase şi golaşe, unde câte o căsuţă de păstori făcea ici, colo simţită prezenţa omului, coloana se târa cu greutate prin văile Metauro şi Foglio.

Dar scurgerea prea lentă a oamenilor, istoviţi, pasivi, aproape indiferenţi din cauza oboselii, făcu ca o parte din ariergardă să fie surprinsă şi decimată la Sant-Angeio în Vado, de vânătorii tirolezi ai unui batalion austriac. Pe măsură ce coloana se apropia de ţinta propusă, părea că greutăţile se înmulţesc. Străbătură

Macerata Feltria la 29 iulie şi pierdură mult timp cu regruparea oamenilor risipiţi în pâlcuri mici sau chiar complet dispersaţi. Vlăguirea fizică dă naştere la de Condotierul moralizare şi panică. Copleşiţi de arşiţa necruţătoare a sfârşitului de iulie, de praful drumurilor calcaroase ce stăruia permanent în aer, exasperaţi de setea

chinuitoare, cei mai tari, ca şi cei mai slabi sfârşiră prin a transforma retragerea într-o fugă dezorientată. La râul

Conca, un vad pe jumătate secat, pe unde trecură la

30 iulie, Garibaldi privi coloana greoaie, istovitoare, dezorganizată a celor 1500 de oameni, lipsită de strictul necesar ca hrană şi îmbrăcăminte. De peste o lună nu mai schimbaseră rufele de corp, neavând altele. El îşi dădu seama că o hotărâre trebuia luată fără întârziere.

Ştafetele trimise în jur îl informară că trupele austriece ale arhiducelui Ernest se aflau în apropiere şi că în orice moment ar fi putut să-i înconjoare. Nu aveau decât o singură salvare: sau să se bată cu forţe al căror număr nu-l cunoşteau sau să ceară azil în mica republică independentă San-Marino, la frontiera căreia se aflau în acel moment.

Călugărul Ugo Bassi fu trimis să discute cu regenţii propunerea lui Garibaldi. Dar San-Marino fiind un stat neutru nu putea primi decât oameni dezarmaţi şi această condiţie era indiscutabilă, întrucât ar fi pus în pericol existenţa micii republici romagnole.

Autorităţile austriece fură de acord cu capitularea provizorie, în cazul când comandantul superior din Bologna ar fi confirmat acest lucru. Ei puneau totuşi o condiţie inacceptabilă pentru Garibaldi şi soţia sa Anita: să se îmbarce pe un vas austriac, cu destinaţia America, ca o recunoaştere a faptului că renunţă la orice rezistenţă pe teritoriul italian supus

Austriei.

Mircea Pădureleanu

Dar înainte de plecarea din Roma, la 2 iulie, nu i se pusese oare ia dispoziţie de către misiunea diplomatică americană o corvetă pe care să se îmbarce împreună cu tovarăşii săi apropiaţi şi să traverseze nestingheriţi oceanul? Necăutând niciun moment salvarea personală şi încrezător în viitorul Italiei, el nu acceptase invitaţia. Atâta timp cât era întreg şi liber, înţelegea să lupte mai departe pentru cauza căreia îşi dedicase viaţa, îşi sacrificase familia şi îşi irosise sănătatea. Mai exista o soluţie pe care o frământase în cap în ultima vreme şi ezitase să o

rostească. Era totuşi singura la care putea recurge: să plece spre Veneţia cu un număr restrâns de oameni, hotărâţi ca şi el să continue rezistenţa.

Convocă batalioanele şi dezlegă pe voluntari de orice angajamente. „Înainte de a vă părăsi, spunea el în încheiere, vă reamintesc că nu abdicăm, ci facem doar un popas. Italia nu trebuie să rămână acoperită de necinste şi jurăm să consacram independenţei sale ultima noastră picătură de sânge şi ultima bătaie a inimii. Moartea e de o mie de ori preferabilă mârşavei asupriri străine. Trăiască Italia!"

În aceeaşi noapte, Garibaldi cu un mănunchi de două sute de oameni, din care nu lipseau Ugo Bassi şi

Ciceruacchio cu fiii săi, însoţit – în ciuda împotrivirilor sale – şi de soţia sa, Anita, străbătu în linişte Sari-Marino, strecurându-se apoi printre liniile militare austriece. Ajutaţi de o călăuză locală, ajunseră la Mareechia şi în zori la Musano unde se odihniră puţin.

Sănătatea zdruncinată a Anitei era pusă la o încercare peste puterile ei. Toate argumentele lui Garibaldi nu

Condotierul reuşiră să o convingă să rămână într-un loc liniştit, de unde – mai târziu – să plece la Mişa. Anita nu voia să-şi părăsească soţul, deşi îşi clădea seama că, în situaţia în care se afla – era însărcinată în opt luni – era pentru el mai degrabă o povară decât un ajutor.

Trecură prin Gatteo şi – în noaptea zilei următoare ajunseră pe malul mării în micul port Cesenatico. Grupul fugar imobiliza pe oamenii de pază, printre care şi câţiva austrieci. Reuşiră apoi să pună mâna pe treisprezece bărci pescăreşti în care oamenii se îngrămădiră, după ce avuseră grijă să facă ceva provizii de hrană şi apă. Marea agitată nu le permitea să înainteze aşa cum voiau de-a lungul coastei şi pierdură ore preţioase înainte de a putea continua drumul spre Veneţia.

Ziua se sfârşi fără incidente. Seara de august era caldă şi liniştită; marea se potolise ca un lac, dar spre decepţia fugarilor, care ar fi avut nevoie de umbra complice a nopţii, o lună plină, luminoasă, se înălţa singuratică pe bolta văduvită de stele.

În lumina lăptoasă a lunii, la punctul Podi Goro, nu departe de capătul călătoriei, o brigantină austriacă, din escadra care staţiona în acel loc, semnală ambarcaţiunea, dădu alarma şi deschise focul ca să le taie retragerea. În scurt timp, bărcile şi luntreie autorităţilor austriece înconjurară pe fugari, care încercară o disperată străpungere între coastă şi escadră. Zece ambarcaţiuni cu o sută şaizeci şi doi de garibaldieni căzură în mâinile austriecilor. Dar trei dintre ele, în care se afla şi Garibaldi cu Anita, reuşiră să ajungă ia ţărm, în regiunea Comacchio, la sud de gurile Padului.

Mircea Pădureleanu

Iată cum relatează Garibaldi în memoriile sale deznodământul acestui tragic episod: „... Se poate uşor închipui care era situaţia mea în acele cumplite clipe. Biata mea soţie muribundă! Pe de o parte, duşmanul care ne urmărea de pe mare cu acea repeziciune pe care o dă o victorie lesne de obţinut; pe de altă parte, perspectiva de a debarca pe o coastă unde aveam toate şansele de a întâlni numeroşi duşmani, nu numai austrieci, dar şi papistaşi, pe atunci deosebit de înrăiţi! Orice s-ar fi întâmplat, trebuia să acostăm.

Mi-am luat în braţe soţia, am debarcat şi am. aşezat-o pe ţărm. Le-am spus tovarăşilor mei, care mă întrebau din ochi ce să facă, să se risipească şi să-şi caute un adăpost acolo unde îl vor putea găsi, însă, în orice caz, să se îndepărteze de locul în care ne găseam, sosirea bărcilor duşmane fiind iminentă. Cât despre mine, mi-era imposibil să merg mai departe, neputând să-mi părăsesc soţia în agonie.

Oamenii cu care vorbeam mi-erau şi ei foarte dragi: Ugo Bassi şi Ciceruacchio cu cei doi fii ai săi.

Bassi îmi spunea: «Mă duc să caut vreo colibă unde să pot găsi o pereche de pantaloni ca să-i schimb pe ai mei care sunt prea suspecţi.» Purta nişte pantaloni roşii, scoşi fără îndoială de către unul din ai noştri de pe cadavrul vreunui soldat francez, la asediul Romei şi pe care Bassi îi primise în dar cu câteva zile înainte pentru a înlocui o pereche prea peticită. Ciceruacchio îşi luă rămas bun de la mine cu multă afecţiune şi se îndepărtă împreună cu fiii săi. M-am despărţit de aceşti italieni pentru a nu-i mai revedea niciodată. Puţine zile după

aceea, cruzimea austriacă şi clericală îşi satisfăcea setea de sânge, împuşcându-i pe aceşti

Condotierul oameni cu suflet mare, răzbunându-şi astfel temerile din trecut.

Am rămas într-un lan de hrişcă, lângă mare, cu

Anita şi cu locotenentul Leggiero, tovarăş nedespărţit, care mă însoţise şi în Elveţia cu un an înainte, după bătălia de la Morazzone".

Din fericire, unul din foştii ofiţeri ai lui Garibaldi de la asediul Romei, colonelul Blonnet, care locuia nu departe de punctul unde avusese loc debarcarea, izbuti să-l găsească. Cunoscând intenţiile lui Garibaldi de a se îndrepta spre Veneţia şi auzind focurile de arme trase de pe navele austriece, îşi închipuise ce se petrecea; riscându-şi viaţa, ieşise să-şi caute comandantul. Pentru moment această întâmplare îi salvase, întregul grup fu adăpostit mai întâi într-o colibă şi apoi condus la sora lui Bonnet. Starea Anitei se înrăutăţea cu fiecare clipă; cum prin împrejurimi nu se afla niciun medic, porniră spre Mandriola, unde locuia doctorul Zanini – un cunoscut al lui Bonnet.

Străbătuseră cu o căruţă de ţară în care se afla Anita în stare muribundă o bună parte din Valea Comacchio. Dar era prea târziu, Pe chipul livid al suferinţei se putea desluşi expresia morţii. Nemaiputând continua drumul se opriră la o casă de ţară, unde sosi şi medicul chemat în grabă. Încercările lui de a o readuce la viaţă fură zadarnice. Anita se stinse sub ochii lor. Dar înainte de a-şi da duhul, buzele ei arse de sete şi de suferinţă, şoptiră în urechea deznădăjduitului soţ, cuvintele: „José, Ios milos!" *

— José, copiii!

Mircea Pădureleanu

„Am plâns amar pierderea Anitei, scrie Garibaldi, a celei care îmi fusese tovarăşă nedespărţită în împrejurările cele mai grele ale existenţei mele. I-am rugat pe acei oameni de treabă din jurul meu s-o îngroape şi m-am îndepărtat zorit chiar de locatarii casei, pe care i-aş fi compromis dacă rămâneam acolo mai multă vreme. Am înaintat bâjbâind spre San-Alberto, însoţit de o călăuză care m-a dus la casa unui croitor sărac, dar cinstit şi generos..."

Cu o forţă instinctivă, de fiară fugărită, Garibaldi reuşise până atunci să dejoace planurile urmăritorilor săi şi să scape chiar şi în ultimele clipe când totul părea pierdut. Firea lui aprigă, tenace îi stimulase voinţa de a învinge, de a salva de la pieire tot ceea ce începuse, dar încă nu dusese la bun sfârşit. Moartea

Anitei, după o conveţuire de zece ani, îi produsese un gol moral iară precedent, îl aruncase într-o singurătate copleşitoare. Va reuşi oare să înăbuşe acest insuportabil sentiment? Grija pentru copii, către care se îndreptase ultimul gând al soţiei sale, îl ajută să regăsească în el noi resurse de viaţă. îi văzuse atât de puţin de la întoarcerea din America! Aveau nevoie de protecţia lui nu numai cei mici – Teresita şi Ricciotti

— De cinci şi trei ani, dar chiar şi Menotti care împlinise nouă.

Împreună cu Leggiero hotărî să străbată de-a curmezişul peninsula, până la ţărmul tirenian, de unde să se îmbarce pentru Liguria. Planul lor era simplu, dar nu lesne de realizat. În orice clipă puteau fi recunoscuţi şi denunţaţi, iar odată prinşi nu-i aştepta decât execuţia.

Condotierul

După ce petrecură câteva ore în casa cârpaciului din San-Alberto, căutară să-şi piardă urma printre cetinile pădurii de brazi de lângă Ravenna – cunoscuta „Pineta", pe aleile căreia meditase odinioară Byron. Era 5 august. Continuară fiară încetare fuga, dintr-un loc într-altul, cu ajutorul reţelei de partizani devotaţi ai lui Bonnct, cărora – aşa cum recunoaşte însuşi Garibaldi – le datora viaţa în acele zile de zbucium. La Ravenna s-au adăpostit în cartierele mărginaşe, locuite de populaţie săracă, găzduiţi în fiecare noapte de altcineva. Apoi, ajutaţi de vechi luptători şi prieteni din partea locurilor, mergând pe drumuri lăturalnice, fugarii ajunseră la Forli. şi apoi la poalele

Apeninilor. Deplasările lor se făceau însă cu prudenţă, căci, în ciuda nenumăraţilor prieteni care se găseau în regiune, se aflau de asemenea destui agenţi şi trădători plătiţi de către ocupanţi.

Cu greutăţi şi întârzieri inerente, datorită precauţiilor, cei doi fugari străbătură Apeninii şi apoi, prin pasul Filigare se îndreptară

spire Florenţa.

Trecură la 27 august valea Arnului. Ajutaţi de prieteni din Prato îşi continuară drumul prin locurile mai puţin supravegheate ale dealurilor Elsa şi ulterior prin Volterra, pentru a ajunge în cele din urmă pe ţărmul toscan, în golful Scarlino, în primele zile din septembrie.

Când revăzu marea, Garibaldi îşi recapătă încrederea şi optimismul. Era elementul în apropierea căruia crescuse şi se formase şi de aceea, privind-o, simţea în el noi forţe de viaţă, aşa cum atingerea cu pământul îi reîmprospăta puterile mitologicului Anteu.

Mi ceea Pădureleanu

Localnicii, pe care Garibaldi îi cunoştea atât de bine, le pregătiseră o mică ambarcaţiune, cu ajutorul căreia ajunseseră la Porto-Venere, în insula Elba, de unde apoi se îmbarcară pentru Chiavari, pe ţărmul ligur.

Chinuitoarea urmărire se sfârşise; dar cu ce jertfe şi sacrificii! O lună de nesfârşite eforturi şi hărţuieli, alte cinci săptămâni de goană absurdă, fără răgaz, extenuantă şi dispariţia pentru totdeauna a atâtor fiinţe de neînlocuit. Gândul îi revenea fără încetare la soţia sa, Anita Ribeira da Silva, care îl urmase cu devotament de pe cealaltă faţă a pământului şi se odihnea acum în pământul nisipos de la Mandriola San-Alberto.

Capitolul IX

CAPRERA

Înfrângerea Republicii Romane, care ar fi putut deveni nucleul eliberării şi unificării depline a Italiei, i-a pricinuit lui Garibaldi o adâncă amărăciune. Avea însă convingerea că insuccesele nu erau decât vremelnice. Năzuinţa poporului italian spre libertate şi unitate nu putea fi stăvilită. Forţele ostile republicii însă dezlănţuiră o prigoană crâncenă împotriva forţelor patriotice care aprinseră flacăra revoluţiei din 1848.

Unul dintre cei mai primejdioşi răzvrătiţi era desigur

Garibaldi, care trebuia scos din luptă fără nicio ezitare. Deşi fusese primit cu însufleţire de populaţia

Genovei, cercurile ostile, prin uneltirile abile, au creat treptat în jurul său o atmosferă ostilă, plină de suspiciuni.

Autorităţile piemonteze adoptaseră o atitudine echivocă, care se preciza însă curând, când Garibaldi fu arestat şi depus în beciul palatului ducal din

Genova, din ordinul guvernatorului regal, contele de

Cossiglia. Drept justificare era invocat unul din articolele codului civil piemontez, care priva de dreptul de cetăţenie şi condamna persoanele ce-şi oferiseră serviciile sau luptaseră într-o altă ţară. Dar Republica

Romană era oare o altă ţară? Sau lupta pentru independenţa propriei naţiuni devenea o fărădelege?

Actul samavolnic al guvernului trezi indignarea opiniei publice. Mulţimea se adună în jurul închisorii şi ceru vehement eliberarea eroului de la ’48. Locuitorii din Chiavari – locul de baştină al familiei Garibaldi – adresară o scrisoare de protest guvernului în care cerură să se repare această gravă nedreptate. La rândul său guvernul uruguayan – în semn de recunoştinţă faţă de Garibaldi – interveni pe cale diplomatică în favoarea lui.

Protestul opiniei publice constrânse parlamentul din Torino să declare ilegală arestarea. În aceste condiţii, Garibaldi se văzu silit să se îndepărteze din nou de pământul natal.

Patrioţii intenţionau să deschidă o subscripţie publică în favoarea lui, dar el refuză. Era marinar şi voia să-şi câştige existenţa ca marinar. Hotărârea aceasta exprima de fapt protestul său împotriva acelora care încercau să facă compromisuri cu forţele ostile, trădând interesele naţiunii. El nu putea uita idealurile revoluţionare pentru care se săvârşiseră atâtea jertfe şi sacrificii. E semnificativă în această privinţă discuţia lui cu democratul revoluţionar rus AI. Herzen: „Astăzi, ce altceva mai. bun ai de făcut în Europa? Să-ţi deprinzi grumazul sub jug, să te trădezi pe tine însuţi, ori să cerşeşti în Anglia? Cât despre America, decât să te stabileşti acolo, mai degrabă orice altceva; asta ar însemna sfârşitul. America e ţara «uitării de patrie», o nouă patrie;

acolo, sunt alte interese, totul e altfel; emigranţii care rămân în America ies din rândurile noastre. Nu există nimic mai bun decât ide-Condotierul ea mea (şi chipul i se lumină dintr-odată); cel mai bine e să ne strângem laolaltă în jurul câtorva catarge şi să cutreierăm oceanul; viaţa de marinar e aspră, lupta cu stihiile, cu primejdia te oţeleşte! Iat-o, corabia revoluţiei, independentă şi inaccesibilă, gata. să ancoreze la orice ţărm!"

Mai întâi se duse la Nisa să-şi revadă mama octogenară şi copiii. Puţin timp după aceea plecă spre

Tunis, cu intenţia de a se angaja în marina comercială. Dar beiul Tunisului, temându-se să facă un gest care ar fi putut indispune autorităţile franceze, îi refuză viza de intrare.

Încercă să debarce pe insula Maddalena, aflând însă că se intenţionează arestarea lui, plecă la Tanger.

Peste câteva luni, în iunie 1850, i se iveşte prilejul de a lucra. Un anume Carpenet din Genova intenţiona să cumpere la New York un vas comercial, a cărui comandă voia să o încredinţeze lui Garibaldi. Plecă la

Liverpool, iar de acolo se îmbarcă pentru New York.

Aici nu reuşi să achiziţioneze vasul pentru că banii ce-i fuseseră puşi la dispoziţie nu era suficienţi. Va trebui să renunţe pentru moment la viaţa de marinar.

Abia în 1852 se angaja căpitan de cursă lungă în serviciul unei societăţi italo-americane. Ajuns în Panamá e doborât de groaznicele friguri endemice. Dar robusteţea lui excepţională învinse şi această încercare, încă nevindecat complet, se îmbarcă pe un vapor englez, care pleca spre Lima, capitala Perú-ului.

Aici, generalul de Negri îi încredinţa comanda lui

Carmen, un vechi veiier de opt sute de tone, care urma să transporte grâu în China, traversând întreg

Pacificul.

Mircea Pădureleanu

După o călătorie de nouăzeci şi trei de zile pe ocean în timpul căreia făcu faţă unei puternice furtuni, Garibaldi ajunse la destinaţie. Profitând de timpul în care se efectua repararea avariilor vasului, el

vizită

Filipinele. Cu o nouă încărcătură la bord, făcu apoi cale întoarsă spre Perú, înconjurând Australia şi insula

Tasmania pe la sud, şi după alte o sută de zile de navigaţie pe ocean, ajunse din nou la Callao – portul oraşului Lima.

În lungile nopţi de veghe, sub bolta înstelată a

Pacificului, Garibaldi nu încetă o clipă să se gândească la patria sa. Omul acesta, care a străbătut lumea de la ţărmurile Mediteranei la malurile Amazonului, de la Londra la New York, de la Callao la Canton, simţea, indiferent unde se afla, că locul lui adevărat e pe pământul Italiei. Frământând în minte evenimentele eroice şi tragice din ’48 şi ’49, el se străduia să le desluşească înţelesurile adânci şi tot mai limpede întrezărea concluziile adevărate. Desigur că intervenţia străiuă – austriacă şi franceză – a dat o lovitură grea mişcării revoluţionare. Dar, firește, aceasta n-a fost singura cauză a înfrângerii. Greşeala mazzinienilor de a fi nesocotit posibilităţile şi aportul maselor muncitoare, eroarea de a nu fi încercat să atragă ţărănimea în lupta socială şi în războiul patriotic de eliberare naţională contribuiseră în egală măsură la pierderea luptei, într-o discuţie cu Herzeri, Garibaldi remarca cu mândrie: „La Roma în ’49 am propus ca Mazzini să fie ales în fruntea guvernului, dar acest sfat al meu s-a dovedit a fi greşit. El e un om care teoretizează mult, dar e lipsit de simţ practic. Vorbeşte mereu de popor, dar nu-l cunoaşte!”

Condotierul

Pe de altă parte, Garibaldi înţelegea că teama, pe care burghezia italiană o avusese faţă de afirmarea muncitorimii şi ţărănimii în viaţa politică a peninsulei, o îndemnase să-şi limiteze acţiunea combativă numai la armata piemonteză – nimicită pe plan militar – şi să se închisteze în formula conservatoare

„*L’Italia fără da* se” (Italia va răzbate singură). În schimb oriunde masele populare îşi manifestaseră forţa, la Brescia ca şi la Roma, la Veneţia, ca şi la Livorno, se săvârşiseră acţiuni care vădeau că există condiţii să se ducă lupta până la victoria deplină.

Om al acţiunii, însufleţit de idealurile de libertate şi dreptate

socială ale poporului său, Garibaldi suporta greu depărtarea de ţară, dar nu pierdea nicio clipă legătura cu ceilalţi patrioţi şi, ori de câte ori avea prilejul, îşi afirma dorinţa nestrămutată de a continua lupta. În decembrie 1853, scria: „Da, râvnesc încă la o eliberare a pământului nostru şi nu mă îndoiesc deloc că această viaţă, măcar că e zdruncinată, ar fi foarte onorată de a se dărui încă o dată unei cauze atât de sfinte… Spuneţi tuturor că, pe măsură ce văd mai multă lume, îmi iubesc şi-mi preţuiesc tot mai mult frumoasa şi neasemuita mea tară; cu cât văd mai multe popoare, cu atât mi se pare mai nedemnă de poporul nostru starea de robie în care trăieşte…”

Garibaldi nu s-a înşelat atunci când, plecând în exil, îşi exprimase convingerea că în anii următori va începe un nou avânt revoluţionar. Bun strateg şi tactician el ştia însă că în perioada ofensivei antirepublicanilor, mişcarea revoluţionară nu trebuie să se aventureze în acţiuni efemere. Acum era nevoie de o regrupare a forţelor, de pregătire şi o temeinică orga

Mircea Pădureleanunizare, pentru ca în condiţii istorice prielnice să se dea duşmanilor revoluţiei o lovitură nimicitoare. „Tineretul nu trebuie să se lase amăgit de insinuările oamenilor de rea-credinţă ce vor să-l arunce în încercări intempestive, care ar primejdui cauza cea dreaptă sau cel puţin ar compromite-o”, sfătuia el în august

1854.

Urmărea cu atenţie situaţia din ţară, iar scrisorile primite de la prieteni îi aduceau veşti încurajatoare, în ciuda represiunilor sălbatice ale feudalilor, forţele patriotice îşi strângeau din nou rândurile.

Din 1853 începură să-i sosească din ce în ce mai multe ştiri că noi manifestări de nemulţumire izbucneau în diferite puncte ale peninsulei. Ele culminară cu insurecţia populară izbucnită la Milano în 6 februarie 1853. Pe străzi au fost afişate manifeste revoluţionare semnate de Mazzini şi Kossuth. Revolta, reprimată cu cruzime de autorităţile militare austriece, arăta însă că Italia se afla în pragul unui nou avânt revoluţionar.

Garibaldi îşi dădu seama că a sosit momentul să se apropie de

patria sa, fiind convins că nu peste multă vreme aici se vor petrece evenimente hotărâtoare, de la care nu putea lipsi. Treptat, cursele sale pe mare îl aduc tot mai aproape de Europa, de Italia. La începutul anului 1853, plecă din Chile, unde se afla atunci, spre Boston, ocolind America de Sud pe la Capul

Horn, pentru ca în luna februarie a anului următor să se afle la Londra, unde se întâlni cu Mazzini.

Fostul conducător al Republicii Romane desfăşura o vie activitate în cercurile de revoluţionari emigranţi, aflaţi în capitala Angliei. După înăbuşirea

Condotierul

Republicii Romane, Mazzini şi-a dat seama că reacţiunea internă din Italia era sprijinită de puterile absolutiste şi contrarevoluţionare europene, care se străduiau să păstreze intact sistemul creat în 1815 de Sfânta

Alianţă. Ca atare, unitatea şi independenţa Italiei nu puteau fi dobândite decât printr-o luptă generală a popoarelor asuprite. Italienii, românii, ungurii, grecii trebuia să se ridice deodată în ţările lor pentru a înlătura dominaţia străină şi a cuceri unitatea şi libertatea socială.

Era deci necesar să se stabilească o colaborare între toţi conducătorii mişcării revoluţionare din celelalte ţări europene, pentru a conlucra împreună la pregătirea unei revoluţii universale. Sarcina acestei revoluţii era să sfarme monarhiile feuclalo-absolutiste şi să aducă libertatea şi autodeterminarea popoarelor, transformând astfel Europa într-o confederaţie de republici democrate. Pentru aceasta Mazzini a organizat la

Londra, în 1850, Comitetul Central Democratic European, care-şi propunea unirea forţelor revoluţionare democrate şi coordonarea luptei în vederea pregătirii revoluţiei.

La acest comitet au aderat şi conducătorii democrat-revoluţionari români, în frunte cu Bălcescu şi

Rosetti, care după înfrângerea revoluţiei de la 1848

şi-au dat seama că boierimea autohtonă este sprijinită de

armatele de ocupaţie străină.

Desigur că în întrevederea pe care au avut-o.

Mazzini şi Garibaldi au discutat aceste probleme.

Strădaniile lui Mazzini răspundeau întru totul idealurilor de eliberare şi înfrăţire a popoarelor, cărora Garibaldi le-a închinat întreaga sa viaţă. Dar încrederea sa

182 Mircea Pădureleanu în Mazzini se zdruncinase în ultima vreme. Cauza acestei neîncrederi, aşa cum o mărturiseşte Garibaldi lui Herzen, îşi are izvorul în făptui că tactica mazzinienilor îndepărta populaţia muncitoare de la lupta revoluţionară: „Eu cunosc mai bine masele italiene decât Mazzini, spunea Garibaldi, am trăit în mijlocul lor. Mazzini cunoaşte Italia cultă şi domină spiritele ei, dar cu ele nu se poate alcătui o armată pentru a alunga pe austrieci şi pe papă; pentru mase, pentru poporul italian există un singur stindard: unitatea şi izgonirea străinilor…;

După 1849 şi alţi partizani şi colaboratori ai lui

Mazzini, care luptaseră la Roma, la Veneţia sau în alte părţi ale Italiei aduceau critici tacticii politice mazziniene. Aşa de pildă, Ferrari, autorul unei broşuri intitulate *Federaţia republicană*, scria fără ocol:

„Acţiunea lui politică (a lui Mazzini – n.a.) nu ne permite nimic altceva decât un război fără răgaz, Ură plan, fără revoluţie; după război, o revoluţie paşnică în care filosofii şi poeţii, nobilii şi burghezii, privilegiaţii şi dezmoşteniţii sorţii urmează să fraternizeze de minune". Iar Pisacano cu abnegaţie pentru apărarea Republicii Romane reproşează mazzinienilor inconsecvenţa şi inconsistenţa programului lor. Ei „combat comunismul, se tem să se declare socialişti, apără evanghelia într-un cuvânt neagă revoluţia şi vor revoluţia. Care sunt reformele dorite de ei? Nu se ştie, nu o ştiu nici ei şi pretind ca poporul, spre a cuceri acest viitor necunoscut, să săvârşească revoluţia şi să aştepte ca Domnul să comunice tablele legii unui nou

Moise".

Condotierul

Garibaldi nu era străin de aceste păreri şi poate le aproba. Pronunţându-se în vorbe pentru atragerea maselor la acţiunea

revoluţionară, Mazzini renunţase de fapt la acest deziderat şi recurgea întotdeauna la teroarea individuală şi la acţiunea conspirativă a câtorva „consacraţi". Mazzini nu s-a interesat niciodată în mod temeinic de situaţia maselor exploatate;

nu a înţeles rolul ţărănimii. În acţiunile revoluţionare, subapreciind-o sau chiar tratând-o cu dispreţ. Aceasta a fost cauza repetatelor eşecuri ale mazzinienilor.

„Consider politica lui Mazzini absolut falsă – scria Garibaldi în 1851. El trece cu vederea acea parte a Italiei care de o mie de ani este asuprită – ţărănimea

— Şi oferă în acest; fel noi posibilităţi contrarevoluţiei.

Domnul Mazzini cunoaşte numai oraşele cu nobilimea liberală şi burghezii, lor învăţaţi. Nevoile materiale ale locuitorilor de la ţară, tot atât de îngrădiţi, istoviţi şi abrutizaţi ca şi ţăranii irlandezi, se află desigur prea jos pentru corul de fraze ale manifestărilor sale ideologice. Desigur, îţi trebuie curaj pentru a spune în faţa burghezilor şi a nobilimii că primul pas pentru independenţa Italiei este deplina emancipare a ţăranilor şi transformarea sistemului de dijmă în liberă proprietate burgheză. Se pare că Mazzini consideră mai revoluţionar un împrumut de zece milioane de franci, decât dobândirea a zece milioane de oameni..."

l de ea ridicării tuturor popoarelor asuprite într-o revoluţie generală corespundea însă crezului politic al lui Garibaldi şi o va îmbrăţişa cu simpatie.

De la Londra plecă la Newcastle, unde muncitorii din port îl întâmpinară cu căldură oferindu-i o spadă, ei ţinură să precizeze că „fiecare ban cheltuit

 pentru cumpărarea ei reprezintă o inimă care bate pentru libertatea europeană". Ultima etapă în drumul înapoierii spre patrie a fost călătoria de la Newcastle la Genova, unde ajunse la 10 mai 1854. Apoi plecă la

Nisa, spre a-şi revedea copiii, după o despărţire de aproape 5 ani. Între timp mama sa decedase, iar copiii se aflau în îngrijirea rudelor.

Garibaldi avea atunci 47 de ani. Viaţa nu fusese îngăduitoare cu el. La 29 de ani îşi încrucişa spada cu duşmanii libertăţii popoarelor în ţinuturile îndepărtate ale Braziliei. La 41 de ani îşi dăruia energia şi priceperea în luptele împotriva Austriei şi în apărarea Republicii Romane. Mai târziu cutreieră în lung şi în lat apele oceanului, chinuit de friguri şi de reumatism. În aceşti ani răscolitori, el a pierdut-o pe Anita, a întâmpinat nenumărate greutăţi, dar nu s-a lăsat doborât.

Lupta i-a călit şi dârzenia.

Acum, ajuns la Nisa, oraşul natal, înconjurat de dragostea copiilor săi, Garibaldi simţea nevoia să se odihnească. El se bucura de un mare prestigiu popular şi avea de pe atunci aureola unui personaj legendar.

Lumea burgheziei avute din oraşul natal căuta să-şi apropie acest om ciudat, cu o viaţă atât de interesantă, care avea reputaţia unui curaj neîntrecut şi a unei „invulnerabilităţi" miraculoase. Marile familii burgheze din Nisa ar fi voit să-şi decoreze saloanele cu o asemenea „pasăre rară". Dar Garibaldi simţea repulsie şi dispreţ pentru viaţa trândavă şi irosirea stearpă a timpului. El prefera existenţa simplă în mijlocul naturii între cer şi apă, sub soarele arzător al Mediteranei.

„Cu cât mai de preţ este viaţa aceasta – spunea el – decât civilizaţia voastră, mesele voastre cu câte două-Condotierul 185

zeci de feluri, unde totdeauna se mănâncă şi se bea prea mult, se spun şi se ascultă atâtea minciuni!"

Garibaldi făcea dese plimbări pe un mic vapor cu motorprin ţările vecine, în tovărăşia fiului său

Menotti. În cursul peregrinărilor vizită de mai multe ori Marsilia, Civitavecchia şi Sardinia. Într-una din zile descoperi mica insulă Caprera, situată în apropierea Sardiniei, la intrarea strâmtorii Bonifaciu. Insula era de fapt o stâncă singuratică ieşită din apele mării, care măsura doar cinci leghe în lungime şi cincisprezece în circumferinţă.

Colţul acesta ce părea izolat de restul lumii îi trezi amintirea de neuitat a insulelor Hunter, acel cadru sălbatic şi neprihănit din mările Sudului, pe care-l văzuse cu câţiva ani înainte, la întoarcerea din

călătoria făcută la Canton şi unde se simţise atras să-şi petreacă restul zilelor.

Insula era proprietatea unei englezoaice, Emma

Roberta, o văduvă bogată, prietenă cu Jessie White şi o cumpărase de la statul piemontez. Mai întâi ea i-a cedat jumătate din insulă lui Garibaldi, pentru ca mai târziu să i-o dăruiască în întregime.

Dezgustat de convenţionalitatea vieţii burgheze.

Garibaldi hotărî să se mute la Caprera, unde să trăiască în deplină înfrăţire cu natura. Pentru început, veni pe insulă doar cu fiul său Menotti şi înjghebară o mică gospodărie. După ce ridică o cabană din lemn şi piatră, Garibaldi a adus-o şi pe fiica sa Teresita. Apoi cu ajutorul câtorva prieteni, începu construcţia unei case de zid cu patru camere şi cu acoperişul plat, pentru a putea aduna apa de ploaie, atât de necesară irigării culturilor în această regiune secetoasă.

186 Mircea Pădureleanu

Garibaldi iubea munca fizică, care, considera el, dă tărie şi sănătate trupului şi spiritului. Acum, îmbrăcat în straie simple, în bluză şi pantaloni de pânză, sandale şi pălărie cu borul larg, se ocupa ca şi ceilalţi locuitori ai insulei, cu grădinăritul şi cultura viţei de vie.

În singuratica insulă Caprera, bătută de vânturi şi de valuri, Garibaldi se simţea liber. O mărturiseşte el însuşi în versuri închinate acestui petic de pământ.

„Pe stâncile tale de granit, eu simt adierea libertăţii.

O, sălbaticul, singuraticul meu lăcaş – Şi nu în atmosfera coruptă a curţilor regeşti.

Tufişurile tale

Sunt parcul meu şi măreţul tău promontoriu îmi dă refugiu tihnit, fără podoabe.

Dar neîntinat de slugarnici. Puţinii

Tăi locuitori sunt oameni aspri.

Ca şi stâncile care-ţi fac cunună

Şi ca şi ele mândri şi dispreţuitori

De a îngenunchea. Singura muzică

Ce se aude e furtuna, în acest colţ de lume.

Unde nici sclaiv, nici tiran nu sălăşluieşte.
Cărările tale sunt spăimântătoare, dar pe drum.
Trăsura obraznicului curtean
Nu mă răstoarnă şi curata mea
Frunte nu e stropită de noroiul lui mârşav.
Eu privesc aici nesfârşitul, depărtat
De orice odioasă minciună…"
Condotierul

Departe de atmosfera falsă a lumii moderne, se simţea într-adevăr liber, pe această mică insulă aproape nelocuită. Cu o grijă meticuloasă, el îşi lucra pământul din jurul casei, smulgând solului sărac cele necesare unui trai modest.

Fără însă a se mulţumi o singură clipă cu propria libertate, se frământa pentru milioanele de semeni ai săi care tânjeau după acelaşi ideal nerealizat.

„Aş vrea ca înainte de a-mi da sfârşitul, să-mi folosesc viaţa ce mi-a rămas, punându-mă în slujba acestei ţări nefericite" – scria în această perioadă bătrânului său prieten Cuneo. De aici urmărea cu atenţie desfăşurarea evenimentelor internaţionale şi din patrie, încercând să desluşească perspectivele luptei pentru eliberare în noile condiţii create în Europa şi în peninsula italică.

În aceşti ani, în orientarea politică a forţelor patriotice din Italia se produsese o adevărată cotitură.

Ea reflecta de fapt o situaţie generală în Europa după

1848. De teama proletariatului, pretutindeni burghezia a pactizat cu monarhia. În Franţa, lovitura de stat a lui Napoleon al III-lea a asigurat burgheziei franceze puterea politică. Acest eveniment a marcat încheierea perioadei revoluţiilor „de jos". Urma, aşa cum au arătat unii gânditori din vremea respectivă, o perioadă a revoluţiilor „de sus". Şi în Italia, datorită pe de o parte mişcării revoluţionare tot mai puternice, pe de alta insuccesele înregistrate în 1848-1849 de mazzinieni, o parte însemnată a burgheziei liberale trece la o politică de compromisuri cu aristocraţia şi monarhia. Noua „revoluţie universală" pe care o pregătea

Comitetul Central Democratic European nu vădea

188 Mircea Pădureleanu semne că ar fi putut izbucni curând. În faţa acestei situaţii tot mai mulţi patrioţi se încredinţară că trebuia găsită o altă platformă politică, pe baza căreia să se concentreze şi să se realizeze unitatea şi independenţa

Italiei. De această schimbare în orientarea elementelor democratice a profitat monarhia de Savoia, care va prelua hegemonia luptei de independenţă şi unitate din mâinile patrioţilor revoluţionari, partizani ai lui

Mazzini şi Garibaldi. Purtător de cuvânt al noii orientări, Giorgio Pallavicino, scrisese într-un articol publicat în 1854 în ziarul *Umane* din Torino: „Italian înainte de toate, eu caut forţe italiene pentru războiul sfânt al independenţei noastre. Nu ar fi de ajuns pentru un asemenea ţel insurecţia populară; un popor răsculat poate să obţină avantaje momentane între zidurile oraşelor sale, dar nu ar şti să lupte şi să învingă trupele regulate în câmp deschis… Azi Italia posedă două forţe vii; opinia publică italiană şi armata sardă.

Fiecare din aceste două forţe e neputincioasă să rezolve problemele singură, dar împreună ele se întăresc reciproc sprijinindu-se una pe cealaltă şi vom avea cu uşurinţă acea Italie înarmată care trebuie să preceadă, în mod necesar, Italia liberă".

Această nouă orientare era şi o consecinţă a procesului istoric prin care trecea Italia în deceniul al şaselea al secolului trecut, caracterizat printr-o sensibilă înviorare a forţelor de producţie capitaliste. Între

1850 şi 1860, industria italiană a cunoscut o dezvoltare ceva mai accentuată decât în perioada precedentă:

Industria mătăsii, de pildă, şi-a dublat producţia; construcţia de căi ferate se intensifică. O curbă ascendentă cunoaşte şi industria metalurgică. Numărul munci-Condotierul 189

torilor angajaţi în fabricile torineze se ridica în acea vreme la 52.590, raportaţi la o populaţie de 179.625

locuitori. O cifră relativ ridicată între categoriile de muncitori calificaţi era aceea a lucrătorilor tipografi.

Aceasta se explică prin faptul că la Torino apăruseră în perioada 1848-1854 trei sute optzeci şi unu de periodice şi un mare număr de publicaţii ce se răspândeau apoi în celelalte state din peninsulă. Între 1851

şi 1858 comerţul exterior se dublează, iar importul de cărbune creşte de patru ori.

Fragmentarea peninsulei italice în state mici punea stavilă totuşi unui adevărat avânt al economiei italiene. După cum remarca istoricul Correnti, Italia de atunci se asemăna cu o casă în care toate uşile de comunicaţie dintre camere erau ferecate cu grijă. Cu excepţia Piemontului şi întrucâtva a Toscanei, celelalte state ale peninsulei promovau o politică de izolare economică la adăpostul celui mai sever regim vamal protecţionist. Contrabanda pe scară largă – expresie a legăturilor economice fireşti între provinciile italiene – încerca să anuleze efectele unei stări anormale.

Unificarea pieţei interne, dictată ca atare de însăşi nevoia dezvoltării capacităţilor de producţie ale ţării, era o necesitate vitală pentru poporul italian.

Cum putea fi însă înfăptuită această sarcină, când după 1848 în Italia fuseseră reintroduse vechile regimuri absolutiste, care se împotriveau cu înverşunare oricărei încercări de a produce vreo spărtură în sistemul lor vamal? Izolarea economică a acestor state se îmbina strâns cu negarea celor mai elementare drepturi politice.

Ferdinand al II-lea menţinea în Regatul celor

Două Sicilii o campanie de teroare, de arestări şi condamnări nedrepte. Chiar şi burghezia europeană socotea că acest regim abuziv depăşise orice măsură. Astfel, liderul englez Gladstone, care se găsea la Neapole în acea perioadă, reîntors în Anglia, a publicat o scrisoare de dezavuare a guvernului napolitan, considerând comportarea acestuia drept o ofensă adusă civilizaţiei şi umanităţii. În acest regat, 20.000 de patrioţi zăceau în închisori, pe baza unor acuzaţii şi probe ticluite., supuşi unui regim de exterminare. Printre aceştia se aflau oameni de cultură reprezentativi ca Luigi

Settembrini şi Francesco de Sanctis.

În Statul papal, clerul îşi desfăşura forţele cu un mai puţină brutalitate. Papa Pius al IX-lea renunţase cu totul după 1849 la pretenţiile sale de liberalism. În

Toscana, patrioţii erau exilaţi, iar cerinţele populaţiei în privinţa obţinerii unei adunări legislative şi a acordării unei constituţii erau aspru pedepsite. În regiunile

Lombardiei şi Veneţiei, aflate sub dominaţie austriacă, fusese instaurat un regim de teroare. Arestările şi condamnările la spânzurătoare se ţineau lanţ. Cu toate obligaţiile de clemenţă asumate de Austria, numai într-un an – de la 6 august la 22 august 1849 – fuseseră spânzuraţi sau împuşcaţi nouă sute şaizeci şi unu de cetăţeni. Execuţiile capitale urmară şi în anii următori.

Spiritul de luptă al populaţiei italiene rămânea însă treaz. Un episod semnificativ în această privinţă avu loc la 8 august 1851. Lucrătorul milanez Scieso fusese condamnat la moarte de către autorităţile austriece pentru faptul că a afişat o proclamaţierevolu Condotierulţionară la colţurile străzilor. În momentul când era dus spre spânzurătoare, i se oferi libertatea cu condiţia să dezvăluie numele aceluia care i-a dat manifestele. „Să mergem", răspunse Scieso şi porni către locul execuţiei.

Aceeaşi reacţiune brutală domnea şi în ducatul

Modena condus de Francisc al V-lea, precum şi în ducatul Parma şi Piacenza, unde Carol al II-lea introdusese un regim de o rară cruzime.

În această atmosferă, unul singur din cele opt state italiene, Sardinia, menţinea un regim constituţional cu tendinţe liberale. După înfrângerea de la Novară şi abdicarea lui Carol Albert, tronul regatului Sardiniei şi Piemontului fusese ocupat de fiul său Victor

Emanuel al II-lea. Acesta era interesat să polarizeze în jurul său forţele care luptau pentru unitatea italiană

— În vederea extinderii dominaţiei Casei de Savoia asupra întregii Italii – şi de aceea dădea găzduire în

Piemont exilaţilor politici din celelalte state ale peninsulei.

Politica liberală a statului piemontez era strâns legată de orientarea antiaustriacă a burgheziei moderate, care vedea în dominaţia habsburgică nu numai principala stavilă în calea independenţei Italiei, dar şi o lezare directă a intereselor ei economice. Desigur că orientarea „liberală" a Piemontului trebuie înţeleasă în sens larg, în comparaţie cu aceea din restul statelor italiene din perioada respectivă. Astfel constituţia sardă – Statutul – promulgat în 1848, era destul de restrâns în acordarea drepturilor cetăţeneşti, mult mai restrâns decât constituţia Republicii Romane din 1849, iar protecţia şi ajutorul acordat patrioţilor dispuşi să accepte poziţiile monarhice şi liberale mergeau mână

192 Mircea Pădureleanu în mână cu o politică de reprimare a foiţelor democratice şi republicane. Totuşi, în pofida acestor aspecte negative, statul piemontez devenise în anii celui de-al şaselea deceniu al secolului XIX-lea un fel de centru de organizare a forţelor, care pe scară naţională tindeau într-un fel sau altul să grăbească procesul unificării. Referindu-se la această situaţie, Gramsci arată că „statul piemontez s-a subordonat funcţiilor unei clase conducătoare, datorită tocmai temerilor şi slăbiciunilor burgheziei italiene). În acest moment interesele economice ale burgheziei înaintate îi cereau să colaboreze cu monarhia în scopul de a frâna orice revendicare democratică izvorâtă din straturile de jos ale populaţiei italiene".

Exponentul principal al politicii piemonteze în perioada 1850-1861 a fost Camillo Benso di Cavour – ideolog şi conducător al nobilimii liberale moderate şi al burgheziei monarhice. La început ministru al agriculturii, apoi titular al departamentului de finanţe, Cavour devine în noiembrie 1852 pritn-ministru al Sardiniei şi Piemontului, funcţie pe care o deţine – cu o foarte scurtă întrerupere – până la moartea sa în 1861.

Cavour milita şi el în cadrul mişcării moderatliberale pentru unitatea şi independenţa Italiei. Dar pe el şi pe partizanii săi îi înspăimânta soluţia unei explozii revoluţionare. Aceasta ar fi realizat unitatea Italiei în favoarea maselor populare şi nu a clasei dominante, aşa cum dorea premierul piemontez, De aceea, el este ostil mişcărilor

republicane şi radical-revoluţionare, substituindu-le soluţia unificării „de sus", prin războaie dinastice şi combinaţii diplomatice, în care s-a dovedit deosebit de iscusit. Aceste idei le propaga

Condotierul şi prin intermediul ziarului II *Risorgimente*, pe care îl fondase în 1847.

Autoritatea lui Cavour crescuse în ochii burgheziei liberale şi prin strădania sa de a întări puterea economică a Piemontului. Astfel, între 1850-1852

fură semnate acorduri comerciale cu aproape toate ţările europene. Comerţul, agricultura şi industria textilă piemonteză se înviorară în mod vizibil în anii următori. Dezvoltarea economică a ţării s-a resimţit şi prin investiţiile îndreptate spre construcţiile portuare, creşterea reţelei de căi ferate şi a canalelor de irigaţie.

În politica externă Cavour a înţeles că va trebui să speculeze antagonismele politice existente între

Franţa şi Anglia cu privire la interesele celor două mari puteri în peninsula italică şi să iniţieze o politică de alianţe şi concesii. Preluând rolul de conducător al acţiunii de unificare, Piemontul, cu o aristocraţie de vechi tradiţii militare şi o burghezie ce tindea să devină conservatoare, va imprima luptei naţionale un caracter îngust şi dirijat. Cavour a izbutit să sădească în rândurile opiniei publice burgheze convingerea că monarhia ar fi o garanţie a unităţii naţionale. Apropierea unor elemente republicane de vederile burgheziei moderate a întărit poziţiile acesteia, subordonând în bună măsură mişcarea revoluţionară monarhiei de

Savoia. Această transformare multiplica forţele mişcării de eliberare, dar limita sfera şi obiectivele mişcării populare la interesele de clasă ale burgheziei. Orientarea moderată a devenit curând dominantă, câştigându-şi mai mulţi aderenţi. Hegemonia Casei de Savoia era considerată ca singura cale posibilă a succesului luptei de eliberare şi unitate.

Mircea Pădureleanu

Situaţia internaţională era de altfel favorabilă afirmării Piemontului ca cel mai puternic stat italian şi deci capabil să realizeze

unitatea naţională în jurul său. Meritul lui Cavour constă tocmai în faptul de a fi ştiut să profite de concursul de împrejurări ivit în urma declanşării războiului Crimeei pentru a împinge

Piemontul în arena internaţională.

În 1853, datorită agravării conflictului în problema orientală, a izbucnit războiul Crimeei. La început ostilităţile s-au purtat numai între Rusia şi Turcia, dar când armata turcă se afla pe punctul de a fi înfrântă şi

Imperiul Otoman – unde se întâlneau interesele capitaliştilor occidentali – în pericol să fie lichidat, Anglia şi Franţa au sărit în ajutorul sultanului.

Apărarea îndârjită a Sevastopolului, punctul în care se concentraseră cu deosebire operaţiunile militare, a măcinat forţele aliaţilor anglo-francezi, cerându-le sacrificii mari. Pentru a câştiga războiul, Anglia şi Franţa aveau nevoie de aliaţi. Era vizată Austria, care stătea în expectativă. Cum Austria nu se decidea.

Napoleon găsi că cel mai nimerit mijloc de a face presiuni asupra ei este problema italiană. La 20 ianuarie

1855, el a încheiat un tratat cu Victor Emanuel prin care Piemontul se angaja să trimită la Sevastopol un corp de armată de 15.000 de soldaţi. Bănuind că Napoleon urmăreşte izgonirea austriecilor din Lombardia şi Veneţia şi alipirea acestora la Piemont, împăratul Franz-Iosif fu nevoit să adere la coaliţia anglo-franceză. Acest fapt l-a determinat pe Alexandru al

II-lea, împăratul Rusiei, să accepte pacea. Cavour izbutise să câştige astfel bunăvoinţa lui Napoleon care îi putea da un sprijin însemnat în realizarea unităţii

Condotierul naţionale a Italiei. Calculele sale politice nu dădură greş. Participând la războiul Crimeei, Piemontul intră în rândul puterilor aliate şi avu posibilitatea să participe la Congresul de pace ţinut la Paris în 1856.

Cu acest prilej Cavour a desfăşurat o intensă activitate diplomatică. Văzând în unirea ţărilor române, care a constituit o problemă discutată la Congres, consacrarea principiului

naţionalităţilor de către diplomaţia europeană, Cavour a înţeles că realizarea acestui deziderat al românilor ar constitui un precedent în favoarea unităţii italiene. De aceea el a acordat revoluţionarilor români un larg sprijin diplomatic, în tot acest timp a existat de asemenea o strânsă legătură între revoluţionarii români şi Mazzini, care la rândul său nu a încetat să pregătească revoluţia universală. Astfel, în 1858 veni la Bucureşti Marc Antonio Canini – exilat din Veneţia – care îşi propunea să pregătească izbucnirea unei revoluţii „simfone şi sincrone" în sud-estul Europei. Pentru a stinge acest focar al nemulţumirilor la Dunărea de Jos, Congresul a hotărât unirea ţărilor române, deşi în fapt chestiunea unificării nu căpătă o rezolvare deplină.

Problema Italiei nu a fost discutată la Congres.

Dar Cavour a făcut eforturi să-i convingă pe francezi şi englezi, şi îndeosebi pe Napoleon al III-lea că eliberarea provinciilor nordice ale Italiei, aflate sub ocupaţia austriacă, ar slăbi influenţa Austriei în Europa, aducând avantaje nu numai poporului italian, ci şi

Franţei şi Angliei, interesate în lărgirea comerţului şi a pieţelor lor de desfacere. Însă argumentul hotărâtor era faptul că unificarea de sus, săvârşită de burghezie sub conducerea monarhiei, era singura alternativă ac

Mircea Pădureleanu ceptabilă faţă de o altă posibilitate – aceea a izbucnirii unei revoluţii cu caracter popular, de care cercurile guvernante occidentale se temeau cel mai mult.

Ameninţând cu pericolul revoluţiei şi dând asigurării că unificarea Italiei se va înfăptui fără reforme sociale radicale, Cavour determină pe Napolean al III-lea să sprijine intenţiile sale.

În ultima şedinţă a Congresului, Walewski, ministrul de externe al Franţei şi preşedintele Congresului, din îndemnul lui Napoleon a făcut aluzie la situaţia anormală creată în provinciile din nordul Italiei prin ocupaţia austriacă, precum şi la regimul de teroare instaurat în Regatul celor Două Sicilii. Ministrul de externe englez, Clarendon, a exprimat şi mai limpede motivul care determina simpatia puterilor europene pentru cauza Italiei: „Deoarece guvernele reprezentate la

acest congres sunt toate de acord să apere principiile monarhice şi să se opună revoluţiilor, a spus el, ele trebuie să-şi ridice glasul împotriva unui sistem care alimentează pasiunile revoluţionare în sânul maselor, în loc să le potolească". Prezentând regatul Piemontului ca singurul dintre statele italiene care „a ştiut să ridice o barieră de netrecut spiritului revoluţionar".

Cavour părea să fi obţinut favoarea puterilor occidentale.

După încheierea lucrărilor congresului, Cavour s-a străduit să-l convingă pe Napoleon al III-lea că, aşa cum fusese conceput, tratatul de pace sporea considerabil puterea Austriei în Orient. Singurul mijloc de a micşora influenţa austriacă era, după părerea sa, acela de a mări puterea regatului Piemontului şi Sardiniei. Aceasta se putea face numai prin eli-Condotierul berarea Lombardiei şi Veneţiei şi alipirea lor la Piemont. Interesat să-şi întărească influenţa în Italia şi să slăbească Austria, Napoleon al III-lea s-a arătat favorabil acestei soluţii.

Întorcându-se de la Paris, Cavour putu să declare în parlament: „Marile soluţii nu se obţin cu condeiul, iar diplomaţia singură e neputincioasă să schimbe situaţia popoarelor", ceea ce însemna că Piemontul era decis să treacă la pregătiri de război împotriva

Austriei.

În aceste luni, pe insula Caprera, Garibaldi urmărea cu atenţie desfăşurarea evenimentelor. Citea relatarea dezbaterilor Congresului de la Paris, discursurile lui Cavour care lăsau să se întrevadă că sensul orientării politice a guvernului de la Torino era acela de a obţine provinciile din nord pe calea unui conflict armat cu Austria. Căuta să scruteze perspectivele cauzei italiene. Care să fie ieşirea din acest impas? Poporul voia eliberarea de sub dominaţia străină, voia unitate. Dar toate încercările de până atunci nu avuseseră alt rezultat decât noi suferinţe, noi jertfe inutile. Ar fi dorit să-şi pună din nou toată puterea în slujba aspiraţiilor poporului, dar nu vedea calea. „Dacă aş avea siguranţa că voi fi urmat, cu câtă bucurie febrilă m-aş avânta, chiar dacă mi s-ar pretinde drept condiţie cel mai îngrozitor martiriu. Raiul credinţelor mele e să iau în mână armele… Nimeni şi nimic nu ar putea

să mă reţină, când va fi să lupt pentru cauza cea sfântă.

Dacă nu încerc, e pentru că nu văd nicio posibilitate de reuşită". Şi în mintea lui îşi făcea loc ideea, tot mai mult vânturată în ultima vreme, că un sprijin serios al

Mircea Pădureleanu luptei de eliberare naţională putea deveni armata de

40.000 de oameni a regatului Sardiniei.

Între timp, prietenul său, profesorul Foresti, partizan al înfăptuirii unităţii italiene în jurul Piemontului, căuta să-l convingă că era necesar să colaboreze cu Cavour spre a nu scinda unitatea forţelor. Aceste îndemnuri sfârşiră prin a-i crea iluzia că monarhia va sluji interesele poporului.

Garibaldi acceptă, nu fără serioase rezerve, propunerea profesorului Foresti, de a avea o întrevedere cu Cavour, căruia îi recunoştea iscusinţa diplomatică, dar îl dezaproba pentru concepţiile sale sociale, izvorâte din obârşia lui aristocratică: „Cavour face o imensă greşeală că nu se sprijină pe popor, că nu-l ridică la luptă" – spunea el, scrutând concepţiile diplomatului piemontez. Tocmai această neîncredere s-a străduit

Cavour să i-o zdruncine în întrevederea lor.

În convorbirea avută, el a făcut eforturi de a ocoli problemele spinoase. Totuşi Garibaldi şi-a dat seama că premierul piemontez dorea să înfăptuiască unificarea Italiei pentru interesele burgheziei liberale, pentru „măreţia" Casei de Savoia, fără a se gândi câtuşi de puţin că acest proces trebuia să fie preludiul unor transformări sociale cu caracter democratic, pe care le doreau cu ardoare muncitorii şi ţăranii. La rândul său

Cavour era conştient că vederile lui Garibaldi nu se încadrau în obiectivele guvernului piemontez. Cu toate acestea el ştia că într-un eventual război de eliberare a nordului Italiei împotriva Austriei va trebui să se folosească de priceperea şi prestigiul acestui om din rândul poporului.

Condotierul în vara anului 1857 a luat fiinţă *Societatea Naţională Italiană*, al cărei preşedinte a fost ales Giorgio

Pallavicino, vicepreşedinte Garibaldi, iar secretar, sicilianul La Farina. Dar această societate era monarhică. Aderând în mod public la programul *Societăţii*

Naţionale, Garibaldi săvârşea un nou compromis cu concepţiile sale republicane şi aceasta din convingerea că era foarte necesară formarea unui centru al mişcării patriotice de eliberare naţională, care să concentreze în juru-i toate forţele capabile de acţiune.

Evenimentele veniră parcă să-i întărească credinţa în justeţea atitudinii adoptate de el. Un grup de patrioţi, sub conducerea lui Pisacane, îmbarcat la Genova pe vasul Cagliari cu direcţia Tunis, odată ajuns în largul mării, forţă pe căpitan să schimbe direcţia vasului şi să-l îndrepte spre coastele Regatului celor

Două Sicilii. Patrioţii eliberară prizonierii politici închişi pe insula Ponza, apoi debarcară la Sapri, în provincia Salerno. Expediţia lui Pisacane, inspirată de

Mazzini, sfârşi. Însă tragic. Trupele regelui Neapolelui îi atacară şi după o luptă inegală majoritatea răsculaţilor fură ucişi. Pisacane însuşi muri în luptă, înfăşurat în drapelul cu cele trei culori.

Noua încercare a partidului republican dovedea încă o dată că acţiunile izolate, fără existenţa unui centru conducător organizat şi fără atragerea maselor populare, sunt sortite eşecului.

Pentru diplomaţia europeană nu mai constituia un secret faptul că la Paris şi Torino se urzea planul unui nou război cu Austria, menit să ducă la eliberarea provinciilor Lombardia şi Veneţia. Napoleon al

Mircea Pădureleanu

III-lea, care îşi făcea un titlu de glorie din sprijinul pe care-i acorda principiului naţionalităţilor, lăsa impresia că manifestă o anumită simpatie pentru cauza Italiei. Atentatul comis de italianul Felice Orsini, care încercase în ianuarie 1858 să arunce o bombă sub trăsura lui Napoleon, stârni panică la Torino, făcându-l pe Cavour să se teamă de o schimbare în atitudinea împăratului. Dar el izbuti să-i dea de înţeles că acest atentat era rezultatul unei stări de spirit revoluţionare, întrucât patrioţii italieni puneau pe seama lui nenorocirile Italiei. Singura ieşire pentru a împiedica izbucnirea unor

răscoale în peninsula italică era ca Napoleon să şteargă din memoria poporului italian intervenţia din 1849 a armatei franceze împotriva Republicii

Romane, întreprinzând o acţiune în favoarea Italiei.

În vara anului 1858, Napoleon îl invită pe Cavour în localitatea Plombicres, din Franţa, unde îşi tăcea cura de ape termale. Cu prilejul întâlnirii de la 20

Iulie fură puse bazele alianţei dintre Franţa şi Piemont, pentru înlăturarea Austriei de pe teritoriul italian. Napoleon se angaja să încheie o alianţă militară cu Victor Emanuel, care îi ceda în schimb două provincii: Savoia şi Nisa.

La sfârşitul aceluiaşi an avu loc o întrevedere între Cavour şi Garibaldi la Torino, deoarece se trecea la reorganizarea armatei regulate şi era nevoie să se purceadă şi la formarea batalioanelor de voluntari.

Cavour înţelegea să conlucreze cu Garibaldi în anumite limite, întrucât nu se putea dispensa de capacitatea sa de organizator militar şi mai ales de imensa lui popularitate în rândul maselor. La scurtă vreme după întrevederea cu Cavour, Garibaldi împreună cu

Condotierul 201

prietenul şi colaboratorul său Medici trecură la recrutarea şi formarea contingentelor de „bersaglieri". Înapoiat la Capreira, la 22 decembrie Garibaldi scria plin de exaltare lui Cuneo: „Consider drept sigură începerea unei mişcări de o importanţă iară egal în ultimele

20 de secole".

Anul 1859 începu sub semnul continuării pregătirii diplomatice şi militare a războiului împotriva

Austriei. La 20 ianuarie, Victor Emanuel al II-lea declara cu emfază în parlament că, deşi guvernul piemontez respectă tratatele, nu este insensibil la strigătul de durere, care din atâtea părţi ale Italiei se ridică către el.

Cum o clauză a tratatului secret prevedea că

Franţa va da ajutor Sardiniei numai în cazul în care acest stat ar fi fost victima unei agresiuni din partea

Austriei, Cavour a depus un mare zel spre a crea condiţiile ca Piemontul sa de atacat de Austria. Clauza era dictată de împrejurarea că între Austria şi Confederaţia statelor germane exista un vechi tratat de asistenţă reciprocă, care ar fi intrat în vigoare dacă una din părţi ar fi devenit victima unei agresiuni neprovocate, în acest caz Franţa ar fi trebuit să facă faţă şi unui atac dinspre nord, venit din partea Confederaţiei statelor germane, din care lucea parte şi Prusia. Printr-o ţesătură complicată de false informaţii Cavour izbuti să creeze Austriei impresia că Napoleon al III-lea nu va interveni cu armata, ci se va mărgini doar la un sprijin diplomatic.

La 1 martie, Garibaldi redacta împreună cu secretarul *Societăţii Naţionale Italiene*, La Fartna, o cir

Mircea Pădureleanu culară cu instrucţiuni secrete, în care se spunea că războiul împotriva Austriei trebuie transformat într-o mişcare populară de masă, în cadrul căreia lupta detaşamentelor organizate pe baze militare să se împletească cu o vastă acţiune de partizani. Se accentua că trebuie atrase de partea luptei de eliberare naţională şi forţele din teritoriile eliberate. Mai mult, se preconiza ideea îndrăzneaţă pentru timpul acela a fraternizării cu soldaţii de rând din armata duşmană, invocând unitatea intereselor asupriţilor de toate naţionalităţile.

Îndemnând la insurecţie, circulara recomanda populaţiei din celelalte state să instituie comisari provizorii, ce urmau să desfiinţeze impozitul asupra pâinii, asupra grâului şi în general toate taxele şi impozitele, care nu erau aplicate în Piemont. Trebuia de asemenea să fie destituiţi toţi funcţionarii care se împotriveau răsculaţilor şi să se acorde autorizaţia de rechiziţii pentru nevoile armatei.

Stânjenit de acest focar de război care alimenta mişcarea revoluţionară din imperiu şi considerând că lichidarea lui se va face fără dificultate, Franz-Iosii se hotărî să ia iniţiativa. El trimise Piemontului la 23

aprilie un ultimatum, în care îi cerea ca în termen de trei zile să treacă la demobilizarea armatei. Acest ultimatum, care venea în întâmpinarea intenţiilor lui Cavour, a fost respins de guvernul

piemontez.

Capitolul X

VÂNĂTORII ALPINI

Războiul a început. Armata austriacă, compusă din 170.000 de oameni sub comanda generalului Giulay, avea misiunea ca printr-o acţiune fulgerătoare să zdrobească trupele piemonteze înainte ca Franţa să fi putut efectiv interveni în luptă.

La 29 aprilie 1859, diviziile austriece trecură

Tesinul cu intenţia de a înainta spre Torino. Între timp armata piemonteză, numărând 60.000 oameni, aştepta pe malul drept al Fadului joncţiunea cu trupele franceze. Aceasta a avut loc la 14 mai, când Napoleon al

III-lea sosi în localitatea Alessandria, cu o armată de

120.000 de oameni.

Garibaldi aştepta cu înfrigurare aceste zile. Cei

3.000 de vânători de munte, printre care se găseau numeroşi veterani garibaldieni din luptele de la ’48 şi

’49, fuseseră organizaţi în trei unităţi comandate de

Medici, Cozenz şi Nino Bixio. Ministrul de război.

La Marmora, interzisese însă corpului de voluntari să posede artilerie, cavalerie şi trupe de geniu, iar în general brigada vânătorilor alpini era prost echipată şi slab înarmată. Acceptând, din interese politice, ca forţele voluntare ieşite din revoluţie să se alăture ar

Mircea Pădureleanu Matei regulate a. Piemontului, cercurile conducătoare ale ţării se temeau să înarmeze aceşti oameni, chiar dacă pentru moment lepădaseră cămăşile roşii şi îmbrăcaseră uniforma trupelor regulate. Garibaldi, care îmbrăcase uniforma de general al armatei piemonteze, îşi permitea o abatere sfidătoare de la regulamentele militare, purtând peste uniformă o pelerină roşie de mătase.

Ostilitatea autorităţilor militare piemonteze faţă de trupele lui Garibaldi era făţişă. Ministrul de război a refuzat să recunoască gradele ofiţerilor de sub comanda sa, dobândite în alte campanii. Brevetele respective fură semnate de către ministrul de interne.

Garibaldi însă n-a protestat. „Orice s-ar fi întâmplat – motiva el mai târziu – eram porniţi să eliberăm Italia noastră, vis de o viaţă întreagă!... Da, eram hotărâţi să le suportăm chiar jignirile, numai să fim lăsaţi să luptăm".

Din toate părţile Italiei, din oraşe şi sate, zeci şi sute de tineri voluntari se înrolau în rândurile trupelor alpine. Era atâta însufleţire, atâta entuziasm, încât femeile îşi băteau joc de tinerii apţi de luptă care nu se înrolau în corpul de voluntari. Mulţi exilaţi străini aflaţi pe teritoriul Italiei se alăturaseră lui Garibaldi.

Cele trei unităţi de vânători; alpini de sub comanda lui Garibaldi se concentrară pe malul Padului, în strânsă colaborare cu armata piemonteză. Profitând de nehotărârea lui Giulay, care deşi îşi afirmase intenţia să lichideze rapid armata piemonteză pierduse trei săptămâni în mişcări de trupe fără un ţel tactic precis, Garibaldi hotărî să ia el iniţiativa, trecând la ofensivă. Dacă în 1848 fusese ultimul care părăsise

Condotierul 205

teritoriul Lombardia, în 1859 era primul care puse piciorul pe acest pământ italian. Misiunea sa era de a porni insurecţia armată în Lombardia şi de a reţine un număr cât mai mare de trupe austriece în regiunea cuprinsă între lacul Maggiore şi lacul de Garda. El se grăbi să profite de autonomia relativă, care îi era acordată în conducerea operaţiunilor, şi luă hotărâri importante.

Vânătorii trebuia să fie după concepţia lui Garibaldi un corp de o mare mobilitate, care să se poată deplasa rapid pe distanţe de zeci de kilometri. Numai astfel puteau deruta duşmanul, lăsându-i convingerea că avea de-a face nu cu trei regimente, ci cu o întreagă armată. De aceea o dispoziţie prevedea ca toţi soldaţii să se debaraseze de balast, de orice balast. Nu era nevoie de raniţă, fiind suficiente buzunarele de la manta şi glugile piemonteze. În rândurile trupelor de vânători domnea o însufleţire fără precedent; încrederea în comandantul lor era nelimitată.

Cu prilejul intrării vânătorilor alpini în Lombardia, Garibaldi. adresă locuitorilor acestei regiuni o proclamaţie în care îi chema să i se

alături. Şi populaţia răspunse chemării sale. Din toate satele se adunau ţărani, care cereau să fie primiţi în rândurile trupelor de voluntari. Oamenii îl întâmpinau pe eliberatori cu flori, oferindu-le hrană, îmbrăcăminte şi adăpost.

Vânătorii alpini se îndreptară către lacul Maggiore. Ajuns la Ticine, Garibaldi, folosindu-se de marea mobilitate a trupelor sale, întreprinse o primă acţiune de derulare a duşmanului. Aflându-se în zona

Meira-Marona, pe malul piemontez al-lacului Mag

206 Mircea Pădureleanu giore, el execută în seara de 22 mai un marş spre nord; dar în aceeaşi noapte, într-o linişte deplină, trupele sale făcură pe neaşteptate cale întoarsă şi încă înainte de ivirea zorilor traversară în bărci lacul pe la

Casteletto. După ce eliberară localitatea Sesto Calende, corpul vânătorilor alpini se îndreptă în dimineaţa zilei de 23 mai spre Varese.

Previziunile lui Garibaldi se împliniseră; după zece ani armata eliberatoare se găsea din nou pe pământul Lombardiei. Situaţia însă era complet schimbată. Se topise rezerva acelei părţi a populaţiei care, în 1848, părea istovită şi neîncrezătoare în şansele revoluţiei şi ale unităţii Italiei. Acum populaţia ieşea în întâmpinarea voluntarilor în haine de sărbătoare, cu strigăte de „Viva!". Când, la 23 mai, la miezul nopţii, vânătorii pătrunseră în localitatea Varese, sub biciuirea unei ploi torenţiale, fără să se sinchisească de acest fapt, oamenii umplură străzile, înălţară tricolorul şi ridicară baricade la porţile oraşului.

Vestea pătrunderii vânătorilor garibaldieni în

Lombardia a străbătut întreaga provincie, electrizând conştiinţele şi mobilizând toate forţele la acţiune. Pretutindeni revoluţia preceda pe eliberatori.

În timp ce la Varese populaţia se bucura cu însufleţire de libertatea dobândită, dinspre Como se apropiau trupele feklniareşalului austriac Urban, care spera să lichideze repede pe primii eliberatori ai Lombardiei. Trupele lui Urban erau bine echipate, dispunând de cavalerie şi artilerie, în timp ce vânătorii nu aveau decât puşti vechi şi nu posedau niciun tun. Ciocnirea se produse la 26 mai

într-o suburbie a oraşului Varese. Lupta fu crâncenă. Vânătorii atacară la baionetă

Condotierul sub ploaia artileriei austriece. A fost o victorie scump plătită. Mulţi luptători fură ucişi sau răniţi, dar şi duşmanul suferise pierderi mari. Trupele lui Urban se retraseră în grabă pe drumul spre Como, iar Garibaldi după ce efectua regruparea forţelor porni în urmărirea sa, fixându-şi ca obiectiv imediat cucerirea acestui oraş. Sarcina era grea, pentru că feldmareşalul Urban dispunea de aproape 7.000 de oameni dotaţi cu artilerie şi cavalerie. Planul de atac fu întocmit însă cu iscusinţă. Garibaldi îl făcu pe Urban să creadă că va ataca dinspre Carnerlata, ceea ce determină pe austrieci să-şi concentreze forţele în această regiune. Dar printr-o mişcare fulgerătoare, trupele garibaldiene se îndreptară spre pasul Fermo. În câteva ore poziţia fu cucerită, iar soldaţii unguri care apărau pasul fie că o luară la fugă, fie că se predară. Noi trupe austriece pornite dinspre Carnerlata şi Como fură respinse prin luptă la baionetă. În amurgul aceleiaşi zile, Garibaldi fu informat de sosirea a 5.000 de soldaţi trimişi în sprijinul armatei lui Urban.

Cumpănindu-şi şansele, el îşi întocmi cu minuţiozitate planul de acţiune. Noaptea, vânătorii porniră într-un marş forţat şi atacară pe austrieci prin surprindere şi cu înverşunare. Trupele lui Urban intrară în panică. În timp ce vânătorii pătrundeau în Como pe o poartă, pe cealaltă se retrăgeau în derută trupele austriece, într-o clipă înfăţişarea oraşului se schimbă;

toate ferestrele se luminară, dindărătul uşilor zăvorâte ieşiră pe străzi femei, bărbaţi şi copii, care se îmbrăţişau cu lacrimi de bucurie.

La Como, Garibaldi refuză să fie încartiruit într-unul din palatele nobilimii locale şi-şi instala statul

Mircea Pădureleanu major într-un simplu han. Pentru a-şi completa efectivul fu nevoit să decreteze mobilizarea generală a tinerilor din întreaga regiune. Punând stăpânire pe lacul Como, Garibaldi socotea că sarcina imediată era aceea de a-şi asigura spatele, pentru a menţine comunicaţiile necesare cu Piemontul. În noaptea de 30 mai făcu o încercare disperată, vrând să cucerească fortul

Laveno, fără să dispună de nicio piesă de artilerie. O
zi de eforturi inutile, de care profită feldmareşalul
Urban care cuceri cu 16.000 de soldaţi oraşul Varese.

Urmară represalii cumplite din partea austriecilor. Locuitorii oraşului fură siliţi să plătească în decurs de trei ore o amendă de trei milioane de coroane.

Mulţi cetăţeni părăsiră în grabă localitatea şi, din Santa Maria del Monte, priveau deznădăjduiţi cum austriecii le bombardau căminele. În cursul nopţii trupele lui Urban intrară în oraş, dedându-se la jafuri şi silnicii îngrozitoare.

În faţa superiorităţii numerice zdrobitoare a inamicului, Garibaldi rămase neputincios. Singura măsură ce se impunea era apărarea cu orice preţ a localităţii Como.

Pe frontul unde lupta grosul armatei piemonteze împreună cu trupele franceze se desfăşurau în acest timp acţiuni militare importante.

La 4 iunie 1859 avu loc bătălia de la Magenta, în care fu angajată aproape întreaga armată austriacă şi grosul trupelor franceze. A fost o luptă sângeroasă, în care francezii au fost nevoiţi să cucerească localitatea casă cu casă. Calea spre capitala Lombardiei era deschisă. Câteva zile mai târziu, la 8 iunie, trupele franco-piemonteze îşi făcură intrarea în Milano, în

Condotierul timp ce armata austriacă se retrăgea spre Mincio. Victoria de la Magenta sili pe austrieci să părăsească

Lombardia şi să se concentreze în patrulaterul fortificat Mantua-Peschira-Verona-Legnano.

Garibaldi a apreciat cu luciditate noile condiţii create prin victoria de la Magenta. El îşi dădu seama că în înaintarea sa prin Lombardia trebuia să iasă înaintea aripii stângi a trupelor franco-piemonteze, curăţind terenul la nord. Ca atare trebuia să elibereze

Bergamo şi Brescia. În ziua de 6 iunie ajunse la Lecce şi fără întârziere porni mai departe. Cuceri Adda, în timp ce trupele franco-piemonteze abia treceau Ticinul. Austriecii se retrăgeau în

grabă în faţa înaintării vânătorilor alpini.

La 8 iunie, patru zile după victoria de la Magenta, Garibaldi pătrunse în Bergamo. Înainte de a părăsi oraşul, inamicul incendie depozitele de alimente, goli şi aruncă în stradă saci de făină şi butoaie cu vin. Dar în graba retragerii ei lăsară mari cantităţi de muniţii şi paisprezece tunuri, pe care Garibaldi le folosi împotriva fugarilor. Aproape de satul Senate, un detaşament de o sută de vânători alpini, sub comanda lui

Narciso Bronzetti, dădu peste un regiment austriac adăpostit în spatele unor fortificaţii. Voluntarii nu evitară lupta. După o ciocnire sângeroasă la baionetă austriecii fură puşi pe fugă şi compania lui Bironzetti îşi urmă înaintarea.

În seara zilei de 11 iunie, regimentele lui Garibaldi porniră din nou la drum pentru a elibera Brescia. Marşurile lungi şi neîntrerupte istoviră oamenii.

Dar întrebaţi dacă vor să se odihnească sau să meargă mai departe, ei s-au declarat gata să continue înain

210 Mircea Pădureleanu tarea. După eliberarea oraşului, Garibaldi primi de la comandamentul armatei piemonteze ordinul ca unităţile de vânători să se îndrepte spre localitatea Lonato, unde se afla cartierul general al împăratului Austriei.

Li se promiseseră ajutoare în cavalerie şi artilerie, dar acestea întârziau să sosească. În apropiere de Ponte

San Giacomo, voluntarii se întâlniră cu o divizie austriacă, ce număra 10.000 de soldaţi. După o luptă înverşunată de trei ore, vânătorii alpini erau decimaţi şi aproape încercuiţi. Garibaldi se avântă în mijlocul trupelor sale, în rândul cărora începuseră să apară urme de demoralizare. Calul îi fu rănit de trei ori şi până la urmă ucis. Cu carabina în mână el continuă lupta însufleţindu-şi soldaţii prin exemplul său. Între timp sosiră în ajutor câteva unităţi ale generalului

Cialdini şi astfel austriecii fură înfrânţi. Dar pierderile în morţi şi răniţi erau grele.

Se continuă înaintarea în direcţia Lonato. Ajunşi la Salo, pe malul apusean al lacului Garda, garibaldienii se pregătiră să traverseze

lacul pentru a porni la eliberarea provinciei Veneţia. Dar la 20 iunie, primi din partea comandamentului armatei sarde ordinul neaşteptat de a părăsi teatrul de război şi de a se retrage în ariergardă în localitatea Valtetina. Garibaldi încercă un sentiment de profundă amărăciune. Era îndepărtat tocmai acum, când victoria era sigură, iar voluntarii lui se puteau număra printre biruitori. În sine începu să încolţească bănuiala că cei care îi solicitară în clipele de restrişte ajutorul voiau acum, în momentele de izbândă, să se descotorosească de el şi să culeagă roadele victoriei fără sprijinul armatei populare.

Era înconjurat de colaboratorii apropiaţi, Corenz, Me-Condotierul dici, Tiirr, Bixio, care aşteptau hotărârea sa. Răspunsul laconic: „Am primit ordinul. Mă supun", era indignarea mută care ascundea tumultul din sufletul său. La aflarea acestui ordin, voluntarii fură cuprinşi de o adâncă dezamăgire. Unii nu-şi ascundeau indignarea şi în semn de protest îşi frângeau săbiile.

În timp ce pe celelalte fronturi se pregăteau evenimente de o importanţă covârşitoare pentru soarta războiului, coloanele de voluntari porniră spre poziţiile de ariergardă.

După înfrângerea de la Magenta, generalul Giulay fusese îndepărtat de la comandamentul armatei austriece. împăratul Franz-Iosif preluase personal comanda, ajutat de feldimareşalul Hess. La 23 iunie, armata austriacă în retragere traversă râul Mincio pentru ca, în aceeaşi zi, să revină şi să iasă în întâmpinarea armatei franco-piemonteze. Trupele franceze şi piemonteze erau concentrate pe poziţii, care dominau localităţile Solferino şi San-Martino. La Solferino, unde luptau francezii, avu loc o bătălie de douăsprezece ore, la capătul căreia austriecii fură înfrânţi şi puşi pe fugă. Între timp, armata piemonteză făcea sforţări disperate să ocupe localitatea San-Martino, pe care o cuceri şi o pierdu de patru ori în decursul aceleiaşi zile. În cele din urmă, spre seară, trupele austriece părăsiră San-Martino, retrăgându-se într-o debandadă totală. Această bătălie, intrată în istorie sub denumirea de lupta de la Solferino, a fost una dintre cele mai sângeroase din războaiele secolului al XIX-lea.

Pe câmpul de luptă au rămas 25.000 morţi şi răniţi.

Vestea victoriei de la Solferino îi parveni lui Garibaldi pe când se afla cu trupele sale în munţi. Deşi îi

212 Mircea Pădureleanu era greu să alunge din suflet amărăciunea pricinuită de uneltirile celor care au împiedicat vânătorii alpini să fie prezenţi pe colinele de la Solferino, unde ar fi meritat să se găsească, se strădui să treacă peste orice resentimente personale. Lucrul cel mai însemnat era că duşmanul primise o lovitură nimicitoare şi se simţi fericit că sosise momentul eliberării regiunii Veneţia.

Însă tocmai în aceste zile, în care inimile italienilor erau pline de speranţă şi de încredere, o veste uluitoare răscoli conştiinţele tuturor patrioţilor: Napoleon al III-lea dădu ordin de încetare a ostilităţilor, încheind cu inamicul un armistiţiu unilateral la Vi llafranca. În aceeaşi localitate se întâlni apoi la 11 iunie cu Franz-Iosif în vederea stabilirii principiilor preliminare ale tratatului de pace. Austria urma să cedeze

Lombardia lui Napoleon care la rândul său o dădea

Piemontului; Veneţia avea să rămână mai departe sub dominaţie austriacă; prinţii locali, răsturnaţi de către masele populare încă de la începutul războiului, urmau să-şi recapete tronurile; diferitele state italiene trebuia să formeze o confederaţie sub conducerea onorifică a papei. Aceste prevederi au fost ratificate prin pacea de la Zürich. La aflarea acestor veşti, un adevărat doliu naţional se aşternu asupra întregii Italii. Cavour, care se bizuise pe realizarea iminentă a obiectivelor campaniei militare, era la rândul lui descumpănit de compromisul de la Villafranca şi îşi dădu demisia. Armistiţiul reprezenta de fapt un eşec al politicii sale.

Graba lui Napoleon al III-lea de a încheia un tratat de pace cu Austria, trădând angajamentele asumate faţă de aliatul italian nu îşi găsea explicaţia de Condotierul cât în situaţia politică europeană creată după Solferino. împăratului francez îi era teamă ca prin prelungirea războiului cu Austria să nu fie obligat să lupte şi pe frontiera Rinului cu statele din Confederaţia germană, care – deşi rămăseseră neutre – urmăreau totuşi îndeaproape desfăşurarea evenimentelor. Un alt motiv îl constituia faptul că Napoleon, contrar

opiniei răspândite de burghezie, nu dorise niciodată cu adevărat unificarea Italiei. El tindea să menţină în Italia de

Nord ameninţarea Austriei şi ca atare o nevoie permanentă de protecţie franceză. În Italia centrală continua să existe o stare de spirit revoluţionară, favorabilă unificării, care îl incomoda pe Napoleon, pentru că intenţiona să aducă pe tronul Toscanei pe unul din verii săi. Crearea unui stat italian puternic ar fi ridicat de asemenea problema retragerii garnizoanei franceze de la Roma, ceea ce i-ar fi adus lui Napoleon al III-lea ostilitatea cercurilor clericale din Franţa, însemnat suport al politicii sale. În sfârşit, o înfrângere totală a

Austriei ar fi adus după sine o ridicare a naţiunilor din imperiul habsburgic, lucru cu totul nedorit de Napoleon. După cum observa pe bună dreptate ziarul *Românul*, care apărea în acel timp în Ţara Românească.

Napoleon se temea să nu se prăbuşească „acel bătrân stejar la a cărui cădere s-ar fi zguduit pământul atât de tare, încât s-ar fi ameninţat poate mai multe tronuri”.

Pentru Garibaldi, înţelegerea de la Villafranca căpăta proporţiile unei înfrângeri personale. Târgul acesta ruşinos l-a zdrobit moralicește. Acceptase să colaboreze cu monarhiştii, în ciuda convingerilor sale republicane, crezând că astfel va sluji mai bine cauza libertăţii şi unităţii Italiei, deşi îşi atrăsese blamul re

Mircea Pădureleanu publicanilor consecvenţi. Îndurase cu răbdare şicanele cercurilor oficiale piemonteze în legătură cu organizarea şi dotarea detaşamentelor de voluntari. Nu schiţase niciun gest de protest când fusese îndepărtat de la luptă. Şi acum, totul se năruise.

Sufletul său era răvăşit. Avea dreptate Mazzini atunci când avertiza pe italieni că alianţa ţărilor mari va duce la lichidarea independenţei micilor state şi că în mijlocul secolului al XIX-lea va reînvia Evul Mediu. Era cu neputinţă ca după silniciile şi suferinţele ultimului deceniu, după victoriile repurtate, să se ajungă la un sfârşit atât de jalnic! Era cu neputinţă ca acum să înceapă o nouă, lungă şi aspră perioadă de aşteptări, până când se vor realiza aspiraţiile

italienilor. Adânc rănit în demnitatea sa, Garibaldi hotărî să-şi dea demisia. Dar Victor Emanuel simţea unde se află punctul vulnerabil al acestui om. Regele îi explică că nu înţelegea să capituleze în lupta pentru unitatea Italiei; că această pace, oricât ar fi de dureroasă, era singura soluţie posibilă în condiţiile de atunci şi că nu reprezenta în fond decât un armistiţiu. În curând vor fi create condiţii pentru reluarea luptei. Garibaldi ştia de altfel acest lucru, cunoscând de asemenea că poporul italian nu se va lăsa înşelat în speranţele sale. Nimeni şi nimic nu-i va înăbuşi dorinţa de libertate. De aceea ordinul de zi pe care îl adresă trapelor sale, cu prilejul demobilizării, îndemna: „Oricare ar fi mersul evenimentelor politice, nu trebuie nici să depuneţi armele, nici să vă descurajaţi. Dimpotrivă, îngroşaţi rândurile voastre". Deşi trădat la Villafranca de către Napoleon, poporul italian nu s-a descurajat şi a înţeles îndemnul lui Garibaldi.

Condotierul în lunile mai şi iunie, când armatele piemonteze ridicau stindardele libertăţii pe câmpiile Lombardiei, avântul mişcării de eliberare cuprindea şi alte provincii italiene. La Florenţa, comitetul local al *Societăţii*

Naţionale ajunse la o înţelegere cu partidul popular

(care avea tendinţe mazziniene) pentru o acţiune comună împotriva marelui duce Leopold al II-lea. Încercând să reprime mişcarea şi lovindu-se de împotrivirea armatei de a trage în insurgenţi, Leopold părăsi ţara şi se refugie în Austria… Guvernul provizoriu instaurat de mişcarea populară revoluţionară la Florenţa, sub conducerea lui Ricasoli, îşi manifestă imediat dorinţa de a reuni Toscana cu Piemontul. În acelaşi timp, alungaţi de mişcarea insurecţională, ducii de

Parma şi de Modena părăsiră în grabă capitalele lor.

În Romagna, poporul răsculat înlătură pe legaţii pontificali; imediat după aceea fu proclamată alipirea la

Piemont.

Unificarea continua să se îndeplinească pe cale revoluţionară. Peste capul guvernanţilor locali, fără intervenţia Piemontului şi aproape împotriva dorinţei

Casei de Savoia, masele realizau pas cu pas dezideratul unităţii.

Evenimentele din centrul Italiei arătau că în întreaga peninsulă exista o stare de spirit revoluţionară şi că era nevoie doar de o scânteie pentru a aprinde vâlvătaia revoluţiei. Garibaldi urmărea cu satisfacţie această întorsătură a evenimentelor. Unitatea se înfăptuia prin prăbuşirea regimurilor corupte şi detestate de popor din centrul peninsulei şi a dominaţiei străine în nord. Speriată însă de această perspectivă, burghezia liberală care sprijinea dinastia de Savoia şi politica lui

Mircea Pădureleanu

Cavour se străduia să stăvilească acest avânt. Garibaldi, conducătorul de necontestat al maselor de voluntari – adevărat nucleu de armate populare – devenea mai mult ca oricând un personaj incomod pentru cercurile guvernante de la Torino, apărătoare ale intereselor burgheziei conservatoare.

În jurul persoanei sale a început să se ţească o plasă deasă de intrigi, cu scopul de a-i paraliza orice încercare de activitate şi de a-i nimici popularitatea.

Până acum avuseseră nevoie de acest comandant, de prestigiul lui în rândurile maselor. Dar popularitatea sa era dăunătoare politicii casei de Savoia, tocmai pentru că la baza preţuirii de care se bucura în ochii mulţimilor stăteau ideile sale republicane şi revoluţionare. Regele şi miniştrii săi nu uitaseră că în urmă cu douăzeci de ani Garibaldi participase activ la mişcările revoluţionare din America de Sud, iar în urmă cu zece ani fusese apărătorul Republicii Romane. Acum, când războiul se terminase, ei se gândeau cum să-l izoleze pe acest militant neobosit. O primă măsură: fu înlăturat de la comanda brigăzii vânătorilor alpini şi trimis în Italia centrală pentru a prelua comanda miliţiilor reunite ale Toscanei, Modenei şi Romagnei. Prin aceasta se urmărea îndepărtarea lui din capitală, unde putea desfăşura o activitate supărătoare pentru guvern. Fu pus apoi sub ordinele generalului Fanţi. „Bieţii, jalnicii, şireţii – spune cu dispreţ Garibaldi. Oare stă în caracterul meu să pun condiţii, când în joc sunt probleme atât de importante?” Nu este prima dată când Garibaldi – în numele

intereselor superioare ale italienilor – trecea cu vederea peste ofensele şi umilinţele venite din partea cercurilor conducătoare ale

Condotierul

Piemontului. Se va scurge multă vreme până să se convingă că nu aducea un serviciu cauzei pentru care lupta făcând concesii şi neluând atitudine împotriva acelora care căutau să-i neutralizeze influenţa politică asupra opiniei publice democratice, progresiste.

Cercurile conducătoare încercau totul pentru a-l împinge în umbră, dar poporul îl iubea şi niciuna din măsurile luate împotrivă-i nu izbuti să întunece acest sentiment. Sosi la Genova şi mulţimile îl întâmpinară cu ovaţii. Plecă la Livorno cu vaporul şi sute de simpatizanţi, în bărci, înconjurară şi însoţiră vasul. Când a ajuns la Florenţa, populaţia oraşului l-a întâmpinat cu o caldă manifestaţie de simpatie. Conţin nanduşi drumul, ajunse ia Bologna. Mii de oameni de aici îl însoţiră în pelerinajul său la Montagnola, unde în

1848 îşi găsiseră moartea mulţi patrioţi bolognezi răzvrătiţi împotriva austriecilor. Se duse apoi la Parma.

Sub soarele arzător de august, populaţia îi făcu o primire de neuitat. Ostaşii Gărzii Naţionale îi deshămară caii trăsurii, pe care o purtară pe braţe până la palatul guvernamental, de la al cărui balcon Garibaldi pronunţă cuvinte de îmbărbătare. Locuitorii oraşului Como, care împărtăşiseră cu Garibaldi neliniştile şi bucuriile eliberării, îi adresară un mesaj emoţionant, în care-i făceau cunoscută hotărârea lor de a ridica un monument în cinstea vânătorilor alpini.

Puţin timp după aceea, Garibaldi Făcu o vizită la

Rimini. Trupele îi ieşiră în întâmpinare şi locuitorii înconjurară hotelul în care locuia. Întregul oraş era luminat sărbătoreşte. Când sosi la Ravena, populaţia într-o însufleţire generală îl primi ca pe un erou naţional, în mintea tuturor era încă vie amintirea pere

218 Mircea Pădureleanu grinărilor sale dramatice, când cu zece ani înainte trecuse prin aceste locuri, urmărit de duşmani. În discursul pe care-l rosti cu acest prilej, Garibaldi evocă emoţionant acele amintiri: „Aici am simţământul că mă găsesc în mijlocul familiei mele, pentru ca voi sunteţi pentru mine mai mult decât nişte prieteni, sunteţi

salvatorii mei. Acum zece ani am contractat faţă de voi o datorie de recunoştinţă, pe care n-o voi uita toată viaţa".

În împrejurimile Ravenei., la Mandriola de San-Alberto era înmormântată Arata. Garibaldi voia ca rămăşiţele ei pământeşti să se odihnească la Nisa, alături de mormântul maniei lui. Însoţit de cei doi fii ai săi, Menotti şi Ricciotti, de ofiţeri, soldaţi şi numeroşi locuitori ai Ravenei, conduse pe ultimul drum pe cea care îmbrăţişase cu atâta putere de sacrificiu idealurile vieţii lui.

Reveni la comandamentul său aflat în regiunile din centrul Italiei. Dar aici îl aşteptau încă multe dezamăgiri şi neplăceri. Ofiţerii din corpul vânătorilor alpini nu erau primiţi în rândurile armatei regulate. Eroii de la Varese şi Como fuseseră îndepărtaţi din armată, sub motiv că n-ar avea statura sau vârsta reglementară. Voluntarii se întorceau la casele lor.

Garibaldi încerca să-şi alunge mâhnirea ce-l copleşea afundându-se în munca administrativă, meticuloasă şi plictisitoare, pe care guvernul i-o încredinţase în cadrul armatei din provinciile centrale. În cugetul lui însă se înfiripau speranţe mari, planuri îndrăzneţe.

Dacă nu i s-ar fi pus tot felul de piedici, ar fi adunat repede numărul de: voluntari cu care ar fi putut să elibereze provinciile din centrul şi. sudul Italiei, apăsate

Condotierul încă de dominaţia absolutistă. Trupele papei şi ale

Bourbonilor constituiau o ameninţare permanentă pentru provinciile centrale, care prin lupta revoluţionară a maselor fuseseră alipite Piemontului. Avea convingerea, întemeiată de altfel, că pe viitor nu se va mai putea conta pe un sprijin din partea Franţei sau a altor puteri europene, în vederea întregirii Italiei. Singura soluţie era aceea de a pune lumea în faţa faptului împlinit prin acţiuni rapide, hotărâtoare. Dar regele şovăia, iar Cavour, care la scurt timp după pacea de la

Villafranca redevenise prim-ministru, dorea eliberarea provinciilor meridionale fără concursul lui Garibaldi.

Dându-şi seama de această situaţie, Garibaldi simţea că datoria

lui patriotică îi poruncea să acţioneze peste capul regelui şi, la nevoie, împotriva lui.

La 13 noiembrie el părea hotărât să pornească spre sud. Dar generalii Fanţi şi Farini îl împiedicară să-şi desăvârşească acţiunea, Dezamăgit, se decise să se retragă din cadrul armatei. Voia să redevină un simplu cetăţean. La sfârşitul lunii noiembrie, când era pe punctul să se îmbarce pentru Caprera, i se înfăţişă o deputăţie a oraşului Genova, care-i transmise rugămintea să nu se îndepărteze de Italia în acele clipe pline de frământare şi nelinişte.

Victor Emanuel se simţea nevoit să aibă o nouă întrevedere cu Garibaldi, în care se străduia să-l convingă că nu trebuia întreprins nimic precipitat, care să alarmeze puterile occidentale. Era nevoie să se aştepte un moment prielnic. Până atunci nicio acţiune; în schimb îi cerea moderaţie şi multă prudentă.

Pentru a preîntâmpina o surpriză, regele se hotărî să-l numească comandant al Gărzii Naţionale Mo

220 Mircea Pădureleanu bile din Lombardia, în locul generalilor IVlezzacapo şi

Roselli. Faptul provocă un mare scandal la Torino.

Duşmanii lui Garibaldi dezlănţuiră în jurul persoanei sale o avalanşă de calomnii.

Dezgustat de mârşăvia acestor intriganţi, îşi dădu demisia. Înainte de a pleca adresă soldaţilor un ordin de zi în care cuvintele „Niciunul dintre voi nu trebuie să înceteze de a-şi ascuţi tăişul baionetei" vădeau că nu înţelege să abandoneze nicio clipă ideea luptei.

Tocmai în aceste zile avură loc evenimente care răscoliră puternic conştiinţa italienilor şi îl afectară până în adâncul inimii pe Garibaldi. Conform acordului secret de la Plombières, Savoia şi Nisa erau cedate

Franţei. Scopurile expansioniste ale burgheziei franceze se dezvăluiră acum cu claritate. Drept justificare pentru această cedare nedemnă fusese invocat motivul că Alpii ar constitui pentru Franţa o frontieră strategică naturală. Dar stăpânirea franceză în Alpi era în

fond o „anexare" militară a Piemontului şi a Liguriei de către Franţa, care se străduia să menţină Italia în sfera sa de influenţă. Această pierdere îl făcea străin pe Garibaldi în propria patrie. El ataca cu vehemenţă politica lui Cavour, calificându-i gestul drept act de trădare naţională.

În noile condiţii, Garibaldi îşi spori eforturile pentru mobilizarea conştiinţelor şi a resurselor materiale în vederea desăvârşirii unităţii Italiei. Situaţia era acum foarte complicată. Pe de o parte existau

Bourbonii şi Vaticanul, acest „cuib de viespi", cum îl numea el, pe de altă parte, şiretenia diplomatică a lui

Cavour, ipocrizia şi nehotărârea lui Victor Emanuel, intrigile burgheziei şi ale aristocraţiei permanent alar-Condotierul mate pentru acţiunile sale de „aventurier" plebeu. Dar

Garibaldi ştia că în fond destinul Italiei nu-l hotărăşte nici papa, nici Bourbonii, nici Cavour, nici regele, ci numai poporul.

La începutul anului 1860, populaţia Parmei.

Modenei, Romagnei şi a Toscanei îşi exprima în unanimitate, pe calea unui plebiscit, dorinţa de a se reuni cu Piemontul, legalizând astfel acţiunea revoluţionară înfăptuită cu câteva luni mai înainte. Odată început, marşul libertăţii nu mai putea fi stăvilit. Trebuia însă arme. Cu concursul lui Garibaldi se institui „*Fondul*, *pentru un milion de puşti*" care deschise o colectă publică pentru cumpărarea de armament. Garibaldi lansă un apel către „fiecare italian care îşi iubeşte patria".

să subscrie. Era ciudat, aşa cum mărturiseşte chiar el, că, deşi avea o antipatie înnăscută pentru viaţa de soldat şi fiind convins că este o crimă ca oamenii să se măcelărească pentru a se putea înţelege, era nevoit să pună mereu mâna pe armă. Conştiinţa însă îi spunea că ar fi fost o nelegiuire şi mai mare să accepte resemnat robia pământului natal.

Capitolul, XI

EXPEDIŢIA CELOR „O MIE".

Expediţia celor „01 Mic" de cămăşi roşii pornită pentru eliberarea a zece milioane de italieni, care trăiau sub oprimarea

absolutistă a Bourbonilor, constituie una dintre cele mai surprinzătoare acţiuni militaro-politice ale lui Garibaldi. Această faptă de arme fără precedent constituia dovada că forţele patriotice erau decise să nu accepte hotărârile congresului de la

Zürich, care menţineau o Italie dezmembrată. Ea răspundea în acelaşi timp năzuinţei arzătoare a populaţiei din sudul Italiei de a se elibera şi de a se alipi la celelalte provincii italiene.

În Regatul celor Două Sicilii, masele trăiau sub regimul celui mai aspru despotism. Cele mai elementare drepturi politice erau suprimate. Regele Francisc al II-lea, bigot şi poltron, care urmase la tron tatălui său Ferdinand, „regele-bombă", continua cu îndărătnicie să nesocotească spiritul vremii şi să domnească prin teroare, sub scutul poliţiei şi al baionetelor. Zeci de mii de oameni suspectaţi de idei liberale zăceau în temniţe. Alte zeci de mii se aflau sub o continuă supraveghere poliţienească. Italienii din sudul peninsulei nu aveau voie să se deplaseze în Sicilia.

Mircea Pădureleanu

Tipărirea şi difuzarea ziarelor erau interzise în această insulă. Oprimarea înteţea însă şi mai mult clocotul urii împotriva dinastiei Bourbonilor, care corupsese întreaga viaţă politică.

Acest lucru se simţea îndeosebi în Sicilia care cunoscuse în decursul frământatei sale istorii, de peste treizeci de secole, nenumărate atrocităţi, dând dovadă de o mare capacitate de luptă şi rezistenţă. Locuitorii ei care se apăraseră cu înverşunare împotriva grecilor, cartaginezilor, romanilor şi mai târziu a maurilor, spaniolilor sau francezilor, supravieţuind valurilor de invazii străine şi parţial absorbindu-le, cu toată soarta lor schimbătoare şi adeseori vitregă, nu încetau să lupte pentru a-şi dobândi libertatea. Vecernia siciliana purta peste veacuri spiritul de revoltă şi setea de libertate a acestei populaţii.

Lipsa completă de drepturi politice era însoţită de o strivitoare politică economică şi fiscală. Situaţia era cu deosebire grea în sânul ţărănimii. Pământul sicilian se afla în întregime în mâinile unui mic număr de aristocraţi şi mari proprietari. Deşi în viaţa rurală se păstraseră formele medievale de proprietate asupra pământului,

ţăranul nu mai era legat de pământ, ca şerb, încă din secolul al XI-lea, întrucât devenise un dijmaş liber. Cu toate acestea condiţiile de viaţă ale dijmaşilor – în această categorie intrând aproape întreaga ţărănime siciliana – erau dintre cele mai mizere din Europa. Constrânşi de pretenţiile proprietarilor de pământ şi de taxele către stăpânire, ambele la fel de excesive, ţăranilor nu le rămânea aproape nimic pentru ei şi familiile lor din munca unui an întreg. Datorită acestei situaţii relaţiile de pia-Condotierul 225

tă întâlneau serioase stavile în calea afirmării şi consolidării lor. Nemulţumirile stăruiau deopotrivă în rândul micii şi marii burghezii, care adera la lupta de eliberare.

În mijlocul unei atari stări de lucruri era suficientă o scânteie, pentru ca să se aprindă flacăra revoltei. O primă răbufnire a izbucnit la 10 octombrie

1859 în satele din împrejurimile oraşului Palermo, iar la 29 decembrie se produse un atentat împotriva şefului poliţiei din capitala Siciliei.

Un mare impuls avea să capete mişcarea revoluţionară prin sosirea în Sicilia a lui Francesco Crispi, un exilat sicilian care stabili legătura între nucleele de patrioţi din diferite puncte ale insulei, în vederea unei acţiuni comune. Între timp, în Malta, Nicola Fabrizi aduna arme şi muniţii, în parte cumpărate de Mazzini în Anglia, aşteptând clipa potrivită pentru a interveni în sprijinul revoltei care se cocea în Sicilia.

În acele zile, Caribaldi se găsea la Caprera, pe stânca aceea pleşuvă înconjurată din toate părţile de apele Mediteranei. Veştile despre creşterea nemulţumirii populare în sudul Italiei îi aprinseră speranţa că se apropie momentul eliberării. Totuşi, la începutul lui 1860, el nu era întru totul convins că erau întrunite toate condiţiile de reuşită. Dar forţele patriotice siciliene vedeau în el pe omul chemat să ducă la îndeplinire imperativele istoriei. La 24 februarie, Rosalino

Pilo, un alt emigrant sicilian, partizan al lui Mazzini, îi scria la Caprera: „Spuneţi lui Medici, Bixio şi

Bertani să acţioneze în numele vostru; datini arme şi bani ca să

închidem un vas şi vom merge acolo să

Mircea Pădureleanu dăm foc prafului de puşcă, cu convingerea că veţi alerga să ne conduceţi…"

Iar Mazzini, adresându-se Comitetului revoluţionar din Palermo, scrisese: „… Este vorba de unitatea naţională, de a fi sau a nu fi. Îndrăzniţi, pentru

Dumnezeu! Veţi fi urmaţi… Garibaldi s-ajurat să vă vină în ajutor".

Chemarea lui Mazzini însufleţi pe patrioţii din

Sicilia, care luară hotărârea să dezlănţuie răscoala. În fruntea răsculaţilor se afla un om din popor, muncitorul Francesco Riso. În zorii zilei de 4 aprilie 1860.

Riso, însoţit de şaptesprezece tovarăşi, dădu semnalul revoltei. Pornind dintr-o ascunzătoare din apropierea mănăstirii de la Goncia, răsculaţii năvăliră în Palermo; locuitorii puseră mâna pe arme. Trupele guvernamentale deschiseră focul asupra răsculaţilor şi, într-o luptă inegală, răscoala fu reprimată în sânge. O bună parte dintre răsculaţi se retrase în munţi în aşteptarea lui Garibaldi. Revolta se extinse totuşi în câmpiile paâermitane, iar în alte provincii începură să se constituie grupuri înarmate. La 8 aprilie, o demonstraţie care a avut loc la Messina a fost de asemenea înăbuşită. În pofida acestui fapt, în ziua de 13 aprilie avură loc alte demonstraţii îndreptate împotriva regimului de la Palermo, iar la 18 aprilie se încinse o încăierare sângeroasă între soldaţii bourboni şi grupuri de ţărani şi patrioţi, în localitatea Carini. În acest răstimp debarcă pe ascuns în insulă, după un exil de unsprezece ani.

Rosaiino Pilo. El străbătu împreună cu câţiva prieteni întreaga Sicilie pentru a însufleţi pe răsculaţii retraşi în munţi şi a întreţine efervescenta revoluţionară, anunţând tuturor că „*Garibaldi viene*".

Condotierul

La începutul lui aprilie, Garibaldi se găsea la

Torino. Aici îi sosiră primele veşti despre mişcarea insurecţională din 4 aprilie de la Palermo. Se părea că, în sfârşit, se apropiase momentul acţiunii. De aceea se adresă „*Fondului pentru un*

milion de puşti”.

şi ceru să i se trimită bani la Genova. În acelaşi timp căzu de acord cu prietenul său. G.B. Fouché, director al Societăţii de navigaţie *Ruhatlino*, să i se închirieze unul sau două vase ale societăţii, după cum va avea nevoie.

Trecând peste resentimentele personale şi desigur sfătuit şi de cei din jur, el se adresă şi lui Cavour, în speranţa că va obţine oameni şi armament, pe de o parte şi ajutor diplomatic, pe de alta. El propuse ca expediţia din Sicilia să se desfăşoare sub patronajul

Casei de Savoia. Atât regele, cât şi Cavour se declarară de acord, dar, ca şi în alte împrejurări, guvernanţii de la Torino, temându-se de omul cu cămaşă roşie, căutară să-i pună tot felul de stavile. În jurul său se desfăşura cu perfidie jocul dublu al sprijinirii în vorbe şi al subminării în fapte. Când solicită regelui să ia în expediţia proiectată regimentul piemontez, pe care-l comanda Sacchi, camaradul său de arme din America şi Italia, cererea îi fu respinsă. E drept că răspunzând apelului său, Cavour îl sprijini să obţină din partea

Societăţii Naţionale o mie de puşti, dar nu erau modernele carabine achiziţionate din Anglia din fondul celor „un milion de puşti”, ci nişte flinte vechi, demodate. La indicaţia discretă a guvernului, armele moderne fuseseră sechestrate la Milano de către guvernatorul Lombardiei. Garibaldi ştia însă că o simplă telegramă de-a lui Cavour ar fi fost suficientă pentru a

Mircea Pădureleanu se ridica sechestrul şi a obţine mia de carabine, cu ajutorul cărora 1.000 de patrioţi italieni să înfrunte armata de 100.000 de oameni a Regatului celor Două

Sicilii. Dar nu se lăsă descurajat, ci continuă cu îndârjire sporită pregătirea expediţiei.

Pe neaşteptate, se răspândi însă vestea că în Sicilia revolta fusese înfrântă. Garibaldi şovăi. Oare încercarea lui nu va fi o aventură disperată, sortită unui sfârşit tragic? „Ar fi o nebunie să ne ducem – spunea el cu adânc regret – acum când totul pare că s-a sfârşit”. Dar noi vesti arătau că în munţi răsculaţii continuau lupta, în timp ce pretutindeni în insulă focul revoluţiei mocnea. Toate acestea îi dădură

îndemnul să acţioneze. Pregătirile se desfăşurau acum într-un ritm febril. În ultimele zile din aprilie şi în primele zile ale lui mai începură să sosească la Genova, deşi în grupuri nu prea mari, tineri şi vârstnici din toate provinciile din nord, care răspundeau chemării lui Garibaldi.

Mulţi dintre ei erau veterani şi luptători din ’48, ’49 şi

’59 care îşi dăruiseră toată energia şi elanul tinereţii în luptele de la Roma, de la Varese şi Como. Garibaldi îşi stabilise cartierul general în vila Spinola, nu departe de Genova, în partea de răsărit a acestui oraş.

Aici a fost pregătit planul invaziei.

În ziua de 5 mai 1860, populaţia genoveză se găsea într-o stare de mare agitaţie. Toată lumea ştia că în noaptea aceea o mie de voluntari gări bal dieni vor pleca în îndrăzneaţă lor încercare. Numai guvernul piemontez părea că nu ştie şi nu vede nimic. Atitudinea cercurilor conducătoare era confuză şi plină de duplicitate. În fond, atât regele, cât şi Cavour erau

Condotierul interesaţi să anexeze Sudul la regatul Sardiniei. Dar se fereau să acorde sprijin expediţiei din teamă ca puterile occidentale ar putea să intervină în sprijinul lui Francisc al II-lea. Pe de altă parte, dacă această acţiune urma să fie înfăptuită de voluntarii lui Garibaldi şi nu de către armata regulată, unitatea Italiei nu s-ar mai fi făcut în folosul clasei dominante, cum intenţionau cercurile conducătoare ale Piemontului.

Fără să o sprijine efectiv, nu îndrăzneau totuşi să se opună făţiş expediţiei lui Garibaldi, întrucât întreaga acţiune se bucura de o mare popularitate în rândurile maselor.

Garibaldi era însă străin de astfel de interese meschine; el îşi păstrase libertatea de a acţiona în virtutea convingerilor sale personale. În noaptea de 5

spre 6 mai, Bixio simula că pune stăpânire prin violenţă, în portul Genova, pe două vase – *Lombărdo* şi

Piemonte. De fapt, această acţiune era făcută cu consimţământul Societăţii de navigaţie Rubatino, proprietara vaselor respective. După ce navele fură îndreptate în largul mării, în toiul nopţii, luminate de

razele unei luni pline, treizeci de bărci încărcate cu oameni şi materiale părăsiră coasta în apropierea satului pescăresc Quarto, îmbarcându-se pe *Lombărdo* şi *Piemonte*. Erau aproape 1200 de voluntari. Printre ei, în afară de Nino Bixio, care a fost unul dintre principalii conducători ai expediţiei, se mai găseau şi Crispi, colonelul Tiirr, La Masa, fraţii Cairoli, Sirtori, Mosto şi alţii. Pe bord se mai afla şi soţia lui Crispi – unica femeie din cadrul expediţiei, care a luat parte la primele lupte ca infirmieră.

Mircea Pădureleanu

Aceste clipe tulburătoare, când o mie de oameni întreprindeau cea mai surprinzătoare şi eroică încercare din frământata istorie a Italiei, sunt evocate în paginile memorialistice ale lui Garibaldi: „Pretutindeni unde sunt fraţi italieni care luptă pentru libertate, acolo trebuie să alergăm, spuneaţi voi. Şi aţi venit fără să vă întrebaţi dacă duşmanii pe care îi avem de înfruntat sunt numeroşi, dacă numărul voluntarilor e suficient de mare sau dacă mijloacele sunt îndestulătoare pentru această acţiune grea. Aţi alergat neiuând în seamă intemperiile, lipsurile de tot felul, primejdiile cu care duşmanii şi aşa-zişii prieteni vă barau drumul. În zadar oamenii Bourbonilor veneau cu flota lor numeroasă, strângând într-un cerc de fier Sicilia nerăbdătoare să se elibereze de jugul lor şi brăzdau Marea Tireniană în toate direcţiile, încercând să vă scufunde în adâncurile ei!…

Navigaţi, navigaţi fără teamă, *Piemonte* şi *Lombardo*, nobili cărăuşi ai unei minunate oşti. Istoria, în ciuda calomniei, îşi va aminti de numele vostru şi când supravieţuitorii celor o mie, reîntorşi la vetrele lor, vor povesti urmaşilor fabuloasa faptă la care avură cândva cinstea să participe, ei vor avea grijă să amintească tineretului înmărmurit numele glorioase ale celor ce au alcătuit această expediţie nemaiîntâlnită”.

Lombardo şi *Piemonte* continuată drumul lor neobişnuit pe o mare frământată. Ajunşi în dreptul coastei romane, se constată că una dintre bărci, cu care s-a făcut transbordarea pe cele două vase, nu ajunsese la destinaţie. Era tocmai barca care transporta muniţiile. Situaţia era gravă: 1.000 de puşti, dar niciun gram de pulbere. Să se

înapoieze? Peste puCondotierul ţintă. Garibaldi îl chemă pe aghiotantul său, colonelul

Turr;

„— Ai fi gata să debarci pe teritoriul inamic, chiar dacă rişti să fii împuşcat?

— Bineînţeles. Dar în ce scop?

— Ca să obţii muniţii de la guvernatorul fortăreţei Orbetello la douăsprezece mile de coastă”.

Lombardo şi *Piemonte* acostară la capul Talamon. Colonelul Turr debarcă şi, ajungând la fortăreaţa Orbetello, îl convinse pe comandant să cedeze voluntarilor cartuşe, praf de puşcă, o sută de carabine şi cinci tunuri vechi şi uzate, care puteau figura într-un muzeu militar. Garibaldi profită de împrejurarea că a acostat în dreptul Statului papal şi întreprinse o diversiune menită să deruteze lumea asupra adevăratelor sale intenţii. El debarcă o companie sub comanda lui

Zambianchi, care porni către Statul papal. *Lombardo* şi *Piemonte* îşi confirmară drumul spre sud, dar ocolind ruta maritimă obişnuită, pentru a evita vasele de război napolitane. Pe bord domnea o mare însufleţire, dar şi preocuparea pentru zilele ce vor veni. Această mie de voluntari trebuia să înfrunte o armată de o sută de ori mai numeroasă, înzestrată din plin cu artilerie şi cavalerie şi sprijinită de o flotă puternică militară.

Pe vase se desfăşura o intensă activitate de organizare. Cei 1087 de voluntari care mai rămăseseră după debarcarea detaşamentului lui Zambiachi fură organizaţi în opt companii de infanterişti, artilerie şi carabinieri genovezi. Bixio şi Carini aveau comanda a câte patru companii. Se stabili statul major şi fură alese douăzeci şi trei de călăuze, câte două, trei de companie, dintre oamenii care cunoşteau locurile din

Mircea Pădureleanu

Sicilia sau erau capabili să se orienteze rapid în diferite împrejurări.

La 11 mai, după o călătorie de şase zile şi şase nopţi, fură atinse coastele Siciliei, în dreptul portului

Marsala. Garibaldi, care se gândise să debarce în apropiere de Sciacca, se hotărî să intre în portul Marsala, pentru a evita posibilitatea de a fi interceptat de navele inamice în timpul ocolirii insulei. În port în plină zi, era o liniște deplină. Nici urmă de nave inamice. De fapt, cu câteva ceasuri înainte două crucișătoare napolitane părăsiseră portul, pornind în larg, spre a supraveghea coastele.

Începu debarcarea. În mai puțin de două ore, aproape șapte sute de oameni debarcară cu echipamentul lor, sub privirile uluite ale echipajului a două vase de război engleze care staționau în port. Într-adevăr părea surprinzător cum reușiseră să încapă atâția oameni în cele două mici vapoare, *Lombardo* și *Piemonte*. Între timp, la orizont se iviră cele două crucișătoare napolitane, cărora li se dăduse de veste despre sosirea detașamentului lui Garibaldi. Ele îndreptară focul asupra vaselor garibaldiene. Tirul lor însă nu ajungea departe, așa încât bombardamentul nu reuși decât să înspăimânte populația, fără să pricinuiască pagube serioase. Căpitanul uneia dintre navele de război engleze, aflate în port, intră în legătură cu unul din crucișătoarele napolitane, pentru a proteja colonia britanică din localitate. Acesta ceru să se respecte magazinele și clădirile engleze din oraș, care înălțaseră steagul englez. Acest mic răgaz fu folosit de Garibaldi pentru a debarca ultimele detașamente ce mai rămăseseră la bord. Vasele napolitane trebuiră să se

Condotierul mulțumească să-l remorcheze pe *Piemonte*, golit de trupe și material, și să asiste dezamăgite la scufundarea lui *Lombardo*, căruia ultimii voluntari debarcați i-au făcut spărturi, pentru ca apa să pătrundă în cală.

A doua zi, în zori, cele opt companii porniră în marș forțat spre Palermo. La 13 mai, din Salemi, Garibaldi adresă populației un manifest prin care își asuma dictatura în Sicilia, considerând, așa cum glăsuia manifestul, „că în timp de război puterile civile trebuie să fie concentrate în mâna unui singur om”. Declarându-se dictator al Siciliei, Garibaldi făcea un pas politic de o însemnătate covârșitoare. Această calitate asigura, e adevărat, unitatea conducerii operațiunilor militare, dar în același timp îi permitea să treacă la înfăptuirea reformelor cu

caracter democratic pe care le considera necesare.

Vestea sosirii voluntarilor garibaldieni Străbătea pe căi nevăzute insula. Toată ura, toată amărăciunea, toate suferinţele şi lacrimile acumulate timp de veacuri de către ţăranii sicilieni îşi cereau acum dreapta răzbunare. Luând armele în mâini, poporul alerga în întâmpinarea cămăşilor roşii, netezind astfel drumul celor „O Mie" către eliberarea întregii Sicilii. Se alăturară voluntarilor ţărani sosiţi din diferite părţi ale insulei, însufleţiţi de dorinţa de a lupta pentru libertatea şi unitatea italiană. Garibaldi privea cu satisfacţie această mare mişcare populară revoluţionară, pe care de altfel se şi bazase când a întreprins expediţia şi care era reazemul său de nădejde. Frământaţi de tendinţe regionaliste şi autonomiste, sicilienii erau acum pentru unitatea italiană. Aceasta se datora activităţii îndelungate şi perseverente a mazzinienilor, care tre'

Mircea Pădureleanu ziseră şi cultivaseră în sânul maselor populare conştiinţa naţională.

În zilele de 13 şi 14 mai, circa 1.000 de oameni veniră la Salemi să îngroaşe numărul voluntarilor.

Mulţi soseau călare, îmbrăcaţi cu piei de capre, purtând în şa puşti străvechi cu pietre sau cu *tromboni*, un fel de flinte scurte cu ţeava conică şi care se încărcau cu mai multe gloanţe deodată.

Între timp, la Palermo şi Neapolc domnea o activitate febrilă. Întreaga armată a regatului Bourbonilor fu pusă pe picior de război. Generalul Landi, comandantul trupelor napolitane din acel sector militar al

Siciliei, primi însărcinarea să iasă în întâmpinarea garibaldienilor şi să-i nimicească. Pentru a ajunge la Palermo, Garibaldi nu avea decât un singur drum, care trecea prin localitatea Calatafimi. Acolo îl aştepta generalul Landi, cu 3.000 de infanterişti şi cu importante detaşamente de cavalerie şi artilerie. În acel loc urma să se desfăşoare una dintre bătăliile cele mai sângeroase ale campaniei din Sicilia.

Locul întâlnirii celor doi adversari era un teren uşor accidentat „în terase. Coborând panta abruptă, trupele napolitane deschiseră

focul asupra voluntarilor. Infanteriştii garibaldieni, tară a mai aştepta vreun ordin, trecură la contraatac. Neluând în seamă tirul concentrat al carabinelor moderne ale inamicului, înaintară pas cu pas – în ciuda pierderilor de oameni – spre terenul râpos. Se încinse o bătălie înspăimântătoare. Fiul lui Garibaldi, Menotti, care purta steagul, fu rănit la o mână. Cel care prelua drapelul fu omorât.

Un al treilea stegar fu şi el ucis. În şarjele la baionetă, conduse cu o frenezie nemaipomenită de Tiirr, Bixio.

Condotierul

Schiapini, inamicul primi lovituri grele; dar pierderile din rândul voluntarilor erau de asemenea mari. Garibaldi îşi dădea seama că trupele sale se află într-o situaţie critică, deoarece, slab înarmate, trebuia să facă faţă unor forţe superioare ca număr, sprijinite de artilerie şi primind mereu întăriri din spate. De aceea hotărî să se avânte în luptă în fruntea oamenilor săi. Voluntarii urcară panta care se îngusta mereu, oferind o ţintă uşoară inamicului. Erau momente de grea încercare. Apropiindu-se de Garibaldi, Bixio îi spuse:

„— Generale, mă tem că va trebui să ne retragem.

— Aici făurim Italia sau murim", îi răspunse Garibaldi tăios. Cuvintele lui ajunseră repede din gură în gură până la ultimul luptător.

Voluntarii îşi adunară forţele într-un ultim efort şi înfruntând focul ucigător al inamicului înteţiră atacul la baionetă, cucerind treptat terenul. În faţa unei asemenea ofensive sângeroase, rezistenţa morală a napolitanilor scăzu. Trupele lui Landi intrară în panică şi începură să se retragă. Această bătălie inegală a durat peste şapte ore. Mulţi ofiţeri şi soldaţi fură scoşi din luptă.

A doua zi, trupele lui Garibaldi se odihniră pentru a-şi reface forţele. Între timp, rândurile lor se îngroşară prin sosirea detaşamentului de partizani conduşi de La Porta, care luptase timp de două luni în munţi şi acum îşi unea forţele cu garibaldienii, pentru a desăvârşi eliberarea Siciliei.

Trupele lui Landi, demoralizate, se retrăgeau în mare grabă. Pe drum ele fură atacate cu o ură pătimaşă de populaţia din Partinico şi de grupuri locale de

Mircea Pădureleanu răsculaţi, care prinseseră şi mai mult curaj după bătălia de la Calatafimi. Cu rândurile decimate, soldaţii bourboni se îndreptau spre capitala Sici Hei. Dar răgazul pe care-l aveau era de scurtă durată. Voluntarii garibaldieni, sprijiniţi de detaşamentele tot mai numeroase de ţărani care li se alăturau pe parcurs, erau hotărâţi să facă pasul cel mare: să cucerească Palermo şi să elibereze întreaga insulă.

Coloanele armatei populare porniră în marş spre

Palermo. Întâia etapă era Alcamo. Aici Garibaldi, făcând uz de împuternicirile sale de dictator, luă primele măsuri de ordin administrativ care mărturiseau ataşamentul şi înţelegerea sa pentru năzuinţele italienilor. Prin decretul din 17 mai dispuse să se anuleze impozitul pe măcinat, totodată luă măsuri pentru aprovizionarea satelor şi oraşelor cu alimente.

Coloana porni mai departe. Ajunse până la pasul

Renna, de unde garibaldienii avură priveliştea oraşului Palermo – marea lor ţintă. Dar la Palermo erau

21.000 de soldaţi ai regelui Francisc al II-lea, comandate de generalul Lanza, fortăreţe dotate cu artilerie puternică, precum şi flota napolitană.

Garibaldi elabora cu multă chibzuinţă planul de acţiune. îşi dădea seama că un atac frontal asupra oraşului ar fi însemnat o adevărată sinucidere. Ofensiva trebuia să fie îndrăzneaţă şi abilă, totodată, aşa încât să nu se transforme într-un asediu prelungit. În acelaşi timp, declanşarea unei mişcări insurecţionale chiar în interiorul capitalei siciliene ar fi uşurat sarcina voluntarilor.

Condotierul

Tactician talentat, capabil să conducă nu numai luptele de partizani, dar chiar şi operaţiuni de anvergură, Garibaldi hotărî să-şi îndrepte trupele prin potecile neumblate ale lanţului de munţi care înconjurau oraşul, iar printr-o serie de atacuri şi de retrageri simulate în diferite puncte ale dispozitivului de luptă inamic să deruteze armata bourbonă, pătrunzând apoi pe neaşteptate în capitala insulei, prin una dintre porţile mai puţin apărate.

La indicaţia sa, oamenii lui Rosalino Pilo, care se menţinuseră în tot acest timp în munţii din jur, aprinseră focuri pe înălţimile ce dominau oraşul. Populaţia capitalei Siciliei trebuia să ştie că „*Garibaldi viene*”. Între timp, trupele generalului comandant executară un marş dramatic prin potecile pustii şi sălbatice ale munţilor. Fură nevoiţi să se înhame zeci de voluntari ca să tragă după ei tunurile şi să transporte pe înălţimi 4.000 de puşti; trebui să se târască şi să se caţere pe stânci, să străbată o trecătoare mai grea decât cea de la San-Bernard şi, la capătul unei curse istovitoare, să atingă vârful Pizzo del Fico, de unde se zărea în sfârşit capitala insulei.

Acolo, în munţi, Garibaldi, ţinu cu colaboratorii săi apropiaţi o consfătuire, la care participă şi Crispi, conducătorul mişcării de rezistenţă din Sicilia. Se luă hotărârea ca Orsini, unul din comandanţi, însoţit de un număr redus de ostaşi şi de cele câteva tunuri demodate, care constituiau întreaga artilerie garibaldiană, să se deplaseze pe câmpia din faţa oraşului Palermo. Era de fapt o mişcare menită a deruta pe inamic.

Oamenii lui Orsini porniră spre locul indicat şi, ridicând şi populaţia la luptă, executară câteva atacuri şi

Mircea Pădureleanu mulate, retrăgându-se apoi în direcţia văii Corleone.

Prin această manevră urmăreau să pună pe urmele lor un număr cât mai mare de trupe inamice pentru a le scoate din oraş. Organizată cu multă abilitate, acţiunea reuşi pe deplin; zece mii de soldaţi bourboni sub comanda lui Von Meckel fură atraşi la Prana, dincolo de lanţul de înălţimi care traversează Sicilia şi desparte Conca d’Oro – valea oraşului Palermo – de valea

Corleone. Forţele armate ale garnizoanei Palermo erau astfel diminuate. De la nişte ofiţeri de marină străini, Garibaldi află că oraşul e înţesat de trupe şi apărat din toate părţile, cu excepţia zonei de sud-est, acolo unde se aflau porţile Termini şi Sant-Antonio.

Era hotărât să încerce un atac fulgerător, deşi nu-i mai rămăseseră decât 750 de voluntari, dintre aceia cu care pornise din Quarto. îl urmaseră în schimb

3.000 de ţărani, e adevărat slab înarmaţi şi lipsiţi de instrucţie militară, dar care însemnau totuşi o forţă efectivă. Un alt factor, pe care nu-l neglija nicio clipă, era faptul că în oraş clocotea ura împotriva regimului monarhic. Analizând cu luciditate situaţia militară, Garibaldi se hotărî să pornească fără întârziere atacul.

În zorii zile de 27 mai, voluntarii, precedaţi de escadra de „piciotti" sicilieni, coborâtă prin albia prăpăstioasă a unui pârâu secat. Ajunşi la podul Amiralităţii, aşezat pe râul Oreto, fură întâmpinaţi de artileria trupelor napolitane. Două companii ale lui Bixio şi carabinierii genovezi izbutiră însă să ocupe podul şi forţară inamicul să se retragă în debandadă spre

Palermo. Drumul către poarta Termini era liber. Dar acolo poziţia era apărată de o baricadă înaltă, îndără-Condotierul tul căreia erau masate trupele napolitane, iar artileria vaselor de război din port şi tunurile aşezate la poarta

Sant-Antonio deschiseseră un foc ucigător. Totuşi printr-un asalt impetuos, voluntarii izbutiră să distrugă baricada şi pătrunseră în cartierele mărginaşe ale oraşului, unde populaţia îi întâmpină cu un entuziasm de neînchipuit.

În fruntea trupelor, călare pe un cal alb, Garibaldi străbătea străzile întortocheate de la periferia oraşului Palermo, pe care soldaţii bourboni nu puteau să-l apere casă cu casă. Acum trebuia desăvârşită ocuparea capitalei Siciliel. Numai că trupele credincioase regelui Francisc al II-lea erau masate în castelul fortificat din apropierea capitalei siciliene, iar flota napolitană se afla în port şi dispunea de suficiente forţe pentru a strivi mâna de voluntari şi armata populară cu armamentul ei improvizat, care pusese stăpânire pe oraş.

Vestea intrării voluntarilor în oraş descătuşa însă iniţiativa şi avântul italienilor din oraş. Locuitorii alcătuiră detaşamente de voluntari, care se alăturară trupelor eliberatoare. Arme nu erau, dar cetăţenii oraşului, hotărâţi să apere cu preţul vieţii libertatea proaspăt dobândită, le improvizau din orice. Ataşamentul populaţiei siciliene faţă de voluntari a sporit considerabil după decretul pe care Garibaldi l-a dat la 2 iunie şi care prevedea împărţirea pământurilor comunale

între ţărani. Voluntarii garibaldieni, sprijiniţi de populaţia din Palermo… ridicară peste tot baricade. Se desfăşură o ofensivă neîntreruptă asupra trupelor generalului bourbon Lanza. Cercul de fier se strângea tot mai mult în jurul trupelor napolitane, iar lipsa de aii

240 Mircea Pădureleanu mente se făcea din ce în ce mai simţită. În faţa acestei situaţii, Lanza acceptă propunerea amiralului englez

Mundy, de a mijloci un contact cu Garibaldi în vederea încheierii unui armistiţiu.

Lanza scrise lui Garibaldi o scrisoare în termeni umili, invitându-l să se întâlnească cu el pe bordul vasului amiral englez. La primirea acestei veşti, Garibaldi fu surprins şi copleşit. El ştia cât de rărite erau rândurile trupelor sale; ştia că aproape nu mai dispunea de muniţii. Propunerea era cum nu se poate mai bine venită. Două ore mai târziu, pe puntea vasului amiral englez *Hannibal*, fu semnat un armistiţiu. Nu era decât un răgaz de 24 de ore. Reîntors la Palermo.

Garibaldi căută să profite de scurta perioadă de încetare a focului, pentru a lua măsuri în vederea reluării luptelor. Seara vorbi mulţimii de la balconul palatului

Pretorio. Entuziasmul locuitorilor vădea voinţa neclintită de luptă. Întreaga populaţie din Palermo se considera mobilizată. Fără odihnă, bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni strângeau muniţii risipite, confecţionau arme.

În faţa unei atari situaţii, generalul. Lanza îi comunică lui Francisc al II-lea că nu va putea recuceri capitala Siciliei decât prin bombardarea şi distrugerea ei totală. Regele dispuse să se prelungească armistiţiul cu încă două zile, pentru ca apoi dându-şi seama de neputinţa armatei sale în faţa mişcării populare să-i ordone lui Lanza să părăsească Palermo.

În dimineaţa zilei de 7 iunie, cei 20.000 de oameni ai armatei napolitane începură retragerea spre poalele muntelui Pellegrino.

Condotierul

Coloanele nesfârşite ale celor învinşi treceau prin faţa a două mici detaşamente de voluntari comandate de Menotti şi Tiirr. Unul

dintre comandanţii napolitani, generalul von Meckel, ofiţer elveţian în slujba lui Francisc al II-lea, privind sfidător pe Bixio, care venise tocmai atunci să asiste la scurgerea coloanelor napolitane, îi spuse cu un ton de ameninţare:

„Ne vom revedea în curând!" „Ne vom revedea negreşit, la Neapole!" îi replică cu calm şi umor Bixio, ducând degetul la chipiu în semn de salut.

O bucurie fără margini cuprinse pe voluntari şi locuitorii din Palermo. Sub un cer limpede, în arşiţa zilei de iunie, populaţia dansa pe străzi. Tricolorul italian flutura la fiecare fereastră. Cetăţenii din Palermo începură dărâmarea fortului de la Castellamare, care reprezenta pentru sicilieni ceea ce fusese Bastilia pentru parizieni. Din acest fort, tirania Bourbonilor ţinuse atâta vreme sub ameninţarea tunurilor sale populaţia capitalei siciliene.

Garibaldi ocupă trei încăperi ale palatului regal:

O cameră pentru audienţe, în care dormeau şi cei trei ofiţeri de ordonanţă ai săi; o odăiţă pentru el şi una pentru secretarul său, trăind cu o soldă cu 10 lire pe zi.

Trebuia să se profite de scurtul răgaz pe care-l oferea încetarea temporară a operaţiunilor militare, pentru a se trece la aplicarea decretului din 2 iunie. În acest scop era necesară o reorganizare a administraţiei civile şi crearea unui nou aparat administrativ. Sicilia fu împărţită în douăzeci şi patrii de districte, conduse de câte un guvernator. În sarcina lui cădea obligaţia să împrospăteze cu elemente noi vechile consilii comunale. Organele administraţiei locale tre'

Mircea Pădureleanu buia să vegheze la împărţirea pământurilor comunale.

Măsura luată de Garibaldi stârnise o însufleţire deosebită în rândul ţărănimii şi a. păturilor cu vederi mai avansate. Populaţia vedea în acest act de dreptate socială realizarea concretă a acelor năzuinţe pentru care luptase în 1848 şi nădăjduise zadarnic că se vor realiza în perioada dintre '48 şi '60. Acest decret a creat în masa ţărănimii o stare de spirit favorabilă acţiunii eliberatoare şi ideii de unitate.

Totuşi, odată cu preluarea puterii, burghezia a început să-şi

manifeste oportunismul faţă de mişcarea şi revendicările maselor. Franceseo Crispi, şeful departamentului interne., care de pe atunci s-a afirmat ca unul din exponenţii politicii burgheziei şi aristocraţiei moderate, apelase la marii proprietari, pe care îi numise în posturi de guvernatori. Elementele burgheze şi aristocratice, deţinătoare ale posturilor-cheie în noua administraţie: „au depus toate eforturile pentru a limita şi diminua acţiunile politice ale popularului dictator. Sprijinul pe care-l dăduse ţărănimea în acţiunea sa eliberatoare demonstra limpede ca reformele democratice trebuia adâncite pentru a veni în întâmpinarea aspiraţiilor sărăcimii oraşelor. Acest lucru nu s-a făcut însă. Dictatura populară a lui Garibaldi a fost lipsită de un program închegat de reforme sociale. Nu a fost rezolvată problema dreptului asupra pământului în care ţărănimea siciliana şi calabrează era atât de interesată. împroprietărirea a constat de fapt în împărţirea unor loturi relativ restrânse din pământurile comunale. Însă, chiar şi aşa ciuntite, măsurile lui

Garibaldi au întâmpinat o împotrivire înverşunată din

Condotierul partea nobililor sau proprietarilor burghezi, fapt ce a slăbit lupta revendicativă a ţărănimii.

Ştirile ce vesteau succesele garibaldienilor în Sicilia stârniră o mare frământare în sânul guvernului şi la curtea regală din Torino. Ei lăsaseră pe Garibaldi să acţioneze liber atâta vreme cât sortii de izbândă în

Italia meridională erau nesiguri şi când nu se cunoştea care va fi reacţia puterilor occidentale. Acum situaţia era cu totul diferită. Regatul celor Două Sicilii suferise o înfrângere serioasă şi unirea provinciilor din sudul Italiei la Regatul Sardiniei se impusese cu necesitate. Era momentul să i se acorde lui Garibaldi un anumit sprijin, pentru a-i da posibilitatea să continue lupta. În acelaşi timp, urmăreau cu mare atenţie desfăşurarea evenimentelor, deoarece acţiunile acestui dictator puteau deveni la un moment dat primejdioase pentru interesele burgheziei piemonteze şi prin urmare trebuia înfrânte la timp.

Din Genova fu expediată o încărcătură de arme şi muniţii, iar

Medici, vechiul tovarăş al lui Garibaldi, primi împuterniciri să vină în ajutorul său cu 3500 de noi voluntari, Sprijinindu-l pe Garibaldi în desfăşurarea operei începute, Victor Emanuel şi Cavour respingeau însă reformele democratice pe care Garibaldi le introdusese în Sicilia. îi alarma şi faptul că întreg poporul se ridicase la luptă împotriva Bourbonilor. Era o subminare periculoasă, după părerea lor, a respectului faţă de instituţia monarhiei şi care putea deveni un exemplu contagios. Nu le convenea nici faptul că Garibaldi se proclamase dictator al Siciliei, chiar dacă o făcuse în numele regelui Victor Emanuel. Îndeosebi

M ircea Pădureleanu acest ultim aspect îl preocupa pe Cavour, care scrisese prietenului său, liberalul toscan Ricasoli: „Împart întru totul temerile dumitale asupra consecinţelor unei dictaturi garibaldiene. Vom face tot ce ne stă în putinţă pentru ca să o prevenim".

Omul ales pentru această misiune a fost agentul său de încredere, Giuseppe La Farina, cunoscut pentru intrigile sale şi mai ales pentru ura sa împotriva partidului republican. Originar din Sicilia, secretar al

Societăţii Naţionale Italiene, acesta era unul din susţinătorii ideii de hegemonie a monarhiei de Savoia a cărei apologie o făcuse şi în a sa *Istorie a Italiei povestită poporului italian*, publicată între 1846-1852.

Chiar înainte de plecarea lui Garibaldi în Sicilia.

La Farina căutase să acopere de ridicol şi insulte întreprinderea unei asemenea expediţii. După succesul surprinzător al voluntarilor şi căderea oraşului Palermo, La Farina s-a grăbit să ajungă în Sicilia, înarmat cu o scrisoare din partea lui Cavour, care îl împuternicea să preia în numele regelui administraţia Siciliei, imediat după eliberarea ei.

Cu toată comportarea sa dubioasă, la început

Garibaldi l-a primit prietenește. Mai târziu însă, dându-şi seama de manevrele pe care le ţesea, dădu ordin ca acest intrigant împreună cu cei doi agenţi bonapartişti, Criscelli şi Totti, trimişi în acelaşi scop, să fie expulzaţi de pe pământul sicilian. Acest gest însemna o adâncire

şi mai mare a contradicţiilor dintre dictatorul sicilian şi Cavour. Profund nemulţumit, dar în imposibilitate de a acţiona în vreun fel, şeful cabinetului de la Torino hotărî să stea într-o atentă expectativă pentru a prinde momentul potrivit când îl va puCondotierul tea îndepărta şi, odată cu aceasta, să poată stăvili şi revendicările fireşti ale populaţiei locale şi. În primul rând ale ţărănimii din Sicilia.

Garibaldi n-a înţeles din prima clipă că guvernanţii de la Torino unelteau ca unitatea Italiei să se facă în folosul burgheziei şi aristocraţiei. Acest fapt a constituit izvorul multor suferinţe pentru poporul italian în anii de mai târziu.

Eliberarea Siciliei era însă un fapt îndeplinit.

Ultimele detaşamente ale trupelor napolitane părăseau insula, îndreptându-se spre continent.

În capitala regatului, la Neapole, domnea o atmosferă grea, apăsătoare. Pierderea Siciliei făcea iminent atacul lui Garibaldi asupra sudului peninsulei italiene, unde populaţia aştepta cu înfrigurare sosirea eliberatorului. Regele Francisc al II-lea încerca soluţii disperate pentru a-şi salva coroana. Căutând să-şi câştige simpatia maselor, el reintroduse Constituţia din

1848 şi puse în libertate deţinuţii politici, permiţând totodată reîntoarcerea în ţară a exilaţilor. Totul era însă zadarnic. Forţele democratice profitau de minimumul de libertăţi ce li se acordase pentru a grăbi şi mai mult lichidarea monarhiei. Presa putea în sfârşit să denunţe toate fărădelegile guvernului şi să întărească spiritul revoluţionar al maselor. Garda Naţională era pe cale să se organizeze. Francisc al II-lea mai încercă o ultimă manevră, de data aceasta pe plan diplomatic: el propune o alianţă Piemontului. Dar pentru guvernul din Torino această ofertă nu mai prezenta acum interes. Cavour acceptă în principiu ideea alianţei, dar făcu totul pentru a tergiversa cât mai

Mircea Pădureleanu mult tratativele. Acum nu se mai punea problema unei alianţe, ci a unirii la Piemont a sudului Italiei.

Eliberarea oraşului Palermo a trezit în întreaga

Italie un uriaş val de entuziasm. Lombardia, Piemontul, Toscana erau în efervescenţă. Din toate părţile se îndreptau voluntari spre

Sicilia. În timp de trei luni.

20.000 de voluntari îmbarcaţi din Geneva şi Livorno îngroşară rândurile forţelor garibaldiene, odată cu noi transporturi de arme şi muniţii.

Între timp trupele de voluntari desăvârşeau acţiunea de eliberare a Siciliei. Colonelul Tiirr porni la

18 iunie cu cinci sute de oameni spre Catania. O săptămână mai. târziu, Bixio ocupă în trecere Prana, Corleone, Girgenti, Terranova, pe coasta de sud a Siciliei, pentru ca, ulterior, să se întâlnească cu detaşamentul lui Tiirr la Catania. Pe de altă parte, Medici pornise la cucerirea nordului Siciliei. Trupele sale aveau să întâmpine însă rezistenţa celor 3.000 de oameni ai generalului napolitan Bosco, însărcinat cu apărarea fortului Miâazzo. Aici avu loc una dintre bătăliile sângeroase ale campaniei din Sicilia.

Garibaldi care tocmai sosise pe mare în nordul insulei în ziua de 14 iulie, prelua personal comanda trupelor. Profitând de o poziţie strategică favorabilă, trupele lui Bosco provocară pierderi grele în rândul voluntarilor. În timpul acestor lupte, Garibaldi, însoţit de un ofiţer al său, Missori, fură încercuiţi la un moment dat de un detaşament inamic. Avu loc o luptă înverşunată şi puţin a lipsit ca dictatorul Siciliei să nu-şi piardă viaţa în aceste împrejurări. În cele din urmă detaşamentul inamic fu pus pe fugă. Trupele lui Garibaldi cuceriră metru cu metru drumul spre fortăreaţa

Condotierul

Milazzo, unde pătrunseră la 20 iulie. Mişcarea revoluţionară triumfase în întreaga insulă. Numai garnizoana din Messina mai rămăsese credincioasă regelui

Neapolelui.

Dar la Neapole domnea panica. Guvernul, apreciind că situaţia era pierdută, hotărî să abandoneze definitiv insula. La 23 iulie, o escadră a flotei napolitane sosi la fortul Milazzo. Generalul Bosco îşi îmbarcă trupele pe vasele trimise, lăsând învingătorilor o bogată pradă de război. Trei zile mai târziu avea loc predarea oraşului Messina unde se aflau imobilizaţi

15.000 de oameni ai armatei napolitane, sub paza vigilentă a trupelor eliberatoare. Mai rezista încă fortăreaţa Messina. Drumul spre Italia continentală, spre

Neapole, era deschis.

Capitolul XII

ELIBERAREA SUDULUI

În timp ce în Sicilia se arbora pretutindeni drapelul cu cele trei culori – roşu, alb, verde – la Torino şi în celelalte capitale europene, evenimentele din sudul Italiei provocau o activitate diplomatică intensă.

Guvernul Piemontului îşi dădea seama că momentul alipirii întregului Regat al celor Două Sicilii sosise.

Şovăia însă, temându-se să nu indispună pe Napoleon al III-lea, care avea o atitudine favorabilă faţă de menţinerea unui stat bourbonic în sudul Italiei, şi de aceea se menţinea într-o poziţie echivocă. Victor Emanuel se desolidariza de acţiunea garibaldienilor, trimiţând un emisar al său la Milazzo pentru a-i înmâna dictatorului sicilian o scrisoare prin care îi cerea să nu întreprindă debarcarea pe continent. Garibaldi nu înţelegea însă să se supună unei asemenea dispoziţii care îl obliga să abandoneze cuceririle dobândite prin atâtea sacrificii: „Situaţia actuală din Italia, suna răspunsul lui, nu-mi îngăduie să şovăi; populaţia mă cheamă; mi-aş încălca îndatoririle şi aş compromite cauza italiană, dacă nu aş da ascultare glasului său.

Permiteţi-mi deci să nu mă supun de data aceasta ordinelor dv…”

Mircea Pădureleanu în acelaşi timp însă, prin intermediul amiralului

Persano, Cavour îi sugera lui Garibaldi că acţiunea începută nu putea fi lăsată ne terminată. Era un joc plin de duplicitate, care nu-l împiedica însă pe eliberator să-şi urmeze calea proprie.

La Londra, ca şi la Paris se duceau tratative diplomatice în vederea trimiterii unei flote franco-britanice, care să-l împiedice pe Garibaldi să treacă strâmtoarea Mcssina. Eliberatorul Siciliei luă însă iniţiativa şi hotărî invazia Calabriei, pentru a pune lumea în faţa

faptului împlinit. Sarcina nu era deloc uşoară.

În strâmtoarea Messina era concentrată întreaga flotă a regatului Neapolelui. Pe celălalt ţărm al strâmtorii se aflau masate importante forţe inamice de infanterie, cavalerie şi artilerie. Cu toate acestea, Garibaldi nu se descumpăni. În noaptea de 8 august, două sute de oameni din detaşamentele sale, comandate de Missori, se strecurară într-o tăcere desăvârşită prin strâmtoare şi debarcă în Calabria. Atacând fortăreaţa Artaiâumara, garibaldienii fură respinşi. Ei îşi găsiră refugiul în pădurile de la Aspromonte, unde li se alăturară numeroşi calabrezi, dornici să lupte în rândurile armatei eliberatoare.

Zece zile mai târziu, Garibaldi se afla la Messina. Armata sa număra acum 20.000 de soldaţi. Un prim detaşament de 3360 de oameni se îmbarcă pe bordul vapoarelor *Torino* şi *Franklin*, puse la dispoziţie de guvernul piemontez, în timp ce forţele napolitane erau concentrate în faţa farului pentru a păzi strâmtoarea, Garibaldi pe *Franklin* şi Bixio pe *Torino* înaintau în liniştea nopţii, spre Melito. Dimineaţa debarcară pe pământul Calabriei. Din nefericire *Torino*

Condotierul a eşuat la mal şi scurt timp după aceea a fost distrus de artileria inamică, în timp ce *Franklin*, printr-un concurs favorabil de împrejurări, reuşi să ajungă cu bine pe ţărmul opus. Trupele lui Garibaldi erau istovite, iar de trei zile nu mai aveau hrană. Unindu-se cu detaşamentul lui Missori, coloanele garibaldiene începură marşul spre interiorul Calabriei, unde în noaptea de 21 august luară cu asalt oraşul Reggio.

Pe când flota napolitană cobora spre sud, transportând trupe în ajutorul garnizoanei din Reggio, lăsând descoperită apărarea strâmtorii în dreptul farului de la Messina, Cozenz debarcă şi el în Calabria cu

1500 de voluntari şi se aruncă în luptă în spatele inamicului, nu departe de Villa San Giovanni.

Presiunea se făcea tot mai simţită în jurul trupelor napolitane. La 23 august, nesocotind ordinele disperate ale comandanţilor, ei aruncară armele şi se predară în masă lui Garibaldi. Generalul primea în rândul armatei sale pe toţi aceia care voiau să i se alăture şi punea în

libertate pe ceilalţi. Vestea că prizonierii de război erau trimişi acasă se răspândi cu iuţeala fulgerului, contribuind la descompunerea disciplinei în rândul trupelor napolitane. Rând pe rând forturile de la Artafiumara, de la Torre Cavallo şi de la Scilla capitulară fără luptă şi, întorcând tunurile împotriva flotei napolitane, deschiseră calea debarcării nestingherite spre continent a grosului armatei garibaldiene.

Focul răzmeriţei se aprinsese în întreaga Calabrie, luând-o înaintea armatei eliberatoare. Revolte asemănătoare avură loc pretutindeni în sud, în Lucania ca şi în Puglia. Scriitorul francez Alexandre Dumas, care însoţea expediţia garibaldiană, apreciază că

252 Mircea Pădureleanu la data de 25 august numărul răsculaţilor numai în

Calabria se ridica la peste 100.000. Din acest moment începe marşul triumfal spre Neapole.

Descompunerea rapidă militaro-politică a regimului bourbonic din Italia de Sud, în momentul sosirii armatei eliberatoare conduse de Garibaldi se explică prin condiţiile social-economice existente în Regatul celor Două Sicilii. Pământul se afla, în proporţie de peste 90%, în proprietatea regelui, a bisericii şi a marilor latifundiari. În regiunile din sud nu existau nici măcar puţinele drepturi şi înlesniri de care beneficiau ţăranii din alte regiuni ale peninsulei, ca de pildă dreptul la păşunat, acela de a-şi procura lemne sau de a lua în arendă terenurile comunale ori ale domeniilor coroanei. Ostilitatea ţărănimii faţă de regimul bourbonic s-a accentuat şi mai mult atunci când acesta a instituit impozitul pe măcinat.

În acest climat socio-politic nu mai apare surprinzătoare adeziunea largă, spontană a maselor ţărăneşti la acţiunea garibaldienilor, nici pasivitatea ţăranilor în uniformă – înrolaţi cu forţa. În armată – şi care nutreau o simpatie adâncă pentru ţelurile expediţiei celor „O Mie". Aşa se explică de ce micile forţe garibaldiene au putut să înfrunte un inamic de zece şi de douăzeci de ori mai numeros. Sub lozinca „Trăiască

Italia – moarte şobolanilor" (şobolanii erau partizanii

Bourbonilor), ţărănimea şi populaţia nevoiaşă din micile centre din sud au sprijinit cu entuziasm acţiunea garibaldienilor, izolând şi slăbind trupei*; napolitane, tăindu-le posibilitatea de a se aproviziona. Au fost aplicate atât tactica războiului de „guerilla", cât şi aceea a insurecţiei. Trecând prin mijlocul acestei pocondotierul pulaţii, drumul lui Garibaldi în această ultimă etapa ţine aproape de domeniul neverosimilului.

În sate, oamenii aprindeau lumânări în faţa portretului eliberatorului: mamele aduceau copiii să fie sărutaţi de el. Ţăranii povesteau cu o fantezie naivă că după fiecare luptă Garibaldi îşi scutura cămaşa şi din ea curgeau gloanţele, care se opriseră de pieptul său invulnerabil, ca de o platoşă de oţel.

Însoţit de câţiva ofiţeri şi ostaşi, Garibaldi trecu călare prin mijlocul a 10.000 de soldaţi inamici, care nu îndrăzniră să-l oprească. El gonea cu mult înaintea avangărzilor pe lunga şosea naţională care leagă strâmtoarea Mcssina de Neapole.

Aproape peste tot era însă precedat de acţiunile revoluţionare ale maselor. Fără a aştepta sosirea garibaldienilor, populaţia din Cosenza luă armele în mâini, dezarma garnizoana locală şi proclamă adeziunea faţă de guvernul dictatorial. Câteva mii de ţărani din Aspromonte, conduşi de Cesare Stoco, se concentrară aproape de podul din Angitola, ca să taie retragerea celor 12.000 de soldaţi ai generalului napolitan Vial, în timp ce trupele lui Garibaldi îl urmăreau din partea opusă. Vial intră în panică şi se îmbarcă doar cu 1.000

de soldaţi, pe singurul vapor pe care îl mai avea la dispoziţie în portul Pizzo. Restul trupelor napolitane, lăsate sub comanda generalului Ghio, fură încercuite de ţăranii lui Cesare Stoco. Avu loc o capitulare necondiţionată, fără să se fi tras niciun foc de armă.

Cele 10.000 de puşti şi douăsprece tunuri capturate erau o pradă de război preţioasă. Ele vor fi de mare folos trupelor garibaldiene, al căror echipament nu

Mircea Pădureleanu era nici pe departe pe măsura entuziasmului şi eroismului lor.

Garibaldi îşi continuă, într-un marş neîntrerupt drumul spre

Neapole. El se grăbea să ajungă cât mai repede în capitală, pentru că își dădea seama că va trebui să preîntâmpine manevrele urzite de cercurile guvernamentale de la Torino.

Și într-adevăr nu se înșela. În timp ce armata populară avansa Irezistibil spre Neapole, agenții lui

Cavour desfășurau o intensă activitate spre a câștiga partizani în rândurile vârfurilor conducătoare ale

Regatului Neapolelui. Temându-se de descătușarea energiei revoluționare a poporului, Cavour voia ca răsturnarea monarhiei Bourbonilor și unirea la Piemont să se facă cu sprijinul aristocrației și burgheziei și nu prin intervenția lui Garibaldi. Emisarii lui Cavour reușiră să atragă de partea lor pe ministrul de interne al Neapolelui, Liborio Romano, precum și pe generalul Nunziata. La 27 august, Cavour scria ministrului plenipolenţiial al Piemontului la Neapole: „Faceți tot ce vă stă în putere pentru ca să evitați dictatura lui Garibaldi". Iar amiralului Persano îi dă indicația

„De a-l reține pe Garibaldi pe cale indirectă cât mai mult cu putință".

Dar Garibaldi nu putea fi reținut de nimic. La 31

august, noaptea, intră în orașul Cosenza, care îl aștepta într-o iluminație feerică. La 3 septembrie se afla la

Sapri, iar două zile mai târziu, la Padula. Pretutindeni populația îi făcea o primire entuziastă.

Armata napolitană era demoralizată, iar comandanții, cunoscând starea de spirit a trupelor, nu îndrăzneau să întreprindă nimic. La Salermo și la Passo

Condotierul di Cava dei Tireni, unde erau cantonați 12.000 de soldați napolitani, 1500 de voluntari de sub comanda lui Tiirr trecură nestingheriți, fără a se trage un singur foc.

Era limpede că Francisc al II-lea nu se putea baza pe armata sa, întrucât trupele urau regimul absolutist, doreau libertatea și unitatea italiană, iar mesagerii acestor năzuințe erau detașamentele garibaldiene. „Nu există o armată napolitană – scriau cronicarii în acele zile. Există numai o armată regală". Lipsită de suport moral, în legătură

cu poporul, ea se frângea în bucăţi la prima încercare serioasă.

Salerno era ultima etapă înainte de intrarea în

Neapole. Cum nu mai era sigur de fidelitatea napolitanilor, regele Francisc al II-lea se văzu silit să părăsească capitala şi să-şi concentreze toate forţele în nordul regatului, în spatele liniei Volturno, protejată de forturile de la Capua şi Gaeta. Credea că astfel va avea mai multe şanse să reziste ofensivei garibaldienilor. La 6 septembrie după ce Francisc al II-lea publică o proclamaţie prin care anunţa că părăseşte capitala, trupele napolitane se puseră în marş spre nord, în direcţia Volturno. Flota militară însă, formată din treizeci şi patru de vase, refuză să-l urmeze pe rege, aşteptând intrarea în oraş a trupelor eliberatoare.

În dimineaţa zilei de 7 septembrie, însoţit doar de câţiva ofiţeri de stat major, Garibaldi intră în capitala regatului, în timp ce avangarda trupelor sale se afla încă la patru kilometri de oraş. Aici i se înfăţişa un tablou de neînchipuit. Întreaga populaţie era pe străzi. Mulţimea îl purtă pe braţe în ovaţii până la o trăsură deschisă. Entuziasmul oamenilor era fără mar

Mircea Pădureleanu gini. Locuitorii se îmbrăţişau râdeau şi cântau, într-o bucurie generală”.

Cu mare greutate Garibaldi ajunse la castelul

Carmina, unde se mai găsea încă un detaşament inamic, dar nimeni nu îndrăzni să deschidă focul. La

Castel Nuovo, trupele din regimentul napolitan îi prezentară armele pentru onor. În sfârşit, ajunse la Palatul Regal. De la balconul palatului, eliberatorul Sudului vorbi mulţimii: o însufleţire de nedescris cuprinse

— Căci Neapole este ca şi Vezuviul din vecinătatea sa. Timp de nenumăraţi ani totul pare cufundat într-un somn adânc, apoi deodată izbucneşte erupţia. Oraş vulcanic, confuz, contradictoriu, pe cale de a intra mereu în fierbere, Neapole n-a încetat niciodată prin istoria şi capacitatea sa artistică să facă parte integrantă din trupul continentului european. În 1808, Napoleon scria fratelui său Joseph că „Neapole se află la capătul lumii”. Poate că, geografic vorbind, avea

dreptate, întrucât la vremea respectivă se călătorea cu diligenta sau cu poştalionul. Dar, din punct de vedere cultural, metropola napolitană se bucura de o moştenire uluitoare. Secolul de aur baroc a înzestrat imensul oraş nu numai cu peste patru sute de biserici, ci şi cu un patrimoniu artistic nepreţuit, deşi lăsat deseori în paragină. Iar mulţimea de palate somptuoase şi monumentele arhitectonice nu o poţi despărţi total de labirintul străduţelor întortocheate, numite *vicoti*, care te fură şi te ameţesc prin pitorescul lor, ca şi prin ingeniozitatea treptelor de trecere dintr-un loc în altul.

Comandantul eliberator asista parcă la un fel de delir al spontaneităţii şi exhibiţiei, care amesteca laolaltă cadrul de naştere al urbei cu exuberanţa mulţimilor zgomotoase şi mizere, impregnate de religiozitate fanatică, dar nu lipsite de superstiţii şi practici de magie.

Dar nu numai locuitorii metropolei veniseră să-şi salute Eliberatorul, ci şi populaţia rurală risipită în întreaga regiune napolitană se afla de faţă. De la Herculanum şi de la Vila Campolieto, trecând de cealaltă parte a faimosului golf, la Baia, unde se păstrează ruinele palatelor împăraţilor romani Nero, Caligula şi Claudiu, o mare de capete fremătătoare îşi unduia glasurile. Vasta privelişte era de fapt pământul mitic pe care îl călcaseră aievea Enea şi Ulise, stăpânit în imaginaţia antichităţii de zeul făurar Vulcan, acel Hefaistos al vechii

Elade.

Condotierul 257

populaţia în momentul în care el anunţă măsurile democratice, pe care înţelegea să le ia: desfiinţarea vămilor interioare, naţionalizarea anumitor terenuri, care să fie împărţite ţăranilor, introducerea învăţământului obligatoriu, desfiinţarea cerşetoriei, mutarea populaţiei nevoiaşe din locuinţele insalubre, lichidarea armatei napolitane, punerea în carantină a flotei etc.

Măsurile sale au produs fierbere la Torino, unde toate privirile erau îndreptate spre evenimentele eroice din sud. Poporul simţea o bucurie fără margini.

Dar Victor Emanuel şi guvernul său erau vădit intrigaţi, în plus i-a indispus şi „sacrilegiul" pe care l-a săvârşit Garibaldi ordonând

deschiderea teatrului Sari

Carlo tocmai în timpul postului de nouă zile închinat

Sfântului Ianuarie; de asemenea au primit nefavorabil vestea că printr-un decret dictatorial generalul a acordat o pensie viageră familiei luptătorului Agesilas

Milano.

Era momentul ca guvernul Sardiniei să preia iniţiativa pentru a împiedica pe acest om „primejdios".

să treacă la realizarea unor măsuri şi mai îndrăzneţe.

Acum, când tronul Neapolelui se clătina, când cea mai mare parte a teritoriului Regatului celor Două Sicilii fusese eliberat, guvernul piemontez putea să preia conducerea operaţiunilor de unificare. Dar şi acum le lipsea îndrăzneala să o facă deschis. Pentru a crea pretextul înaintării spre sud, Cavour trimise un ambasador la Roma spre a-i comunica papei că masacrele la care se dedau în permanenţă trupele mercenare ale lui Lamoriciere în regiunile Marche şi Umbris nu puteau să lase indiferent guvernul Piemontului. În cazul

Mircea Pădureleanu când trupele nu vor fi imediat retrase, guvernul se va vedea silit să intervină în sprijinul populaţiei.

La 11 septembrie 1860, înainte chiar de a fi primit răspunsul papei, 60.000 de soldaţi sub comanda generalului Cialdini intrară în Statul papal, pe care trebuia să-l străbată pentru a ocupa regatul Neapolelui şi a consacra anexiunea sa la Piemont. Era necesar să se acţioneze cu cea mai mare rapiditate, pentru a preîntâmpina orice iniţiativă militaro-diplomatică din partea puterilor occidentale, care, cu excepţia Angliei, îşi retraseseră ambasadorii de la Torino, în semn de protest faţă de intervenţia militară a Piemontului în

Statul papal.

La 18 septembrie, armata papei fu înfrântă la

Castelfidardo, pentru ca 12 zile mai târziu Lamoriciere, care se retrăsese la Ancona, să capituleze fără condiţii. În timp ce trupele regulate piemonteze înaintau prin Statul papal spre sud, forţele regatului Neapolelui, concentrate pe Volturno, încercau o lovitură îndrăzneaţă, menită să schimbe soarta războiului şi să restaureze

puterea Bourbonilor în capitală. Acţiunea trebuia grăbită deoarece în spatele trupelor bourbone începură să se manifeste acţiuni de masă, care puteau lua proporţii, dacă nu se obţinea în scurtă vreme o rezolvare militară favorabilă lui Francisc al II-lea. Garibaldi, deşi dispunea de un efectiv redus de trupe faţă de napolitani, nu. s-a sfiit să primească bătălia. Vestea victoriei de la Castelfidardo şi perspectiva joncţiunii cu armata piemonteză dădu tuturor oamenilor săi un sentiment de încredere.

La 1 octombrie, după o pregătire intensă de artilerie de douăzeci şi patru de ore, cei 50.000 de ostaşi

Condotierul ai armatei napolitane dezlănţuiră ofensiva. Înaintea zorilor, coloanele napolitane se infiltrară între trupele comandate de Milbitz şi cele comandate de Medici.

Avangarda lui Milbitz, luată prin surprindere, fu risipită. Sosirea pe câmpul de luptă a lui Garibaldi însufleţi pe ostaşii acestuia. Inamicul era oprit pentru moment.

Trupele napolitane, încurajate de primele succese, intensificară asaltul. Generalul napolitan Von Mechel, care dispunea de 8.000 de soldaţi, căuta să nimicească forţele lui. Milbitz şi să atace din flanc trupele comandate de Bixio. În acelaşi timp, trupele generalului Tiirr rezistau cu greu presiunii inamicului, superior numericeşte. Garibaldi simţea că bătălia a atins un moment critic. El îşi dădu seama că o spărtură în frontul inamic ar fi putut schimba radical aspectul situaţiei militare. îşi strânse ultimele rezerve (două sute de cavalerişti şi şase sute de infanterişti milanezi) şi atacă prin surprindere în apropierea localităţii Santa

Maria, într-o şarjă de cavalerie. Reuşi astfel să producă o spărtură în frontul inamic, pe care cei şase sute de infanterişti milanezi o lărgiră într-o sângeroasă luptă corp la corp.

Soarta bătăliei părea să se schimbe; trupele napolitane obosite cedară în faţa presiunii detaşamentului lui Garibaldi. Acest fapt schimbă situaţia şi în celelalte puncte ale frontului. Medici şi Bixio reluară cu o nouă energie iniţiativa, recâştigând treptat poziţiile pierdute. Spre seară, trupele napolitane înfrânte se retraseră în derută

la fortăreaţa de la Capua. La 5 după-amiază, generalul telegrafia la Neapole: „Victorie pe toată linia!” Ştirea era aşteptată cu înfrigurare în capi

Mircea Pădureleanu tată. Locuitorii Neapolelui ştiau că acolo, pe Volturno, se hotăra în aceste clipe propria libertate.

A doua zi, trupele regelui Francisc al II-lea făcură o ultimă încercare disperată de a străpunge linia de la Volturno, dar era prea târziu. Soarta bătăliei fusese hotărâtă în ajun. Trupele lui Garibaldi, sprijinite de un batalion de bersaglieri piemontezi care fuseseră de curând debarcaţi la Neapole, dădură inamicului o lovitură hotărâtoare. Bătălia de la Volturno a fost cea mai sângeroasă din întreaga campanie din 1860. Peste

1600 de garibaldicni au fost ucişi sau răniţi. Dar ea a consolidat cucerirea Sudului.

Victoria de la Volturno deschidea lui Garibaldi perspectiva de a înainta spre nord. Partidul de acţiune, care avea numeroşi reprezentanţi alături de Garibaldi, considera că era momentul să se treacă la eliberarea

Romei, unde urma să fie lichidată puterea papei şi proclamată republica. Aceasta era şi dorinţa lui Garibaldi. Forţele revoluţionare erau capabile să înfrângă cei 50.000 de soldaţi napolitani, concentraţi în zona

Capua-Gaeta. Dar trebuia să se asigure de neutralitatea trupelor piemonteze sau chiar de colaborarea lor. Iată de ce la 24 septembrie Garibaldi scria comandantului forţelor sale din Teramo: „Dacă piemontezii intră pe teritoriul vostru, primiţi-i ca pe fraţi”.

Peste trei zile publica o proclamaţie în care saluta pe fraţii din armata italiană, comandaţi de generalul

Cialdini, care a înfrânat trupele lui Lamoriciere: „Peste puţin timp vom avea prilejul să strângem acele mâini victorioase”.

Condotierul

Ideea unificării în jurul Romei şi proclamarea republicii erau susţinute şi de Mazzini, care sosise în acele zile la Neapole. Unitatea Italiei, considera el, trebuia să se facă numai de la Roma din Capitoliu.

Acestei opinii i se opunea însă Cavour.

Pentru a contracara şi anihila acţiunile lui Garibaldi şi ale partidului de acţiune, primul-ministru piemontez aprecia că Victor Emanuel trebuia să ajungă cât mai repede la Neapole. De aceea el scrise principelui de Carignano – moştenitorul tronului – care se găsea la Florenţa, să vină neîntârziat la Torino pentru a prelua locotenenta regală, întrucât regele se hotărâse să însoţească trupele piemonteze în marşul lor spire

Neapole… pentru a-l pune la punct pe Garibaldi şi a arunca în mare acel cuib de republicani roşii şi de demagogi socialişti, care s-au format în jurul lui".

Părerea unora dintre colaboratorii lui Garibaldi era să se organizeze imediat un plebiscit, care să ratifice unirea Regatului celor Două Sicilii cu Sardinia şi cu Piemontul. Apărătorii acestei concepţii erau Giorgio Pallavicino, prodictator al Neapolelui şi Raffaele

Conforti, care ulterior a format guvernul napolitan.

Această unire însemna o „piemontizare" a peninsulei, adică o extindere forţată a structurii social-economice a Piemontului asupra întregii Italii. Din această cauză, oamenii cei mai apropiaţi de Garibaldi, ca Agostino

Bertani, Carlo Cattaneo, Alberto Mario şi alţii, susţineau să se amâne unificarea şi erau adepţii consultării unei Constituante cu puteri mai largi, ce urma să hotărască condiţiile unirii conform specificului şi doleanţelor populaţiei din sud.

Burghezia monarhică a pornit însă o campanie demagogică vehementă, care urmărea să discrediteze în ochii opiniei publice orientarea republicană mazziniană, acuzându-i pe aceşti colaboratori ai lui Garibaldi că vor nu numai să întârzie, dar şi să submineze înfăptuirea unirii. Cavour 1111 era străin de această campanie.

Garibaldi cunoştea şi el acum destul de bine pe primul-ministru, pe care la 6 iunie 1860 ziarul *Unite italiana* îl caracteriza astfel: „Şiret, lipsit de scrupule, neîncrezător, bun vorbitor, fecund în mijloace ingenioase, darnic cu promisiunile, netemându-se de principii şi

jucându-se cu cuvintele, s-a străduit să facă rău, folosind toate însuşirile răului". De la o vreme începu să circule tot mai insistent zvonul că şeful guvernului piemontez pregătea o nouă amputare a teritoriului italian prin cedarea către Napoleon al III-lea a insulei Sardinia în schimbul libertăţii de acţiune în

Statul papal. Informat de ceea ce cabinetul de la

Torino urzea în spatele său, Garibaldi ceru regelui îndepărtarea lui Cavour şi a lui Farini din posturile lor.

Cererea ar fi părut cu totul absurdă, dacă n-ar fi venit de la o personalitate de importanţa şi popularitatea dictatorului Siciliei. Dar Cavour a căutat să aducă „divergenţele" dintre el şi Garibaldi în discuţia parlamentului, prezentându-le cu abilitate ca decurgând din deosebirile de vederi în problema anexării Sudului.

Premierul piemontez a chemat pe deputaţii liberali să fie judecători între el şi Garibaldi şi să se pronunţe pentru sau împotriva anexării imediate a provinciilor din sud. Deviind astfel problema pe plan pocondotierul 263

litic „naţional", majoritatea reprezentanţilor burgheziei din parlament sprijiniră argumentarea primului ministru, exprimându-şi încrederea mai departe în cabinetul Cavour. Ca urmare, regele a putut să respingă fără dificultate cererea lui Garibaldi.

Victor Emanuel se grăbi să ajungă în Italia meridională. La 6 octombrie el îşi făcu intrarea în Ancona. Între timp, în provinciile din sud aveau loc pregătiri intense pentru plebiscitul care urma să hotărască dacă populaţia Regatului celor Două Sicilii voia să se unească la Regatul Sardiniei. Din nefericire, în lupta de opinii care se iscase, Garibaldi nu a adoptat o poziţie fermă. Actele lui politice se resimţea u prin nesiguranţă şi şovăială. Acest fapt va avea consecinţe serioase asupra evenimentelor ulterioare.

În discuţia destul de aprinsă de la Caserta – reşedinţa sa de lângă Neapole – unde dictatorul Italiei meridionale îşi convocase toţi colaboratorii, nu s-a putut ajunge la un punct de vedere comun. Se pare că a prevalat totuşi, faţă de Garibaldi, teza anexionistă, deoarece el l-a rugat pe Mazzini să se îndepărteze de

Neapole şi şi-a dat consimţământul pentru ţinerea consultării populare.

Plebiscitul ţinut la 21 octombrie 1860 a consfinţit actul unificării, realizat prin eroismul şi jertfa maselor populare, ridicate şi conduse la luptă de cei „O

Mie".

Patru zile mai târziu trupele piemonteze, care-l însoţeau pe Victor Emanuel, soseau în zona Volturno.

În ziua următoare regele se întâlni cu Garibaldi la

Tesno, un sătuleţ din apropiere. Întrevederea avu un caracter protocolar. Regele fu impresionat neplăcut şi

Mircea Pădureleanu chiar alarmat când ţăranii din împrejurimi, veniţi în număr mare la locul întâlnirii, ovaţionară cu frenezie pe general şi pe voluntarii săi. Aceştia sădiseră speranţe îndrăzneţe în sânul ţărănimii din provinciile din sud şi umbriseră prestigiul Casei de Savoia. Victor

Emanuel îi făcu cunoscut lui Garibaldi că armata regulată va desăvârşi singură acţiunea începută de trupele de voluntari, care urmau să fie lăsate la vatră.

Cuvintele meşteşugite, în care i-a fost comunicată decizia, nu reuşeau să acopere cruda realitate a faptelor:

era îndepărtat fără niciun scrupul, după ce asigurase victoria deplină. „El care cu o mână de oameni a înfrânt o armată şi a eliberat o întreagă ţară a fost concediat ca un vizitiu care a ajuns la destinaţie", spunea

Herzen spre indignarea opiniei publice.

Garibaldi comise acum o nouă greşeală. Amăgit de manevrele abile ale lui Cavour şi încrezându-se în sinceritatea lui Victor Emanuel, el s-a lăsat înlăturat fără să schiţeze cel mai mic gest de protest. Atitudinea lui stăvilea de fapt avântul italienilor care-l urmau cu fidelitate. A făcut în schimb tot ce i-a stat în putinţă spre a-i pregăti lui Victor Emanuel o intrare victorioasă în Neapole. Dar tocmai factorul de care nu ţinuse seama – entuziasmul poporului ce credea în el – i-a dat peste cap eforturile. În aceeaşi dimineaţă de 7

noiembrie a anului 1860 ploua şi sufla un vânt puternic. Omul cu pelerină roşie şi monarhul străbăteau în aceeaşi caleaşca străzile înţesate de lume. Aclamaţiile pentru Garibaldi au fost atât de puternice şi de entuziaste, încât Victor Emanuel, vădit indispus, renunţă să mai treacă în revistă trupele.

Condotierul 265

Deoarece nu i se îngădui să lupte mai departe pentru eliberarea Romei, Garibaldi transmise regelui autoritatea exercitată ca dictator peste Italia meridională şi hotăra să se retragă. Adoptând această atitudine el abandona pe cei care îşi puseseră speranţele în el tocmai în momentul când aveau nevoie de un conducător încercat. Unificarea Italiei nu se realizase decât pe plan politic. Singurul mijloc pentru o reală unitate ar fi însemnat aplicarea unor reforme sociale radicale care să pună capăt, o dată pentru totdeauna, rânduielilor feudale şi să dea satisfacţie revendicărilor maselor. Dar burghezia nu înţelegea să urmeze această cale. Renunţând la idealurile pe care le îmbrăţişase la 1848, ea aderase la politica Casei de Savoia. Această situaţie s-a răsfrânt asupra întregii dezvoltări ulterioare a Italiei, împiedicând rezolvarea sarcinilor naţionale ale poporului italian din etapa respectivă a

Risorgimentului. Mai mult, burghezia a căutat să înăbuşe lupta ţărănimii, care profitând de decretul din

2 iunie dat de Garibaldi a înţeles să adâncească reformele democratice iniţiate de eliberatorul Sudului, trecând la împărţirea pământurilor marilor proprietari sau chiar ale celor aparţinând coroanei. Moşierii, care îşi întăriseră puterea în organele de stat, au folosit forţa represivă. Chiar ofiţerii din armata garibaldiană au intervenit în apărarea proprietarilor de pământ. Generalul Nino Bixio a organizat şi condus o adevărată expediţie de pedepsire la Brontë, Cesaro, Regalbuto.

Randazzo şi în alte părţi din zona Etnei. Se crease o situaţie cu adevărat paradoxală. Ţăranii şi conducătorii lor care luptaseră împotriva Bourbonilor, dar se situaseră în fruntea mişcării pentru ocuparea pământu'

Mircea Pădureleanurilor latifundiarilor, au fost arestaţi, judecaţi şi chiar împuşcaţi în pieţele publice din micile comune siciliene, în numele „ordinii" burgheze, tocmai de cei care până atunci apăraseră din răsputeri sau fuseseră complicii regimului doborât. Această stare de fapt a slăbit suportul italienilor de rând şi a adus prejudicii în desfăşurarea ulterioară a evenimentelor.

Deşi împiedicat să continue lupta, Garibaldi nu-şi pierdea însă speranţa că în curând va fi din nou de folos Italiei. Se retrase, refuzând recompensele personale, cu care monarhia încerca să şi-l apropie:

ordinul „Annunziata", gradul de mareşal, o moşie pentru fiul său, o dota pentru fiica sa feresita, un castel regal drept reşedinţă pentru el. Cerea în schimb să se aprobe încorporarea voluntarilor în armata regulată şi să fie distinşi supravieţuitorii eroicei expediţii a celor „O Mie", ca şi toţi acei care li se alăturaseră.

În ordinul de zi, nu lipsit de retorică, dar sincer, deschis, pe care îl adresă voluntarilor la 8 noiembrie

1860, ziua când hotărâse să predea comanda armatei piemonteze, spunea: „În ultima etapă a renaşterii noastre, este de datoria fiecăruia dintre noi să acordăm preţuire perioadei care s-a terminat şi să ne pregătim să ducem, la bun sfârşit în mod glorios admirabila opera a aleşilor celor douăzeci de generaţii…

Acestei pagini surprinzătoare a istoriei noastre îi va urma una şi mai minunată şi sclavul va arăta, în sfârşit, fratelui său liber o armă ascuţită, făurită din inelele propriului lanţ. La arme cu toţii! Şi opresorii şi tiranii se vor spulbera ca praful de pe drumuri… Poporul italian este acum propriul său stăpân. El vrea să fie fratele celorlalte popoare… Primiţi, tineri volun-Condotierul tari, rămăşiţă acoperită de gloria a zece bătălii, cuvântul meu de adio. Vi-l adresez din adâncul sufletului.

Astăzi trebuie să mă retrag, însă pentru puţine zile.

Ceasul luptei mă va regăsi alături de voi, aproape de soldaţii libertăţii italiene… Ne vom întâlni curând, pentru a merge împreună spre eliberarea fraţilor aliaţi încă în sclavie, ne vom reîntâlni pentru a merge împreună spre noi triumfuri". Acest mesaj este de fapt un

adevărat program politic pentru a cărui realizare îşi va consacra toate forţele în anii următori.

Redevenit simplu cetăţean, Garibaldi petrecu ultima noapte într-o cameră modestă de hotel, întovărăşit de cei mai apropiaţi prieteni ai săi. În mintea fiecăruia se perindau etapele acestei campanii, care prin îndrăzneală, prin ţelul urmărit, prin avântul revoluţionar al maselor şi eroismul voluntarilor, se înscrie ca una dintre cele mai remarcabile pagini din istoria Italiei moderne.

În zori se îmbarcă pe vasul *Washington*, îndreptându-se spre Caprera. În clipa despărţirii, spuse prietenilor care l-au condus la plecare: „La revedere! La

Roma!”

Unirea teritoriului celor Două Sicilii cu Piemontul ridica probleme multiple, nu numai de ordin militar, ci şi diplomatic.

Pentru a influenţa desfăşurarea evenimentelor potrivit intereselor sale, Franţa îşi menţinea trupele în centrul Italiei, pe teritoriul Statului papal. La rândul lor, Austria, Prusia şi Rusia, răspunzând apelurilor disperate ale lui Francisc al II-lea, pregăteau o conferinţă la Varşovia, pentru a se realiza un acord asupra

Mircea Pădureleanu măsurilor ce trebuia luate cu scopul de a zădărnicii anexarea de către Piemont a sudului peninsulei italice. Un asemenea amestec în afacerile interne ale Italiei nu convenea însă lui Napoleon al III-lea – la acea dată cel mai puternic monarh din Europa – care voia să-şi păstreze dreptul de arbitru al situaţiei. El considera Italia ca un „domeniu rezervat” burgheziei franceze şi în politica sa externă căuta, prin toate mijloacele, la adăpostul lozincii şi politicii de „neintervenţie”, să îndepărteze celelalte puteri europene de la problemele italiene. împăratul francez reuşi să convingă pe ţar să nu accepte nicio măsură împotriva

Piemontului, întrucât Franţa trimisese în apele din sudul Italiei o bună parte din flota de la Toulon şi, ca atare, nicio modificare teritorială nu putea să aibă loc în acea parte a continentului european fără consimţământul său. Astfel, acţiunea diplomatică angajată între marile puteri – din cauza contradicţiilor ivite între ele – nu a putut fi

împinsă mai departe.

Fortăreaţa Capua capitulă la 2 noiembrie după un asediu relativ scurt, dar armata napolitană continua să reziste la Gaeta, unde se afla Francisc al II-lea cu partea cea mai importantă a forţelor sale. Prezenţa flotei împiedica pe piemontezi să ocupe şi ultimul refugiu al napolitanilor. Numai în urma repetatelor intervenţii diplomatice făcute la Paris de către guvernul de la Torino, care invoca în cazul de faţă tocmai principiul neintervenţiei în treburile statelor italiene, atât de trâmbiţat de împăratul Franţei, Napoleon al

III-lea se hotărî în ianuarie 1861 să-şi retragă unităţile navale din rada portului Gaeta. La jumătatea lunii

Condotierul februarie, Francisc al II-lea, care ceruse azil în Statul papal, se îmbarcă pe o navă franceză şi fugi la Roma.

A doua zi, Gaeta – ca şi întregul teritoriu din jur care făcuse parte din Regatul celor Două Sicilii – recunoscu suveranitatea Piemontului. Printr-un plebiscit regiunile Umbria şi Marche, deşi provincii ale Statului papal, cerură şi ele alipirea la Piemont.

În aceeaşi lună, la Torino fu convocat primul parlament italian, care reprezenta o populaţie de aproape 22 milioane de locuitori. Din acest parlament lipseau însă figurile proeminente care făuriseră unitatea Italiei. Retras la Caprera, lui Garibaldi nu i se oferise posibilitatea de a candida, iar Mazzini, aflat pe meleaguri străine, nu-şi putea face auzit glasul.

Burghezia şi nobilimea, profitând de sacrificiile făcute de poporul italian, îşi trimiseseră în parlament numai reprezentanţii lor, îndepărtând cu grijă pe toţi aceia care, prin atitudinea lor, ar fi putut aduce vreun prejudiciu conservatorismului claselor dominante. Ca atare, nu intrase în parlament nici Bertani, a cărui activitate în partidul de acţiune era considerată periculoasă, nici Guerrazzi, căruia nu i se putea ierta radicalismul său, nici Carlo Cattaneo, a cărui concepţie federalistă părea suspectă guvernanţilor.

Prin compoziţia sa, parlamentul exprima într-o formă concentrată „democraţia" burgheză, ceea ce avea să aibă o serioasă înrâurire asupra dezvoltării ulterioare a Italiei. La 17 martie 1861,

acest parlament proclamă pe Victor Emanuel al II-lea rege al Italiei.

Oraşul Torino fu declarat capitala provizorie a regatului până la eliberarea Romei.

270 Mircea Pădureleanu

Italia cuprindea acum toate provinciile italiene în afară de Veneţia, aflată sub stăpânire habsburgică şi de Roma, cu teritoriul din jur, unde papa se menţinea prin forţa armatelor lui Napoleon al III-lea.

Capitolul XIII

ROMA SAU MOARTEA

În singurătatea de la Caprera, unde fusese urmat de Basso şi alţi câţiva prieteni, Garibaldi îşi regăsi starea de spirit obişnuită. Insula aceasta cu colţurile ei pitoreşti, cu preocupările vieţii de fiecare zi, avea o înrâurire sufletească deosebită asupra sa.

O mare bucurie i-a pricinuit vizita şi şederea mai îndelungată la Caprera a fiicei sale Teresita, căsătorită de curând cu Stefano Canzio, un ofiţer din armata de voluntari. Adesea, era vizitat aici de prieteni, cunoscuţi, admiratori. Printre aceştia din urmă se aflau şi englezi, care insistau ca Garibaldi să facă o vizită în

Insulele Britanice. Dar situaţia politică şi socială din

Italia îi provoca serioase îngrijorări. În primul rând îl nemulţumea faptul că, în ciuda angajamentului asumat oficial, guvernul nu asimilase pe voluntarii armatei meridionale cu trupele regulate. Nici măcar cei patru sute cincizeci şi şapte de supravieţuitori ai celor

„O Mie" nu fuseseră încadraţi în rândul forţelor armate. Serviciile aduse de aceşti oameni cauzei italiene nu puteau fi nici pe departe comparate cu modestele recompense ce-i erau solicitate guvernului din

Torino. Dar cercurile diriguitoare se temeau să încor

272 Mircea Pădureleanu poreze acest nucleu de răzvrătiţi în armata regulată.

Acelaşi spirit de neîncredere se manifesta şi faţă de

Garibaldi.

La inspiraţia lui Cavour, generalul Cialdini publicase în presă o

scrisoare în care încerca să discrediteze în ochii lumii pe eliberatorul Italiei meridionale.

„Nu sunteţi omul pe care îl credeam – scria Cialdini – cutezaţi să vă socotiţi la nivelul regelui, deasupra uzanţelor, a guvernului, a parlamentului… Armata nu se teme de ameninţările dvs…”

I se reproşa lipsa de supunere şi conformism şi i se dădea să înţeleagă că armata piemonteză se pusese în marş prin Statul papal pentru a stăvili curentul revoluţionar pe care îl reprezentau forţele garibaldiene. Nici nu se putea vorbi mai limpede: burghezia liberală îşi dezvăluia temerile.

Divergenţele dintre Garibaldi şi Cavour se adânceau tot mai mult. Popularul Condotier era profund dezamăgit de politica primului ministru, în care intrau atâtea compromisuri şi concesii.

La rându-i, Cavour, într-o scrisoare trimisă generalului Tiirr la Paris, nu se sfia să-l compare pe Garibaldi cu „un urs ieşit din bârlogul lui, în căutarea unei prade, s-o devoreze…” Şeful guvernului italian continua să desfăşoare ca altă dată jocul atragerii în vorbe, dar al subminării în fapt. Garibaldi însă nu s-a lăsat înşelat de aparenţe şi s-a hotărât să rupă tăcerea pe care şi-o impusese.

Profitând de faptul că, în martie 1861, un colegiu din Neapole îl alesese deputat, el se decise să facă uz de mandatul acordat şi să interpeleze guvernul Cavour atât asupra înarmării ţării, cât şi asupra sorţii

rezervate armatei meridionale. În şedinţa din 18

aprilie, Garibaldi apăru în incinta parlamentului din

Torino îmbrăcat ca de obicei: cu cămaşa roşie, cu pelerina, numită „poncho”, şi cu pălăria cu boruri largi

— „sombrero” – pe care o ţinea în mână. Nu era nimic deliberat în atitudinea lui. Cu toate acestea duşmanii săi de pe băncile ministeriale îl considerau o sfidare adusă uzanţelor parlamentare şi încercară să speculeze chiar şi aceste amănunte vestimentare, pentru a-i crea o atmosferă defavorabilă în rândurile majorităţii.

De la tribuna parlamentului, Garibaldi spuse cu indignare: „Mi

s-au făcut propuneri de împăcare, e adevărat; dar aceste propuneri au fost numai vorbe. Italia ştie însă că eu sunt omul faptelor, iar faptele au fost diametral opuse cuvintelor de împăcare… Obligat să vorbesc despre armata din sud ar trebui înainte de toate să vorbesc despre faptele ei glorioase; minunile realizate de ea au fost întunecate numai când guvernul a întins asupră-i mâna lui rece şi răufăcătoare, când acelaşi guvern a provocat oroarea unui război fratricid". Tumultul stârnit a obligat pe preşedintele

Rattazzi să suspende şedinţa Camerei.

Conflictul dintre Garibaldi şi Cavour reflecta de fapt lupta între cele două feluri de a concepe desăvârşirea unităţii Italiei, precum şi viitorul ei politic şi social. „Cine apreciază ce adâncă prăpastie se crease între ei şi cât de slabe au fost încercările spre a o reduce, arată Mack Smith, poate să treacă peste legendele sentimentale ale ulterioarei istoriografi oficiale…

Dar de fapt contrastul dintre ei reprezenta împărţirea naturală între dreapta şi stânga, între îndrăzneală şi

Mircea Pădureleanu prudenţă, între radicalism şi conservatorism, între metoda spadei şi aceea a diplomaţiei".

Burghezia, aliată cu aristocraţia şi clerul, apărându-şi privilegiile, se opunea cu înverşunare oricărei încercări de lărgire a democraţiei, care ar fi oglindit interesele cele mai imperioase ale italienilor de rând. Ea era dispusă să renunţe chiar la eliberarea celorlalte teritorii italiene, dacă aceasta implica amestecul maselor.

Partidul republican în schimb îşi punea nădejdea în revoluţia popoarelor din sud-estul Europei, pe care mazzinienii nu încetau se pregătească şi care, lovind

Austria din spate, ar fi uşurat italienilor lupta pentru deplina unificare a ţării lor. Garibaldi era un adept convins al acestei concepţii. Firește ca în acest sens întâmpina opoziţia majorităţii conservatoare din parlament, care se împotrivea ideilor izvorâte dintr-o concepţie radical-democratică.

Moartea lui Cavouir, survenită pe neaşteptate la

6 iunie 1861, scotea la iveală disensiunile existente în cadrul

burgheziei şi pe care abilul om de stat reuşise să le reducă la tăcere în timpul vieţii sale. Succesorii săi, Ricassoli şi Rattazzi, fură nevoiţi să facă faţa unor serioase dificultăţi economice şi unei precare situaţii externe;

Într-adevăr, monarhii detronaţi din Neapole.

Toscana, Modena şi Parma încercau tot felul de manevre spre a-şi recăpăta tronurile, Austria stătea la pândă gata să intervină în peninsulă dacă i s-ar fi oferit prilejul legal. Pe de altă parte trebuiau atenuate trăsăturile regionaliste care secole de-a rândul puseseră

Condotierul o stavilă de netrecut contopirii poporului italian într-o singură naţiune.

În sud, bande de jefuitori finanţate şi înarmate de către suveranii detronaţi, în primul rând de Francisc al II-lea, terorizau populaţia din Campania, Basilicata sau Calabria, refugiindu-se în caz de urmărire pe teritoriul Statului papal, ceea ce îngreuna pedepsirea lor. Asemenea acte de brigandaj aveau un fond politic destul de evident. Ele reprezentau o încercare disperată a vârfurilor feudale de a compromite puterea de stat burgheză şi de a pregăti terenul în vederea readucerii dinastiilor detronate.

Din insula sa, Garibaldi privea cu amărăciune această stare de lucruri. Cu toată unitatea realizată.

Italia era încă o ţară amputată atâta timp cât Roma şi

Veneţia, cu provinciile din jurul lor, nu erau integrate aşa cum în mod firesc se cuvenea noului stat italian.

Îndeosebi existenţa Statului papal îi apărea ca un anacronism supărător şi primejdios.

Venirea la putere a guvernului Rattazzi, cu o orientare mai pronunţat liberală, dădu putinţa elementelor partidului numit „de acţiune” – întrucât îşi propunea să treacă la eliberarea Romei şi Veneţiei prin lovituri îndrăzneţe, insurecţionale – să se agite. Garibaldi socoti că era nevoie să-şi precizeze şi el atitudinea, în martie 1862, propunându-şi să realizeze unirea tuturor forţelor democratice, convocă la Genova o mare întrunire. Starea de spirit a majorităţii participanţilor părea să favorizeze o mişcare de mare amploare. Era

deci momentul să acţioneze. Călători în

Lombardia până la frontiera cu provincia Veneţia, aflată sub ocupaţie austriacă, şi pretutindeni fu întâm

276 Mircea Pădureleanu pinat cu manifestaţii de simpatie, cu ovaţii şi strigăte de: „Trăiască regele săracilor!”

Mazzinienii, care îşi intensificau eforturile în vederea ridicării popoarelor din Balcani, ţineau o strânsă legătură cu Garibaldi. Din îndemnul lor, la 10 aprilie 1862 Garibaldi a lansat o proclamaţie către popoarele din Europa orientală pe care le chema să se ridice pentru a scutura jugul otoman şi austriac. O revoluţie în sud-estul Europei ar fi pus în derută puterile occidentale şi ar fi uşurat lupta revoluţionară a poporului italian. Burghezia ţărilor din Orient nu a voit însă să se angajeze pe calea luptei de eliberare naţională şi o mişcare revoluţionară n-a izbucnit în această parte a

Europei.

Cercurile guvernamentale din Italia, alarmate să nu stârnească un conflict cu Austria şi temându-se de o insurecţie populară, l-au împiedicat pe Garibaldi să acţioneze. Organele guvernului descoperiră un prim nucleu de voluntari care ar fi urmat să pătrundă în

Trentin şi apoi în provincia Veneţia pentru a declanşa insurecţia armată. Fură confiscate armele şi se dădu la iveală planul de invazie, arestându-se totodată un număr de voluntari în frunte cu colonelul Nullo – unul din prietenii lui Garibaldi. Arestaţii fură închişi în temniţele din Brescia, de unde mulţimea încercă să-i elibereze, dar autorităţile dădură ordin să se tragă în asaltatori, provocând astfel vărsare de sânge. Cu toate manifestaţiile de protest de la Milano, Genova.

Neapole şi intervenţiile tăcute pe lângă cercurile guvernamentale de Garibaldi, care afirma că arestaţii au fost de fapt executorii ordinelor sale personale, nu s-a putut obţine eliberarea lor imediată.

Condotierul

Eliberatorul Sudului demască atitudinea guvernului care îşi atribuia făţarnic o poziţie, liberală, spunând răspicat lui Rattazzi că „nu

exista democraţie fără sinceritatea intenţiilor şi fără respectul voinţei populare”.

De fapt preocuparea sa fusese să abată atenţia cercurilor oficiale de la Torino înspre Trentin şi Veneţia, iar adevărata lovitură să o îndrepte în sud în Statul papal. În profida aparenţelor, lui Gariballdi i se părea că situaţia politică generală era favorabilă în acel moment unei astfel de acţiuni. Guvernul de la Torino care continua cu metodele de convingere iniţiate de Cavour, interveni pe lângă Papa Pius al IX-lea spre a-l determina să cedeze de bunăvoie Roma şi-i propuse să semneze un acord cu statul italian în vederea renunţării la puterea sa. Dar papa răspunsese cu un laconic „non possumus”, cuvinte ce dezminţeau frazeologia goală a burgheziei liberale despre posibilitatea unui compromis paşnic cu papalitatea. Mai mult, ca şi cum ar fi voit să sublinieze şi mai limpede poziţia Vaticanului, pentru ca să nu existe niciun echivoc în această privinţă, o adunare de trei sute de episcopi, convocaţi la Roma din toate părţile lumii, recomandă lui Pius al IX-lea necesitatea menţinerii mai departe a puterii papale.

Aproape în acelaşi timp avu loc sosirea la Palermo a lui Garibaldi, care fu primit în triumf de populaţia siciliana. Într-o întrunire publică la Marsala – punctul de pe coastă unde avusese loc cu doi ani în urmă istorica debarcare a celor „O Mie” – un glas din mulţime lansă strigătul: „Roma sau moartea” – care deveni în curând lozinca de luptă a tuturor voluntari

Mircea Pădureleanu lor, hotărâţi să termine o dată pentru totdeauna cu statul fictiv papal şi cu cardinalii din inima peninsulei italiene.

Prezenţa trupelor franceze în mijlocul Italiei crea o situaţie intolerabilă. Într-o adunare ţinută la Palermo, la 15 iulie, în faţa unei imense mulţimi fremătătoare, eliberatorul Italici Meridionale demască fără nicio cruţare atitudinea guvernului francez: „Napoleon, trădătorul de la 2 decembrie, trădătorul Republicii Romane, spunea el, trebuie să părăsească Roma…”

Chemarea sa înflăcărată găsi în mulţime răsunetul marilor zile ale eliberării Sudului. În pădurea de lângă Palermo se începu

mobilizarea şi instruirea voluntarilor. Autorităţile erau în derută; perioada de incertitudine trebuia folosită pentru ultimele pregătiri.

Dar Napoleon al III-lea, susţinut de partidul clerical, făcu cunoscut la Torino că intrarea garibaldienilor în Statul papal o considera ca o declaraţie de război făcută Franţei de către statui italian. Guvernul

Rattazzi intră în panică şi făgădui că va acţiona cu toată hotărârea spre a împiedica încercarea insurecţională a lui Garibaldi. Ca o primă măsură, declară pe generalul eliberator în afara legii, iar Sicilia fu pusă sub stare de asediu. Refuzând să execute ordinul de arestare a lui Garibaldi, guvernatorul insulei demisiona. Cu toate că regele lansase o proclamaţie către poporul italian, prin care anunţa că orice apel care nu era semnat de el însemna un îndemn la răzvrătire şi război civil, Garibaldi, ca şi în alte împrejurări din viaţa sa, nu dădu înapoi. Adunând un număr de aproape 2500 de voluntari se îndreptă în marş forţat spre Catania.

Condotierul

Autorităţile locale aveau convingerea că atitudinea guvernului Rattazzi nu reprezenta decât o manevră tactică menită să mascheze poziţia cercurilor oficiale şi, ca şi cu doi ani înainte, la plecarea din Quarto, să dovedească neamestecul lui în acţiunea iniţiată de Garibaldi. De aceea, timp de douăzeci şi cinci de zile, de-a lungul întregii insule, trecând prin Corleone, San-Stefano, Castel Termini, San Filippo, nu a avut nicio ciocnire cu trupele regulate. De altfel atitudinea hotărâtă a populaţiei ţărăneşti din insulă în favoarea garibaldicnilor ar fi făcut inutilă o împotrivire a armatei. Chiar şi la Catania, unde prefectul şi comandantul pieţei au vrut să schiţeze o rezistenţă, mulţimea îi obligă să se refugieze pe o fregată din port.

Îmbarcându-se pe două nave italiene din Catania, trupele de voluntari traversară strâmtoarea şi după câteva ore se aflau în drum spre Reggio. Pe înălţimile de la Aspromonte, unde staţiona în ziua de 29 august, cu efectivul redus aproape la jumătate din cauza unui marş neîntrerupt de aproximativ patruzeci de ore, Garibaldi fu întâmpinat de trupele trimise de Cialdini, sub comanda colonelului Pallavicino.

Voluntarii fuseseră instruiţi să nu tragă sub niciun motiv împotriva armatei, iar în momentul apropierii trupelor guvernului, Garibaldi repetă ordinul de a nu se trage. Intenţia sa era să evite o luptă fratricidă. Dar comandantul trupelor guvernamentale nu se lăsă cuprins de asemenea scrupule, astfel că, fără nicio somaţie, trupele regale deschiseră focul. Voluntarii nu răspunseră decât cu câteva împuşcături izolate. Aruncându-se în faţa aripii sale drepte pentru a nu se comite nicio încălcare din partea oamenilor săi a ordinului dat, în timp ce focul

Mircea Pădureleanu ucigător al soldaţilor lui Pallavicino nu. Înceta o clipă.

Garibaldi fu rănit la şold şi la picior. Totul nu fusese decât o provocare deliberată împotriva oricărei atitudini umanitare. Se sună apoi imediat încetarea focului. Transportat în Sicilia, iar de acolo mai departe, cu o navă, Garibaldi fu condus ca arestat, din golful Spezia în fortăreaţa Varignano.

Un val de indignare cuprinse întreaga Italie la auzul crimei comise la Aspromonte de către guvernul de la Torino. Emigranţii italieni, împreună cu Mazzini, ţinură la Londra, în septembrie 1862, un miting de protest pentru a înfiera acest act al guvernului italian, în parlament, deputatul Massari demască acţiunile nedemne ale guvernului Rattazzi, care se făcuse instrumentul cercurilor clericale şi ale burgheziei din

Franţa şi Italia. Nicio îndoială nu mai era posibilă.

Faptele arătau că cercurile guvernamentale de la Torino nu erau dispuse să admită ca eliberarea Romei să se facă pe calea luptei. Dar sub oprobriul opiniei publice, guvernul Rattazzi fu obligat să demisioneze.

Datorită presiunii populare, regele fu nevoit să semneze decretul de amnistie al lui Garibaldi propus de noul ministru Farini. Totodată însă avu loc avansarea colonelului Pallavicino la gradul de general, decorarea ofiţerilor de sub comanda lui, precum şi unele condamnări la moarte în Sicilia, printre partizanii lui

Garibaldi. Curtea de la Torino ţinea să precizeze că nu se dezice

de politica ei antipopulară.

În cunoscutul său roman „Ghepardul", scriitorul sicilian Giuseppe Tomasi di Lampedusa introduce printre personajele imaginare ale cărţii sale şi pe cei ce dăduse ordinul la Aspromonte să se tragă în gari-Condotierul baldieni. Convorbirea dintre eroul romanului şi Pallavicino este savuroasă prin limbajul ei, dar şi semnificativă ca fundal al peisajului politic şi moral din vremea respectivă.

Don Fabrizio vorbea cu Pallavicino şi observă că, dincolo de frazele dulcege, rezervate poate cucoanelor, acesta era departe de a fi un imbecil. Era şi el un „domn" şi înrădăcinatul scepticism al clasei sale, înăbuşit de obicei de impetuoasele flăcări bersagliere ale uniformei, ieşea din nou la iveală acum, când se afla în mediul lui şi între ai săi, departe de inevitabila retorică a cazărmilor şi a admiratoarelor: „Stânga vrea să mă pună la zid acum, pentru că în august am ordonat băieţilor mei să tragă asupra generalului. Dar spuneţi-mi, prinţe, puteam face altfel cu ordinele scrise pe care le aveam? Şi trebuie să vă mărturisesc:

când am văzut înaintea mea, acolo, la Aspromonte, cele câteva sute de golani, unii cu feţe de incurabili fanatici, alţii cu mutrele obraznice ale zurbagiilor de profesie, m-am simţit fericit că ordinele primite coincideau atât de bine cu ceea ce eu însumi gândeam în acele clipe. Dacă n-aş fi ordonat să se tragă, oamenii aceia ar fi făcut chiftele şi din soldaţii mei şi din mine

— Ceea ce n-ar fi fost mare nenorocire. Dar până la urmă ar fi provocat intervenţia trupelor franceze şi a celor austriece, o harababură fără precedent, în care s-ar fi prăbuşit întregul regat al Italiei, născut ca printr-o minune, adică nu se ştie cum. Şi v-o spun între patru ochi, acea scurtă rafală a fost mai ales în folosul… lui Garibaldi, l-a scăpat de clica aceea care se agăţase de el, de toţi indivizii de teapa lui Zambianchi, care se slujeau de el pentru cine ştie ce scopuri.

282 Mircea Pădureleanu poate generoase, cu toate că inapte, poate inspirate totuşi de Tuileries şi de palatul Farnese. Erau indivizi

cu totul diferiţi de cei ce debarcaseră cu el la Marsala şi care credeau, cei mai buni dintre ei, că Italia se poate face cu câteva demonstraţii paşoptiste. Generalul ştia asta, pentru că, în clipa celebrei mele îngenuncheri, mi-a strâns mâna cu o căldură ce nu cred că se obişnuieşte fată de un ins care, cu cinci minute înainte, ţi-a expediat un glonţ în picioare. Şi ştiţi ce mi-a şoptit el, singurul om de treabă care se găsea atunci pe munţii aceia de tristă memorie? «Mulţumesc, colonele!» Mulţumesc pentru ce, vă întreb? Pentru că l-am lăsat şchiop pe toată viaţa? Nu, evident, ci pentru că l-am făcut să pună degetul pe fanfaronada, pe laşitatea, dacă nu şi mai rău a dubioşilor lui acoliţi…

Trebuia să-l vedeţi pe acest biet mare om întins pe pământ, sub un castan, cu o rană în trup şi cu alta, mult mai dureroasă, în suflet. Ţi-era mai mare mila!

Se dovedea încă o dată limpede ceea ce fusese întotdeauna: un copil, cu barbă şi riduri, dar totuşi un copil, nesocotit şi naiv. îmi venea greu să-mi stăpânesc emoţia, doar pentru că fuseserăm siliţi să facem pacapaca? Eu nu sărut mâna decât la femei; şi chiar atunci, prinţe, eu am sărutat mâna salvării regatului, o doamnă şi ea, căreia noi militarii trebuie să-i aducem omagii".

În închisoarea de la Varignano, Garibaldi fusese supus unui tratament revoltător. Lipseau fesele şi rufăria; îngrijirea medicală era departe de a fi corespunzătoare. La câtva timp după aceea, Garibaldi fu transportat la Pisa, în vederea unei intervenţii chirurgicale. Dacă rana de la şold fusese relativ uşoară.

Condotierul cealaltă în care era vorba de un glonţ oprit în articulaţia tibio-tarsiană făcea intervenţia chirurgicală extrem de delicată. Compromiterea articulaţiei şi, ca atare, infirmitatea pacientului, punea probleme grele chirurgilor vremii. La Pisa s-au întrunit celebrităţile chirurgiei europene, francezul Nelaton, rusul Pirogov, englezul Partridge, italianul Zanatti. Operaţia a reuşit să redea pacientului mai mult decât puteau să spere cele mai optimiste previziuni. Ca amintire a acestei intervenţii memorabile, asistenţii au luat fiecare câte o fâşie din cearşaful întins pe masa operatului.

Întoarcerea la Caprera fu pentru Garibaldi o binefacere. Deşi era

obligat de medici la o imobilitate aproape completă timp de mai multe luni, era mulţumit să se regăsească în acest peisaj atât de familiar, de simplu, de liniştitor, în care putea să se refacă trupeşte şi să-şi recapete echilibrul moral.

Capitolul XIV

CALEA ÎNCERCĂRILOR

Regretul de a nu fi putut duce la bun sfârşit sarcina eliberării Romei, spre a reda Italiei capitala ei firească, îl chinui mai mult decât suferinţele trupului.

Cu toate că rana căpătată la Asprornonte îi accentuase mai mult durerile fizice, Garibaldi nu se plângea, suportând-o cu o stăpânire de sine care uimea pe familiari şi pe prieteni. Când, în sfârşit, sprijinit în baston, reuşi să se deplaseze pe picioarele lui şi să ajungă până la marginea falezei, se simţi învăluit de un sentiment ciudat de bucurie şi exaltare, pe care nu-l mai încercase de multă vreme. Nu mai era obligat să ducă chinuitoarea viaţă sedentară. Frământarea valurilor, lumina de miere a soarelui pieziş şi domol, priveliştea unui pin singuratic îi redeşteptau impresii vechi, uitate, îl apropiau iar de viaţă.

În vara anului 1863, medicii îi recomandară pentru atenuarea durerilor sale reumatice să folosească staţiunile termale din Piemont şi Italia meridională ceea ce îi aduse oarecare ameliorare. Lunga perioadă de suferinţă n-a izbutit să alunge setea de acţiune, iar desăvârşirea unităţii nu încetase o clipă să-l preocupe.

La vestea izbucnirii răscoalei din Polonia, în

1863, se bucură că acel popor îşi cucerea libertatea cu arma în mână şi îndemnă pe Nullo şi alţi tovarăşi de arme, pe care nu avea să-i mai revadă niciodată, să plece pentru a oferi polonezilor ajutorul lor.

În acelaşi timp, făcea apel la Victor Hugo, exilat în insula Guernesay, căruia îi scria: „Scumpe prietene, am nevoie de un milion de puşti. Sunt sigur că mă vei ajuta să strâng fondurile necesare". La care, în noiembrie acelaşi an, primea acest răspuns profetic:

„Mă voi folosi de primul prilej pentru ca să ridic glasul... îţi trebuie milionul de braţe, milionul de inimi, milionul de spirite. îţi

trebuie marea răzmeriţă a popoarelor. Ea va veni!”

În primăvara lui 1864 se gândi să valorifice pentru cauza italiană simpatiile pe care i le arătase întotdeauna poporul englez. Nu era vorba numai de călătorii englezi în trecere prin Caprera, mai mult sau mai puţin amatori de pitoresc, ci de muncitorii şi oamenii simpli din Anglia, care trimiteau scrisori de simpatie şi admiraţie pentru lupta lui sau de încurajare, în momentele de restrişte. Intenţia sa era să mobilizeze opinia publică britanică, pentru ca sub presiunea voinţei populare guvernul englez să sprijine pe plan diplomatic acţiunea pentru alipirea la Italia a Romei şi Veneţiei. Presupunerea sa nu era neîntemeiată; Anglia era interesată, în vederea asigurării dominaţiei sale politice în Europa, să sprijine Italia în Mediterana şi în

Adriatica, ca o contrapondere faţă de Franţa şi Austria. Motivând că avea nevoie să consulte pe vestitul chirurg englez Lister, Garibaldi se îmbarcă în portul

Condotierul

La Valetta din insula Malta pe un vapor britanic, iar la începutul lunii aprilie 1864 descinse la Southampton.

Primirea pe care i-a făcut-o poporul englez a întrecut orice aşteptare şi a surprins opinia publică din

Italia. Timp de o lună de zile, Londra, Liverpool.

Glasgow şi alte oraşe din Marea Britanie şi-au arătat marea lor preţuire şi admiraţie pentru omul care în nenumărate rânduri şi-a riscat viaţa pentru triumful ideilor de libertate. Atitudinea poporului englez era o blamare usturătoare a manevrelor lui Napoleon al III-lea şi ale guvernanţilor de la Torino.

Profitând de şederea sa la Londra, Garibaldi căută să revadă vechile cunoştinţe, să înnoade noi relaţii şi amiciţii. În casa lui Alexandr Herzen revăzu pe

Mazzini. Legă cunoştinţe cu exilaţi străini, printre care

Louis Blanc, Ledru Rollin şi emigrantul ungur Klapka.

Prin subscripţie publică i se făcu o donaţie de

50.000 lire sterline, sumă enormă, pe care o refuză, întrucât ar fi dorit să aibă ajutorul guvernului britanic şi nu al persoanelor

particulare, dar acceptă titlul de cetăţean de onoare al oraşului Londra. Oficialităţile britanice au fost curtenitoare cu Garibaldi, însă – nedorind complicaţii politice cu guvernele de la Paris şi Viena – au subliniat caracterul strict privat al vizitei sale. Deşi i se pusese la dispoziţie un iaht pentru o călătorie de agrement în Orient, omul cel mai popular din lume – cum îl numeau ziarele londoneze – preferă să se înapoieze la începutul lunii mai pe stânca de la

Caprera, la îndeletnicirile simple şi atrăgătoare ale vieţii cotidiene.

288 Mircea Pădureleanu

Zilele şi nopţile tulburate de dureri fizice se scurgeau lent, dar Garibaldi se străduia să le atenueze monotonia şi greutatea.

În răstimpul lunilor următoare şi al anului 1865

a creionat, în stilul lui înflorit şi spontan, amintiri din viaţa-i mereu în acţiune, iar în câteva naraţiuni istorice a fixat evenimentele trăite mai recent şi chipul unor tovarăşi de arme care s-au sacrificat, luptând alături de el.

În această perioadă, în Europa era pe cale să se creeze un nou raport de forţe între marile puteri, şi ca urmare se profilau evenimente importante pe care

Garibaldi le urmărea cu atenţie.

Bismarck – prim-ministru al Prusiei din septembrie 1862 – socotea că îi revenise sarcina istorică de a unifica întreaga Germanie în cadrul unui stat Federal puternic. El înţelegea să realizeze unificarea Germaniei „de sus", sub egida dinastiei Hoherizollern, atât pe cale diplomatică, cât şi „prin fier şi sânge" după propria expresie. Vasta acţiune diplomatică şi militară pe care o concepuse Bismarck de la venirea sa la conducerea guvernului prusac se încheiase, în prima ei etapă, în octombrie 1864 – prin ocuparea împreună cu

Austria a ducatelor daneze Schleswig, Holsteinşi

Lauenburg. La începutul anului 1866, Prusia devenise în ochii întregii Europe hegemonul de necontestat în procesul de unificare a Germaniei. Dar principalul obstacol în calea sa era Austria. Înlăturarea acestei ţări din Confederaţia statelor germane reprezenta sarcina

urgentă – şi poate cea mai primejdioasă – din a doua etapă a planului lui Bismarck.

Condotierul 289

Diplomat cultivat şi iscusit, dar fără scrupule, mergând cu prefăcătoria până la mistificare, Bismarck a reuşit să-i liniştească atât pe Napoleon al III-lea, cât şi pe ţarul Alexandru al II-lea. Pentru a sili Austria ca într-un viitor conflict să-şi împartă armata pe două fronturi, Bismarck avea nevoie de alianţa Italiei, interesată la rândul ei să elibereze Veneţia, rămasă după

Villafranca în stăpânirea habsburgică. Victor Emanuel ezita să se angajeze, întrucât cunoştea cât de slab era dotată armata sa în vederea purtării unui război modern. Pe de altă parte se temea şi de împotrivirea lui

Napoleon al III-lea. Dar Bismarck izbuti să-l înduplece pe Napoleon să accepte participarea Italiei, iar lui Victor Emanuel îi promise că, oricare va fi situaţia pe frontul italian, va dobândi Veneţia. Argumentul decisiv se pare însă că a fost ameninţarea de a se adresa direct poporului italian prin Garibaldi şi Mazzini. Astfel a fost încheiat la 8 aprilie 1866 un tratat de alianţă militară.

Chiar în cursul lunii aprilie, parlamentul italian, cu sediul acum la Florenţa – oraşul unde fusese mutată în 1865 capitala ţării – a aprobat mijloace financiare excepţionale pentru nevoile armatei. Sub presiunea opiniei publice, guvernul fu obligat să accepte formarea a douăzeci de batalioane de voluntari, a căror comandă i-o încredinţa lui Garibaldi.

Năzuinţa de a smulge prin luptă – stăpânirii habsburgice – Veneţia îl făcu pe Garibaldi să accepte comanda chiar înainte de a fi stabilit în amănunt modalităţile de colaborare cu armata regulată şi sprijinul pe care trebuia să-l primească din partea guvernului în cadrul campaniei militare. La 10 iunie 1866 părăsi

Mircea Pădureleanu

Caprera, iar câteva zile mai târziu se afla la Como şi

Bergamo, centrele de adunare ale voluntarilor veniţi din toate provinciile Italiei.

În acele zile., Mazzini adresă un apel poporului italian în care, exprimând un punct de vedere înaintat, preconiza transformarea războiului dinastic într-un război revoluţionar. Într-o scrisoare, publicată de ziarul *Dovere* din Genova, Mazzini scria: „Trebuie să facem războiul în numele unui principiu şi nu al unui interes; trebuie să alegem drept obiectiv nu Verona.

Mantua sau Veneţia, ci Viena… Războiul nostru, războiul popoarelor, condiţie a unei păci durabile, războiul cel mare… care ne-ar pune în faţa unei alianţe a popoarelor şi a unei ere a civilizaţiei, trebuie să aibă loc pe şoseaua Udina şi Ljubljana, având drept ţel

Viena, după ce vom răscula pe unguri, pe români şi pe slavi". Din această perspectivă armata italiană dobândea în acest război un rol eliberator, pentru ca în alianţă cu ungurii şi românii să fie lichidat imperiul habsburgic, temniţă a popoarelor din inima vechiului continent.

Garibaldi considera că aceasta este şi misiunea sa. Generalul Tiirr şi Kossuth, adepţi ai concepţiei mazziniene, se străduiau la rândul lor să agite spiritele pentru a declanşa insurecţia şi în Ungaria şi a prinde astfel Austria între două focuri.

Dar guvernanţii italieni, reprezentanţi ai burgheziei conservatoare şi a clerului, care se temeau de orice mişcări populare, subminau pe faţă armata de voluntari. Generalii La Marmora şi Cialdini, care cunoşteau intenţiile lui Garibaldi, încercau pe toate căile să-i diminueze prestigiul, făcând tot ce le stătea în

Condotierul putinţă pentru ca planul lui să eşueze. Ca şef al armatei, La Marmora încercă să pună trupele de voluntari într-o astfel de situaţie, încât să se compromită de la primele ciocniri cu armata austriacă.

Corpul de voluntari nu primise niciun fel de echipament până la jumătatea lunii iunie. „Spuneţi femeilor din Genova – scria Garibaldi – că voluntarii mei nu au cămăşi". Intervenind pe lângă generalul La

Marmora pentru înzestrarea corpului de voluntari cu artilerie, i se răspunse că „nu era necesară pentru genul de război pe care urma să-l facă".

Istoricii şi cercetătorii s-au întrebat cum a fost posibil ca Garibaldi, cu perspicacitatea sa de comandant încercat, să acopere cu responsabilitatea lui o situaţie ce putea să compromită iremediabil întreaga acţiune. În realitate, el spera că lucrurile se vor îndrepta şi că va reuşi totuşi, prin rezultatele dobândite, să dejoace planurile guvernanţilor. În cele din urmă obţinu ca oraşele Milano şi Genova să-i înzestreze batalioanele de voluntari, care formau acum un corp de armată.

Prusia a început operaţiunile militare împotriva

Austriei la 16 iunie 1866, iar armata italiană a deschis ostilităţile militare la 20 iunie. Pentru a menaja susceptibilitatea celor doi generali, La Marmora şi Cialdini, guvernanţii găsiră de cuviinţă să scindeze armata în două, fiecare operând în sectoare diferite. Aceste menajamente izvorâte dintr-o mentalitate învechită aveau să aducă grave prejudicii întregii acţiuni militare. Chiar din primele zile ale ostilităţilor, în lupta din

24 iunie de pe dealurile de la Custozza unde mai avusese loc o înfrângere italiană în 1848 – La Marmora

Mircea Pădureleanu îşi dovedi incapacitatea. Armata italiană fu obligată să se retragă cu pierderi serioase. Garibaldi înainta cu voluntarii săi, conform ordinelor primite, de pe malurile lacului Di Garda spre Trentin, cucerind de la austrieci poziţiile de la Caffaro şi Monte Suello. Dar o telegramă în care La Marmora îi anunţa înfrângerea şi-i ordona să salveze Brescia şi Lombardia de Sus, îl obligă să părăsească punctele cucerite.

Îşi concentra forţele de voluntari la Lonato, unde rezistenţa sa reuşi să oprească înaintarea austriecilor, care intenţionau să învăluie prin flanc armata comandată de La Marmora. În vederea apărării Bresciei, voluntarii recuceriră cu sacrificii grele de la puşcaşii tirolezi înălţimile de la Monte Suello. A doua zi, o nouă victorie locală asupra austriecilor fu obţinută la Edolo.

Dar situaţia militară de pe frontul principal, unde era angajat grosul armatei italiene, continua să rămână îngrijorătoare. La Roca d'Anfo, recent cucerită de

Garibaldi, primul ministru Ricasoli veni să repete comandantului corpului de voluntari că Italia cu toate insuccesele vremelnice avute, nu va semna niciodată o pace care să însemne o renunţare la obiectivele principale ale campaniei militare. El îi ceru lui Garibaldi să continue înaintarea în Tirol şi Trentin, pentru a slăbi astfel presiunea austriacă pe celelalte fronturi italiene.

Era un raţionament ciudat acest efort care se cerea unor trupe privite până atunci cu indulgenţă dacă nu chiar cu dispreţ. Din cauza vechilor răni de la Aspromonte, Garibaldi nu se mai putea deplasa acum decât în trăsură, ceea ce îngreuna uneori aplicarea măsurilor rapide sau exploatarea anumitor succese. II

Condotierul ajutau însă fii săi, Menotti şi Ricciotti, precum şi ginerele său, Canzio.

După ce obţinură câteva piese de artilerie, trupele de voluntari nimiciră corturile Lardare şi Ampola, ocupând apoi localităţile Staro şi Caffara. În lupta sângeroasă de lângă Bezzecca, pierdută şi apoi recucerită din mâinile unui corp de armată de 10.000 de oameni, voluntarii au dus cea mai sângeroasă luptă a campaniei militare din 1866.

Dificultăţile erau nesfârşite. În locuirile inaccesibile, oamenii transportau piesele de artilerie pe umerii lor. Drumurile erau pline de convoaie de răniţi, dar înaintarea continua totuşi fără întrerupere către Riva.

De acolo spre Torino, capitala ţinutului, nu mai era decât o etapă. Aici trebuia să facă joncţiunea cu Medici, a cărui divizie înaintase pe malul stâng al Adigelui şi ocupase Borgo. Dar planurile acestea aveau să fie complet răsturnate. La 10 august Garibaldi primi o telegramă semnată de La Marmora, prin care i se comunica fără echivoc că a fost semnat armistiţiul şi trupele de voluntari trebuiau să evacueze Trentinul.

Cum fusese posibil să se renunţe atât de uşor la avantajele militare care puneau de fapt Trentinul la dispoziţia Italiei? Răspunsul venea în primul rând de pe fronturile de luptă. Nu numai pe uscat, dar şi pe mare, Italia suferise o înfrângere gravă cu puţine zile înainte, care

nu putea să nu aibă consecinţe asupra întregii situaţii politico-dipibmatice. La 20 iulie flota italiană din Ancona formată din treizeci şi patru de unităţi de linie – dintre care douăsprezece cuirasate – sub comanda amiralului Persano, atacase lângă insula

Lissa din Marea Adriatică, în apropierea coastei dai

Mircea Pădureleanu mate, escadra austriacă a amiralului Tegetthoff. În această bătălie navală, la care au participat pentru prima oară în istoria militară şi un număr de cuirasate moderne, flota italiană a fost distrusă.

Dar un alt răspuns şi mai important venea de pe celălalt front austro-prusian. În bătălia de la Sadova.

Prusia zdrobise Austria, care – pusă în situaţia de a pierde Viena – se văzuse obligată să semneze armistiţiul în condiţiile dictate de Bismarck. Imediat după

Sadova, Franz-Josef i-a cedat lui Napoleon al III-lea

Veneţia, care urma s-o dăruiască italienilor. Gestul voia să sublinieze că ea nu fusese cucerită de Victor

Emanuel, care, exceptând Trentinul, nu avusese decât înfrângeri. Armistiţiului de la Cormona, încheiat la 12

august 1866, a pus capăt ostilităţilor.

Cu inima însângerată pentru sacrificiile inutile făcute de atâtea mii de voluntari, a căror privire consternată exprima mâhnirea, Garibaldi răspunse la telegrama primită printr-un singur cuvânt, deznădăjduit prin laconismul lui: „*Ohhedisca*!" (Mă supun!)

Poporul italian îşi făcuse datoria, dar comandanţii lui erau oameni cu veche mentalitate, incapabili şi lipsiţi de îndrăzneală. De aceea judecata aspră şi amară a lui Garibaldi asupra tratatului de la Viena, care încheia acest episod lipsit de glorie pentru guvernanţii italieni, este pe deplin justificată: „Veneţia înapoiată de împăratul Austriei celui francez ne este aruncată ca un os! Nenorocire nouă!"

După ce se opri la Brescia spre a-şi lua rămas bun de la trupele de voluntari care urmau să se întoarcă la vetrele lor, Garibaldi se retrase apoi la Caprera. Era dezamăgit de politicienii care cârmuiau

Condotierul zy

destinele ţării sale. Ei o umiliseră prin incapacitatea lor sau o trădaseră prin acţiunile lor, fiind gata să primească orice tranzacţie, orice compromis, cu intenţia vădită de a nu face nici cea mai mică concesie aspiraţiilor populare.

Unitatea Italiei se desăvârşea astfel în etape succesive. Numai problema Romei rămăsese nesoluţionată.

Situaţia acestui oraş împreună cu teritoriul din jur, constituind aşa-numitul Stat papal, apărea cu totul absurdă în noile condiţii istorice create de unificare.

După constituirea statului italian, Napoleon al III-lea a înţeles să facă unele concesii pentru a domoli lupta revoluţionară şi consimţi să-şi retragă trupele din

Roma. Acordul încheiat însă în septembrie 1864 între

Franţa şi guvernul italian urmărea să-i dea asigurări că nu se va întreprinde nicio acţiune care să aducă prejudicii papei. Conducerea capitulantă a Italiei îşi asumă prin cabinetul Minghetti obligaţia de a nu ataca Statul papal şi de a împiedica chiar cu forţa orice atac venit dinafară împotriva acestui teritoriu. Mergând pe linia trădării intereselor naţionale, burghezia italiană renunţa de bunăvoie la o revendicare vitală a poporului italian.

În decembrie 1864 venind parcă să destrame iluzia întreţinută odinioară de Cavour, că spiritul civilizaţiei moderne se putea împăca cu papalitatea, Pius al IX-lea încercă să reia într-o versiune nouă ofensiva obscurantistă medievală împotriva raţiunii şi a ştiinţei.

El publică o culegere de articole intitulată *Syllabus*, care preciza de fapt poziţia bisericii catolice faţă de

296 Mircea Pădureleanu principalele probleme ale vremii. Condamnând libertatea de gândire, a presei şi a învăţământului, ca manifestări eretice, papalitatea închidea drumul oricăror tendinţe progresiste. Nu puţini erau aceia care spuneau pe atunci despre Pius al IX-lea că este omul care ocupă cea mai înapoiată poziţie din Europa, reprezentând ideologia anchilozată a evului de mijloc.

Între septembrie 1864 şi decembrie 1866, Napoleon al III-lea îşi retrase treptat întregul efectiv de soldaţi din Roma. După

şaptesprezece ani de ocupaţie, papa şi guvernul său se găseau singuri de fapt în faţa poporului. Era limpede că se creaseră condiţii favorabile rezolvării situaţiei anacronice a Statului papal. De aceea unii membri din partidul de acţiune înteţiră agitaţia în masa opiniei publice, în timp ce la

Roma câteva nuclee hotărâte să acţioneze se pregăteau pentru insurecţie.

Burghezia italiană era interesată să asimileze

Statul papal în procesul de unificare politică a peninsulei. Covârşitoarea putere economică şi influenţa politică a Vaticanului împiedicau o „stabilizare a dominaţiei de clasă a burgheziei italiene atâta timp cât biserica putea să controleze şi să dispună de masele largi populare, mai ales la ţară şi să le târască împotriva noului stat".

Din toate părţile se tăceau presiuni asupra lui

Garibaldi să ia atitudine, întreaga Italie ştia cât de mult îi stătea la inimă problema Romei. Dar popularul condotier nu voia să se aventureze într-o acţiune pripită, insuficient pregătită. Mai întâi trebuia să-şi dea seama de starea de spirit a maselor largi. De aceea părăsi Caprera la începutul primăverii pentru ca

să întreprindă o călătorie în provincia Veneţia. Pretutindeni el îndemnă mulţimile să-şi păstreze încrederea. Unitatea Italiei trebuia să se desăvârşească fără sacrificii şi vărsări de sânge.

În Cetatea eternă se instituise un Comitet de insurecţie, cu care el se afla în strânsă legătură. Acest comitet se baza atât pe partidul de acţiune, cât şi pe fosta *Societate Naţională*. Garibaldi avea convingerea că va izbucni curând o mişcare insurecţională chiar înăuntrul Romei, la care întreaga ţară va răspunde cu entuziasm. Comunicând Comitetului numele acelora care formau centrul emigraţiei romane din Florenţa.

Garibaldi scria: „Am siguranţa că întreaga emigraţie romană se va grupa în jurul acestui centru care are toată încrederea mea, după cum aceeaşi încredere o am şi în voi".

O încercare nereuşită făcută în cursul lunii iunie de un grup de tineri emigranţi din Roma, înarmaţi rudimentar, de a trece frontiera

Statului papal şi de a răscula populaţia, arăta că situaţia nu era încă favorabilă pentru declanşarea unei acţiuni. Dar firele invizibile ale centrelor de insurecţie legau între ele nucleele active ale agitatorilor şi întreţineau la Roma, ca şi în întreaga ţară spiritul răzmeriţei.

Invitat la Geneva la începutul lui septembrie

1867 de Congresul internaţional al păcii, unde se aflau adunaţi oameni de cultură ca Edgar Quinet.

Arago, Büchner, el afirmă – în aplauzele generale – principiul că „sclavii au drept să declare război tiranilor, acesta fiind singurul caz în care războiul e îngăduit". Dar încercarea sa de a face ca adunarea să declare nedreaptă şi decăzută puterea laică a papalită

298 Mircea Pădureleanu ţii fu primită cu răceală, dând naştere la discuţii aprinse şi contradictorii printre delegaţi.

În sfârşit, decise că era momentul propice începerii unei acţiuni hotărâte. La graniţa Statului papal îl aşteptau câteva grupuri de voluntari, comandate de fiul său Menotti şi de deputatul Acerbi, amândoi îndrăzneţi, plini de iniţiativă.

Pentru a se putea alătura, corpului de voluntari trecu prin Florenţa şi Arezzo. Dar, cu toate încercările sale de a deruta autorităţile italiene care îi urmăreau îndeaproape toate mişcările, la Sinalunga – sătuleţ situat între Sienna şi Orvieto – unde ajunsese în noaptea de 23 septembrie, fu arestat din ordinul guvernului.

În timpul deplasării cu trenul până la Pistola reuşi să strecoare prietenului său Del Vecchio, care îl aştepta, un mesaj adresat locuitorilor Romei – redactat în stilul său înflorit şi grandilocvent pentru a-i îndemna să nu se descurajeze şi să continue lupta: „Înainte deci, în hotărârea voastră, romani şi italieni. Lumea întreagă are ochii aţintiţi spre voi. Odată misiunea terminată, veţi merge cu fruntea sus şi veţi spune popoarelor: noi am curăţat drumul fraternităţii omeneşti de cel mai îngrozitor duşman al său – papalitatea".

În timp ce Garibaldi era depus în fortăreaţa din

Alessandria, întreaga Italie se răsculă împotriva dispoziţiei arbitrare a arestării, deşi guvernul Rattazzi motivase cu ipocrizie într-o declaraţie publicată în ziare că măsura fusese luată cu scopul „de

a nu rupe tratatele". Un grup de tineri atacă corpul de gardă de la Palazzo Vecchio din Florenţa, sediul guvernului;

Condotierul prăvăliile armurierilor fură luate cu asalt de populaţie;

deputaţii protestară printr-o rezoluţie, invocând imunitatea parlament ara a lui Garibaldi. Mişcări de stradă încheiate cu morţi şi răniţi avură loc în zilele următoare nu numai la Florenţa, dar şi la Milano, Bologna.

Neapole, Veneţia. Opinia publică cerea insistent eliberarea eroului popular şi respectarea unei rezoluţii mai vechi a parlamentului care proclama Roma capitală a Italiei. Sub presiunea maselor, guvernul Rattazzi se văzu obligat să elibereze pe Garibaldi, care – adus la Genova, unde populaţia îl primi cu ovaţii – fu apoi îmbarcat pe o navă de război şi condus la Caprera. I se fixa astfel un domiciliu forţat, în timp ce nave de război blocau efectiv insula, patrulând zi şi noapte în apele din jur, între Corsica şi Sardinia.

Guvernanţii italieni făcuseră însă o socoteală greşită. Politica lor umilitoare, de supunere faţă de

Napoleon al III-lea şi Pius al IX-lea, în loc să slăbească, întări voinţa de rezistenţă şi de luptă a populaţiei italiene.

Grupuri armate din ce în ce mai numeroase de voluntari trecură prin diferite puncte frontiera Statului papal, îndeosebi la Grotte Sam-Stefano. Alte grupuri locale apărură spontan la Bolzena, la Caprarola, accentuând starea de agitaţie: şi nelinişte. În curând întreaga provincie Viterbo fu înţesată de nuclee insurecţionale ajutate de trupe garibaldiene. Detaşamentele de papistaşi care încercară să li se opună fură dispersate la Cometa, la Valentano lângă Ischia, ca şi la

Fără, aproape de Rieti. Pe câmpul de Bagnore, într-o ciocnire, un număr de zuavi pontificali au fost făcuţi

300 Mircea Pădureleanu prizonieri, iar restul şi-au părăsit în fugă dezordonată armele şi tunurile de câmp.

Planul campaniei militare conceput de Garibaldi în vederea ocupării Romei şi transmis fiului său Menotti, care-l înlocuia la comanda trupelor de voluntari, prevedea înaintarea acestora în trei

direcţii. Coloana centrală comandată de Menotti se îndrepta spre Monterotondo şi Tivoli. Alte două coloane, la dreapta şi la stânga, constituind aripile dispozitivului militar comandate de Acerbi şi Nicotera, aveau drept obiectiv orăşelele Velletri şi Viterbo. Joncţiunea celor trei co

? *

Ioane ar fi trebuit să se facă în jurul Romei, asigurând succesul insurecţiei generale. Cu toate că trupele pontificale îşi sporiseră recent efectivul cu mercenari belgieni şi irlandezi, cercurile Vaticanului erau îngrijorate de desfăşurarea situaţiei. De la Caprera, Garibaldi reuşise la începutul lui octombrie să trimită locuitorilor Romei un cuvânt de îmbărbătare, în care între altele spunea; „... în rândurile voastre se află supravieţuitorii de la Vascello şi San-Pancrazio, ca şi veteranii încercaţi ai bătăliilor naţionale. Numele lor înseamnă victoria... Las conducerea operaţiunilor fiului meu Menotti, el va şti să învingă cu voi sau să moară la postul lui. Faceţi ca la sosirea mea să nu mai rămână decât amintirea dispreţuitoare a nefastei tiranii care v-a oprimat".

Efervescenţa revoluţionară căpăta o amploare din ce în ce mai mare înăuntrul Cetăţii Eterne, în timp ce presiunea voluntarilor se făcea tot mai simţită.

Astfel, o încercare de insurecţie izbucni la Roma în seara de 22 octombrie. În timp ce muncitorii zidari

Monti şi Tognetti încercau să arunce în aer cazarma

Condotierul

Serristori, un grup de vreo sută de tineri izbutiră să ocupe poarta Sf. Paul. Insurgenţii nu reuşiră însă să facă faţă numărului copleşitor al trupelor pontificale, încât răscoala fu înăbuşită în sânge.

Socotind oraşul în revoluţie, doi fraţi Enrico şi

Givanni Cairoli împreună cu şaptezeci de camarazi, în dorinţa de a ajuta pe răsculaţi, trecură frontiera şi urmând cursul Tibrului ajunseră în împrejurimile

Romei, unde, în aşteptarea veştilor despre mersul insurecţiei, se stabiliră în vila Glori de pe muntele

Parioli. Fiind descoperiţi de jandarmii pontificali, se iscă o

cumplită încăierare în care pieriră toţi insurgenţii. Un alt episod avu loc la Roma în cartierul Transtevere, când agenţii papali luară cu asalt locul unde o mână de patrioţi pregăteau cartuşe. Deşi până la urmă toţi fură masacraţi, ei îşi dădură scump viaţa. Sufletul micului grup asaltat era Giuditta Tavani-Arquati, o femeie cu curaj rareori întâlnit.

În aceste zile zbuciumate, ostaticul de la Caprera, informat de evenimentele care aveau loc attât înăuntrul, cât şi în afara Romei, reuşi în noaptea de 16

octombrie să înşele vigilenţa supraveghetorilor săi. Cu o mică barcă, având o singură vâslă ajunse în insula

Maddalena şi de acolo în Sardinia. Peripeţiile evadării, ţinând seama de vârsta şi boala sa, par de domeniul neverosimilului. Numai experienţa şi iscusinţa dobândite în existenţa sa de marinar l-au condus la reuşită.

Ginerele său Canzio, care cunoştea planul de evadare, îl aştepta în Sardinia cu o barcă cu pânze, pentru a-l trece în Toscana. În seara de 18 octombrie trecură pe lângă insula Monte-Cristo, iar a doua zi debarcară la Livorno. În timp ce supraveghetorii lui

Mircea Pădureleanu telegrafiau la Florenţa, că la Caprera nu intervenise nimic nou, în ziua de 20 octombrie Garibaldi era primit cu ovaţii de populaţia capitalei. Guvernul Rattazzi, neputând face faţă evenimentelor în curs, demisiona. Criza ministerială cu o durată de câteva zile favoriza acţiunea lui Garibaldi, care vorbi mulţimii chiar în ziua sosirii sale la Florenţa. Entuziasmul popular îl apăra ca un scut, încât nu mai era posibil în acest moment repetarea episodului de la Sinalunga. Cu un tren special trecând prin Arezzo şi Perugia pătrunse în

Statul papal, ajungând la Terni în ziua de 22 octombrie. La apelurile repetate ale Vaticanului, împăratul

Franţei, alarmat de întorsătura dramatică a evenimentelor din ultimele zile, dădu ordin flotei de la

Toulon să transporte la Civitavecchia un număr de unităţi franceze sub comanda generalului de Failly, cu misiunea de a sprijini puterea papală şi ca atare interesele cercurilor clericale şi politice

franceze în peninsula italică.

Procedând la concentrarea trupelor sale din coloanele Menotti, Acerbi, Nicotera, Garibaldi ordonă la 26 octombrie atacarea cetăţii fortificate Monterotondo, situată în drum spre Roma. Cu toate că cetatea era înţesată de trupe papale, iar fortificaţiile ofereau suficiente garanţii apărătorilor ei, voluntarii, însufleţiţi de dorinţa de a înlătura ultimul obstacol din faţa Romei, reuşiră s-o cucerească. La 30 octombrie voluntarii garibaldieni se aflau sub zidurile Romei, în dreptul podului Nomentano, în punctul Casino dei Pazzi.

În aceeaşi noapte trebuia să izbucnească o revoltă înăuntrul oraşului, când Garibaldi fu încunostiintat de

Condotierul debarcarea trupelor franceze şi înaintarea lor spre a face joncţiunea cu trupele pontificale.

Simţindu-se destul de puternic pentru a face faţă forţelor papale şi presupunând că francezii nu vor trece la ofensivă el ordonă o mişcare spre Tivoli. Trupele papale fură izgonite, ceea ce părea să asigure victoria voluntarilor. Dar în ziua de 3 noiembrie, pe colinele de la Mentana, spre suirprinderea sa, Garibaldi se văzu nevoit să facă faţă batalioanelor franceze. Ca două perdele negre venind de pe linia orizontului cei

10.000 de soldaţii ai generalului de Failly sprijiniţi de artilerie şi înarmaţi cu puşti de ultimul model, faimoasele „chassepot”, decimară rândurile voluntarilor.

„Niciodată n-aş fi crezut că soldaţii de la Solferino vor veni să combată pe fraţii lor”, exclamase cu tristeţe Garibaldi, după înfrângere.

Retras în primul moment la Monterotondo, în aceeaşi noapte el ordonă restului trupelor sale să se îndrepte în marş forţat spre pasul Corese, punctul de graniţă al Statului papal. Acolo voluntarii predară armele colonelului Corrao din armata regală italiană, care odinioară luptase în rândurile garibaldienilor.

În ziua următoare după ce îşi luă rămas bun de la camarazii de arme, Garibaldi se îndreptă spre Caprera, însoţit de grupul colaboratorilor săi apropiaţi.

La staţia Figline fu însă arestat şi condus din nou, ca după

Aspromonte, în fortăreaţa de la Varignano din golful Spezzia.

În toate oraşele şi satele Italiei, episodul de la

Montana produse un răsunet imens. Pretutindeni populaţia era indignată de perfidia împăratului francez.

La Paris, unde orice manifestaţie de simpatie cu cau

Mircea Pădureleanu za italiană era interzisă, avu loc o procesiune la cimitirul Montmartre, la mormântul lui Daniele Manin, patriotul veneţian mort înainte de alipirea provinciei sale la Italia. Cu toată prezenţa imperială, în semn de protest mulţimea striga „Trăiască Italia! Trăiască Garibaldi!" Hugo în exilul său scrise un lung poem intitulat Mentana, care în câteva săptămâni fu tradus în şaptesprezece limbi. Cu accente dureroase, dar pline de încredere în viitor, el compară în versuri viguroase înfrângerea lui Garibaldi, cu aceea a unui gladiator antic:

„Fu aruncat în lanţuri acel ce a fost darnic
Cadavru-i la pământ, dar gândul său triumfă".

Atitudinea servilă a guvernanţilor italieni faţă de

Napoleon al III-lea a reieşit şi din înscenarea de proces pe care autorităţile judecătoreşti încercară să o intenteze lui Garibaldi. Dar după o lună de detenţie la

Varignano, sub presiunea protestelor vehemente ale opiniei publice, guvernul se văzu silit să dea dispoziţii de închidere a dosarului şi de eliberare a deţinutalui, care se retrase la Caprera.

A doua zi, după eliberarea lui Garibaldi, într-o convorbire avută cu ambasadorul Franţei la Florenţa.

De Maleret, regele Victor Emanuel se plânse că Napoleon al III-lea prin intervenţia sa armată nu i-a permis să-şi desfăşoare planul. Intenţia sa, preciză el, era

„Să lase pe garibaldieni să intre în Roma şi să se concentreze acolo în număr de vreo 20 – 30 mii. După aceea, în timp ce papa ar fi fost pus în siguranţă în

Condotierul castelul Sant-Angelo, regele ar fi pătruns la rândul său cu trupele în Cetatea Eternă şi masacrul bandelor revoluţionare ar fi fost de aşa natură că n-ar fi mai rămas nici urmă din ele".

Ura şi teama guvernanţilor faţă de mişcarea populară, personificată în cel mai înalt grad de garibaldieni, era atât de mare, încât – aşa cum vădeşte cinica mărturisire a perfidului monarh – se mergea mai degrabă împotriva intereselor naţionale decât să se dea satisfacţie revendicărilor populare.

Erijându-se în apărător al catolicismului, primul ministru al Franţei, Rouher, declarase la câtva timp după *Mentana* că „Italia nu va putea să pună stăpânire pe Roma niciodată; niciodată Franţa nu va îngădui această violenţă făcută onoarei sale şi lumii catolice.

Italia ar găsi Franţa pe drumul Romei în ziua când ar voi să invadeze Statui papal".

De fapt alte interese decât apărarea citadelei catolice ascundeau aceste declaraţii. Napoleon al III-lea încurajase, într-o anumită etapă, creşterea puterii şi influenţei Italiei, ca un mijloc tactic de a slăbi Austria în centrul Europei şi a permite Franţei să-şi exercite mai eficient dominaţia pe continent. Dar acum, când

Italia tindea să-şi desăvârşească unitatea şi să devină ea însăşi o putere care să aibă o anumită pondere în relaţiile europene, interesele cercurilor conducătoare franceze cereau să se frâneze pe cât posibil acest proces. Pentru aceasta trebuia împiedicată prin orice mijloace desăvârşirea unificării.

Cu toate acestea, problema Romei, vitală pentru un stat italian unit, continua să reprezinte o năzuinţă permanentă a populaţiei italiene.

Mircea Pădureleanu

După înfăptuirea unităţii naţionale, Prusia cunoscuse o creştere rapidă a potenţialului ei economic şi militar. Noua ei situaţie punea cu o deosebită acuitate problema obţinerii unor sfere de influenţă şi surse de materii prime în vestul Europei. Politica sa intra însă în conflict cu interesele burgheziei franceze, care avea hegemonia în Europa. Pe de altă parte, clica din jurul lui Napoleon nutrea convingerea că un război victorios ar consolida temeliile imperiului, şubrezite din cauza creşterii nemulţumirilor interne.

Greşit informat asupra potenţialului militar prusac şi înşelat de

abila diplomaţie bismarckiană, Napoleon al III-lea a declarat la 2: O iulie 1870 război Prusiei.

O nouă situaţie survenea acum în relaţiile dintre

Italia şi Franţa. Primele înfrângeri ale armatei franceze, mai slab pregătite în armament, cadre militare şi echipament, siliră pe Napoleon al III-lea să retragă trupele de ocupaţie din Roma. Subminat de adânci contradicţii interne şi izolat de puterile europene, Napoleon a fost constrâns să capituleze, la Sedan. Revoluţia izbucnită la Paris a instaurat în Franţa republica.

Prăbuşirea celui de-al doilea imperiu dădea mână liberă poporului italian pentru a acţiona conform voinţei sale.

Nici de astă dată Victor Emanuel nu a trecut însă la acţiunea armată, mulţumindu-se să trimită papei o scrisoare în care „cu afecţiune filială" îl ruga să renunţe la autoritatea sa. La rândul său Pius al IX-lea era hotărât să speculeze situaţia, declarând răspicat că nu va ceda Roma decât constrâns prin forţa armelor.

Sub presiunea opiniei publice, Victor Emanuel s-a văzut silit să intervină cu armata. Ea 20 septem-Condotierul brie 1870, după o scurtă ciocnire la Porta-Pia cu garda de elveţieni a papei, Nino Bixio pătrundea cu detaşamentul său în Roma, iar trupele italiene înălţau pe Capitoliu drapelul roşu-alb-verde.

Pius al rX-lea, vrând să simuleze că este o victorie a violenţei, se retrase în palatul Vatican, considerându-se prizonierul noului stat italian.

Plebiscitul popular din 2 octombrie confirmă voinţa maselor din fostul Stat papal de a se uni cu restul Italiei. A luat astfel sfârşit suveranitatea papilor al căror stat – de la înfiinţarea sa, din anul 756, cunoscuse o sută şaptezeci şi unu de răscoale din care optzeci în interiorul oraşului Roma – aşa cum arată învăţaţii epocii. Lovitura de graţie fusese dată papalităţii – nu atât de tunurile şi bersaglierii armatei regulate – cât mai ales de dezvoltarea capitalismului, care acţionase ca un exploziv sub statul feudal al bisericii romane.

Prin alipirea Romei s-a ajuns la desăvârşirea unităţii Italiei. Dar spre deosebire de prima etapă a unificării statului italian încheiată în

1861, care se înfăptuise „de jos", prin revoluţii populare desăvârşirea unificării a avut loc „de sus", prin războaie dinastice şi combinaţii diplomatice. Este o deosebire calitativă, care reflectă un anumit conţinut: teama burgheziei de revoluţie, de popor şi grija sa de a trage în folosul său roadele mişcării de eliberare naţională.

Rămâneau în afara Italiei, sub stăpânire austriacă, teritoriile Trentinului şi Trieste, cu un număr de

700.000 locuitori, care aveau să fie încorporate Italiei abia după primul război mondial. De asemenea nu se socotea ca făcând parte din statul italian mica republi

Mircea Pădureleanu că San-Marino, de 60 km^2, cu 15.000 de locuitori, situată pe vârful muntelui Titan, în apropierea oraşului

Rimini, şi care şi-a păstrat independenţa şi după desăvârşirea unificării Italiei, până în zilele noastre.

Desăvârşirea unităţii italiene însemna punctul final al unui proces obiectiv şi inevitabil, început cu aproape opt decenii în urmă. Consecinţele unificării

„De sus" a făcut ca puterea economică şi politică să rămână în continuare în mâna latifundiarilor şi a burgheziei a căror dominaţie s-a manifestat prin trecerea, în deceniile următoare, la înfăptuirea unei politici de expansiune colonială.

Drepturile politice acordate maselor erau încă destul de limitate. Legea electorală prevedea pentru înscrierea în liste o taxă fixă de patruzeci de lire, în moneda de atunci, precum şi ştiinţă de carte, încât – în 1870 – la întreaga populaţie a Italiei, din care 80%

era analfabetă, nu existau decât 550.000 de alegători, adică puţin peste 2%.

Situaţia economică a statului italian era precară.

Lipsa materiilor prime necesare industriei, degradarea şi scăzuta fertilitate a solului în sudul ţării, bugetele permanent dezechilibrate făceau pe guvernanţi să caute o rezolvare a greutăţilor economice existente pe spinarea maselor. Impozitele creşteau de la an la an.

Burghezia italiană, legată prin mii de fire de cercurile marilor

proprietari de pământ şi de cele clericale, cu tendinţe conservatoare şi retrograde, nu a izbutit să imprime un alt ritm şi curs dezvoltării economice a Italiei. Nerezolvarea problemei agrare determina din punct de vedere economic o piaţă internă foarte îngustă, ceea ce frâna şi dezvoltarea industriei.

Condotierul!

Ţărănimea pauperizată, care îngroşa masa proletariatului agricol, lăsat la bunul plac al latifundiarilor şi arendaşilor, avea o putere scăzută de cumpărare.

Deschiderea în acea vreme – noiembrie 1869 – a Canalului de Suez, cale maritimă de importanţă mondială, punând în valoare poziţia geografică a Italiei, precum şi a tunelului Mont-Cenis, de doisprezece kilometri, inaugurat în 1871, care asigura comunicaţii feroviare rapide cu Europa centrală, au impulsionat în mai mare măsură industria italiană. Odată cu creşterea marii industrii se mărea şi numărul muncitorilor din fabrici. Începu să se diferenţieze o clasă nouă, cu o fizionomie proprie. Lungul drum al dezvoltării politice, organizatorice, ideologice al muncitorilor e presărat încă din aceşti ani ai existenţei sale cu mişcări de protest care exprimau lupta împotriva exploatării capitalului. Astfel, între anii 1860 – 70 au fost în medie treisprezece greve pe an la Milano, pentru ca în anul imediat următor, în 1871, numărul lor să se dubleze, crescând la şaizeci şi patru în 1872 şi la o sută trei în

1873.

Pe de altă parte, împinsă de o dorinţă aprigă de profit, începea să se contureze şi să se întărească o nouă şi mai activă burghezie industrială şi capitalistă legată de bănci şi de speculaţiile de bursă.

Odată cu alipirea Romei la regatul Italiei, deosebirea dintre burghezia monarhică, de „dreapta", întruchipată de partidul de guvernământ din ultimul deceniu şi opoziţia democratică de „stânga", mazziniană şi garibaldiană, se atenuează şi tinde să dispară.

Într-adevăr, între 1861 şi 1870 aceste deosebiri se menţinuseră mai ales în legătură cu metodele ce

Mircea Pădureleanu trebuia urmate în vederea cuceririi

Veneţiei şi Romei.

Cum problemele unităţii fuseseră rezolvate, deosebirile de opinii între oamenii politici din cele două grupări nu mai erau substanţiale. Aripa democrată se aplecă din ce în ce mai mult spre terenul liberalilor monarhici; acest fapt a fost posibil deoarece în Risorgimento, conceptul de revoluţie avusese – chiar şi printre democraţii din partidul de acţiune – o temelie aproape exclusiv „naţională" şi nu „socială". Baza de masă a democraţilor, formată în mare parte din mica burghezie urbană, care alergase în rândurile mişcării mazziniene şi garibaldiene, începe să dispară din diferite motive. O parte constituită mai ales din intelectuali, liber-profesionişti etc. a fost absorbită de noul stat care oferea atunci largi posibilităţi de slujbe publice acestei categorii; o alta, şi cu deosebire elementele muncitoreşti, lucrătorii, tind să se încadreze în mişcarea muncitorească, care deşi în forme înapoiate şi confuze, începe să se evidenţieze în ţară, sub forma noii opoziţii pe cale de ridicare: aceea care cu trecerea anilor va deveni opoziţia statului italian burghez.

Garibaldi trăise cu bucurie clipele întregirii Italiei prin eliberarea Romei, ideal spre care năzuise din fragedă vârstă.

Faptul că altora le fusese hărăzit să înfăptuiască un ţel scump al vieţii sale nu umbrea cu nimic plinătatea acestui sentiment. Chiar dacă nu fusese prezent în ultimul act al unităţii italiene – alipirea Romei – era meritul lui de a fi dat neîncetat impulsul şi de a fi ţinut mereu trează conştiinţa compatrioţilor săi.

Capitolul XV

ÎN AJUTORUL FRANŢEI

Desăvârşirea unităţii italiene a avut loc în condiţiile unei accentuări a contradicţiilor dintre principalele puteri ale continentului nostru.

După capitularea de la Sedan, în ciuda oscilării deputaţilor republicani – reprezentanţii politici ai diferitelor facţiuni burgheze, care se temeau de izbucnirea revoluţiei – masele populare în frunte cu muncitorii parizieni reuşiseră, la 4 septembrie 1870, să răstoarne imperiul şi să impună republica. Dar în guvernul provizoriu format de

generalul Trochu, comandamentul militar al Parisului, „poporul muncitor nu avea… niciun reprezentant autentic". Cei care şi-au însuşit roadele acţiunii revoluţionare din 4 septembrie au fost republicanii burghezi şi aliaţii lor, orleaniştii.

La 19 septembrie armatele prusace începură asediul Parisului. Voinţa dârză a celor două milioane de parizieni de a continua lupta de apărare, în ciuda bombardamentelor neîncetate şi a înfometării, deşteptă în Garibaldi dorinţa vie de a se afla printre aceşti oameni, de a-i ajuta, aşa cum făcuse şi altă dată în viaţă, atunci când libertatea unui popor era ameninţată.

Mircea Pădureleanu

Bolnav, dar stăpânindu-şi durerea, înconjurat de

Menotti, Riccotti şi Canzio – fiii şi ginerele său – nelipsiţi de lângă el în ultimii ani, Garibaldi debarcă la Marsilia la 8 octombrie 1870, întâmpinat cu căldură de populaţia locală. A doua zi, cu un tren special ajunse la Tours, cu câteva ore înaintea sosiri lui Gambetta, care izbutise în împrejurări dramatice să iasă din Parisul asediat pentru a organiza apărarea militară în restul Franţei.

Crearea celor trei armate: în nord, pe Loara şi în

Vosgi, lăsă impresia că guvernul provizoriu, care îşi arogase titlul de „guvern al apărării naţionale", voia să-şi respecte angajamentul de a nu capitula în faţa inamicului prusac. Masele populare erau decise să reziste şi să lupte. De pretutindeni, din Europa, soseau voluntari care se organizau în batalioane internaţionale.

Întâlnirea lui Garibaldi cu Gambetta la Tours îmbrăcă astfel un caracter simbolic, reprezentând ideea înfrăţirii francezilor şi italienilor în lupta împotriva invadatorului. Dar sub masca primirii protocolare, a manifestaţiilor de faţadă, se ascundea de fapt o ostilitate rău disimulată. Lui Garibaldi şi colaboratorilor săi nu le-a fost greu să-şi dea seama că pretutindeni vechea birocraţie a celui de-al doilea imperiu avea încă un cuvânt greu de spus.

Aparatul militar şi mulţi din consilierii lui Ganibetta slujiseră sub imperiu sau erau legaţi de monarhist!, care sperau într-o apropiată restaurare a dinastiei de Orléans. Puţin a lipsit ca omul care îşi oferise

Franţei cu atâta generozitate serviciile să nu se înapoieze la Caprera. Numai dorinţa de a fi de folos popo-Condotierul rului francez într-un moment de grea cumpănă pentru existenţa sa l-a determinat pe Garibaldi să accepte comandamentul corpurilor de voluntari al armatei din

Vosgi.

Din momentul preluării funcţiei, întreaga campanie militară din Vosgi s-a desfăşurat sub semnul duşmăniei permanente a cercurilor conservatoare şi clericale franceze, a presei vechiului regim rămasă în picioare şi după dispariţia oficială a celui de-al doilea imperiu. Prin piedici şi intrigi de tot felul se căuta să se creeze o atmosferă de suspiciune faţă de acţiunile voluntarilor, iar defăimătorii lipsiţi de orice scrupul nu se dădeau în lături să-l prezinte pe comandantul voluntarilor ca pe un „străin suspect", „complicele ascuns al lui Bismarck, venit să contribuie la înfrângerea noastră".

Însă Garibaldi, cu toate mijloacele reduse care i s-au pus la dispoziţie şi deşi cei mai mulţi dintre ostaşii săi aveau pingele de carton şi bluze subţiri care nu-i putea apăra împotriva frigului, reuşi să desfăşoare de la început câteva acţiuni încununate de succes. Prin luptele de la Brazey, Saint Jean-de-Loanes, Genlis, ca şi acelea de pe malurile râului Ognon, trupele de voluntari împiedicară pe prusaci să ocupe valea Saonei.

Noi greutăţi se creară însă frontului francez prin capitularea, la 29 octombrie 1870, a mareşalului trădător Bazaino, care a predat inamicului fortăreaţa

Metz, împreună cu întreaga sa armată. Forţele militare prusace, ocupate până atunci de asediul acestei fortăreţe, deveniră acum disponibile pentru operaţii active pe celelalte fronturi. Şi totuşi, chiar şi în aceste condiţii poporul francez continua să reziste.

Mircea Pădureleanu

Desfăşurându-şi acţiunile în Burgundia, Găribaldi îşi stabili cartierul general la Dole, operând astfel în triunghiul Dole-Dijon-Autun. Ulterior, încredinţându-i-se misiunea apărării defileurilor Morvanului, se stabili la Auturi. La rândul său, Riqciotti

Garibaldi reuşea la 19 noiembrie, într-o acţiune fulgerătoare efectuată la Chatillon-sur-Seine, să facă câteva sute de prizonieri prusaci, printre care un număr mare de ofiţeri. Operaţiunile de la sfârşitul lunii noiembrie au avut drept rezultat cucerirea oraşului Dijon. Acţiunea aceasta condusă cu pricepere de Garibaldi se înscrie ca unul dintre episoadele importante ale campaniei militare de pe frontul din răsăritul Franţei.

Deşi durerile articulare, în acel sfârşit de toamnă umedă şi rece, se accentuaseră, făcându-i uneori cu neputinţă deplasările, Garibaldi făcea faţă cu succes obligaţiilor sale de comandant, elaborând planurile, inspectând liniile înaintate, îmbărbătând luptătorii.

În cursul lunii decembrie, prusacii încercară şi izbutiră, datorită atitudinii echivoce a colonelului

Cheney, să cucerească orăşelul Auturi. Faţă de această întorsătură neaşteptată a evenimentelor, Garibaldi a utilizat forţele sale pentru a bara înaintarea inamicului spre Creuzot şi Lyon.

De la Bordeaux, unde guvernul republican îşi stabilise sediul după retragerea sa de la Tours, comandantul voluntarilor primi noi instrucţiuni în legătură cu desfăşurarea ulterioară a operaţiunilor militare. El trebuia să secondeze şi să apere flancurile armatei generalului Bourbaky, care avea misiunea să înainteze înspre Alsacia, pentru a tăia legătura armatelor invadatoare cu bazele lor.

Condotierul în bătălia de trei zile, de la 21-23 ianuarie 1871, puşcaşii conduşi de Ricciotti capturară drapelul Regimentul 61 pomeranian. Unicul trofeu de acest gen obţinut de la trupele de voluntari nu putea influenţa decât în mică măsură ansamblul frontului francez, care datorită incapacităţii şi trădării comandanţilor lui se afla într-o situaţie deosebit de critică. Încercarea armatei comandate de generalul Bourbaky, denumită armata de est, de a pune în aplicare planul imaginat de Gambetta – care prevedea recucerirea oraşului Elelfort şi străpungerea frontului german, cu intenţia de a uşura presiunea trupelor prusace asupra Parisului şi eventual chiar de a duce la o încetare a asediului capitalei Franţei – s-a soldat cu un eşec total.

La rândul lui, „guvernul apărării naţionale” s-a dovedit, aşa cum va spune un critic al epocii „guvernul trădării naţionale”. Generalul Trochu, răspunzător de apărarea Parisului, deşi avea la dispoziţia sa

120.000 de ostaşi din trupele regulate, 80.000 gărzi mobile şi 330.000 gărzi naţionale – adică forţe cu mult superioare ca efectiv faţă de acelea ale invadatorilor – califică sarcina care i s-a încredinţat drept o

„Eroică nebunie”.

Marea burghezie nu dorea să apeleze la sprijinul maselor de teamă că nu va mai putea înfrâna ulterior avântul lor revoluţionar. Nehotărârea burgheziei de mijloc şi a micii burghezii nu a permis ca războiul să se transforme într-o luptă a întregului popor. Urmarea firească a acestei stări de fapt a fost aşa-numitul armistiţiu din 28 ianuarie 1871, care însemna actul capitulării Parisului.

Mircea Pădureleanu

Semnarea „armistiţiului” punea capăt şi luptei de rezistenţă a voluntarilor din Vosgi.

Respingând forţele germane, care încercau o acţiune de învăluire, armata din Vosgi se retrase în afara liniei de armistiţiu, iar brigăzile garibaldiene se dispersară în departamentele de la frontiera elveţiană.

Într-o scrisoare adresată unuia dintre prietenii săi, generalul Fabrizzi, Garibaldi, respingând unele aserţiuni greşite publicate în ziarul englez *Times*, aprecia astfel campania din Vosgi: „Armata din Vosgi – care nu s-a putut numi astfel decât în ultimele zile ale existenţei sale şi când totul se sfârşise, ca să spunem aşa – afară de aproximativ două mii de italieni, câteva sute de spanioli, greci şi polonezi, o mie de franctirori ai lui Ricciotti, două batalioane de gărzi mobile şi puţină artilerie, adică un total de 7 – 8.000 de oameni – nu avea trupe pe care să te poţi bizui, pentru că erau prea tinere, rău înarmate şi mai ales nepregătite sufleteşte să lupte.

Cu acest pumn de oameni, armata din Vosgi a ţinut în mâini Dole, Autun, cea mai mare parte din

Burgundia şi mulţumită acestui fapt înapoia cortinei sale

înguste, dar victorioase, s-au putut efectua două mişcări de plan, cea de la Chagny la Orléans, unde generalul Clouzat venea să întărească armata Loarei cu 40.000 de oameni, şi cea a generalului Bourbaky, care, desprinzându-se din marea armată a Loarei, înfrântă la Orléans, pornea în marş spre Belfort. Aceste strategii bine concepute, dar rău executate, avură urmarea cunoscută; armata din Vosgi ocupând în mod onorabil poziţiile din centru, era într-o imposibilitate

Condotierul absolută de a coopera cu acţiunile militare ale armatelor amintite.

Armata din Vosgi, lăsată foarte multă vreme într-o stare de părăsire, cu unele dintre batalioanele sale în întregime fără arme sau înarmate cu adevărate fiare vechi, cu puţină artilerie şi cavalerie, n-a fost ajutată în nicio împrejurare de celelalte armate; în schimb ea a susţinut retragerea generalului Cremer, învins la Nuits, plasându-şi brigada a patra între inamic şi armată, care se eşalona între Cagny şi Beaume.

Lobbia, Ricciotti şi franctirorii au făcut minuni şi au fost de nenumărate ori pe punctul, de a fi înconjuraţi şi zdrobiţi de puternicele coloane duşmane…"

Meritele lui Garibaldi au fost recunoscute de mulţi contemporani de-ai săi, care au elogiat calităţile sale militare şi actele de eroism săvârşite de armata din Vosgi. Scriind despre Garibaldi, colaboratorul cel mai apropiat al lui Gambetta, Freycinet, nu s-a sfiit să afirme: „Garibaldi este cu siguranţă primul nostru general. Faptul acesta face un penibil contrast cu armata lui Bourbaky. Va trebui să reunim corpurile de armată a lui Cremer şi Bressoles într-o singură armată sub ordinele lui Garibaldi". Generalul prusac Manteuffel aprecia că: „Tactica lui Garibaldi este remarcabilă. Ea depinde de calitatea soldaţilor săi… de o valoare specială… Dacă Bourbaky ar fi acţionat după sfaturile lui, bătălia din Vosgi ar fi fost cea mai fericită campanie pentru armata franceză din „70—71". La rândul său, generalul Ketter constata: „Dacă Garibaldi ar fi fost în fruntea armatelor franceze, drapelul regimentului 61 pomeranian ar fi fost singura noastră pierdere".

Mircea Pădureleanu

Dar adevărata recunoaştere a serviciilor pe care

Garibaldi le-a adus Franţei a fost făcută de poporul francez, care a trecut pe generalul italian pe lista candidaţilor pentru Adunarea naţională de la Bordeaux, alegându-l deputat în patru departamente.

Garibaldi nu putea concepe capitularea şi ca atare în şedinţa din 13 februarie a Adunării Naţionale de la Bordeaux, în care a fost acuzat ca adept al războiului de deputaţii opoziţiei, după ce rosti un aspru rechizitoriu la adresa acelora care trădau interesele naţionale, şi-a depus mandatul. Când părăsi Adunarea, gărzile naţionale îi dădură onorul, iar mulţimea îl aclamă până la hotel.

Omul acesta nu se sfia să spună lucrurilor pe nume şi de aceea intra întotdeauna în conflict cu puternicii zilei.

Înainte de a părăsi pământul Franţei, într-un salut adresat soldaţilor care luptaseră în munţii Vosgi le spunea: „Vă las cu părere de rău… întorcându-vă la vetrele voastre, povestiţi familiilor munca, luptele pe care le-am susţinut împreună… Spuneţi-le, mai ales, că aţi avut un şef care v-a iubit ca pe fiii lui!”

Câteva săptămâni mai târziu, când în Adunarea

Naţională de la Bordeaux s-a făcut anularea mandatului lui Garibaldi, Victor Hugo – întrerupt de vociferările deputaţilor şi aclamat de aripa de stânga a Adunării – a exprimat în cuvinte simple recunoştinţa şi preţuirea de care se bucura neobositul apărător al libertăţii în rândul poporului francez: „Dintre toate puterile europene – spunea marele scriitor – niciuna nu s-a ridicat ca să apere Franţa, care în atâtea rânduri a luat în propriile ei mâini cauza Europei… niciunsu Condotierul veran, niciun stat, nimeni! Cu excepţia unui singur om… Acest om, domnilor, ce avea? Spada lui. Spada aceasta dezrobise un popor şi putea să salveze un altul. El s-a gândit la acest lucru, a venit şi a luptat…

Nu vreau să jignesc pe nimeni în această adunare, dar voi spune că e singurul dintre generalii care au luptat pentru Franţa, şi care n-a fost învins”. împiedicat de majoritate să vorbească, îşi dădu, în semn de protest, demisia. Cauza acestei ostilităţi faţă de eroul popular al Italiei

a fost cum nu se poate mai bine exprimată de generalul Ducrot. El cerea o anchetă oficială, care să stabilească „dacă generalul Garibaldi a venit să plătească o datorie de recunoştinţă pentru Franţa sau dacă a venit mai curând să-şi apere republica sa universală". Când la 18 martie 1.871 comunarzii au înălţat deasupra Parisului însângerat steagul revoluţiei, a avut impresia că asistă la o întruchipare a năzuinţelor sale.

Garibaldi a privit cu interes cauza Comunei care

— În unele privinţe – răspundea idealului său rousscauist de înfrăţire; generală a oamenilor, de luptă împotriva îngrădirilor, susţinând asemenea convingeri în discuţii aprinse şi contradictorii cu prietenii săi la Caprera. Când a plecat din Lyon i-a spus fiului său Ricciotti, care rămânea în Franţa: „Observă cu atenţie această mişcare socială care începe. Dacă vei vedea că de aici poate rezulta o reluare a ostilităţilor cu prusacii, îţi îngădui să iei parte la ele. Să ştii un lucru: în momentul în care voi afla la Caprera că te-ai alăturat insurecţiei populare, voi porni neîntârziat spre tine..."

320 Mircea Pădureleanu

La Caprera, zilele de primăvară erau luminoase şi calde. O boare abia perceptibilă se ridica dinspre mare, încreţind uşor luciul albastru în care se oglindea cerul imaculat. În jurul casei de o albeaţă ca aceea a clădirilor africane, prea vie pentru ochii obosiţi ai lui Garibaldi, se jucau nepoţii zburdalnici.

Poezia rustică a locurilor îi dădea o linişte de care sufletul lui frământat avea nevoie.

Capitolul XVI

VISUL ŞI RUGUL

Omul a cărei existenţă fusese atât de organic legată de soarta patriei sale nu putea acum, după desăvârşirea unităţii Italiei, să rămână în situaţia de spectator pasiv. Ochiul lui era încă plin de curiozitate şi mintea lucidă, chiar dacă braţul obosise, iar trupul fusese vlăguit de suferinţele pricinuite de răni şi ele artroza deformantă, cu mersul ei cronic.

De la Caprera, Garibaldi urmărea cu interes dezvoltarea noii

Italii, acum când relaţiile între statele din Europa păreau că intră într-o fază de stabilitate mai mare.

Capitala ţării se mutase la Roma. Mai mult decât oricând era necesar ca problema relaţiilor cu Vaticanul să fie elucidată, întrucât în vechea cetate de pe malurile Tibrului aveau să coexiste de acum înainte atât autoritatea de stat a Italiei, cât şi aceea a centrului catolicismului. Renunţarea oficială la puterea laică nu veni niciodată din partea papalităţii, aşa cum preconizase cândva Cavour şi cum mai continuau să spere unii dintre urmaşii lui la conducerea statului. Dimpotrivă, Papa Pius al IX-lea refuză să ajungă la orice fel de reglementare a relaţiilor sale cu statul italian. El

Mircea Pădureleanu se retrăsese în închisoarea voluntară din Vatican şi se declara pe faţă duşmanul noului stat. Cercurile conducătoare au recurs însă şi de astă dată la concesii şi compromisuri. Astfel, legea numită a „garanţiilor".

din mai 1871, referitoare la drepturile papalităţii, acorda lui Pius ai IX-lea toate prerogativele şi onorurile unui suveran, lăsându-i palatele Vaticanului şi

San-Givanni în Laterano, precum şi Castelul Gandolfo din apropierea Romei, scutite de orice impozit.

Mai mult, legea acorda papei o sumă anuală egală cu aceea care fusese înscrisă în bugetul fostului Stat papal şi care în acea perioadă se cifră la 3.225.000

franci. Dar, mai mult, guvernanţii italieni, prin noua lege, renunţau în favoarea bisericii la o serie întreagă de drepturi faţă de organele ecleziastice, pe care le avuseseră guvernele precedente. Se poate spune că prin noua reglementare, statul italian îşi restrânsese mult drepturile faţă de autoritatea papală. Cu toate acestea, papa s-a declarat nemulţumit de concesiile făcute, continuând să persiste în atitudinea sa şi să se manifeste ostil faţă de statul italian.

Garibaldi nu putea privi cu seninătate umilirile impuse naţiunii italiene de noii săi guvernanţi. Nemulţumirea lui provenea şi din faptul că guvernele care se succedau la putere menţineau o lege electorală profund nedemocratică. În raport cu masa poporului italian, dreptul de

vot îl avea numai o minoritate privilegiată. O lege electorală care să acorde dreptul de vot universal era unica măsură, după părerea lui, împotriva despotismului şi politicii bunului plac; Dar acest deziderat nu avea să-l vadă realizat în timpul vieţii sale. Abia în a doua jumătate a anului 1882 s-a

Condotierul acordat o lărgire a electoratului, fără ca totuşi numărul alegătorilor să depăşească 6, 9% din populaţia ţării.

În primăvara anului 1872, o veste neaşteptată îl întrista adânc pe Garibaldi. La 10 martie se stinsese la

Pisa prietenul şi tovarăşul de luptă din tinereţe, Giuseppe Mazzini, omul care îşi consacrase viaţa pregătirii ideologice a înfăptuirii unităţii ţării sale, pe care o vedea realizându-se sub forma unui stat republican.

Manifestaţii solemne avură loc în principalele oraşe italiene, dar mai ales la Genova, oraşul natal al marelui patriot. La funeraliile organizate în capitala Liguriei, Garibaldi a evocat momentele care l-au legat de

Mazzini şi a desfăşurat pe mormântul acestui neobosit luptător drapelul celor „O Mie" de voluntari, eliberatori ai Sudului. Era un omagiu fără rezerve pentru prietenul dispărut „dar şi o mărturie a consecvenţei idealurilor sale.

Prestigiul de care se bucura în ochii opiniei publice îl îndemnă pe Garibaldi să păşească din nou în viaţa politică a ţării. Cuvântul său răsună acum în nenumărate adunări, unde se pronunţa pentru o adevărată libertate a presei şi întrunirilor, susţinând obligativitatea şi gratuitatea învăţământului, cerând desfiinţarea impozitelor oneroase pe bunurile de larg consum, continuând presiunile pentru revizuirea şi desfiinţarea legii electorale în forma ei restrânsă şi nedreaptă sau criticând proiectul de lege a unei biserici autonome, nesupuse nici unui fel de îngrădire legislativă.

Dar timpul începea să răărească rândurile generaţiei cu care crescuse şi împărţise bucuriile şi dezamăgirile. Manzoni, Rattazzi, Nino Bixio – pentru a

Mircea Pădureleanu cita câteva doar dintre figurile mai

cunoscute se stinseseră în 1873.

Pe terenul politic rivalităţile deveneau aprige, guvernele se succedau rapid unul după altul. În viaţa

Italiei se încetăţeneau şi se adânceau obişnuitele practici politicianiste: demagogia, împotrivirea înverşunată faţă de orice transformări economice şi sociale progresiste, intrigile şi corupţia.

Solitarul de la Caprera era profund dezamăgit de toate tarele noii democraţii. Dacă îşi analiza retrospectiv activitatea din ultimele trei decenii se încredinţa tot mai mult că obţinerea unităţii naţionale, căreia îşi consacrase toată energia sa, constituia o cucerire importantă, dar totuşi parţială, pe drumul spre adevărata libertate.

La aceste frământări morale veniră curând să se adauge copleşitoare griji materiale a căror rezolvare nu o vedea cu uşurinţă. Cunoscând greutăţile în care se zbătea Garibaldi, guvernul Minghetti propuse în

1874 şi corpurile legiuitoare votară aproape în unanimitate o rentă viageră de cincizeci de mii de lire anual, înscrisă în buget şi alta, de aceeaşi valoare, neînscrisă. Dar Garibaldi, cu toată situaţia sa materială precară, nu acceptă oferta guvernului. Într-o scrisoare adresată fiului său Menotti îşi motiva astfel refuzul: „O sută de mii de lire m-ar apăsa pe umeri ca o tunică a lui Hessus. Mi-aş pierde somnul şi aş simţi la mâini greutatea cătuşelor… De fiecare dată când aş auzi de delapidări ale guvernului şi de nenorocirile publice, faţa mi s-ar acoperi de ruşine… Cât priveşte guvernul, al cărui scop este să sărăcească ţara pentru a o corupe, să-şi caute complici în altă parte”.

Condotierul

Contractă noi datorii, dar îşi menţinu refuzul, şi, numai doi ani mai târziu, copleşit de tot felul de greutăţi, sfârşi prin a accepta renta. „A trebuit să cedez – scria el – în faţa unei necesităţi respingătoare. E cea mai amară pilulă din viaţa mea”.

E adevărat că momentul era altul. Burghezia republicană îşi accentuase opoziţia şi izbutise să impună venirea la putere a liberalilor aşa-zişi „de stânga”.

Guvernul putuse în sfârşit să anunţe ţării, după atâţia ani,

restabilirea situaţiei financiare. Preşedintele consiliului era acum Depretis, fostul prodictator al Siciliei în 1860 numit atunci în acest post de Garibaldi.

Programul electoral cu care reuşise în alegeri era, în linii mari, acelaşi pentru care milita Garibaldi.

Socotind că ar fi putut să-şi aducă contribuţia la îmbunătăţirea situaţiei mizere în care se zbătea cea mai mare parte a populaţiei, Garibaldi îşi puse candidatura la Roma şi fu ales în primul colegiu. În ultima vreme se preocupa tot mai mult de realizarea unui proiect de transformare a Tibrului şi de îmbunătăţire a soiului în Agrul roman. Traducerea lui în fapt ar fi ajutorat ţărănimea încercată în anii secetoşi şi ar fi permis, prin folosirea unei tehnici avansate, să se ajungă din urmă ţările mai dezvoltate de pe continent, ca Germania sau Franţa. După campania din Italia meridională, reflectase adesea asupra unui proiect asemănător, care îşi propunea găsirea unui mijloc de îmbunătăţire a condiţiilor agrotehnice din văile Sardiniei. Dar evenimentele din anii 1860-1870 şi mai ales durerile fizice pricinuite de rana de la Asprornonte îl împiedicară să dea urmare acestor idei, cu o semnificaţie socială atât de mare. Eliberarea Romei şi împre

Mircea Pădureleanu jurările favorabile de la jumătatea celui de-al optulea deceniu, îl îndemnară să propună alte proiecte, mai grandioase, cu urmări economice din cele mai însemnate pentru statul şi poporul italian.

„Roma a fost şi va fi până la sfârşit idealul vieţii mele", scria el din Caprera în februarie 1875, unui grup de patrioţi", Pentru el Roma era oraşul conducător într-o Italie independentă, industrială şi prosperă.

Participarea la viaţa parlamentară îl făcu să rămână aproape doi ani la Roma, în care timp, cu o uimitoare răbdare, se consacră cu tot sufletul proiectelor propuse discuţiei guvernului, parlamentului şi opiniei publice. Toată lumea, în acei ani, se pasiona pentru problema Tibrului şi a Agrului roman. Proiectul său viza două obiective: transformarea micului port Fiumicino într-un centru comercial vecin cu capitala şi devierea, pe o anumită porţiune, a cursului Tibrului

înainte de pătrunderea sa în capitală, în vederea evitării inundaţiilor din unele cartiere mărginaşe ale Romei, paralel cu crearea unui debit suficient de apă pentru sistemul de irigare a Agrului roman. Cele două lucrări erau în fond strâns legate între ele. În locul focarului de insalubritate de lângă Roma, el propunea asanarea şi fertilizarea acestor pământuri care ar fi redat populaţiei patru sute de mii de hectare de pământ fertil, într-o ţară unde natura a fost puţin darnică în pământ arabil, faţă de numărul şi nevoile de hrană ale populaţiei.

La vila Casalini din împrejurimile Romei, unde

Garibaldi locuia în acea perioadă, vizitatorul avea impresia că pătrunde – din cauza hărţilor şi planurilor de tot felul, răspândite prin camere – în birourile unui

Condotierul departament de specialitate. Experţi şi tehnicieni italieni şi străini veneau cu propuneri şi amendamente în vederea găsirii soluţiilor tehnice cele mai potrivite pentru rezolvarea proiectelor.

Cu toate greutăţile întâmpinate, Garibaldi nu obosea şi nu se descuraja, explicând cu răbdare celor din jurul său ori cercurilor conducătoare avantajele care decurgeau din aceste proiecte. După părerea lui, utilitatea pentru Italia a unor asemenea lucrări, finanţate prin împrumuturi publice, era indiscutabilă. Însă partizanii săi se împuţinaseră după 1876, când chiar şi unii dintre garibaldienii de frunte au trecut de partea monarhiei, iar în posturile de conducere pe care le-au deţinut au promovat o politică de consolidare a statului burghez şi de reprimare a năzuinţelor democratice şi socialiste. Cel mai caracteristic exemplu l-a oferit

Francesco Crispi, prim-ministru între 1887 şi 1896, pe care Gramsci îl numeşte „reprezentantul cel mai energic al dictaturii burgheze în secolul al XIX-lea”.

Cerând ajutorul guvernului, Garibaldi îşi dădu seama destul de repede că alesese o cale greşită. Discuţiile interminabile şi contradictorii, sfârşiră nu prin îngroparea definitivă a proiectelor, ci – mai rău – prin minimalizarea lor. Votându-se sume mici, lucrările fură bagatelizate şi reduse la operaţiuni fără o valoare socială reală.

Entuziasmul bătrânului luptător era înecat în birocraţia ministerelor care se succedau la putere manifestând invariabil acelaşi dezinteres pentru proiectele sale. Deşi suferise un eşec, Garibaldi făcuse să strălucească în ochii italienilor – ca şi în timpul luptei risorgimentale – realitatea unui viitor înfloritor.

Mircea Pădureleanu

Cu toate că trupul îi era slăbit, păstra aceeaşi vioiciune spirituală, acelaşi interes pentru problemele sociale şi politice care se agitau pe continent. Gândul său era acum alături de popoarele din peninsula balcanică, care luptau împotriva dominaţiei otomane. În

1876, la Roma, primi vizita lui Negură, deputat moldovean cu vederi înaintate, căruia îi sugeră ca românii să participe la lupta antiotomană. Purta de asemenea corespondenţă cu un alt admirator al său din România, Ştefan Sihleanu. Iar în 1877, de la Caprera, adresa un îndemn plin de bărbăţie garibaldianului român

Titus Dunea. „Mă întrebi – îi scria acestuia – ce trebuie să faceţi? Ei bine, spune tineretului român că şi voi, ca şi bulgarii, grecii, macedonenii, thesalienii, albanezii, ciprioţii şi celelalte popoare ale Orientului trebuie să luptaţi sub drapelul libertăţii până veţi goni semiluna dincolo de Bosfor”. Peste puţin, dorinţele bătrânului luptător se împlineau. România intra în luptă alături de Rusia, împotriva Turciei, pentru a-şi dobândi independenţa. Şi de astă dată scrise colonelului Zgarellino, comandantul unui corp de garibaldieni, luptători împotriva turcilor, rugându-l ca voluntarii acestuia „să spună fraţilor lor români că, deşi departe, gândul şi inima lui Garibaldi sunt cu ei…”

Înapoindu-se la Caprera, se afundă în îndeletnicirile specifice vieţii de aici. Continuă de asemenea redactarea memoriilor.

La începutul anului 1878 primi ştirea morţii lui

Victor Emanuel, ca şi aceea a lui Pius al IX-lea. Dar vestea nu-l tulbură prea mult. Nu era vorba numai de ceea ce îl despărţea pe el de monarhie, ci mai ales de ceea ce despărţea monarhia de adevăratul regim

Condotierul constituţional. În ceea ce priveşte papalitatea,

experienţa unei vieţi întregi îl scutise de orice iluzie.

Venirea pe tron a lui Umberto I şi a Papei Leon al XIII-lea pe celălalt tron, al Vaticanului, nu putea să ducă la nicio schimbare deosebită.

Pe măsură ce înainta în vârstă şi. supravieţuia oamenilor cu care împrejurările îl puseseră în contact, îşi dădea tot mai limpede seama de motivele ce determinau politica celor răspunzători de destinele ţării.

Spre deosebire de mulţi alţii cărora anii înaintaţi le întuneca orizontul, împingându-l spre atitudini din ce în ce mai conservatoare, concepţiile sale se radicalizau tot mai mult. Timpul care se scurgea implacabil nu-i arăta schimbări în Italia, în sensul sperat de el. În septembrie 1880, scria alegătorilor lui cu privire la reprezentarea sa în parlamentul italian: „Sufletul meu va fi cu voi până la moarte. Astăzi totuşi nu pot fi socotit printre legislatori într-o ţară unde libertatea e călcată în picioare… pentru care au fost risipite osemintele celor mai buni în şaizeci de ani de lupte. Cu totul alta era Italia pe care o visam eu, nu aşa cum e azi, nefericită înăuntru, umilită în afară, în prada celei mai rele părţi a naţiunii…”

Călătoriile făcute în 1881 şi 1882 la Alassio, pentru o scurtă cură prescrisă de medici şi dorinţa de a revedea locurile neuitate, Neapole, Palermo, Messina, îi dădu prilejul să retrăiască cele mai frumoase momente din viaţa sa. Mulţimea de zeci de mii de oameni venită să-l aclame se descoperea cu reculegerea respectuoasă şi tainică în faţa acestui bătrân glorios.

Nu întruchipa el oare virtuţile trainice ale unui popor.

Mircea Pădureleanu eroismul, abnegaţia şi energia morală de nezdruncinat?

În aprilie 1882 revenise la Caprera. Călătoria îl obosise, dar nu se plângea. În ultimii ani durerile fizice îl chinuiau tot mai mult. Dar ei rămânea credincios principiului său: „Să nu permită trupului să supună spiritul şi să constrângă corpul la tăcere”.

Se deplasa în punctele lui preferate din insulă pe căruciorul cu rotile. Fosta menajeră, Francesca Armosine, o piemonteză voinică şi

harnică, îi devenise soţie în anii din urmă spre a avea astfel un statut legal pentru cei doi copii, Manlio şi Clelia, ce-i avusese cu ea. Simţea pentru băiat o nespusă afecţiune şi rămânea cu el ceasuri întregi, purtându-l în diverse locuri, într-o zi, când copilul a căzut pe o râpă, sângerând şi ţipând, i-a spus cu un ton plin de mustrare: „Cum, plângi pentru un strop de sânge şi vrei să devii căpitan de oşti?”

Se lăsa uneori învăluit în toropeala aceea plăcută care poate fi socotită o odihnă a spiritului sau mai degrabă o reverie. Cine ar fi putut spune ce gânduri i se perindau, ce amintiri îi vorbeau, din viaţa lui atât de plină, de darnică?

Zilele de la sfârşitul lui mai erau fierbinţi şi uscate, în acel an al cometei din 1882. Curiozitatea lui era mereu vie. Într-o scrisoare din 29 mai adresată medicului său curant, Garibaldi ruga să i se comunice amănunte asupra cometei, data apariţiei, poziţia sa.

Dar în aceeaşi seară la sfârşitul unei zile secetoase şi fierbinţi încât aerul devenise înăbuşitor şi irespirabil, el ceru să bea ceva de la gheaţă. La puţine ore după aceea se produse o paralizie a faringelui. Deşi medicondotierul cui lui curant se afla la Caprera s-a apelat şi la cei de pe vasele din apropierea insulei care au sosit de urgenţă. S-a telegrafiat şi pe continent. Dar cu toate intervenţiile încercate, medicina vremii era neputincioasă să salveze astfel de cazuri. Agonia s-a prelungit într-o tensiune dramatică până la 2 iunie când s-a stins fără un geamăt, însă conştient până în clipa din urmă. Menotti, fiul cel mai mare, l-a vegheat fără întrerupere.

În testamentul său politic, scrisese: „Copiilor mei, prietenilor şi tuturor acelora care împart părerile mele las cu limbă de moarte dragostea mea pentru libertate şi adevăr, ura mea faţă de minciună şi tiranie”.

Ceruse să fie incinerat în aer liber, în preajma locuinţei, pe un rug de mirt şi alte esenţe înmiresmate, culese din râpele insulei, iar cenuşa să se păstreze la Caprera într-o urnă, la umbra unui salcâm:

„Voi saluta de pe această stâncă zorile albe şi apusurile roşii şi voi asculta ciripitul drăgăstos al păsărilor singuratice şi şuieratul sturzilor printre ienuperi”.

Ultima dorinţă nu i-a fost respectată. A fost îngropat în insula sa cu funeralii naţionale.

Vestea morţii lui a făcut cu repeziciune ocolul lumii. În Italia fu declarat doliu naţional. Patru mii de persoane de pe continent, oficiali şi delegaţi se deplasară la Caprera în vederea ceremoniei funebre. În fruntea oficialităţilor se afla ducele de Genova, moştenitorul tronului. Aceia însă care ar fi dorit să-l însoţească pe cel din urmă drum, milioanele de italieni şi admiratori din lumea întreagă şi-au făcut simţită

Mircea Pădureleanu prezenţa lor afectivă prin mărturia înscrisă pe flamurile oraşului Roma, care devenea astfel un simbol:

„Suntem toţi cu tine”.

În Italia, ca şi în străinătate, multe personalităţi, ca un suprem omagiu, evocară în cuvântul lor meritele acestui mare cetăţean al lumii.

Poetul Carducci, considerat încă de pe atunci figura de prim rang a intelectualităţii italiene şi care mai târziu a fost distins cu premiul Nobel, într-un panegiric pronunţat în faimoasa universitate din Bologna, spunea cu lirismul lui înflăcărat:

„Revelaţia gloriei aşa cum s-a arătat ea copilăriei noastre, epopeea tinereţii noastre, viziunea ideală a anilor maturităţii au dispărut şi s-au încheiat pentru totdeauna. Partea cea mai bună a existentei noastre s-a sfârşit. Capul acela blond, cu coama de leu şi strălucirea de arhanghel, care-a trecut trezind la viaţă nouă victoriile romane şi aruncând spaima şi uimirea printre străini, de-a lungul lacurilor Lombardici şi a zidurilor lui Aurelian, capul acela zace nemişcat şi rece pe patul de moarte. Mâna glorioasă care-a stat la cârma navei *Piemonte* şi a condus-o pe marea Siciliei, spre a-i cuceri Italiei o soartă nouă, acea mână neînvinsă care la Milazzo i-a doborât pe duşmani în luptă strânsă cu vitejia neclintită a unui paladin, zace acum moartă, supusă nimicirii. S-au închis şi s-au stins pentru vecie ochii dezrobitorului care de pe munţii Gibilrossa au privit asupra oraşului Palermo, ochii comandantului, care-a dobândit victoria pe malurile Volturnului şi a construit Italia. Glasul lui, glasul acela mândru

şi blând, care la Varese şi la Santa Maria a strigat:

Condotierul

«Înainte, mereu înainte, copii! înainte, cu patul puştilor!» iar ele pe stâncile Trentinului cucerit a răspuns: «Mă supun», glasul acela a amuţit pentru totdeauna. Inima nobilă nu mai bate nici ea, inima care n-a deznădăjduit la Aspromonte, nici nu s-a frânt la

Montana…"

În Franţa, Victor Ilugo, prea în vârstă ca să mai poată efectua călătoria la Caprera, s-a aflat cu spiritul alături de vechiul său prieten. Presa din Marea Britanie, pe atunci cea mai mare putere a lumii, omagiindu-l, vedea în el pe Cromwell, iar cea din Statele

Unite ale Americii, pe Washington. Chiar şi Austria s-a asociat la doliul general, căutând astfel să şteargă greşelile trecutului.

Poporul român a aflat cu durere sfârşitul acestui veteran al libertăţii, cum l-a numit cineva. Din Bucureşti, Adunarea deputaţilor telegrafia Camerei italiene: „Garibaldi aparţine tot atât Italiei cât şi popoarelor care au luptat pentru reconstituirea lor naţională".

Când – după 64 de ani de la moartea sa – în

Italia a fost instituită republica, poporul italian şi a exprimat în unanimitate dorinţa ca plebiscitul să aibă loc în ziua de 2 iunie, ziua morţii lui Garibaldi, această dată devenind astfel sărbătoarea naţională italiană.

EPILOG

De la moartea lui Garibaldi s-a scurs mai mult de un secol, timp în care atât în Italia, cât şi în restul lumii au avut loc profunde schimbări istorico-sociale.

În această lungă perioadă măreaţă de atâtea evenimente dramatice, imaginea sa postumă a trecut prin diverse stadii şi interpretări în ochii opiniei publice din propria-i ţară, ca şi din afara ei.

În primele momente a prins consistenţă viziunea fabuloasă a peripeţiilor vieţii acestei originale şi puternice personalităţi; a urmat apoi etapa traversării deşertului, adică a urii pătimaşe întreţinute de cercurile clericale, paralel cu dispreţul afişat de aristocraţie; într-un stadiu mai avansat, s-a făcut simţit jocul înşelător de lumini şi umbre

legat de modele şi de ideile vremii; în sfârşit, spre mijlocul secolului nostru, procesul de reconsiderare critică a controversatei lui figuri – început încă din deceniile anterioare, dar timid şi sporadic – a căpătat un impuls hotărâtor din partea istoricilor, a politologilor şi a intelectualităţii studioase din epoca amintită.

Se afirmă deseori că omenirea are memorie ingrată. Şi totuşi, când îşi revarsă efuziunea asupra unui individ care manifestă anumite daruri, îl copleşeşte cu excesele ei. Aşa s-a întâmplat şi cu Garibaldi. Intrat de timpuriu în imaginarul popular, ca figură mitică a

Mircea Pădureleanu

Risorgimentului, el a jucat pe acest „theatrum mundi".

diverse roluri, poate uneori iară voia lui.

Mai întâi, pe acela de paladin neînfricat, susţinut în parte de oficialităţile italiene şi strecurat ca versiune curentă în manualele şcolare, cu scopul vădit de a întări la început precara unificare a statelor din peninsulă. Apoi, rolul de a contribui prin prestigiul, relaţiile şi deplasările sale la atenuarea în conştiinţa italienilor a contrastelor izbitoare existente între Nordul şi Sudul provinciilor reunite. În fine, trebuie subliniat şi rolul privilegiat, de aşa-zis campion al libertăţii popoarelor, pe care vârfurile romantismului european i l-au conferit lui Garibaldi în secolul trecut, fapt care a contribuit la menţinerea în activitatea continentului nostru nu numai a numelui său, dar şi a problematicii italiene.

La zugrăvirea portretului şi acţiunilor sale, contribuţia hotărâtoare au avut-o numeroasele tipărituri care sub diverse aspecte: publicistică, biografii, monografii, studii, memorialistică, epistolar, poezie, narativă sau imagistică, însumând până astăzi aproape

17.000 de titluri, au făcut din Garibaldi o figură emblematică a peninsulei italice, nu lipsită uneori, în paginile care i s-au consacrat, de o pronunţată tentă hagiografică. Vasta sa popularitate şi-a găsit de asemenea întruchiparea în reproducerea plastică, îndeosebi cea statuară, care sub formă de monumente, busturi, plăci comemorative, s-a revărsat cu profunzime peste toate oraşele şi colţurile Italiei călcate de piciorul

Condotierului. Acest lucru s-a propus nu numai în ţara sa de baştină, căci şi Parisul, Nisa, Montevideo.

Santa Catarina, Geneva sau Bucureştiul adăpostesc prezenţa sa statuară. Iar în ultimele decenii s-a asociat

Condotierul la omagiul său postum şi creaţia filmică. Istoria n-a mai cunoscut – cel puţin în spaţiul european – o astfel de apologetică decât în cultul exprimat de Franţa faţă de Ioana d'Arc şi Napoleon I sau în acela acordat lui

Lenin de către Rusia bolşevică.

La rândul ei, reţeaua bine organizată a institutelor, muzeelor, bibliotecilor de studii risorgimentale din Italia, dar şi din numeroase ţări străine, a contribuit în bună măsură la instituţionalizarea imaginii garibaldiene.

Dar mareea nu înseamnă numai fluxul, ci şi refluxul apelor mării. Posteritatea a căutat să reconsidere sub o altă lumină şi o nouă interpretare critică poziţia mitologizantă, conferită acestui personaj istoric de către epoca sa. Excesiva popularitate a Condotierului care a supărat atât de mult pe unii din istoricii şi cercetătorii săi a condus uneori la negaţii şi defăimări regretabile ale figurii sale. Căci Garibaldi a fost nu numai produsul, dar şi victima perioadei pe care a trăit-o, cu retorismul, exaltarea şi idealismul tipice temperamentului latin. Şi, orice s-ar afirma, nu i se poate imputa entuziasmul uneori delirant, stârnit de prezenţa sa într-o serie întreagă de împrejurări istorice, deoarece el a rămas mereu stăpân pe sine, relativ sobru, nepierzându-se nicicând în efuziuni sentimentale.

De aceea, nu e deloc surprinzător că de la formula devenită clişeu prin banalitatea ei, a unui Garibaldi *tutto chiaro*, *tutto semplice*, *tutto esposto*, s-a ajuns la imaginea unui personaj care tremură parcă într-o lumină nehotărâtă, asemenea plantelor oglindite pe luciul unui lac. Să riscăm afirmaţia că statura sa a căpătat în decursul vremii cu totul alte dimensiuni şi că

Mircea Pădureleanu reconsiderarea imaginii lui ar fi trecut de la o excesivă simplificare la o neaşteptată complexitate? N-am putea să o susţinem cu argumente, dar nici să infirmăm o astfel de ipoteză. Cert

este că un portret biografic, oricât de riguros, documentat şi savant ar fi.

executat, nu e capabil să redea în totalitatea fiinţei sale o personalitate istorică. Tot ce poate să furnizeze este o viziune descriptivă, coerentă, eventual critică, dar totuşi limitată, aproximativă, lipsită însă de însufleţirea ei globală.

Acest relativism istoric a îndemnat pe anumiţi biografi, precum Ernst Bertram, autorul faimosului eseu de mitologie literară consacrat lui Nietzsche, să-l facă să afirme că un mare om este întotdeauna şi inevitabil creaţia noastră, după cum noi suntem creaţia lui. Dar Bertram merge şi mai departe subliniind sentenţios că ceea ce rămâne din orice eveniment sub formă de istorie este întotdeauna şi până la urmă – *legenda*. După el, legenda laicizată, desprinsă de orice nuanţă mistică, romantică sau alegorică, constituie forma cea mai vie a tradiţiei istorice. Bertram se situează astfel la antipodul convingerilor marelui său conaţional, Novalis, pentru care istoria nu ne înfăţişează decât o succesiune de *anecdote*. Într-adevăr, pentru un imaginativ fantast ca Novalis, orice viaţă istorisită şi cu atât mai mult a unei personalităţi de seamă, deşi elaborată după toate rigorile artei literare, nu este în stare să redea decât fragmente, scene, formulele picante ale anecdotei existenţiale. Poate pentru că romanticul Novalis nu concepea pe eroii istoriei decât mişcându-se pe imensele spaţii ale cerului şi infernului, ale vieţii şi morţii.

Condotierul

Şi totuşi, în pofida unor poziţii atât de diametral opuse, cercetătorii aplicaţi, precum britanicul Denis

MacSmith în studiul său intitulat *Garibaldi şi Cavour* sau italianul Mino Milani în extinsa sa biografie critică, *Garibaldi*, şi nu numai ei s-au străduit să demistifice, să scoată din magma imensului material consacrat Risorgimentului o interpretare cât mai coerentă şi mai completă a acestei etape istorice atât de comentate. Reprezintă însă ei ultimul cuvânt al cărturarilor? Greu de spus! Şoarecii de bibliotecă, cărora nimic nu le este zăvorât, scotocesc arhivele cu răbdarea şi fanatismul omului de laborator, încât surprizele unor noi

interpretări nu sunt deloc excluse, chiar şi în cazul de faţă când este vorba de ceva socotit ca lipsit de elemente de noutate.

De fapt, ce i se reproşează Condotierului italian? înainte de orice, voluntarismul lui, el fiind, după părerea unor critici acerbi, creatorul mitului omului forte. Acest concept nu va fi deloc străin conducătorilor fascişti. După opinia, criticilor, formule ca „eroul celor două lumi" sau „eliberatorul popoarelor", denotă o exaltare romantică, obligându-ne să nu le acceptăm decât ca simple metafore literare, întrucât s-ar putea să închidă în ele intenţia unui autoritarism demagogic. Pe linia acestei argumentări sofisticate, i se reproşează totodată lui Garibaldi că n-a fost dublat de un ideolog, de un doctrinar, altfel spus de un om politic cu program închegat, rămânând întreaga sa viaţă un simplu tactician. Se uită faptul că el n-a aderat nici la mişcarea carbonarilor, nici la *Tânăra Itali*e a lui

Mazzini – în ciuda unei aparenţe formale – şi la niciunul din partidele înfiinţate în Italia după unificare.

Mircea Pădureleanu într-adevăr, şi-a păstrat întotdeauna independenţa de spirit şi de acţiune. N-a fost niciodată om politic în adevăratul înţeles al cuvântului. îi lipsea predispoziţia mentală, răbdarea şi resursele apte pentru negociere, pentru compromis, tipice oamenilor politici. Era prea personal, prea direct, prea intransigent. Dar a avut întotdeauna intuiţia marilor acţiuni din momentele decisive ale vieţii. Şi nu mai puţin a ţinut seama de sensul concret al faptelor. N-a emis el în 1848 sloganul electrizant: „Trebuie să creăm Italia chiar dacă ne facem frate cu dracul"? Pentru el, pe atunci diavolul era

Victor Emanuel al II-lea, Dacă Mazzini flutura cu emfază imaginea viitoare a Italiei asemenea unui utopic paradis terestra, Garibaldi în schimb stătea cu picioarele pe pământ şi cu capul pe umeri. Era el oare un pragmatic pătimaş? E adevărat că admira republica prezidenţială, modelele lui fiind George Washington şi Abraham Lincoln, deoarece socotea că perioadele de răscruce din existenţa popoarelor nu pot fi dominate şi învinse decât prin voinţa dârză a conducătorilor aleşi sau desemnaţi de soartă.

I s-a imputat de asemenea, nu o dată, că prin intervenţiile lui

intempestive în Statul papal ar fi declanşat crize diplomatice zgomotoase care ar fi prejudiciat Italiei de după unificare. E vorba desigur de

Aspromonte şi Mentana sau de unele şedinţe tumultuoase petrecute în parlamentul de la Torino. Crizele provocate de Garibaldi – şi cărturarii de astăzi o recunosc – au avut o rezonanţă mondială fiind benefice ţării sale pentru că atrăgeau atenţia cancelariilor diplomatice din lumea întreagă asupra unor anomalii persistente în peninsula italică. Faptele căpătau un

Condotierul!

ecou mondial, pentru că însuşi Garibaldi se bucura de o statură şi o audienţă mondială. În fine, s-a mers atât de departe cu criticile încât anumiţi învăţaţi au deplâns în mod paradoxal şi fantezist că el n-a părăsit această viaţă cu un deceniu mai devreme, adică după campania din Vosgi, dacă nu chiar după Mentana. Ei susţineau că stingându-se în plină glorie, Garibaldi ar fi fost scutit de chinurile artritei deformante şi de scaunul cu rotile, precum şi de toate acele greşeli de ordin familial săvârşite în ultimii ani. Dar existenţa unui om nu poate fi fragmentată în mod arbitrar pe episoade şi împrejurări, aşa cum împărţi o carte în capitole sau secvenţe narative. Viaţa este un tot integrat şi trebuie ca atare judecată numai sub acest aspect. Rar psihologia forţelor oculte s-a manifestat cu atâta ardoare şi ranchiună ca în cazul acestui neostoit luptător pentru cauza integrităţii patriei sale.

Răspunsul cel mai înţelept la astfel de obiecţii absurde l-a dat probabil englezoaica Jessie White, căsătorită cu un italian şi care a trăit mulţi ani în preajma lui Garibaldi şi a lui Mazzini, cărora le-a scris biografiile. Ea a arătat cu argumente convingătoare că în ultimul său deceniu de viaţă eliberatorul Sudului a fost un factor echilibrant în peisajul politic italian atât de dezordonat de după unificare. El a dominat stânga italiană şi a fost un fel de arbitru în această perioadă între mazzinienii radicali şi intransigenţi şi partidele clericale încăpăţânate pe poziţiile lor. În diverse momente a convins pe rege să acţioneze, să ia o hotărâre cu efecte politice benefice. Şi să nu trecem

cu vederea că tocmai în aceşti ani, în numele lui Garibaldi, s-au creat în Italia mii de comitete de sprijin pentru foştii

Mircea Pădureleanu veterani, case de ajutor reciproc, asociaţii de foşti veterani, cercuri de dezbatere politică, apariţia de noi publicaţii cu largă deschidere pentru opinia publică etc. E adevărat că proclamaţiile Condotierului nu vorbesc niciodată de revendicări salariale şi materiale, ci întotdeauna de idealul datoriei împlinite. Sloganul lui era atunci: „Libertatea pentru toţi, dar şi respectarea obligaţiilor asumate", lozincă pe care o reproducea un ziar condus de un prieten al său. Numai în sensul datoriei împlinite, ai onestităţii şi eticii personale se relevă caracterul acestui făuritor de stat.

Oricum, Garibaldi ca personalitate istorică nu poate fi înţeles în adevărata lui semnificaţie decât proiectat şi integrat într-un amplu, dar şi analitic portret de epocă. Nu e vorba de evenimentele politice sau de manifestările social-culturale ivite în perioada risorgimentală, aşa cum ne-au parvenit ele prin moştenirea istorică devenită arhicunoscută, ci de ponderea ideatică, de spiritul şi esenţa acestei etape de excepţie din viaţa poporului italian.

Umanismul romantic occidental – care a constituit de fapt miezul Risorginientului – a avut menirea de a clătina de pe soclul ei falsa asigurare în lumea clasicistă. Dar totodată el a făcut să dispară şi dogma unei ordini ierarhice imuabile şi permanenţe a lumii, denunţând în acelaşi timp şi concepţia universalistă în omul din toate timpurile şi din toate ţările. Într-adevăr, această perioadă a istoriei gândirii europene a conceput fiinţa umană într-o viziune mai concretă, adică sub aspectul insului ancorat în epoca lui, definit de mediul său etnic, altfel spus teluric, religios, istoric şi social-cultural. Moştenitor al unui trecut pe care era

Condotierul nevoit să şi-l asume, el se afla angajat într-o luptă necurmată cu destinul său făurit de toţi factorii amintiţi.

Din nefericire, mişcarea risorgimentală s-a rătăcit uneori în meandrele sentimentale, tradiţional-clericale, ca şi într-o supunere plină de fanatism faţă de etnicitate şi natură. Iar Garibaldi ca expresie a acestei lumi nu s-a putut sustrage în totul vicisitudinilor epocii trăite.

Privit în desfăşurarea lui globală, Risorgimentul – ca valoare şi ca sens – nu reprezintă simpla descriere a peripeţiilor mistuite de vreme, ci reluarea neîncetată a meritelor întruchipate de personalităţile acestui trecut faimos şi de ţinerea lor mereu trează sub ochii generaţiilor tinere.

Dacă ne referim la destinul protagonistului acestei cărţi, trebuie să recunoaştem că la baza demersurilor lui există o extraordinară preocupare, neliniște şi poate chiar febră de a acţiona, de care cei din jurul său erau la rândul lor contaminaţi. Căci cupa amărăciunii, umilinţei şi abuzurilor de tot felul îşi revărsase preaplinul peste orice limită suportabilă. Precipitarea Condotierului era ca atare justificată, pentru că erau zile, ore, clipe pe care el a încercat să le salveze de la neant, dându-le diverse forme de manifestare. Ele cuprindeau în ele nu numai năzuinţa generală a unui popor, ci şi autentica lui natură de combatant. Deoarece forţa care a schimbat destinul oamenilor în perioada risorgimentală, sub un cer uneori cernit de moarte, ne obligă să medităm şi mai mult asupra acestei personalităţi.

Cu cât urmărim mai minuţios traiectoria vieţii lui Garibaldi, cu atât putem afirma fără niciun fel de retorism sau grandilocvenţă că anumite trăsături ale caracterului său se impun cu precădere sub pana

Mircea Pădureleanu cercetătorului obiectiv. Mai întâi luăm în considerare faptul că el a fost obsedat de un proiect ambiţios, de un ţel aparent utopic, dar de la care nu s-a abătut niciun moment în decursul vieţii, ţel devenit ideal şi justificare a acestei frământate perioade. E vorba desigur de unificarea pământului şi a comunităţii locuitorilor ce vorbeau acelaşi grai şi se reclamau de la o credinţă identică, ca şi de la un trecut fabulos.

A doua caracteristică care se desprinde din viaţa ultimului condotier pe care l-a avut Italia este încrederea sa tipic cezariană în steaua şi misiunea lui, fapt confirmat în nenumărate rânduri, ca şi cum ar fi fost oblăduit sub un nimb de magie. În sfârşit, o altă trăsătură magică a caracterului acestui om o constituie faptul că n-a purtat niciodată mască, că n-a păcătuit prin ipocrizie sau ambiguitate în relaţiile cu semenii săi. Şi nici n-a jucat vreodată rolul de histrion, deşi

romancierul Tomasi di Lampedusa insinuează acest fapt, probabil în scop de pitoresc naratologic, în cunoscutul lui roman *Ghepardul*. Tar ca o completare a fiinţei temperamentale a Condotierului o constituie stăpânirea de sine, aspectul unei virilizări rar întâlnite în împrejurările vitrege ale existenţei, precum şi spontaneitatea în luarea unei decizii în cazurile aparent fără ieşire. Cât priveşte autodominarea în momentele de grea cumpănă fizice sau morale s-ar părea că îşi însuşise fără să bănuiască lozinca lansată de contemporanul său, ambiţiosul şi subtilul om de stat englez

Disraeli, care clamase: „Never complain, never explain".

* în traducere liberă: „Să nu te plângi nicicând, să nu te dezvinovăţeşti niciodată".

Condotierul

Urmărit tară cruţare întreaga lui viaţă pentru că a voit să taie nodul gordian al puterii politice a papalităţii, în favoarea celei laice, dar sacerdotale şi sacrate.

Garibaldi a rămas tot timpul intransigent, consecvent cu sine şi refuzând orice fel de compromis, aşa cum i s-a propus deseori. Ce nume trebuie să dăm bravurii, modestiei şi sobrietăţii când îmbracă sinceritatea şi elanul de libertate, îndrăznelii gesturilor şi a cuvintelor care i-au îngăduit să rămână în picioare atât în faţa inamicilor cât şi în faţa regilor? Răspunsul ar fi poate acela ai lui Goethe când afirmă că „numai individual ne pasionează; de unde gustul nostru pentru toate acele dezvăluiri personale, confesiuni, memorii, schimburi epistolare şi chiar aspecte anecdotice". Dar meritul cel mai însemnat al lui Garibaldi a fost acela că a ştiut să vorbească sufletului italian, că a cucerit imaginaţia oamenilor de toate vârstele, dar îndeosebi a tineretului.

Pe de altă parte, polemicele iscate în presa timpului cu privire la capacitatea oamenilor politici italieni de a prevedea evenimentele au readus din nou în discuţie publică aptitudinile solitarului de la Caprera.

I s-a recunoscut de astă dată lui Garibaldi sensul profetic al intervenţiilor sale verbale din diverse împrejurări istorice. Între altele, s-a subliniat faptul că în

1849, când a părăsit meterezele însângerate ale Romei, ar fi spus: „Rămas bun! Ne vom revedea din nou aici, dar peste zece ani!” Acest sens divinatoriu unic al evenimentelor e un dar al cerului şi nu poate fi explicat, pentru că nu e simplă chestiune de logică, de raţiune. Într-adevăr, există momente când istoria apare insondabilă chiar faţă de propriii protagonişti. Din

Mircea Pădureleanu această cauză este atât de dificil pentru biografii lui

Garibaldi să separe autenticitatea vieţii personale de partea ce revine hagiografiei. Oricum, demitizarea vieţii sale nu urmăreşte simplificarea şi aplatizarea actelor şi epocii în care a trăit el, ci regăsirea omului autentic sub aparenta cuirasă a eroului. De aceea, mulţi cercetători au urmărit pe paladinul din Caprera în propriul cămin de pe insulă, regăsind omul simplu, firesc, lipsit de artificialitate, aşa cum se manifestă şi transpare din gesturile şi locurile familiare. Căci istoria care e ţesută din mari şi mici evenimente îşi conturează veritabila ei semnificaţie tocmai în faptele mărunte, neconvenţionale şi nesofisticate care însoţesc figurile ilustre în conduita lor de fiecare zi.

S-a precizat de asemenea că existenţa lui Garibaldi pândită nu arareori de inconsecvenţe, imbolduri ciudate sau chiar stângăcii nu poate fi pe deplin înţeleasă dacă nu ne referim la mărturisirea făcută scriitorului Alexandre Dumas-tatăl cu prilejul redactării memoriilor: „Mulţi dintre prietenii mei spun că închid în mine un suflet de poet”.

Într-adevăr, temperamentul său contradictoriu împleteşte clipe liniştite de viaţă, de meditaţie molcomă, cu saltul deseori necugetat în acţiuni riscante.

Iar momentele de restrişte, de melancolie, când aşternea pe coala albă versuri de un lirism inspirat, denotă o ingenuitate, o fire de poet, un temperament imaginativ, marcat de un nesecat elan vital.

Ce poate exista mai elocvent în favoarea lui Garibaldi care să-i ilustreze caracterul imaginativ proiectat de astă dată în acţiune, decât perioada americană din viaţa sa? Aşa cum sublinia cândva Gino

Condotierul

Doria, un tânăr cercetător crescut la şcoala fără emfază sau

retorism, a exigentului estetician Benedetto

Croce, „etapa americană din viaţa acestui om seamănă mai mult cu un cânt homeric, alteori cu un roman de Fenimore Cooper. Aventurile cele mai extraordinare, încercările cele mai absurde, îndrăznelile cele mai nebuneşti, ca şi bravura cea mai disperată sau cea mai creştină voluptate de sacrificiu se desfăşoară şi se înşiruie într-un scenariu grandios şi schimbător, de la apele azurii din faţa lui Rio de Janiero, la cele gălbui ale lui Rio de la Plata, din lagunele lui Rio Grande de

Sul la acele *canaclas* din provinciile răsăritene ale

Uruguayului, străbătând păduri impenetrabile, nisipuri arzătoare sau magna noroioasă din puzderia de canale ale nesfârşitelor ţinuturi. Găsim în aceste peisaje toate elementele epocii…”

Pentru că America Latină a reprezentat pentru

Garibaldi nu numai marele pas în imaginar, dar totodată şi rampa de lansare a numelui său în publicistica italiană de atunci, îndeosebi prin ziarul *Corriere Livornese*, destul de răspândit în masele populare şi redactat de neobositul său prieten Giovanni Battista

Cuneo.

Dar istoria trăită cu succesiunea de evenimente şi acţiuni – şi oglindită în diversele forme ale scrisului

— Impune comentatorilor exigenţe tot mai sporite. Ea reprezintă o mişcare cu deschidere largă, care, deşi ne învăluie şi ne marchează cu orice fapte de viaţă, tinde tot mai mult să depăşească spaţiul închis al biografiei individuale prin implicaţii de ordin colectiv. Ca atare, nu e vorba să reformulăm istoria vieţii lui Garibaldi, ci numai să o citim cu alţi ochi. Ideea ar fi să o putem

Mircea Pădureleanu citi cu sensul şi intonaţia acelora care au luat parte nemijlocită la făurirea ei. Sau, altfel exprimat, să proiectăm viaţa unui însemnat om de acţiune în adevăratul „timp istoric”. Căci spre deosebire de timpul cosmic sau biologic, timpul istoric nu reprezintă o simplă scurgere, cronologie pasivă, desfăşurare abstractă, ci dimpotrivă diversitate, tensiune, act concret într-o înşiruire de

momente culminante şi semnificative. Astfel că „motorul" mişcării istorice se îndreaptă spre viitor, către timpul posibilului şi al puterii, al hazardului şi al riscului.

Pe de altă parte, nu poate fi trecut sub tăcere nici faptul că trecutul istoric se află într-o continuă transformare chiar înăuntrul spiritului omenesc, unde îşi schimbă fizionomia şi semnificaţia pe măsura scurgerii vremii, încât ne obligă la o permanentă reconsiderare a personalităţilor ce şi-au lăsat amprenta în viaţa comunităţilor umane. Pe marginea unor astfel de consideraţii unii cărturari din intelectualitatea italiană de astăzi, subapreciind desigur sau poate chiar răstălmăcind realitatea faptică, înclină să privească pe Caribaldi peste umăr, blazaţi desigur de „zgomotul şi furia" stârnite de acest conducător al acţiunii insurecţionale. Se încearcă să i se bagatelizeze destinul, reducându-l – metaforic vorbind – la simple episoade de capă şi spadă. Dar o astfel de interpretare parodică nu şi-ar afla oare echivalentul în atitudinea lui Nietzsche faţă de Soc rate, cel din dialogurile platoniciene, pe care îl socotea ridicol deoarece a fost copleşit cu calităţi pe care nicio fiinţă omenească n-ar fi în stare să le acumuleze într-o singură viaţă?

Condotierul

Fără îndoială că istoricii de astăzi nu mai împărtăşesc robustul optimism, care susţinea pe „maeştrii".

lor din secolul trecut, căci convingerea în noţiunea de progres nelimitat nu mai constituie în prezent un argument viu şi persuasiv, ci dimpotrivă este privit cu total scepticism, dacă nu chiar cu dispreţ şi ostilitate.

Or, în viaţa lui Garibaldi n-a existat niciun nor care să-i întunece optimismul şi credinţa în nestăvilitul progres al societăţii umane. Schimbarea de perspectivă faţă de aprecierea personalităţilor din trecut se explică ca atare, nu numai prin rotirea generaţiilor, dar şi prin aceea a opticii istorice şi a punctelor de vedere atât de diversificate de la acest sfârşit de mileniu.

Căci trecutul rămâne cu rapiditate în urma noastră datorită mondializării accelerate, viitorul apare neclar, iar punctele de reper

sunt învăluite în ceaţă.

În prezenţa oamenilor de excepţie, atunci când e vorba să emiţi o judecată de valoare – mărturisea cu modestie un istoric francez din tagma profesorală – simpatia rămâne calea cea mai sigură spre a-i înţelege. De aceea, opera cea mai utilă a criticii istorice ar fi să explice prin ce resorturi secrete anumite fiinţe umane îşi manifestă superioritatea şi se impun în ochii tuturor sau, altfel exprimat, prin ce calităţi excepţionale – în cazul că avem de-a face cu figuri politice de anvergură asemenea lui Garibaldi – au exercitat o influenţă atât de covârşitoare asupra semenilor lor? Cert este însă – aşa cum remarcă Jasper Ridley, unul dintre biografii englezi ai vieţii Condotierului risorgimental, că deşi „au existat oameni politici mai înţelepţi şi generali mai valoroşi decât eliberatorul Sudului, nimeni n-a fost mai demn de afecţiune şi mai iubit decât el".

Mircea Pădureleanu pentru că nimeni n-a txezit un mai mare interes în viaţa contemporanilor săi. Iată de ce nici Cavour, nici

Mazzini, nici Victor Emanuel, în pofida propriilor calităţi şi a rolului ce le-a revenit în unificarea statului italian, n-au intrat în legendă, privită ca o aură simbolică ce stăruie în imaginarul popular. Iar dacă dispariţia terestră a acestui făuritor, de stat a însemnat sfârşitul unei aventuri epopeice, în schimb legenda lui păstrată în memoria conaţionalilor şi poate nu numai a lor reprezintă o mărturie nepieritoare pentru istoria pe care o va consemna viitorimea.

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

Abba L.G., *Da Quarto al Volturno*. Ricordi sul Risorgimento e Garibaldi, Ed.

Zanichelli, Bologna 1955

Alairi Paolo, *Lotte politiche în Sicilia* (1X66-1874), Ed. Einandi, Torino, 1954

Alatri Paolo, *V Unită d'Italia* (1859-186 l-Documenti), Ed. Riuniti, Roma, 1960

Battaglia Roberto, *Storia deliu Resistenza italiana*, Ed. Einandi, Torino, 1953

Berindei Dan, *Presa din Principate şi lupta pentru unitate a*

poporului italian în anii 1859-1861, Analele Academici Române; tom. XI-1961 Bucureşti

Bondi Giuseppe, / *Miile Da Genova a Capuu*, Ed. Rizzoli, Milano, 1960

Bruhat Jean şi colab., *Comuna din 1871* Ed. Politică, Bucureşti, 1962

Budnick Renală Doirothea, *Aufstand în Sizilien*, *Rin Roman um Garibaldi*

Verlag Neucs Leben, Berlin 1979

Burchardt Otto, *Giuseppe Garibaldi*, *Ein Lebensbild* Ed. Riitten Und Loening, Berlin 1957

Campancila Anthony, *Garibaldi e la tradizione guribaldina*. Una bibliografia da 1807 al 1970 2 vol. Geneva 1971

Campancila Anthony *Garibaldi's Mémoire* [*rom his Munuscripta*, *personal*

Notes authentic sources 2 vol. Sarasola – Florida 1981

Candelero Giorgio, *Storia dell'halia moderna*, Ed. Feltrinelli, Milano, 1956

Carducci Giosue, *G. Garibaldi*, *verşi e prose*, Ed. Zanichelli, Bologna, 1892

Delurcanu Ştefan, *Mazzini e Garibaldi tra progetto e azione guribaldina nella Europa cent.ro – orientale*. Extras Editura Academiei Române, Bucureşti, 1983

Delurcanu Ştefan, *Garibaldi e l'opinione romană*, Genova 1982

Dorso G., *Lartvoluzione meridionale*, Ed. Einandi, Torino, 1950

Duntas Alexandre-tatăl, *Mémoires de Garibaldi precedes d'un discours de*

Victor llugo, Ed. Cal manii-Le vy, Paris 1910

Dumas Alexandre-tatăl, /*garibaldini*, Ed. Riuniti, Roma 1959

Foster William, *Schiţă a istoriei politice a celor două Americi*, E.P.L.P. Bucureşti, 1954

Fratta Arturo, *Garibaldi*, *Passioni e battaglie*, Napoli 1982

Fusi József, *Garibaldi*, *mogvedo*, Budapest, 196.1

Gabricili Aldo, *La vita di Garibaldi*, Firerize 1970

Garibaldi Erika *Qui sosto Garibaldi*. *Itineruri garibaldini în Italia*. Ed. Schena, Brindizi, 1982

Garibaldi Giuseppe, *Scritti*, *Edizione Nazionale*. 6 vol. Ed. Zanichelli, Bologna 1932 – 1937

Garibaldi Giuseppe, *Epistolario*. 4 vol. Institute per la Storia del Risorgimento Milano, 1981-1982

Mircea Pădureleanu

Garibaldi Giuseppe, *Manlio* – romanzo, Prezentaziotie di Bettino Craxi Ed.

Guida, Napoli 1982

Garibaldi Giuseppe, *Cantoni*, *îi volontario*, Romanzo storico Ed. Poliţii, Milano, 1870

Gramsci Antonio, *Sul Risorgimento*, Ed, Riuniti, Roma, 1959

Huch Ricarda, *Garibaldi*, *Die Verteidigung Roma*. *Der Kampfum Rom*. Insei

Verlag, Leipzig, 1960

Jemolo Carlo Arturo, *Chiesa e Stata în Italia negii ultimi oento anni*, Ed. Einandi, Torino, 1952

Jolinon Toseph, *Garibaldi*, Ed. del Duca, Paris, 1960

Maciu V. şi Bugnariu T., *Lupta poporului român pentru Unire şi Unirea Italiei*, în Studii, XIV, nr. I, Bucureşti, 1961

Middleton Robert, *Garibaldi* – iSV.v *operations à l'armei des Vosges*, Paris.

1871

Milani Mino, *Giuseppe*. *Garibaldi*, Biografia critica Ed. Muris, Milano, 1982

Nievo lppolito. *Leftere garihaldine* (a curs di Andreino Ciccri), Milano, 1.956

Omodco Adollb, // *sense delta Storia*, Ed. Einandi, Torino, 1948

Omodeo Adollb, *Difesa del Risorgimento*, Ed. Einandi, Torino, 1955

Orsi Pietro, *L'Italia moderna*, Storia dogii ultimii 150 anni Milano, 1910

Oţetea Andrei, *Risorgimentul şi Unirea Principatelor* în Analele

Academiei române, tom. XI, Bucureşti, 1961

Parris John, *The Hon of Caprera*, Ed. A. Barker, London, 1962

Piso Pompilius, *La Transylvanie en face des pretentions de la llongrie*. *Reponse du general Klapka à la lettre du general Garibaldi*, Paris 1861

Romano Salvatore, *Momenti del Risorgimento în Sicilia*, Fitenze, 1952

Sacerdote G., *Vita di Garibaldi*. 2 vol. Milano, 1957

Salvalorelli Luigi, *Sommeario della Storia d'Italia*, Ed. Einandi, Torino, 1955

Salvemini Gactano *Seritli sulta questione*. *meridionale*, Ed. Einandi, Torino.

1955

Sereni Emilio, // *capitalisnw nelle campagne*, nel 1860-1900, Ed. Einandi.

Torino, 1947

Smith Macle Denis, *Garibaldi e Cavour nel 1960*, Traducere de Paolo Ciori

Ed. Einandi, Torino. 1.958

Topa Michele, *Cosilinironoi Burboni*, Napoli 1959

Trevelyan M.G., *Garibaldi's defence of the Roman Republic* (1848-1849)

London 1907

Trevisani Giulio, *Storia del Movimento Operuio Italiano*, Ed. Avanti, Milano.

1958

Trevisani Giulio – Canzio Slelano, *Compendio di Storia d'Italia*, Ed. la Pietra, Milano, 1961

Ugolini Luigi, // *romanzo di Garibaldi*, Torino, 1961

Villamucva Amaro, *Garibaldi en dintre Ríos*, Bucnos Aires, 1957

AVENTURILE

CELE MAI EXTRAORDINARE.

ÎNCERCĂRILE CELE MAI ABSURDE.

ÎNDRĂZNELILE CELE MAI

NEBUNEŞTI, CA ŞI BRAVURA CEA MAI DISPERATĂ SAU CEA MAI CREŞTINĂ VOLUPTATE DE SACRIFICATOR SE DESFĂŞOARĂ ŞI SE ÎNŞIRUIE ÎNTR-UN SCENARIU GRANDIOS ŞI SCHIMBĂTOR.
ISBN 973 – 9307 – 28-O